

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ

1

ਡਾ. ਸੇਰ ਸਿੰਘ ਐਚ. ਐਸ. ਸੀ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ

ਬਾਹਿਰ ਦੂਢਨ ਤੇ ਛੂਟਿ ਪਰੇ,
 ਗੁਰ ਘਰ ਹੀ ਮਾਹਿ ਵਿਖਾਇਆ ਥਾ ।
 ਅਨਭਓ ਅਚਰਜ-ਰੂਪ ਖੂਭ ਪੇਖਿਆ,
 ਮੇਰਾ ਮਨ ਛੋਡਿ ਨਾ ਕਤਹੂੰ ਜਾਇਆ ਥਾ ।
 ਮਾਨਕੁ ਪਾਇਓ ਰੇ ਪਾਇਓ,
 ਹਰਿ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ਥਾ ।
 ਮੋਲ-ਅਮੋਲ ਨਾ ਪਾਇਆ ਜਾਈ,
 ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਗੁਰੁ ਦਿਵਾਇਆ ਥਾ । (ਰਹਾਉ)
 ਅਦਿਸਟੁ ਅਗੋਚਰ, ਧਾਰ ਬ੍ਰਹਮ,
 ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਅਕਥ ਕਥਾਇਆ ਥਾ ।
 ਅਨਹਦ-ਸਬਦ ਦਸਮ ਦੁਆਰਿ ਵਜਿਓ,
 ਤਹ ਅਮ੍ਰਿਤ-ਨਾਮ ਚੁਆਇਆ ਥਾ ।
 ਤੋਟਿ ਨਾਹੀ, ਮਨ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਬੂਝੀ,
 ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰ ਦਿਵਾਇਆ ਥਾ ।
 ਚਰਨ, ਚਰਨ ਚਰਣ ਗੁਰ ਸੇਵੇ,
 ਅਘੜ ਘੜਿਓ ਰਸ ਪਾਇਆ ਥਾ ।
 ਸਹਿਜੇ ਆਵਾ, ਸਹਿਜੇ ਜਾਵਾ,
 ਸਹਜੇ ਮਨੁ ਖੇਲਾਇਆ ਥਾ ।
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਰਮੁ ਗੁਰਿ ਖੋਇਆ,
 ਤਾਂ ਹਰਿ ਮਹਲੀ ਮਹਲ ਪਾਇਆ ਥਾ ।

ਈਘੈ ਨਿਰਗੁਨ, ਊਘੈ ਸਰਗੁਨ,
 ਕੇਲ ਕਰਤ ਬਿਚਿ ਸੁਆਮੀ ਮੇਰਾ ।

ਮੁਖ-ਬੰਦ

ਇਹ ਪੋਥੀ 'ਆਤਮ-ਦਰਸ਼ਨ' ਦੀ ਭੈਣ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਮੁਕਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੈ। ਪਾਠਕ ਜਨੋਂ, ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਜੀਕਣ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਇਕੋ ਰੂਪ ਇਕੋ ਰੰਗ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਤੇ ਇਕੋ ਘਰ ਵਿਚ ਮੁੜ ਜਾ ਸਮਾਂਦੀਆਂ ਨੇ...ਹਾਂ ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਕਿਰਨ-ਮਕਿਰਨੀ ਕਿਰਦੀਆਂ ਆਂਵਦੀਆਂ, ਤੇ ਕਿਰਨ-ਮਕਿਰਨੀ ਕਿਰਦੀਆਂ, ਵਾਰੇ ਵਾਰੀ, ਜਾਂਵਦੀਆਂ ਨੇ, ਯਾ ਇਉਂ ਆਖੇ ਖੂਹ ਦੇ ਵਿਚ ਟਿੰਡਾਂ, ਉਡਾਰੂ ਕੂੰਜਾਂ ਵਾਂਗ, ਡੁਬਕੀ ਮਾਰਨ ਚਲੀਆਂ ਨੇ, ਕੋਈ ਪਹਿਲੋਂ ਤੇ ਕੋਈ ਪਿਛੋਂ, ਇਕ ਬਾਅਦ ਦੂਜੀ, ਦੂਜੀ ਬਾਅਦ ਤੀਜੀ, ਪਰ ਇਹ ਨਿਸਚਾ ਕਰੋ ਇਸ ਗੇੜ.. ਸੰਸਾਰ ਚਕਰੇ...ਤੇ ਸਭ ਟਪ ਜਾਣਗੀਆਂ, ਹਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਟਪ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਉਸ ਪਰਮ-ਮਾਰਟਾ ਉਸ ਮੰਜਲ ਦੀ ਉਤਸ਼ਾਹ-ਜਨਕ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਮਸ਼ਾਲ ਇਹਨੂੰ ਸਮਝਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਡ ਵਡੀ ਮਸ਼ਾਲ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈ, ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਆਪਣੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਲਟ ਲਟ ਕਰਦੀ ਜਲਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਕੀ ਹੈ? "ਨਾਮ" ਦਾ ਨਿਜ-ਆਤਮੇ ਵਸਿਆ ਮਹਾਂ-ਚਾਨਣ ਯਾ

ਕੋਟਾਨ-ਕੋਟ ਪ੍ਰਗਾਸ-ਮਈ ਵਡ-ਸੂਰਜ ਜਿਸਦੀਆਂ ਨੂਰੀ-ਕਿਰਨਾਂ ਉਹ ਪੋਥੀਆਂ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਤੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਨੇ ।

ਪਾਠਕ ਜਨੋ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰਿਓ, ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆਓ ਬੈਠੋ, ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਡ ਬੈਠੋ; ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਤਕੋ, ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਟੁਰੋ, ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਗਾਵੋ, ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਨਚੋ, ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਨਿਰਬਾਨ-ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਭੰਗੜਾ ਪਾਵੋ... ਫਿਰ ਸਚ ਮੁਚ ਅਸੀਂ ਵੀ ਵੇਖਾਂਗੇ, ਜੇ ਸਾਡੀ ਸੂਰ ਤਾਲ ਤੇ ਲੈ ਨਾਲ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਨਚਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਵਣਗੇ ਤੇ ਤਾਰੇ ਸਾਨੂੰ ਬੇ-ਤਾਰ ਤਾਰਾਂ ਘਲਣਗੇ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ ਚੁਕ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਲਿਆਏਗੀ, ਤੇ ਕਿਰਕਟੀਆਂ ਸਾਡਾ ਗੋਦ ਬਣ ਕੇ ਟਪਣਗੀਆਂ ਤੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਸਾਡੀ ਰਸੋਈ ਪਕਾਣਗੇ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਤ ਦੇ ਬਾਟੇ ਭਰ ਭਰ ਤੇ ਗਟਾ-ਗਟ ਪੀਕੇ ਨਿਤ-ਨਵੀਆਂ, ਸਦ ਸਜਰੀਆਂ ਅਨੂਠੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਫੁੱਲਤ ਹੋਵਾਂਗੇ, ਇਹ ਉਹ ਮਸਤੀ ਹੈ, ਜੋ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵਣੀ, ਜੋ ਆਵੇਗੀ ਤੇ ਆ ਕੇ ਰਵੇਗੀ, ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਨਿਤ-ਨਿਤ, ਦਿਨ-ਦੂਣੀ, ਰਾਤ ਚੋਣੀ, ਸੁੰਦੀ, ਸਦ-ਸਵਾਈ, ਵਧਦੀ ਵਧਾਂਦੀ, ਸੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਂਦੀ, ਜਾਗਦਿਆਂ ਨੂੰ ਥਪਕਾਂਦੀ, ਅਗੇ ਹੀ ਅਗੇ, ਕਾਲ ਚੀਰਦੀ, ਅਕਾਲ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ, ਮਗਨੀਨ । ਨਖਸਿਖ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈ, ਮਸਤੁਲ-ਮਸਤ, ਸਦ-ਖੀਵੀ, ਭਰਵੀਂ-ਵੀਂ ਡਲ੍ਹ ਡਲ੍ਹ ਪੈਂਦੀ, ਸੁਭਰ-ਭਰੀ ਹਾਂ "ਚੜ੍ਹਦੀ-ਕਲਾ" ਹੈ, ਜਿਸ ਬਾਬਤ ਅਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਚਲੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਤੇ ਜੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਸਾਡੀ ਜਨਮ-ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਹੈ...।

ਤੁਸੀਂ, ਓ ਪਿਆਰਿਓ, ਮੇਰੀ ਅਖ ਦੇ ਤਾਰਿਓ, ਉਤਾਵਲੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ, ਝਟ ਪਟ, ਇਕ ਡੀਕ ਨਾਲ ਪੀਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਕੁਝ ਅਗੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਹਾਡੇ ਦੂਜੇ ਆਪੇ ਨੇ ਨਿਰਬਲ-ਹੱਥਾਂ

ਨਾਲ ਚਿਤਾਰਿਆ ਹੈ ਪਰ ਹੈ 'ਨਿਰਬਲ' ਕੌਣ ? ਕਿਸੇ ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਣਟੁੱਟ ਖਮੂਰ ਵਿਚ ਇਹ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਅਣ—
 ਖੇਚਲਾ, ਅਣਮੋਰਲਾ, ਸਦ-ਵਧਦਾ ਜਵਾਰ-ਭਾਟਾ, ਜੋ ਉਤਾਂਹ ਉਤਾਂਹ ਹੀ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਉਸੇ ਹੀ ਜਵਾਰ-ਭਾਟੇ ਵਿਚ ਤੁਸਾਂ ਵੀ ਲਕ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨੀਆਂ, ਡੁਬਕੀਆਂ ਲੈਣੀਆਂ, ਤੇ ਉਸੇ ਵਿਚ ਖੇਡਣਾ—ਖਿਡਾਣਾ ਤੇ ਮੁਹਾਰੇ ਬਣ ਕੇ ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਕਰਨਾ ਹੈ । 'ਦੀਵੇ ਤੋਂ ਦੀਵਾ, ਜੋਤ ਤੋਂ ਜੋਤ ਜਲਦੀ ਹੈ, 'ਨਾਮ' ਦੀ ਲਾਗ ਨਾਲ ਸਭ ਨੇ ਜੀਵਣ ਤੇ ਨਵ-ਜੀਵਣ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ, ਬਹਿਣਾ ਤੇ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ।

ਓ ਉਤਾਵਲਿਓ, ਮਤਵਾਲਿਓ, ਤੇਜ਼-ਸ਼ਰਾਰਿਓ. ਆਉ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਦੋ ਉਚੇਚੀਆਂ ਗਲਾਂ ਫਿਰ ਕਰ ਲਵਾਂ, ਮਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਅਸਲੇ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਫੜਦੇ ਪਰਛਾਵੇਂ ਤੇ ਹਥ ਜਾ ਪਾਈਏ, ਮਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਤੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਗੁਲਫੇ ਦੀ ਥਾਂ ਫਲੀ ਦੇ ਛਿਲੜ ਨੂੰ ਚਾ ਚਕ ਕੱਢ ਮਾਰੀਏ । ਤਾਂ ਤੇ ਰਤੀ ਕੂ ਠਹਿਰ ਜਾਵੇ, ਤੇ ਮੇਰੀ ਆਪ—ਬੀਤੀ ਕਹਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਪਤਰੇ ਏਥੇ ਜ਼ਰਾ ਸੁਣ ਲੈਣੇ (ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ, ਇਸੇ ਪੇਥੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਫਿਰ ਕਦੀ ਛਪੇਗੀ); ਕੀ ? ਕਦੀ ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਸੀ, ਜਦ ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਰਦਾ ਸਾਂ, ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮੈਨੂੰ ਇੰਝ ਹੋਵਣਗੇ ਜੀਕਣ ਇਕ ਆਦਮੀ ਦੂਜੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਹੁਣੇ ਨੂੰ ਜੋ ਹੁਣੇ ਹੀ ਹੁਣੇ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ, ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਸੋਝੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਜੋ ਆਵੇਗਾ, ਉਹ ਚੰਨ-ਸੂਰਜਾਂ ਤੋਂ ਸੋਹਣਾ, ਬਾਂਕਾ, ਮਲੂਕ, ਛੈਲ-ਛਬੀਲਾ, ਤੇ ਵਡ-ਮੁੱਲਾ, ਸਰੂਰ ਨਾਲ ਗੁੰਦਿਆ ਹੋਇਆ ਨੂਰ ਪੁਤਲਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕੀ ਅਰਜਨ ਸ੍ਰੀ ਗੀਤਾ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ 'ਵਿਸ਼ਵ-ਰੂਪ' ਨਹੀਂ ਵੇਹਦਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਹਥਾਂ, ਬਾਹਾਂ, ਤੇ ਸਹੰਸਰ-

ਮਖਾਂ, ਮੂੰਹਾਂ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਾਲਾ ? ਪਰ ਕੀ ਹੁਣ ਵੀ ਉਂਵ ਹੀ ਜਾਚਦਾ ਹਾਂ ? ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਹੀਂ; ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ, ਓ ਪਿਆਰਿਓ, ਮੇਰੇ ਸੋਹਣੇ-ਆਪਿਓ, ਆਪ ਨੂੰ ਉਸ ਰੋਕ ਟੋਕ ਤੋਂ ਭੰਬਲ-ਭੂਸੇ ਤੋਂ ਬਚਾਵਣ ਵਾਸਤੇ ਮੇਰੇ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਚੇਤਾਵਣੀ ਕੁਝ ਇਉਂ ਕਰਾਵਦਾ ਹਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਔਕੜ ਵੇਲੇ ਰੇਲ ਦਾ ਗਾਰਡ ਲਾਲ-ਲੈਂਪ ਨੂੰ ਜਗਾਵਦਾ ਤੇ ਲਿਸ਼ਕਾਂਵਦਾ ਹੈ... ਹਾਂ, ਇਉਂ ਖਿਆਲ ਕਰਨਾ, ਭਾਵੇਂ ਮਿਠਾ-ਝਾਂਵਲਾ ਯਾ ਮਨ-ਮੰਨਿਆ ਦੀਦਾਰ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ? ਭਾਈ, ਇਹ ਦੂਈ ਮਾਰਗੋ ਏ, ਜੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮੈਥੋਂ ਇੰਝ ਭਿੰਨ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਦੀਦਾਰੇ, ਤਾਂ ਉਹ ਫਿਰ ਝਲਕਾਰਾਂ ਯਾਂ ਦੀਦਾਰ ਦੇ ਕੇ ਤੇ ਟੁਰ ਜਾਣਗੇ, ਉਹ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਕੇ ਕੁਝ ਇਉਂ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਣਗੇ, ਜਿਕਣ ਸਿਨਮਾ ਦੀ ਫਿਲਮ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆਂ ਹਥ ਖਾਲੀ ਤੇ ਖੀਸੇ ਖਾਲੀ ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਜਾਇਆਂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ...ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ, ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 'ਦਰਸ਼ਨ' ਨਾਂ ਉਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਏ ਹਨ, ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਹਾਂ ਅਲਬਤਾ ਕਿੱਸੇ-ਕਹਾਣੀਆਂ ਤੇ ਰੋਚਕ-ਵਰਨਣਾਂ ਵਿਚ ਇੰਝ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਆਏ, ਅਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹੀਆਂ ਤੇ ਅਸਾਂ ਡਿਠਾ, ਯਾ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਡਿਠਾ...ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਫਿਰ ਕੀਕਣ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਆਵੇ ਇਕ ਚਿਤਰ ਦਵਾਰਾ, ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ, ਇਸ ਦੀ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਰਤੀ ਕੁ ਕਰੀਏ। ਹੇਠਾਂ ਦੋ ਚਕਰ ਹਨ, ਇਕ ਛੋਟਾ ਤੇ ਇਕ ਵਡਾ, ਛੋਟਾ ਜੇ ਜੀਵ

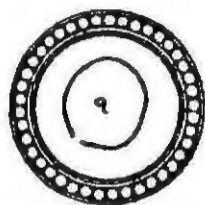
ਜੀਵ (੧)

(੨) ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਹੈ, ਤਾਂ (੨) ਦੂਜਾ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹਨ, ਤਾਂ ਇਸ ਤਸਵੀਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ, ਜੇ ਇਕ ਚਕਰ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ-ਪਰੇਡਾ, ਅਡਰਾ ਯਾ

ਭਿੰਨ ਹੈ—ਦੋਵੇਂ ਇਕ-ਮਿਕ ਨਹੀਂ ਪਰ ਹੁਣ ਦੂਜਾ ਚਿਤਰ ਲਵੋ ।

ਅਕਾਲ ਯਾ ਅਨੰਤ ਦਾ
ਬੰਦਿਤਕਾ ਦਾਇਰਾ

ਇਸ ਵਿਚ ਜੀਵ (੧) ਅੰਦਰ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਜੋਤ, ਕੋਈ ਬੁਝਾ ਹੋਇਆ ਸਮਾ ਜਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਉਸ ਜੋਤ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਵਧੇਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੀਕਣ ਤੀਕਣ ਹੀ ਦਾਇਰਾ ਵਧ ਵਧ ਕੇ ਇਤਨਾ ਵੱਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਕਿ ਅੰਤ ਵਿਚ ਸਭ ਖੰਡ-ਮੰਡਲ-ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ, ਸਰਬ ਤ੍ਰਿਪਤੀਆਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਅਗਾਂਹ ਨੂੰ ਹੀ ਵਧਦਾ ਹੈ 'ਕਾਲ' ਤੇ ਦੇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਮੇਟਦਾ, 'ਅਕਾਲ' ਜੋ ਹੋਇਆ, 'ਅਨੰਤ' ਅਨ-ਗਿਣਿਆ ਅਣ-ਮਿਣਿਆ ਸਰਬ ਸਮੇਟਣਾ—ਇਸੇ ਨੂੰ 'ਏਕੇਕਾਰ' ਦਰਸਨ ਆਂਹਦੇ ਨੇ ! ਇਸ ਵਿਚ ਦੂਈਂ ਅਪਣਿਤ, ਅਨੇਕਤਾ ਫਿਰ ਨਹੀਂ; ਹਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸ ਇਕੋ, ਹਿਰਦੇ ਉਠੀ-ਜੋਤ ਦੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਵਡ-ਵਡੇ—ਏਕੇ 'ਏਕੇਕਾਰ' ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਓ ਵਡ-ਵਡਿਆ—ਏਕਿਆ, ਬਲਿਹਾਰ, ਸਦ-ਬਲਿਹਾਰ ! ਤੇ ਉਹ ਜੋਤ ਕੀ ਏ ? ਇਹ ਕੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ-ਮਾਇਕ ਨਹੀਂ—ਇਹ ਤਾਂ ਚਹੁਜੁਗੀ ਗਜਦਾ—ਵਜਦਾ 'ਨਾਮ', ਜੋ ਅਖੰਡ ਏ, ਅਨਹਦ 'ਕਾਲ' ਤੇ ਏਸ ਦੀ ਸਾਂਝੀ-ਜੀਵਨ : ਅਕਾਲ-ਸਤਾ ਯਾ ਅਕਾਲ-ਮੂਰਤ ! 'ਸੁਣ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭ ਕੋਇ । ਕੇਵਡ-ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ' ਇਹ ਮਾਰਗ ਸਚਾ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਆਖਣਾ ਜੇ ਸੰਸਾਰ ਝੂਠਾ ਹੈ, ਸੁਪਨਾ ਹੈ ਇਹ ਸਤ ਹੈ ਆਪ ਸਤ ਕੀਆ ਸਭ ਸਤ ।

ਹਾਂ, ਅਸਤ ਉਸ ਵੇਲੇ ਹੈ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਅਸੀਂ ਅਕਾਲ-ਦ੍ਰਿਸ਼ ਤੋਂ ਵਾਂਝੇ ਹੋਏ ਹਾਂ। ਸਾਡਾ ਭਾਰਤ-ਵਰਸ਼ ਉਸ ਝੂਠੀ ਫਿਲਾਸਫੀ ਨਾਲ ਕੁਚਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ, ਸੁਫਨਾ ਕਹਿ ਕੇ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਇਕਲਵਾਂਜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਸੂਰਜ ਪੀਂਘ ਬੀਰ—ਬਹੁਟੀ ਵਾਂਗ ਸੋਹਣੀ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਮੈਂਡੀ ਪਿਆਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਬਚੇ ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਣ ਤੇ ਠੰਡ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੀ, ਕੀ ਸਾਇੰਸਾਂ ਝੂਠੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ, ਨਹੀਂ ਇਹ ਸਭ ਸਤ ਹਨ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੱਤ ਭਾਵੇਂ ਭੰਗੀ-ਚਰਸੀ ਤੇ ਰੂਡਤ-ਮੁੰਡਤ ਜੀਵੜੇ ਆਖਣ, ਪਰ ਉਹ ਕਦ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਅਨੂਠੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਡਿੱਠਾ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, 'ਇਹ ਜਗ ਸਚੇ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚ ਵਾਸ।'

ਹਾਂ, ਪਿਆਰਿਓ ਉਸ ਪਾਸੇ ਨਾ ਜਾਣਾ, ਉਧਰ ਕਈ ਮਤਾਂ ਮਤਾਂਤਰਾਂ ਦੀਆਂ ਝਾੜੀਆਂ ਤੇ ਕਬਰਸਤਾਨ ਨੇ, ਇਧਰ ਲੋ ਹੈ, ਲਿਵ ਹੈ, ਜੋਤ ਹੈ, ਖੇੜਾ ਹੈ, ਸਵਾਦ ਹੈ, ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਨੇ, ਅਣਟੁਟਾ ਹੁਲਾਰਾ ਏ ਰੂਪ, ਰੰਗ; ਰਸ, ਨਿਤ ਨਵਾਂ; ਸੋਹਣਾ; ਸੋਹਣਾ: ਦਿਲ-ਟੋਹਣਾ ਨਾਮ ਦਾ ਸਚੜਾ-ਸੁਚੜਾ ਕੁਤਕੁਤਾੜੀਆਂ ਕਢਣ ਵਾਲਾ ਮਿਜ਼ਰਾਬ! ਹੋਰ ਕੀ ਦੱਸਾਂ? ਮੈਂਡਾ ਬਾਪੂ ਆਪੇ ਦਸੇਗਾ—

ਮੇਰੇ ਰਾਮ ! ਹਉ 'ਸੋ ਥਾਨ' ਭਾਲਣ ਆਇਆ।

ਖੋਜਤ ਖੋਜਤ ਭਇਆ ਸਾਧਸੰਗੁ ਤਿਨ ਸਰਣਾਈ ਪਾਇਆ।
ਰਹਾਉ। ਬੇਦ ਪੜ੍ਹੇ ਪੜ੍ਹਿ ਬ੍ਰਹਮੇ ਹਾਰੇ, ਇਕ ਤਿਲ ਨਹੀ
ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ।...ਸਹਿਜ ਸੁਖ ਆਨੰਦ 'ਨਾਮ-ਰਸ' ਹਰਿ
ਸੇਤੀ ਮੰਗਲ ਗਾਇਆ। ਸਫਲ ਦਰਸਨ ਭੇਟਿਉ ਗੁਰ
ਨਾਨਕ ਤਾ ਮਨਿ ਤਨਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ॥

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

"ਬੋਲਾਇਆ ਬੋਲੀ ਤੇਰਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਗੁਣੀ ਗਹੇਰਾ ।"

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ' ਦੇ ਚੌਜ ਤੇ ਮਿੱਠੜੇ ਰਹੱਸ ਬੇਅੰਤ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਅਸਾਂ ਉਹਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਰਨਣ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜੋ ਲੇਖਕ ਨੂੰ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਬਚਿੱਤਰ, ਅਦਭੁਤ ਤੇ ਦਿਲ ਹਿਲਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ । ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਮੁਗ਼ਾਲਤੋਂ ਯਾ ਭੁੱਲਾਂ (Misunderstandings) ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਸਨ ਪਰ ਹੁਣ ਇੰਝ ਉਠ ਗਈਆਂ ਹਨ ਜੀਕਣ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਪਰਤੀ ਤੋਂ ਪੁੰਦ ਉਠ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

(੧) ਕੋਈ ਵੇਲਾ ਸੀ ਜਦ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਇੰਝ ਹੋਣਗੇ ਜੀਕਣ ਕੋਈ ਪਿਆਰਾ ਆੜੀ ਜਾਂ ਸੱਜਨ ਦੇਰ ਦਾ ਵਿਛੜਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ ਆ ਕੇ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ । ਅਸੀਂ ਉਸ ਵੀਰ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਘੁੱਟ ਕੇ ਗਲ ਲਗਾਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਦਿਲ ਦੀ ਭੜਾਸ ਨੂੰ ਠੰਡਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਧੂ ਤੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਕੁਝ ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਮਿਲਾਪ ਦੀ ਝਾਕੀ ਹੀ ਦਰਸਾਈ ਹੋਈ ਹੈ ! ਫਰਕ ਸਿਰਫ਼ ਇਤਨਾ ਹੈ ਜੁ ਇਥੇ 'ਚਤਰਭੁਜ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਉਪਰ ਜੋਰ ਹੈ,

ਭਾਵ ਉਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸ ਦੀਆਂ 'ਚਾਰ ਬਾਹਵਾਂ' ਹਨ। ਤਾਂ ਖਿਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਜਦ ਹੋਣਗੇ ਤਦ ਆਪੇ ਝੱਟ ਪੱਟ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਹੋਰਨਾਂ ਆਦਮੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਾਂ ਦੋ ਬਾਹਵਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਬਾਹਵਾਂ (ਚਤੁਰਭੁਜ) ਹੋਣਗੀਆਂ। ਪਰ ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਾਥੀ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕੀੜੀ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਤੇਹੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਅਨੁਮਾਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਡਾਢੇ ਛੋਟੇ ਤੇ ਬੇਸਮਝੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਜਿਹਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਦੋ-ਹੱਥਾ ਪ੍ਰਾਣੀ ਬਣਾਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੁਹਿਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਸਾਇਦ ਬਿੱਲੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੋਵੇਗੀ ਤੇ ਕੀੜੀਆਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਹਾਥੀ।

ਵੱਡੀ ਅਚੰਭੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਦ ਮਿਲੇ ਤਾਂ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਵਾਂ ਲੁਡਾਂਦੇ ਨਹੀਂ, ਅੰਦਰੋਂ ਪੂਰ ਅੰਦਰੋਂ, ਮਨ-ਮੰਦਰੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰ-ਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖਿਆ। ਕੀਕਣ ਵੇਖ ਦੀਆਂ? ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੀਆਂ ਜਦ ਤੋੜੀ ਸੀਸ਼ਾ ਨਾ ਹੋਵੇ! ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀਕਣ ਵੇਖ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਪੁਤਲੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ, ਮਨ ਦੀ ਜੋਤ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੋਤ ਹੈ? ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਅਦਭੁਤ ਵਿਯਕਤੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਦੀ ਕਨਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਨ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਖਟਾਕਾਂ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਲਹੂ ਦੀ ਚਾਲ ਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਧੜਕਨ ਨੂੰ ਵੀ ਜਦ ਨਹੀਂ ਸੁਣ ਸਕਦੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੋਮਲ ਤੇ ਲਚਕਦਾਰ ਚਾਲ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਕੀਕਣ ਲਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੇ ਨਾਮ ਭ੍ਰਸ਼ਣ ਵਿਚ ਸਜ ਧਜ ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਫੇਰੀਆਂ ਪਾਂਦੀ ਹੈ? ਫਿਰ ਹੋਰ ਅਚੰਭਾ ਗੱਲ ਕੀ ਸੀ? ਇਹ ਜੁ ਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾ ਰੇਖ, ਹੱਥ ਹਨ ਨਾ ਬਾਂਹਵਾਂ, ਨਾ ਪੈਰ
ਨਾ ਟੰਗਾਂ, ਨਾ ਸਿਰ ਨਾ ਧੜ, ਨਾ ਧੜਕਦਾ ਦਿਲ ਤੇ ਨਾ ਉਭਰਦਾ
ਸੀਨਾ । ਫਿਰ ਜੋ ਕੋਈ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖੇ, ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਕਿਸਨੂੰ
ਸੁਣੇ, ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾਵੇ ਤਾਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਲਾਵੇ ? ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਿਹਨ, ਰੇਖ ਭੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫਿਰ ਭੀ ਉਹ ਮੇਰੇ
ਜੀਅ ਕਾ ਜੀਅਨ' (ਉਨਮਨ) ਬਣ ਕੇ ਪੁਰ ਅੰਦਰ ਖਲ੍ਹੇ ਗੁਏ ਤੇ
ਮੇਰੀ ਛਾਤੀ ਨੇ ਸੁਰਜਮੁਖੀ ਵਾਂਗ ਅੰਦਰ ਮੁੜ ਕੇ ਇਸ ਸੁਰਜ ਨੂੰ
ਬੁਕ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ; ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖੀਆਂ ਨੇ ਤਰਸਦੇ ਨਰਗਸ
ਵਾਂਗ ਮੁਸਕਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣ-ਪਤੀ ਜੀ ਦੇ ਚਰਣ-ਕਮਲ ਪਰਸੇ,
ਮੇਰੇ ਕੇਸਾਂ ਮੇਂ ਬਿਜਲੀ-ਰੋ ਨਾਲ ਖੜੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਪਰਮ ਪਿਤਾ ਜੀ
ਦੀ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ! ਉਹ ਦਿਨ ਸਫਲ ਸੀ ਉਹ ਘੜੀ ਸਫਲ ਸੀ,
ਉਹ ਸਮਾਂ ਸਫਲ ਸੀ, ਜਦ ਇਸ ਗਰਬ-ਗਹੇਲੜੇ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ
ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਇਹ-ਤਤ'
ਉਸ-ਤਤ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਇੱਕ ਮਿਲ ਗਿਆ ਜੀਕੁਣ ਦੁੱਧ
ਦੁੱਧ ਨਾਲ ਤੇ ਪਵਣ ਪਵਣ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ-ਮਿੱਕ ਹੋ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ :—

‘ਸਫਲ ਸਫਲ, ਸਫਲ ਦਰਸੁ ਰੇ
ਪਰਸਿ ਪਰਸਿ ਗੁਨ ਗਾਈਐ ।
ਨਾਨਕ ਤਤ ਤਤ ਸਿਉ ਮਿਲੀਐ
ਹੀਰੈ ਹੀਰੁ ਬਿਧਾਈਐ ।’

(ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫)

ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਪੁੱਛਣਗੇ, ਫਿਰ ਚਤਰ-ਭੁਜ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ

ਮਿਲਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੈ। ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਨਹੀਂ, ਚਾਰ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਕਲਾਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਤਨੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਹਨ, ਉਤਨੀਆਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਾਨੋ ਭੁਜਾਂ ਯਾ ਬਾਹਵਾਂ ਹਨ। ਚਾਰ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਗਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ ਕਿ ਜੀਕਣ, ਦਸਾਂ ਦਿਸਾਂ ਵਿਚ ਪੂਰਬ, ਪੱਛਮ, ਉੱਤਰ, ਦੱਖਣ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ, ਤੀਕਣ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਨਿਕ ਕਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਚਾਰ ਕਲਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਨ :—

(੧) ਸੰਖ ਉਸ ਕਲਾ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਜੋ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੀ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਬਚਲ ਤੇ ਪੱਕਾ ਚਿੰਨ੍ਹ 'ਸ਼ਬਦ' ਯਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ ਯਥਾ :—

ਪ੍ਰਭੁ ਮੇਰਾ 'ਅੰਤਰਜਾਮੀ' ਜਾਣੁ । ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ

ਪੂਰਨ ਪਰਮੇਸਰ ਨਿਹਚਲੁ ਸਚੁ 'ਸ਼ਬਦੁ ਨੀਸਾਣੁ ॥

(ਕਲਿਆਨ ਮ: ੫)

ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ 'ਸ਼ਬਦ' (ਸੰਖ) ਹੀ ਨਿਹਚਲ ਸੱਚਾ ਨੀਸਾਣ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

(੨) 'ਗਦਾ' ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਤਾਣ; ਝਾਣ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ; ਜਿਸ ਦੇ 'ਭੈ' ਵਿਚ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ੍ਰਮਾ, ਅਗਨੀ; ਵਾਯੂ ਤੇ ਹੋਰ ਦੇਵਤੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਕਤ ਉਪਰ ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦੇ ਬਣ ਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਰੋਂ ਜੀ ਚੁਰਾਏ

ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਇਹ ਗ਼ੈਬੀ-ਗਦਾ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਤਾਕਤਾ ਫਿਰ ਤੱਤਪਰ ਹੋ ਕੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਇਸੇ 'ਗਦਾ'—ਕਲਾ ਨੂੰ ਇਹ ਸਲੋਕ ਸਾਡੇ ਚੇਤੇ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ :—

ਭੈ ਵਿਚਿ ਪਵਣੁ ਵਹੈ ਸਦ ਵਾਉ ।
 ਭੈ ਵਿਚਿ ਚਲਹਿ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ।
 ਭੈ ਵਿਚਿ ਅਗਨਿ ਕਢੈ ਵੇਗਾਰਿ ।
 ਭੈ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਦਬੀ ਭਾਰਿ !
 ਭੈ ਵਿਚਿ ਇੰਦੁ ਫਿਰੈ ਸਿਰ ਭਾਰਿ ।
 ਭੈ ਵਿਚਿ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰ ।
 ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ ।
 ਕੋਹ ਕਰੋੜੀ ਚਲਤ ਨ ਅੰਤੁ ।

(ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ)

(੩) ਤੀਜੀ ਬਾਂਹ ਵਿਚ 'ਕਮਲ' ਫੁੱਲ ਹੈ । ਇਹ ਕਮਲ ਫੁੱਲ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਕੋਮਲਤਾ ਤੇ ਸੁਹੱਪਣ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਚੰਨ ਚੜ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਮੱਸਿਆ ਵਿਚ ਗੁਸੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਪੁਰਨਮਾਸੀ ਥਿਤਿ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ ਹੈ, ਯਾ ਪਤਝੜ ਨਾਲ ਸੁਕੇ ਸੜੇ ਬੂਟੇ ਬਸੰਤ ਦੀ ਫੁਲਵਾੜੀ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ ਹਨ । ਫਿਰ ਬਸੰਤ ਵੀ ਓਹ ਜੋ ਆ ਕੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਜੋ ਸਦਾ ਸਦਾ (Eternity) ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਹਾਂ ਜੀ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਥੇ ਹਨ ? ਜਿਥੇ ਸਦਾ ਬਸੰਤ ਹੈ, ਸਦਾ ਸੁੰਦਰਤਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਾਵੇ ਯਾ ਕਾੜੇ

ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਜਿਥੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ 'ਵਾਹ' 'ਵਾਹ' ਹੈ :—

ਮਾਹਾ ਮਾਹ ਮੁਮਾਰਖੀ ਚੜਿਆ ਸਦਾ-ਬਸੰਤੁ ।

ਪਰਫੜ ਚਿਤ ਸਮਾਲਿ ਸੋਇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਗੋਬਿੰਦੁ।

(ਬਸੰਤ ਮ: ੧)

ਹਾਂ ਜੀ, ਮੁਮਾਰਖਾਂ ਹਨ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਬਸੰਤ, ਨੂਰਾਨੀ ਦਿਨ, ਸਦਾ ਲਈ ਚੜ੍ਹ ਉਠਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰੇ ਜ਼ਰੇ ਵਿਚ-ਕਾਲ-ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਵੀ-ਉਸੇ ਅਨੰਦ ਦਾਤਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਝਲਕ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹਰ ਪਾਸੇ ਪਈ ਦਿਸਦੀ ਹੈ !

(੪) ਚੌਥੀ ਭੁਜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ 'ਸੁੰਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕਰ' ਯਾ ਕਾਲ-ਚੱਕਰ ਹੈ ਜੋ ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ ਉਪਰ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦਾ ਹੈ । ਕੀੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਪਤੰਗਾਂ ਨੂੰ ਹਫ਼ਤਿਆਂ ਵਿਚ, ਪਰਵਾਨਿਆਂ ਨੂੰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿਚ, ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ, ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਸਦੀ ਅੰਦਰ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਕੌਮਾਂ ਨੂੰ ਮਨਵੰਤਰਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪਰਲੋ ਵਿਚ । ਗੱਲ ਕੀ, ਉਹ ਕਾਲ-ਕਲ ਕੁਦਰਤ ਤੇ ਗਲ ਅੰਦਰ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ । ਕੀ ਵਡਾ ਤੇ ਕੀ ਛੋਟਾ ਸਭ ਦਿਸੇ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਨ । ਪਰ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਕਲ ਕਲਾ ਅਕਾਲ ਸੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਲ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ।

ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਾਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਨਹੀਂ ਲੱਭਦਾ, ਅੰਦਰੋਂ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰੋਂ, ਮਨ ਮੰਦਰੋਂ ਲੱਭਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਜਾਂ ਭੁਜਾਂ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਪੰਚ-ਭੂਤਕ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਲਾਂ (Forces) ਹਨ ਤੇ ਨਾ ਹੀ

ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿਰਫ਼ ਚਾਰ ਭੁਜਾ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਅਨੇਕ, ਅਨਗਿਣਤ, (ਬੰਭਾਂ) ਹਨ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :-

ਅਨਿਕ ਮਾਟਿਆ ਜਾਕੀ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ ।

ਅਨਿਕ ਕਲਾ ਖੇਲੈ ਹਰਿ ਰਾਇ ।

(ਸਾਰੰਗ ਮ: ਪ:)

ਅਨਿਕ ਕਲਾ ਲਖੀ ਨ ਜਾਇ ।

(ਗਉੜੀ ਮ: ਪ:)

ਜਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ 'ਪੀਤ-ਪੀਤਾਂਬਰ' ਆਖ ਕੇ ਵਡਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਂਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੋਰ੍ਹੇ ਯਾ ਬਸੰਤੀ ਕਪੜੇ ਹਨ। ਨਹੀਂ, ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਸੰਤ ਰਤ, ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਸਦਾ ਅਨੰਦ ਵਿਚ। ਪੀਤਾਂਬਰ-ਵੈਸ ਬਸੰਤ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ 'ਬੰਭ' ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਤੇ ਸਨ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਬੰਭ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬੰਭ ਦਾ ਧੁਰਾ ਉਹ ਆਪ ਹੈ :-

'ਪੀਤ-ਪੀਤਾਂਬਰ ਤ੍ਰਿਭਵਣ-ਧਣੀ

ਬੰਭ ਮਹਿ ਹਰਿ ਭਾਖੈ ।'

(ਭੈਰਉ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ)

ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਤੇ ਮੁਢਲਾ (Fundamental) ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਡੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਫੁਪਕੇ ਬੈਠਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਸਾਡੀ ਹਿਰਦੇ ਦੀ

ਗੱਡੀ ਜਿਸ ਨੇ ਲਵਪੁਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਕਾਂਟਾ ਚੌਰੀ ੨ ਜਲੰਧਰ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਹ ਜੁ ਪਹਿਲੋਂ ਪਹਿਲ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ 'ਜੋਤ' ਯਾ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਏ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹੋ ਰਮਤਾ ਰਾਮ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕੋਣੇ ਕੋਣੇ ਵਿਚ ਆਪ ਲਿਸ਼ਕਦਾ ਪਿਆ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਦ ਤੋੜੀ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਤੋੜੀ ਬਾਹਰ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੁ ਝਾਂਵਲੇ ਸਾਨੂੰ ਪਏ ਆਉਣ, ਪਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਤਦ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਦ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਥੰਭ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਵਾਂਗ, ਚੀਰ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਪਨੀ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਵੇ। 'ਹਰਣ-ਆਖਸ਼' ਕੌਣ ਹੈ ? ਓਹ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਦਰ' ਦੀ ਖਬਰ ਨਹੀਂ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :—

ਨਾਨਕ 'ਹਰਣਾਖਸ਼' ਨਖੀਂ ਬਿਦਾਰਿਆ
ਅੰਧੇ 'ਦਰ' ਕੀ ਖਬਰ ਨ ਪਾਈ।'

(ਭੈਰਉ ਮ: ੩)

'ਹਰਣ-ਆਖਸ਼' ਅੱਖਰ ਦੇ ਲਫਜ਼ੀ ਅਰਥ ਵੀ ਏਹੋ ਹਨ—
'ਹਿਰਣ-ਅੱਖ' ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਿਰਨ (ਸੋਨੇ) ਵੱਲ ਲੱਗੀਆਂ ਹਨ ਮਾਇਆ ਵੱਲ, ਨਾਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਲ। ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੌਣ ਹੈ ? ਉਹ ਜੋ ਹਿਰਣਅੱਖ' ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਹਿਰਣ' (ਸੋਨੇ ਯਾ ਮਾਇਆ) ਵੱਲ ਨਹੀਂ, ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਨਹੀਂ, ਅੰਤਰ ਮੁਖੀ ਹਨ, ਅਤੇ ਜੋ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ 'ਦਰ' ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਅਪਣੇ 'ਪ੍ਰੀਅ' ਨੂੰ 'ਲੱਭਦਾ' ਹੈ। ਬਸ ਉਹੋ ਪ੍ਰਿਓ-ਲਾਧ—'ਪ੍ਰਹਿ-ਲਾਦ' ਹੈ।

ਇਸ ਮੁੜਲੇ ਭੁਲੇਖੇ ਦਾ ਚਿਕਰ ਮੈਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜੁ ਬਹੁਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ, ਖੀ. ਏ., ਐਮ. ਏ. ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇੰਝ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੀਕਣ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ, ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਯਾ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਯਾ ਮਨੋਕਲਪਤ ਬੁਤ (Sculptures) ਵੇਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਇਤਨੀ ਹੀ ਭਾਰੀ ਗਲਤੀ ਹੈ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਢੂੰਡਣਾ। ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਾਰ-ਬ੍ਰਹਮ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਹਿਲੋਂ ਅੰਤਰਮੁਖੀ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਦੱਸਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੁ ਉਹ ਤਾਂ ਰੂਪ ਰੇਖ, ਚੱਕਰ ਚਿਹਨ, ਬਰਨ ਆਦਿ ਦੋਂ ਨਿਆਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਦਾ ਸੁੱਚਾ ਤੇ ਵਾਹਦ ਨਿਸ਼ਾਨ ਉਸ ਦਾ ਅਤੁਟ ਨਾਮ ਯਾ 'ਸਬਦ' ਹੈ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗਰ ਵਾਕ :—

ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰਿ
ਨਾ ਤਿਸੁ ਕਾਲੁ ਨਾ ਕਰਮਾ ।
ਜਾਤਿ ਅਜਾਤਿ ਅਜੋਨੀ ਸੰਭਉ
ਨਾ ਤਿਸੁ ਭਾਉ ਨਾ ਭਰਮਾ ।
ਸਾਚੇ ਸਚਿਆਰ ਵਿਟਹੁ ਕੁਰਬਾਣੁ ।
ਨਾ ਤਿਸੁ ਰੂਪ ਵਰਨੁ ਨਹੀਂ ਰੇਖਿਆ
ਸਾਚੈ 'ਸਬਦਿ' ਨੀਸਾਣੁ ।

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੧)

ਦੂਜਾ ਭੁਲੇਖਾ

ਦੂਜਾ ਭੁਲੇਖਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਡੁੱਬਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ (Evolution) ਮਸਲੇ ਦਾ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰਾ ਅਸਰ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਸੀ ਜੁ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਦੀ ਅਣੂ ਜਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਸਾਂ, ਫਿਰ ਪੰਚ-ਭੂਤਕ ਮਰਹਲੇ ਟੱਪ ਕੇ ਕਦੀ ਜੀਵਨ-ਕਣੀ ਬਣ ਗਿਆ, ਫਿਰ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਰਿੜ੍ਹਦਾ ਰੀੜ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਫਿਰ ਕੀੜੀ-ਅਵਸਥਾ ਛੱਡਕੇ ਟੁਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਹੌਲੀ-੨ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੀ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਲੰਘ ਕੇ ਬਾਂਦਰ ਅਵਸਥਾ ਉਪਰ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਕਦੀ ਯੁਗਾਂ ਵਿਚ ਬਾਂਦਰ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਵਸਥਾ ਉਪਰ ਆਇਆ। ਇਹ ਕਾਲ-ਨਜ਼ਾਰਾ (Time Perspective) ਮੇਰਾ ਇੱਕ ਪ੍ਰਧਾਨ-ਭੂਤ (Dim-Past) ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਕਿਤਨਾ ਪਿੱਛੇ? ਉਤਨਾ ਜਿਸ ਨੂੰ ਮੈਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤੇ ਸੋਚਕੇ ਡਰਦਾ ਹਾਂ। ਇੱਕ ਸਦੀ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਲੱਖ ਸਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ 'ਅਰਬਦ-ਨਰਬਦ ਸਮਾਂ! ਜਦ ਮੇਰਾ ਭੂਤ ਇਤਨਾ ਲੰਮਾ ਪਿੱਛੇ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਲੰਮਾ ਐਡਾ ਹੀ ਅਰਬਦ-ਨਰਬਦ ਸਮਾਂ ਭਵਿੱਸ਼ਤ (Future) ਵਿੱਚ ਕੱਟਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੇਹਾ ਭੂਤ ਤੇਹਾ ਹੀ ਭਵਿੱਸ਼ਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭੂਤ ਤੋਂ ਭਵਿੱਸ਼ਤ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਸੋਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਜੁ ਐਡਾ ਵੱਡਾ, ਦੁਰਾਡਾ ਬਿਖੜਾ ਪੈਂਡਾ, ਕਾਲ-ਪੈਂਡਾ ਤੱਕ ਕੇ ਮੇਰਾ ਹਿਰਦਾ ਕੰਬਦਾ ਸੀ, ਮੇਰੇ ਰੋਂਗਟੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਤਨੀਆਂ ਅਗਿਣਤ ਜੂਨਾਂ ਹੋਰ ਭੋਗਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ ਤੇ ਫੇਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਜੇਹੀਆਂ ਅੱਧਮ ਜੂਨੀਆਂ ਮੈਂ ਪਿਛੇ ਕੱਟ ਆਇਆ ਉਜੇਹੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਚੰਗਿਆਂ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਵਰਗੀਆਂ, ਪਰ ਅਨੇਕ ਤੇ ਅਗਿਣਤ ਜੂਨਾਂ ਅਗਾਂ, ਕੱਟ ਕੇ ਬੇਅੰਤ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣਗੇ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੇ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਝੂਠੀ। ਸੱਚੀ ਇੰਝ ਹੈ ਜੋ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਅਸੀਂ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਵਿਛੁੜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ—

‘ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਬਿਛੁਰੇ ਥੇ ਮਾਧਉ,

ਇਹੁ ਜਨਮੁ ਤੁਮਾਰੇ ਲੇਖੇ।

(ਧਨਾਸਰੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ)

ਪਰ ਇਹ ਸਮਝ ਲੈਣਾ ਜੁ ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਵਿਚ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲਣੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਇਹ ਅਸੱਤ ਹੈ। ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਸਲਾ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਆਖੇ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਭੂਤ ਵਾਂਗ ਸਾਡੇ ਅਗੇ ਅਗਿਣਤ ਹੋਰ ਮਰਹਲੇ ਥਾਪੇ, ਪਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਮਨੁੱਖਾ ਜੂਨ ਨੂੰ ਡਾਢੀ ਅਦਭੁਤ, ਅਜਬ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਜੂਨੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਉਹ ਜੂਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਰਸਤੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ, ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਤੇ ਯੁਗਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਪਣੇ ਇਸੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅੱਪੜ ਕੇ ਬੜੀ ਅਜਰਜ ਖੇਲ ‘ਕਾਲ’ (Time) ਨਾਲ ਵਰਤਦੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਅਸੀਂ ਵਿਕਾਸ (Evolution) ਦੇ ਮਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਬਾਹਰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟਦੇ ਸਾਂ, ਇਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ 'ਧਰਮ-ਖੰਡ' ਤੇ ਖੜੋਕੇ ਗਿਆਨ ਖੰਡ' ਵੱਲ, ਉਥੋਂ 'ਸਰਮ ਖੰਡ' ਦੇ ਸੂਖਮ ਦੇਸ ਵੱਲ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ 'ਕਰਮ-ਖੰਡ' ਦੇ ਆਤਮਕ ਦੇਸ ਵੱਲ ਜਿਥੇ ਨਿਰੋਲ ਦੇਵਤੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰ, ਮਹਾਂ-ਉਪਰ, ਦੇਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਉਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਦੇਸ ਵੱਲ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਸੱਚ-ਖੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਬੜੀ ਅਚੰਭਾ ਕਾਰੀਗਰੀ ਹੈ, ਇਹ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਲੀਲਾ ਹੈ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਹੈ। ਕੀ? ਇਹ ਜੁ ਮਨੁੱਖਾ ਦੇਹੀ ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਬਾਹਲੀਆਂ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਛੱਡ ਅੰਤਰ-ਗਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਗੰਗਾ ਉਪਰ ਵਗਦੀ ਵਗਦੀ ਅਲੋਪ ਹੋ ਕੇ ਗੁਪਤ-ਗੰਗਾ ਬਣ ਗਈ! ਜੇ ਇਹ ਕੱਲ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅਤੀ ਹੀ ਡੂੰਘਾ ਤੇ ਦੀਰਘ (Far-reaching) (implication) ਹੈ। ਇਕ ਭਾਵ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਇਥੇ ਅੱਪੜਕੇ ਕਾਲ-ਕਲਾ ਜੋ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਉਹ ਲੰਬਾਈ (Length) ਨੂੰ ਛੱਡ ਡੂੰਘਾਈ (Depth) ਵਿਚ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਇਹ ਜੁ ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਜੂਨਾਂ ਤੋਂ ਖਾਸ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਭੀ ਤਰਸਦੇ ਹਨ। ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਕਲਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਛੋਟੀ ਜੇਹੀ ਉਮਰ ਨਾਲ, ਜੋ ਸੌ ਸਾਲ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਯੁਗਾਂ ਤੇ ਮਨਵੰਤਰਾ ਦੇ ਸਫਰ ਤੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਜੀਕਣ ਮੋਟਰ ਉਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਅਸੀਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਘੰਟਿਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਇਕ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਰੱਖੀ ਸੀ ਜੁ ਕੂਤ ਵਾਂਗ ਅਸਾਂ ਬੜਾ ਲੰਮਾ, ਹਨੇਰਾ ਭਵਿੱਸ਼ਤ ਦਾ ਸਫਰ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜੇ ਕੱਟਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਸਫਰ ਵਿਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਤਨੇ ਅਰਬ ਖਰਬ ਸਾਲ ਗੁਜਰ ਜਾਣਗੇ ਜਦ ਮਨੁੱਖ ਜਾਤੀ

ਅੱਖ ਪੁਟਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇਗੀ । ਜੇ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਸਚੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਭਵਿੱਖਤ ਭਾਵਾ ਡਰਾਉਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਿਤਨੀਆਂ ਸਤਾਬਦੀਆਂ (ਸਦੀਆਂ) ਤੇ ਯੁਗਾਂ ਤਕ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਅਸਾਂ ਅਜੇ ਪੇਟ ਦੇ ਭਾਰ ਹੀ ਰਿੜ੍ਹਨਾ ਹੈ । ਪਰ 'ਸਾਧੂ' ਦਿਆਲੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਜੁ ਇਹ ਤਸਵੀਰ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਡਰਾਉਣੀ ਹੈ, ਗਲਤੀ (Fallacy) ਉਪਰ ਉਕਰੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਹੀ ਮਾਨਵ-ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਰਮ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਰਣ-ਕਮਲ ਪਰਸ ਕੇ ਨਾਮ ਰਸ ਚੁਸੀਏ । ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :—

ਮੈਂ ਪੇਖਿਓ ਰੀ ਉਚਾ ਮੋਹਨੁ ਸਭ ਤੇ ਉਚਾ ।

ਆਨ ਨ ਸਮਸਰਿ ਕੋਉ ਲਾਗੈ
ਦੂਡ ਰਹੇ ਹਮ ਮੂਚਾ ।ਰਹਾਉ।
ਬਹੁ ਬੇਅੰਤੁ ਅਤਿ ਬਡੇ ਕਾਹਰੋ
ਬਾਹ ਨਹੀਂ ਅਗਹੂਚਾ ।
ਤੋਲਿ ਨ ਤੁਲੀਐ ਮੋਲਿ ਨ ਮੁਲੀਐ
ਕਤ ਪਾਈਐ ਮਨ ਰੂਚਾ । ੧ ।
ਬੋਜ ਅਸੰਖਾ ਅਨਕਤ ਪੰਥਾ
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਨਹੀਂ ਪਹੂਚਾ ।
ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕਿਰਪਾ ਕਰੀ ਠਾਕੁਰ
ਮਿਲਿ 'ਸਾਧੂ' ਰਸ ਭੁੰਚਾ ।'

(ਦੇਵ ਗੰਧਾਰੀ ਮ: ੫)

ਤਾਂ ਨਿਸਚਾ ਹੋਇਆ ਜੁ 'ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਸਾਦਿ' ਉਹ ਲੰਮੀ ਡਰਾਉਣੀ ਮੰਜ਼ਲ ਇਸੇ ਹੀ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਤੈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਈਏ ਤੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਜੁਗਤੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ਬਾਹਰਲੀ ਲੰਬੀ ਮੰਜ਼ਲ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਅੰਦਰ ਹੀ ਤੋ ਕਰੀਏ ।

ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਾਇੰਸ ਦਾ (Evelution) ਮਸਲਾ ਭਾਵੇਂ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਪਰ ਮਨੁੱਖ-ਜੂਨ ਨੂੰ ਅੱਪੜਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਦੋ ਰਸਤੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਥਾਣੀਂ ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਪੜ ਸਕਦੇ ਹਾਂ । ਇਕ ਤਾਂ ਜੂਨਾਂ ਦਾ ਪੈਦਲ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਦੂਜਾ ਅੰਤਰਗਤਿ-ਉਡਾਰੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਤੈ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਅੰਤਰਗਤਿ-ਤਰੱਕੀ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਜੁਗਤੀ ਹੈ ਤੇ ਹੁਕਮ ਹੈ:—

‘ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥ ਮਲਿ ਨਾਉ ।’ (ਜਪੁਜੀ)

ਇਕ ਹੋਰ ਸਬੱਬ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਨਿਸਫਲ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਅਸੀਂ ਅਗਲੀ ਭੁਲ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਾਂਗੇ ।

ਤੀਜਾ ਭੁਲੇਖਾ

ਤੀਜਾ ਭੁਲੇਖਾ ਇਹ ਸੀ ਜੁ ਮੈਂ ਗੁਣ ਵਿਦਿਆ, ਚੱਜ ਆਚਾਰ ਦਿਆਂ ਘਾਟਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀੜੀ ਦੀ ਨਿਆਈਂ ਹਾਂ, ਤੇ ਕੀੜੀਆਂ ਦੇ ਘਰ ਨਾਰਾਇਣ ਕਿਥੋਂ ? ਅਪਣੀ ਨੀਚ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਵਿਚ ਵੀ ਹਰਟ ਦੀ

ਮਾਲੂ ਵਾਂਗ ਅਨੇਕ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਜੋ ਉਪਰ ਤਲੇ ਹਨ। ਸਭ ਤੋਂ ਅਧਮ ਤਾਂ ਉਹ ਟਿੰਡ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਹੈ, ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਟੀਸੀ ਉਪਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਟਿੰਡ ਦੀ ਉੱਚੀ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਦਰਜੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਬਾਬੇ-ਅਟੱਲ (Towel) ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਹਨ, ਕੋਈ ਧੁਰ ਉਪਰ। ਤੇ ਦਰਜਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਸਿਖਰ ਚੋਟੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਟੀਸੀ, ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੁ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ ਹੋਵੇ ਜੇਹੀ ਕਿ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੁ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਤੇ 'ਮੁਸ਼ਾ' ਜੀ ਪਹਾੜ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਸਾਡੇ ਦੇਵਤੇ ਤੇ ਸੁਰਿਨਰ, ਮੁਨਿਜਨ, 'ਸੁਮੇਰ' ਪਰਬਤ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਹਨ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੁ ਇਹ ਟੀਸੀ ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤਕ (Material) ਨਾ ਹੋਵੇ-ਗੁਣ ਵਾਚਿਕ, ਮਾਇਆ ਵਾਚਿਕ ਯਾ ਹੋਰ ਅਧਕਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਇੰਸ ਵੀ ਏਹੋ ਆਖਦੀ ਹੈ ਜੁ ਵਧੇ ਨੂੰ ਲੱਧੋ—(Survival of the fittest)। ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਚ ਸੀ ਹਮਾਤੜ-ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਨਾ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਦੋਈ ਸੀ ਨਾ ਅਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ-ਤਾਂ ਗੰਦਗੀ ਨਾਲ ਲਿਬੜੇ ਹੋਏ ਸਾਂ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਸਫ਼ ਵਿਚ ਪਿੱਛੇ, ਬਲ-ਹੀਣ, ਕੁਲ-ਹੀਣ, ਗੁਣ-ਹੀਣ.....

- (੧) ਸਭਿ ਅਵਗਣ ਮੈਂ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਕੋਈ।
 ਕਿਉਂਕਰਿ ਕੰਤ ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਈ।
 ਨਾ ਮੈ ਰੂਪੁ ਨ ਬੰਕੇ ਨੈਣਾ।

ਨਾ ਕੁਲ ਢੰਗੁ ਨ ਮੀਠੇ ਬੈਣਾ ।.....

ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਨਾਹੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ।

ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਪ੍ਰਭ ਲਾਵਹੁ ਪਾਈ ।

(ਸੂਹੀ ਮ: ੧)

(੨) ਗੁਨ ਅਵਗੁਨ ਮੇਰੇ ਕਛੁ ਨ ਬੀਚਾਰੋ ।

ਨਹ ਦੇਖਿਓ ਰੂਪ ਰੰਗ ਸੀਗਾਰੋ ।

ਚਜ ਅਚਾਰ ਕਿਛੁ ਬਿਧਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ।

ਬਾਹ ਪਕਰਿ ਪ੍ਰਿਅ ਸੇਜੈ ਆਨੀ ।

(ਆਸਾ ਮ: ੫)

ਨਾਲ ਹੀ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਦਰਸਨ ਇਥੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸੁੱਕੀ ਸੜੀ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਨਹੀਂ, ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾ ਕੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਬੈਕੁੰਠ ਵੀ ਕਿਸੇ ਟੀਸੀ, ਕਿਸੇ ਸੱਤਵੇਂ ਅਸਮਾਨ, ਯਾ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਸਿਖਰ ਉਪਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਗਲ ਕੀ ਟੀਸੀ, ਚੋਟੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਮੇਰੀਆਂ ਅਖਾਂ ਅਗੇ ਫਿਰਦੀ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਟੀਸੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਇਹ ਵੀ ਇਕ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਮਾਇਆ ਦਾ ਗੋਰਖਧੰਦਾ ਯਾ ਭੁਲਭਲਈਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਸੀ। ਪਿਛਲੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ 'ਕਾਲ' ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਡਰਾਉਣੀ ਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਡਰਾਇਆ, ਹੁਣ ਮਾਇਆ ਦੇ ਦੂਜੇ ਪੁਰ੍ਹ 'ਦੇਸ਼' (Space) ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਚ-ਮੂਚ ਚੜ੍ਹਾਈ ਨਾਲ ਡਰਾਇਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਚੇ ਬੈਕੁੰਠ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ

ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ ਧੁਰ ਉਪਰ ਟੀਸੀ ਤੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਜਦ ਕਿਰਪਾਲੂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਛੋੜ ਨਾਮ-ਦਾਰੂ ਨਾਲ ਕੱਟੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਜੁ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਟੀਸੀ ਉਪਰ ਨਹੀਂ, ਹੇਠਾਂ ਵੀ ਹੈ। ਬੈਕੁੰਠ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਸ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਵੀ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਵੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਵੀ ਹੈ। ਵਡਿਆਂ ਜੋਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਕੀੜੀ ਦੇ ਘਰ ਵੀ ਉਹੋ ਨਾਰਾਇਣ ਨਿੱਠਕੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ :-

‘ਈਭੈ ਬੀਠਲੁ ਉਭੈ ਬੀਠਲੁ,
ਬੀਠਲ ਬਿਨੁ ਸੰਸਾਰ ਨਹੀਂ।
ਥਾਨ ਥਨੰਤਰਿ ਨਾਮਾ ਪ੍ਰਣਵੈ
ਪੂਰਿ ਰਹਿਓ ਤੂੰ ਸਰਬ ਮਹੀ।’

(ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ)

ਉਸ ਪਿਆਰੇ ਨੂੰ ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ, ਭ੍ਰਿਭਵਣ ਵਿਚ ਰੱਮਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖ ਕੇ ਮੇਰੇ ਜੀ ਵਿਚੋਂ ਬੈਕੁੰਠ ਅਪੜਨ ਲਈ, ਸੁਮੇਰ ਦੀ ਟੀਸੀ ਚੜ੍ਹਨ, ਦੀ ਐਵਰਸਟ ਪਹਾੜ ਗਾਹਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਉਠ ਗਈ :-

‘ਗੁਰ ਕੀ ਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ
ਪੀਵਤ ਹੀ ਪਰਵਾਣੁ ਭਇਆ।
ਦਰ ਦਰਸ਼ਨ ਕਾ ਪ੍ਰੀਤਮੁ ਹੋਵੈ
ਮੁਕਤਿ ‘ਬੈਕੁੰਠੇ’ ਕਰੈ ਕਿਆ?’

(ਆਸਾ ਮ: ੧)

ਬੈਕੁੰਠ ਹੁਣ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਜਦ ਉਹੋ 'ਬੈਕੁੰਠ' ਇਸ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ! ਤਦ ਤੋਂ ਇਹ ਕਾਲੀ-ਬੋਲੀ ਧਰਤੀ ਸਦ-ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਦੇ ਅਗੰਮੀ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਈ !! ਤੇ ਇਸ ਅਨੋਖੇ ਰੂਪ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਆਖਿਆ :—

“ਬਲਿਹਾਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਵਸਿਆ !!!”

ਚੌਥਾ ਭੁਲੇਖਾ

ਚੌਥਾ ਭੁਲੇਖਾ ਮੇਰਾ ਇਹ ਸੀ ਜੁ ਹੋਰਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਂਗ ਮੈਂ ਇਹ ਦਰਸ਼ਨ ਵੀ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ, ਆਇਆ-ਗਇਆ (Transitory) ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ ਜੀਕਣ ਸਿਨਮਾ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਵੇਖਣ ਪਿਛੋਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲਹਿ ਗਈਆਂ । ਸੂਰਜ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੋਈ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਜੁ ਕੋਈ ਅਜੇਹੀ ਵੀ ਛੁਪੀ-ਲੁਕੀ ਗੁਪਤ-ਪ੍ਰਗਟ ਸੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਕ ਵਾਰੀ ਲੱਭਣ ਤੇ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਵੰਢਣੀ । ਹੁਣ ਛੋੜੋ ਤਾਂ ਛੁਟਦੀ ਨਹੀਂ, ਤੋੜੋ ਤਾਂ ਟੁਟਦੀ ਨਹੀਂ :—

‘ਮੂ ਲਾਲਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰੀਤਿ ਬਨੀ ।

ਤੋਰੀ ਨ ਤੂਟੈ ਛੋਰੀ ਨ ਛੂਟੈ,

ਐਸੀ ਮਾਧੋ ਖਿੰਚ ਤਨੀ ।

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫)

ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦ ਹੋਰ ਝਗੜੇ ਝਮੇਲੇ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ

ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਦ ਇਹ ਧੁਨੀ ਹੋਰ ਵਧੇਰੇ ਤਣਾਵੇ ਕਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਾਟੇ
ਹੋਏ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਨੇ-ਦੀ ਸੂਈ ਨਾਲ (ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵਾਂਗ)
ਸੀਵਣ ਸਿਉਂਦੀ ਹੈ—

‘ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਸੂਈ ਰੂਪੈ ਕਾ ਧਾਗਾ ।
ਨਾਮੇ ਕਾ ਚਿਤ੍ਰ ਹਰਿ ਸੰਗ ਲਾਗਾ ।’

(ਆਸਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ)

ਮਿੱਠੀਓ ਸੂਈ-ਚੌਭੋ, ਬਦਿਹਾਰੀ !! ਪ੍ਰੇਮ-ਤਣਾਵੇ ਚੋਪੰਨੀਏ !!
ਓ ਰਸ ਭਰੀਓ ਰੁਣ-ਬੁਣਕਾਰੇ ਸਦਕੜੇ !! ਓ ਮਲੱਕੜੇ ਛਪਣ
ਛੋਪ ਖੇਡੋ, ਮੈਂ ਵਾਰਨੇ !! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸਨ, ਤੇਰੀ ਮਹਿਮਾ
ਅਪਰ ਆਪਾਰ ਹੈ, ਕਥਨੀ-ਬਦਨੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ—

‘ਦਰਸਨੁ ਦੇਖ ਭਏ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ
ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤੇ ਛੁਟਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਬਿਖਮ ਥਾਨ ਬਹੁਤ ਬਹੁ ਧਰੀਆ
ਅਨਿਕ ਰਾਖ ਸੂਰੂਟਾ ॥
ਬਿਖਮ ਗਾਰ ਕਰੁ ਪਹੁਚੈ ਨਾਹੀ
ਸੰਤ ਸਨਾਥ ਭਏ ਲੂਟਾ ॥੧॥
ਬਹੁਤ ਖਜਾਨੇ ਮੇਰੇ ਪਾਲੈ ਪਰਿਆ
ਅਮੋਲ ਲਾਲ ਆਖੂਟਾ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਭਿ ਕਿਰਪਾ ਧਾਰੀ
ਤਉ ਮਨ ਮਹਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਘੂਟਾ ॥’
(ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫)

ਪੰਜਵਾਂ ਭੁਲੇਖਾ

ਫਿਰ ਹੋਰ ਗਲ ਵੇਖੋ ਜੋ ਆਖਣ ਵੇਖਣ ਤੇ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਤਦ ਤੋੜੀ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ ਜਦ ਤੋੜੀ 'ਅਨੁਭਵ' ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੀ ? ਇਹ ਜੁ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੀੜੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ, ਕਈ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਉੱਪਰ ਹੈ। ਇਹ ਪਉੜੀ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਹੈ ? ਇਹ ਵਧਦੇ ਤ੍ਰਾਂਣ ਯਾ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਯਾ ਇਉਂ ਆਖੋ ਕਿ ਸਿੱਧੀਆਂ ਦੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਇਕ ਸਿੱਧੀ, ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਦੋ, ਕਿਸੇ ਕੋਲ ਨੌਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਪ੍ਰਗਟ ਮਿਸਾਲ ਦੇਣ ਪਰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਲਿਖਣ ਵਿਚ ਬੜੀ ਔਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਲੰਬੇ ਲੀਕਾਂ (Lines) ਯਾ ਲਕੀਰਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰਫ਼ ਲੰਬਾਈ (Length) ਹੈ, ਚੌੜਾਈ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਇਕ ਭੁਜੀ (One Dimensional) ਸ਼ੈਲੀ ਹੈ। ਲੀਕਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸਤਹ (Surface) ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਲੰਬਾਈ ਤੇ ਚੌੜਾਈ ਦੋਵੇਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਫਰਸ਼ ਦਾ ਧਰਤੀ ਦੀ ਥਾਲੀ ਯਾ ਸਤਹ। ਹੁਣ ਕਈ ਜਾਨਦਾਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧਰਤੀ ਦੀ ਸਤਹ ਨਾਲ ਲਿਪਟੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਯਾ ਟੁਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੱਪ, ਠੂਹਾਂ, ਕਨਸਵਾਰਾਂ, ਇਤਿਆਦਿ ਇਹ ਢਿਡ-ਭਾਰ ਰੀਂਝਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਅਪਣੀ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋ-ਪਾਸਿਆਂ (Two dimensions) ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਵੇਖੋ ਜੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਢਿੱਡ ਦੇ ਭਾਰ ਟੁਰਕੇ ਚੜ੍ਹਣਾ, ਜੇ ਉਤਰਾਈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵੀ, ਜੇ ਚਿੱਕੜ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਔਕੜ ਆਵੇ ਤਾਂ ਵੀ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਢਿੱਡ ਭਾਰ ਰੀਂਝਣ ਵਾਲਿਆਂ ਕੀੜਿਆਂ ਕੋਲੋਂ

ਪੰਛੀ ਚੰਗੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਇਹ ਤਾਕਤ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਤੀਜੇ ਰੁਖ (Third-dimension) ਭਾਵ ਉਚਾਈ ਵਲ ਉਡ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਢਿਡ ਭਾਰ ਟੁਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਿੱਕੜ ਕੱਢਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਈਆਂ ਤੇ ਉਤਰਾਈਆਂ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਕਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਵਾਯੂ ਮੰਡਲ ਦੀ ਉਚਾਈ ਸਿੱਧੀ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀ ਲੀਕ ਵਿੱਚ ਉਪਰ ਉਪਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ ਤੀਜੇ ਰੁਖ ਦੇ ਉਪਰ 'ਸਿੱਧੀ' ਪਾਣ ਨਾਲ ਪੰਛੀਆਂ ਆਦਿ ਨੇ ਆਦਿ ਸਤਹ (Surface) ਦੀ ਕੈਦ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਾ ਲਈ।

ਹੋਰ ਉਪਰ ਆਓ ਤੇ ਮਨੁੱਖ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਲਓ। ਮਨੁੱਖ ਵਿੱਚ ਰਤਾ ਕੁ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿੱਚ ਅਕਲ ਹੈ ਤੇ ਅਕਲ ਨਾਲ ਮਨੁੱਖ ਜਦ ਚਾਹਵੇ (ਭਾਵੇਂ ਇਸਦੇ ਖੰਭ ਨਹੀਂ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ) ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠ ਕੇ ਤੀਸਰੇ 'ਰੁਖ' (Third dimension) ਦੀ ਸੈਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਨਾਲੇ ਜੋ ਅਕਲ ਪੰਛੀਆਂ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਉਹ ਮਨੁੱਖ ਕੋਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮਨੁੱਖ ਸਭ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਸਿਰਤਾਜ਼ ਹੈ।

ਪਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਕੈਦ ਹੈ। ਕੇਹੜੀ? ਜਿਹੜੀ ਪਹਿਲੇ ਤਿੰਨਾਂ ਰੁਖਾਂ ਯਾਂ ਪਾਸਿਆਂ (Dimensions) ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਚੌਥੇ ਪਾਸੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਹ ਕੀ? ਇਹ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਜੋ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ਉਹ ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਲਈ ਖਾਸ ਸਮਾਂ ਤੇ ਖਾਸ ਥਾਸ ਥਾਂ ਹੈ, ਜਦ ਉਹ ਸਮਾਂ ਗੁਜ਼ਰ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਗਿਆ ਵਕਤ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਸਾਡੇ ਦੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਫਿਰ ਖੀਰ ਦੇ ਦੰਦ ਹੋਏ ਤੇ ਗਿਰੇ, ਫਿਰ ਮੁੱਛਾਂ ਫੁੱਟੀਆਂ, ਫਿਰ ਦਾੜ੍ਹੀ, ਫਿਰ ਕਾਲੇ ਬੱਗੇ, ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੌਤ। ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਸਿਲਸਿਲੇਵਾਰ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਿਛਾਂਹ

ਨਹੀਂ ਮੁੜ ਸਕਦੀ- Irreversible ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗਿਆ ਵਕਤ ਫਿਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਲੰਬਾਈ, ਚੌੜਾਈ ਤੇ ਉਚਾਈ ਤਿੰਨ ਰੁਖ ਸਨ ਉਥੇ ਚੌਥਾ ਰੁਖ (Fourth dimension) ਕਾਲ (Time) ਹੈ। ਮਨੁੱਖ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਘਾਟਾ ਯਾ ਟੋਟਾ ਹੈ ਜੁ ਬਾਕੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਦੇਸ (Space) ਦੇ ਸਾਡੇ ਲਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਹਨ ਪਰ ਚੌਥਾ ਪਾਸਾ ਕਾਲ (Time) ਦਾ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇੱਕ ਸਿਰਿਓਂ ਬੰਦ ਹੈ, ਤੇ ਕਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੈ ਜੋ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਟੁਰਕੇ ਹੇਠਾਂ ਹੀ ਹੇਠਾਂ ਟੁਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਫਿਰ ਪਹਾੜ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਸੋਚੋ, ਕੀ ਹੋਵੇ ਜੇ ਇਹ ਕਾਲ ਦੀ ਨਦੀ (Time current) ਕਿਸੇ ਦੇ ਆਖੇ ਇੰਝ ਮੂੰਹ ਪਿੱਛੇ ਕਰ ਲਵੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਪਾਕੇ ਉਸਦਾ ਮੂੰਹ ਪਿਛਾਂਹ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਇਹ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਕ ਬੜੀ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਨਿੱਧਿ ਯਾ ਸਿੱਧੀ ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਪੁੱਠੀ-ਕਾਲ-ਕਲਾ (Time Machine) ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਪਹਿਲੋਂ ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਣੀ ਵਿਕਟੋਰੀਆ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ, ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ, ਫਿਰ ਬੰਦਾ ਬਹਾਦਰ ਦੇ, ਫਿਰ ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ, ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਤੇ ਬਾਬਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਤ ਕਰਨ ਦੇ, ਤੇ ਫਿਰ ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ, ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ, ਤੇ ਬੁੱਧ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਪਿੱਛੇ ਹੀ ਪਿੱਛੇ ਐਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਹ ਸਮਾਂ ਆ ਜਾਵੇ ਜਦ ਇਹ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਜੇ ਇੱਕ ਵਡਕੇ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਿੱਘ ਨੂੰ ਠੰਢਾ ਕਰ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ ! ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ਇਹ ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਭਾਰੀ, ਅਚੰਭਾ ਤਿਧੀ ਸਿਧੀ ਯਾ ਨਿਧੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਸਾਡੀ ਮੁਠ ਵਿੱਚ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਦੀਆਂ ਪਿਛਾਂ ਟੁਰ

ਜਾਈਏ, ਜੀਕਣ ਕੋਈ ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੌ ਮੀਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਇਹ ਸਫਰ ਭੂਤ ਕਾਲ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਤੇ ਜੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੀਏ ਤਾਂ ਪੰਜ ਦਸ ਸਦੀਆਂ ਭਵਿੱਸ਼ਤ ਵਿਚ ਟੁਰ ਜਾਈਏ, ਜੀਕਣ ਕੋਈ ਮੋਟਰ ਲਾਹੌਰ ਵਲ ਰੁਖ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਸੌ ਮੀਲ ਨਿਕਲ ਜਾਵੇ, ਇਹ ਉਡਾਰੀ ਭਵਿੱਸ਼ਤ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਅੱਜ, ਅਰ ਹੁਣੇ ਘਰ ਬੈਠਿਆਂ ਅਸੀਂ ਸੈਕਾਂਡੇ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਾਲ ਅਗੋਂ ਦਾ ਹਾਲ ਆਪ ਦੇਖਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਦੀ ਚੌਥੀ-ਕਲਾ (Fourth Dimension) ਤਦ ਸਾਡੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ।

ਮੈਂ, ਟੁੱਟੇ ਫਟੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਚੌਥੇ ਪਉੜੇ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਲ-ਕਲਾ ਸਾਡੇ ਵੱਸ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਕਾਲ ਵਿਚ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਇੰਝ ਤ੍ਰਿਪੁਲੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ ਜੀਕਣ ਹੁਣ 'ਦੇਸ਼' ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਹੈ, ਤੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਇਧਰ ਉਧਰ ਝੱਟ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਕੇ ਜਾ ਪੁਜਦੇ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਜੇ ਇਹ ਬੜੀ ਅਸਚਰਜ-ਅਵਸਥਾ ਹੋਵੇਗੀ! ਪਤ ਕਿ ਇਥੇ ਜੀ ਬਜ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੀ ਇਕ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਕੌੜੀ? ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਪੰਜਵੇਂ ਪਉੜੇ' (Fifth Dimension) ਵਾਲੀ ਆਖਾਂਗਾ।

ਓਥੇ ਕੀ ਹੈ? ਭਾਈ! ਓਹ ਇਤਨੀ ਉਚੀ ਹੈ ਜੋ ਸੂਰਜ, ਚੰਨ ਤੇ ਤਾਰਾਗਣ ਤੇ ਹੋਰ ਤਾਰੇ ਸਿਆਰੇ ਵੀ ਧੁਰ ਹੇਠਾ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਤਨੀ ਸੂਖਮ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਥਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਈਥਰ (Ether) ਵੀ ਡਾਢੀ ਸਥੂਲ ਸ਼ੈ ਹੈ। ਓਸ ਦਾ ਤੇਜ਼ ਇਤਨਾ ਹੈ ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਮਾਨੋ ਟਿਮਟਿਮਾਂਦੇ ਦੀਵੇ ਹਨ।

‘ਜਹ ਅਨਹਤ ਸੂਰ ਉਜ਼ਾਰਾ ।

ਤਹ ਦੀਪਕ ਜਲੈ ਛਛਾਰਾ ।

[ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸੋਰਠਿ]

ਹਾਂ ਜੀ, ਉਹ ਸੂਖਮ ਤੋਂ ਸੂਖਮ, ਸੂਫ਼ ਤੋਂ ਸੂਫ਼ ਤੇਜ਼ ਮਈ
ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ, ਪ੍ਰਬਲ, ਅਪਰੰਪਤ, ਅਲਖ, ਅਪਾਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ
ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਅਸੰਭਵ ਹੈ । ਪਰ ਇਥੇ ਵਰਣਨ ਅਸੀਂ ਇਸ
ਪੰਜਵੇਂ ਪਉੜੇ ਦੇ ਇਕ ਖਾਸ ਗੁਣ ਦਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ । ਕੀ ?
ਚੋਥੇ ਪਉੜੇ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਜੁ ਕਾਲ-ਕਲਾ ਸਾਡੇ
ਹੱਥ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਬਿਨ ਵਿਚ ਅਸਾਂ ਸੈਂਕੜੇ ਸਦੀਆਂ ਅਗੇ
ਪਿਛੇ ਟੁਰ ਜਾਂਦੇ ਸਾਂ ਤੇ ਅਰਸੀ ਬਿਵਾਨ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਯੁਗਾਂ
ਦੇ ਦੌਰੇ ਮਿਟਾਂ ਵਿਚ ਕੱਟ ਆਉਂਦੇ ਸਾਂ । ਪਰ ਫਿਰ ਰਤਾ ਕੁ
ਇਹ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕਾਲ-ਕਲਾ ਚਲਾਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ,
ਜੀਕਣ ਅੱਜ ਕਲ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਟੌਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ
ਪੰਜਵੇਂ ਪਉੜੇ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਬਚਿੱਤਰ ਲੀਲਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਾਸ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ । ਕੀ ? ਇਹ ਜੋ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਕਾਲ ਤੇ ਦੇਸ (Time & Space)
ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਤਾਲੀ ਮਾਰਨ ਵੇਲੇ
ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਸੋਧਿਆ ਵੇਲੇ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ । ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਕੀ ਹੈ ? ਉਹ ਜੋ ਲਿਖਣੇ ਤੋਂ
ਸਮਝਣੇ ਤੋਂ, ਵਿਚਾਰਨੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੋ
ਇਸ ਪੰਜਵੇਂ ਪਉੜੇ ਦੀ ਅਚਰਜ ਲੀਲਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਥੇ
ਅੱਪੜ ਕੇ ਅੱਜ, ਕਲ ਤੇ ਪਰਸੋਂ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ: ਸਤਿਜੁਗ,
ਤ੍ਰੋਤਾ, ਦੁਆਪਰ ਤੇ ਕਲਿਜੁਗ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜੁਗ-
ਜੁਗਾਂਤਰ ਤੇ ਮਨਵੰਤਰਇਕ “ਸਦ-ਗੁਣ” (Eternal Now)
ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਦ-ਗੁਣ ਤੂੰ ਦੇਸ-ਕਾਲ

ਦੀ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਹੈਂ ! ਸਦ-ਹੁਣ, ਤੁਹੋਂ ਹੀ ਸੁਮੇਰ ਪਰਬਤ ਦੀ ਸਿਖਰ ਚੋਟੀ ਹੈਂ ! ਸਦ-ਹੁਣ, ਤੂੰ ਅਰਸ ਉਪਰਲੀ ਤੋਂ ਉਪ-ਚਲੀ ਪਉੜੀ ਹੈਂ ! ਸਦ-ਹੁਣ, ਤੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਮਨਮੋਹਨੀ ਲਾੜੀ ਹੈਂ ! ਸਦ-ਹੁਣ ਤੁਹੋਂ ਤਾਂ ਸੱਚ-ਕੰਡ ਦੀ ਟੀਸੀ ਹੈਂ, ਜਿਸ ਲਈ ਸੁਰਿਨਰ ਤੇ ਮੁਨਿਜਨ ਲੱਦਦੇ ਹਨ। ਸਦ-ਹੁਣ, ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਵਿਚ ਝਲਕਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੀ ਇਕ ਟਿਕ ਵਿਚ ਸਦੀਆਂ, ਜੁਗ ਤੇ ਮਨਵੰਤਰ ਬੁਲਬੁਲੇ ਹਨ ਜੋ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਤੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਦ-ਹੁਣ, ਜੋ ਤੂੰ ਹੈਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਸਦ-ਹੁਣ ਤੇਰਾ ਹੀ ਤਾਣ, ਤ੍ਰਾਣ ਤੇ ਸਾਰਾ ਦੀਬਾਣ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਪੰਚ ਇੱਕ ਮੜ੍ਹੀ-ਮਸਾਣ ਹੈ। ਸਦ-ਹੁਣ, ਤੇਰੀ ਅਸਚਰਜਤਾ ਵਿਚਿਤਰਤਾ ਕੀਕਣ ਕੋਈ ਵਰ-ਣਨ ਕਰੇ ? ਕੀੜੀ ਕੀਕਣ ਨਾਰਾਇਣ ਜੀ ਨੂੰ ਸਲਾਹੇ। ਉੱਲ੍ਹ ਕੀਕਣ ਸੂਰਜ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਵੇ। ਪਿੰਕਲਾ ਕੀਕਣ ਪਰਬਤ ਕੱਢੇ ? ਗੁੰਗਾ ਕੀਕਣ ਰਸਾ ਦੇ ਰਾਗ ਮਲਾਰ ਗਾਵੇ ? ਮੱਛੀ ਕੀਕਣ ਖੀਰ-ਸਾਗਰ ਦੀ ਤਹਿ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ ? ਪੰਛੀ ਕੀਕਣ ਸੱਤਵੇਂ ਆਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਚੁੰਮੇ ?

ਸਦ-ਹੁਣ, ਅਸੀਂ ਤੇਰੀਆਂ ਮੱਛੀਆਂ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਾਡੀ ਮਾਂ ਅਗਾਹ-ਸਮੁੰਦਰ ਹੈਂ। ਹੇ 'ਸਦ-ਹੁਣ' ਅਸੀਂ ਵਣ-ਤ੍ਰਿਣ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਪਿਤਾ ਅਥਾਹ ਹੈ ਤੇ ਏਤੋੜਕਾ ਜੰਗਲ ਹੈ। ਹੇ ਸਦ-ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਨਿਕੜੇ ਤਾਰਾਗਣ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਵਡਕਾ, ਬੇਅੰਤ ਤੇਜ ਵਾਲਾ ਵਡ-ਸੂਰਜ ਹੈਂ। ਅਗਮ, ਅਲਖ, ਅਪਰੰਪਰ, ਅਖੁਟ, ਅਤੁਟ ਅਗੋਚਰ 'ਸਦ-ਹੁਣ', ਇਹ ਅੱਖਰ ਦੁਰਬਲ, ਬਲਹੀਣ, ਹਿੱਤ-ਹੀਣ, ਰਸ-ਹੀਣ ਗੁਣ-ਹੀਣ ਹਨ..... ਬਿੜਕਦੀ ਥਰਥਰ ਕੁੰਬਦੀ ਕਾਨੀ ਤੇਰਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਕੀ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰ ਸਕੇ।

‘ਸਦ-ਹੁਣ’, ਤੂੰ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਗਦੀ ਜੋਤ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਅਗਮ ਦੁਰਗਮ ਗੜ੍ਹ ਦੇਸ ਕਾਲ ਤੋਂ ਉਤੇ ਹੈ ਉਹ ਪਉੜਾ ! ਹਾਂ ਉਹ ਪਉੜਾ ਕੋਈ ਕੀਕਣ ਵਰਣਨ ਕਰੇ ?

‘ਅਗਮ ਦੁਰਗਮ’ ਗੜ੍ਹੀ ਰਚਿਓ ਬਾਸ ।
ਜਾ ਮਹਿ - ‘ਜੋਤਿ’ ਕਰੇ ਪਰਗਾਸ ।
ਬਿਜੁਲੀ ਚਮਕੈ ਹੋਇ ਅਨੰਦੁ ।
ਜਿਹ ‘ਪਉੜੇ’ ਪ੍ਰਭ ਬਾਲ ਗੋਬਿੰਦ ।
ਅਨਹਦ ਸਬਦ ਹੋਤ ਝੁਨਕਾਰ ।
ਜਿਹ ‘ਪਉੜੇ’ ਪ੍ਰਭ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪਾਲ ।
ਖੰਡਲ ਮੰਡਲ ਮੰਡਲ ਮੰਡਾ ।
ਤ੍ਰਿਅ ਅਸਥਾਨ ਤੀਨਿ ਤ੍ਰਿਅ ਖੰਡਾ ।
ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਰਹਿਆ ਅਭਅੰਤ ।
ਪਾਰੁ ਨ ਪਾਵੇ ਕੋ ਧਰਨੀ ਧਰ ਮੰਤ ।.....
ਉਹਾ ਸੂਰਜ ਨਾਹੀ ਚੰਦ ।
ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਕਰੈ ਅਨੰਦ ।
(ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਹੁਣ ਮੈਂ ਜਦ ਇਸ ਟੀਸੀ, ਇਸ ਪਉੜੇ, ਇਸ ਸਿਖਰ ਨੂੰ ਸਿਰ ਚੁਕ ਕੇ ਉਪਰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਦਾ ਹਾਂ, ‘ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਬਖਸ਼ ਲੈਣਾ, ਬਖਸ਼ ਲੈਣਾ, ਬਖਸ਼ ਲੈਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਮੂੜ੍ਹ ਅਗਿਆਨੀ, ਅਭਿਮਾਨੀ ਜੀਵ ਦੀਵੇ ਦੀ ਜੋਤ ਦਾ

ਸੂਰਜ ਦੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਗੱਜ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਆਕਾਸ਼ ਮਿਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਢਲਦੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ ਉਸ 'ਸਦ-ਹੁਣ' ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ ਨੂੰ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ। ਨਿਰੰਕਾਰ ! ਤੇਰਾ ਵਾਸਾ ਤੇਰੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਦੇਸ ਸਚਖੰਡ ਵਿੱਚ ਹੈ। 'ਤੂੰ ਪੰਜਵੇਂ ਪਉੜੇ' ਉਪਰ ਬੈਠਾ ਹੈਂ, ਅਸੀਂ ਧੁਰ ਹੇਠਾਂ ਲਿਲਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਿਥੇ ਰਾਜਾ ਭੋਜ, ਕਿਥੇ ਗਾਂਗਾ ਤੇਲੀ ? ਕਿੱਥੇ ਕੀੜੀ, ਕਿਥੇ ਨਾਰਾਇਣ ? ਕਿਥੇ ਅੰਤ, ਤੇ ਕਿਥੇ ਅਨੰਤ ? ਕਿਥੇ ਰਾਤ, ਕਿਥੇ ਦਿਨ ? ਕਿਥੇ ਆਦਿ, ਕਿਥੇ ਜੁਗਾਦਿ ? ਕਿਥੇ ਹੁਣ, ਕਿਥੇ 'ਸਦ-ਹੁਣ' ?"

ਪਰ ਮੇਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਜੁ ਓਹ ਪਉੜਾ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਪਰਾ-ਪਰੇਡਾ, ਦੁਰਾਡਾ ਵਖਰਾ, ਅਤਿ-ਅਸੰਭਵ ਸਮਝਦਾ ਸਾਂ। ਪਰ ਵੇਖੋ ਉਸ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਦੇ ਕੰਤਕ, ਚੌਜ-ਮਲਾਰ, ਅਨੰਦੀ-ਦੀ-ਮਿਹਰ, ਬਖਸ਼ਨਹਾਰ ਦੀ ਬਖਸ਼ਸ਼ ! ਕੀ ? ਜਦ ਮੈਂ ਉਸ ਸੁਨਹਿਰੀ-ਸੀਹੜੀ (Golden ladder) ਤੋਂ ਚੜ੍ਹ ਸੁਮੇਰ ਪਰੇਬਤ ਦੀ ਟੀਸੀ ਨੂੰ ਚੁੰਮਿਆ ਤਾਂ ਮੈਂ... ਮੈਂ ਨਹੀਂ, ਉਸ-ਆਪੇ ਨੇ, ਕੀ ਕੀਤਾ ?

"ਆਪਸ ਕਉਂ ਆਪਹਿ ਆਦੇਸੁ ।" [ਸੁਖਮਨੀ]
ਸਦ-ਹੁਣ, ਸਦ-ਹੁਣ, ਸਦ-ਹੁਣ...

"ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਮ ਭਏ ਬਿਸਮਾਦ ।

ਜਿਨਿ ਬੁਝਿਆ ਤਿਸੁ ਆਇਆ ਸਾਦ ।"

[ਸੁਖਮਨੀ]

ਛੇਵਾਂ ਭੁਲੇਖਾ

ਸਦ-ਹੁਣ ਦੀ ਸੋਝੀ ਮੇਰੀ ਜਾਣ ਬੁਝ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਇੰਸ ਇਸਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਆਖਣਾ ਠੀਕ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਉਂਕਿ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਤਾਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ, ਤੇ ਸਦ-ਹੁਣ ਦਾ ਸੀਨ(Scene) ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਕ ਨਵੀਂ ਖੋਜ (Discovery or Revelation) ਸੀ। ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਥੇ ਅਪਣੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਰਣਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਆਉ ਇਕ ਹੋਰ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਚਾ ਚਲੀਏ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਅਕੱਠੇ ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਵੇਖੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਕਪੜੇ ਪਾਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਵਿਸਾਖੀ ਯਾ ਬੇਸਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਮੱਢੇ ਨਾਲ ਮੱਢਾ ਠਹਿਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਡੀ ਥਾਂ ਮਿਟਣ ਲਈ ਛੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਾਰੀ ਸਿਸ਼ਟੀ ਵੱਲ ਨਜ਼ਰ ਫੇਰੋ, ਇੱਕ ਇੱਕ ਕੋਲੋਂ ਅਡਰਾ ਹੈ, ਕੋਟੀ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ, ਸਕੇ ਭਰਾ ਵੀ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਮੁਹਾਂਦਰੇ ਵਾਲੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜੋਟੜਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਰਤਾ ਕੁ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਤਾਕਤਾਂ ਮੈਂ ਦੇਖੀਆਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ, ਜਲ ਆਦਿ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਜੁ ਸਭ ਕੁਝ ਹੀ ਅਡਰਾ ਹੈ, ਇੱਕ ਦਾ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਨਿਜ-ਸੰਬੰਧ (Organic Connection) ਨਹੀਂ। ਫਿਰ ਏਕਤਾ ਕਹੀ ?

ਪਰ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਦਸਿਆ ਜੁ ਭਾਵੇਂ ਲਗਭਗ ਸੌ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਕ ਤੱਤ (ਮਾਦੇ) (Elements) ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਮਾਂ ਇੱਕ ਮੁੱਢਲਾ ਤੱਤ ਜਲ, ਪਵਣ ਯਾ ਹਾਈਡਰੋਜਨ

(Hydrogen) ਹੈ ਤੇ ਸਾਰੇ ਸੌ ਦੇ ਸੌ ਤੱਤ ਉਸਦੀਆਂ ਹੀ ਇੱਟਾਂ ਨਾਲ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਇਕ ਹੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀਆਂ ਅਨਿਕ ਭਾਂਤ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਹੋਰ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਜੁਮਾਦਾ ਬਲ ਤੇ (Matter & Force) ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਇਕ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਰਘ ਬਲ ਨਾਲ ਮਾਦੇ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਬਲ ਵਿਚ ਬਦਲ ਲਈਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਤ੍ਰਾਣ ਨਾਲ ਜਾਂ ਸੂਰਜ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ।

ਜਦ ਮੈਂ ਸਮੁੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਪੰਜੇ ਤੱਤ ਭਾਵੇਂ ਉਪਰੋਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਨ, ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਵਿਚੋਂ ਦੂਜਾ ਇੰਜ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਜੀਕਣ ਦੁੱਧ ਵਿਚੋਂ ਦਹੀਂ, ਯਾ ਜੀਕਣ ਪਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਬਰਫ ਦੇ ਜੰਮੇ ਹੋਏ ਤੰਦੇ। ਸਥੂਲ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸੂਖਮ—ਤੱਤ ਹੈ, ਤੇ ਸੂਖਮ ਦਾ ਅਤਿ—ਸੂਖਮ ਤੱਤ। ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਇੰਸ ਨੇ ਮਾਦੇ, ਸਥੂਲ—ਮਾਦੇ ਨੂੰ ਸੂਖਮ—ਤੱਤ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਕ ਛਾਲ ਜਦ ਮੈਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਬਲ ਵੀ ਅਜ ਸਥੂਲ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਿਤ ਇਕ ਹੋਰ ਸੱਤਾ ਜੋ ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਹੈ, 'ਸ਼ਬਦ' ਯਾ ਧੁਨੀ ਹੈ। ਇਹ ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਏਕਤਾ ਦਾ ਘਰ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੋਂ ਹੀ ਸਭੇ ਨਦੀਆਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਤਾਂ ਸੁਰਸਵਤੀ, ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮਨਾ ਕਰਕੇ ਆਖਾਂਗੇ ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਜਲ ਨਦੀਆਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਨ। ਜਮਨਾ—ਨਦੀ ਤਮੋਂ ਗੁਣ ਯਾ ਸਥੂਲ ਦੀ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਗੰਗਾ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰਲੀ ਅਵਸਥਾ ਚੇਤਨਤਾ (Consciousness) ਦੀ

ਨਿਮੇ ਤੇ ਸਭਿ ਉਪਜੈ ਭਾਈ।

ਵਾਚਕ ਹੈ। ਗੰਗਾ ਤੇ ਜਮਨਾ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਅਧ-ਅਚੇਤ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਜੀਵ ਉਤਪੰਨ ਹੋਂਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਸੂਰਸਵਤੀ ਉਪਚੇਤਨ ਪਰਮ-ਗਿਆਨ (All Knowledge) ਦੀ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪੰਜਵਾਂ ਪਉੜਾ ਯਾ ਸਦ-ਹੁਣ ਵੀ ਆਖ ਆਏ ਹਾਂ।

ਹੁਣ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਤਨੀ ਸੂਖਮ ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਤੇਜ਼ ਯਾ ਫਲਾਉ। ਵੇਖੋ ਵਾਯੂ ਬੜੀ ਸੂਖਮ ਹੈ ਤੇ ਝੱਟ ਕਿਸੇ ਭਾਂਡੇ ਯਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਾਣੀ ਬੜਾ ਸਿਥਲ ਹੈ ਤੇ ਕੋਲੀ ਵਿਚ ਟਿਕ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਪੱਥਰ ਹੋਰ ਸਥੂਲ ਤੇ ਸਿਥਲ ਹਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਾਂਭਣ ਲਈ ਕੋਲੀ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਿਥਲਤਾ ਦੇ ਪਰ ਵਿਚ ਆਪ-ਘੜੀਆਂ ਜੋਜੀਰਾਂ (Inertia) ਹਨ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸਿਥਲ ਚੀਜ਼ ਕੈਦੀਆਂ ਵਾਂਗ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਬੈਠੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤ ਅਸਲੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਯਾ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਕਿਸ ਵਿਚ ਹੈ? ਸਿਥਲਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਸੂਖਮ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਿਚ। ਹੁਣ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਅਸੀਂ ਸਿਥਲਤਾ ਛੱਡਦੇ ਹਾਂ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਆਜ਼ਾਦੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਪਉਣ-ਤੱਤ ਜਿਤਨੀ ਸਾਡੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਹਨੂਮਾਨ ਜਿੱਡਾ ਬਲ ਆ ਜਾਏ, ਜੇ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਫੜੀਏ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਜਹੇ ਬਲਵਾਨ ! ਪਰ ਕੀ ਇਥੇ ਹੀ ਅੰਤ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਤਾਂ ਤੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਉਚੇਰਾ, ਅਤੀ-ਸੂਖਮ, ਅਤੀ-ਵੇਗਵਾਨ ਤੱਤ ਇਕ ਹੋਰ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਤੱਤ ਯਾ ਆਤਮਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਭ ਦਾ 'ਪੰਚ' ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਤੀ-ਸੂਖਮ ਤੇ ਸਭ ਦਾ ਵਡਕਾ ਦਾਦਾ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਪੰਚ-ਕੂ- $\times$ ਆਤਮਾ'।

$\times$ ਪੰਜ ਕੂ ਆਤਮਾ ਵਸਿ ਕਰਹਿ ਤੀਰਥਿ ਕਰਹਿ ਨਿਵਾਸ।

ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜੇ ਭੂਤ ਇਸੇ ਤੋਂ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ਤਤ ਸਭ ਇਸ ਦੇ ਹੀ ਪੁੱਤਰ ਪੋਤਰੇ ਹਨ ।

ਜੀਕਣ ਰਾਜਿਆਂ ਹੇਠਾਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਦਰਬਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ—ਉਪਰ ਰਾਜਾ, ਫਿਰ ਵਜ਼ੀਰ, ਫਿਰ ਸੂਬਾ, ਫਿਰ ਤਹਿਸੀਲ ਦਾਰ ਤੇ ਹੇਠ ਪਟਵਾਰੀ—ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜ ਤਤ ਹਨ । ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਸ਼, ਫਿਰ ਪਵਣ, ਫਿਰ ਅਗਨੀ, ਫਿਰ ਪਾਣੀ ਤੇ ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਧਰਤੀ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਮੁਢ ਪਰਮ-ਤਤ (ਨਾਮ) ਹੈ । ਇਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਵਿਚ ਜੇ ਅਸੀਂ ਅੱਟਾ ਸੱਟਾ ਦਸ ਦਾ ਤਨਾਸ਼ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਹ ਬਣੇਗਾ:—

ਪਰਮ ਤੱਤ = ਨਾਮ, ੧੦੦੦੦੦ ਹੀ ਨਹੀਂ ਬੇਅੰਤ !

ਅਕਾਸ਼ ੧੦,੦੦੦

ਪਉਣ ੧੦੦੦

ਅਗਨੀ ੧੦੦

ਪਾਣੀ ੧੦

ਧਰਤੀ ੧,

ਨੋਟ—‘ਧਰਤੀ’ ਹੀ ਪਾਣੀ ਆਦਿ ਸਿਥਲਤਾ ਦੀਆਂ ਡਿਗਰੀਆਂ ਹਨ ਨਾਕਿ ਸਾਰੇ ਮਾਦੇ ।

ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਅੱਟਾ-ਸੱਟਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਗਲ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਜੁ ਸਿਥਲ ਚੀਜ਼ਾਂ (ਧਰਤੀ) ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਇਕ ਦਰਜੇ ਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਮ ਤਤ ਦੀ ਲਖਾਂ ਦਰਜੇ ਉਪਰ । ਗੱਲ ਕੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਪਰਮ ਤਤ ਹੈ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਪੁੰਜ ਵੀ ਪਰਮਤਤ ਹੈ ਤੇ ਸੂਖਮਤਾ ਦਾ ਘਰ ਵੀ ਪਰਮ-ਤਤ ਹੈ, ਵਡਾ ਵੇਗ, ਫੈਲਾਉ ਤੇ ਰਮਣ-ਗੁਣ (Pervader) ਵੀ ਇਸੇ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਹੋਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ

ਪਾਣੀ ਤੱਤ ਹੜੱਪ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਤਨਾਸਬ ਇਕ ਅਤੇ ਦਸ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਸ ਇਕ ਨੂੰ ਖਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਨਾਕਿ ਇਕ ਦਸ ਨੂੰ। ਖਸ਼ ਏਹੋ "ਜਲ ਪਰਲੋ" ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਸਿਸ਼ਟੀ ਤਦ ਜਲ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਯਾ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਡੀ ਪਰਲੋ "ਅਗਨੀ-ਪਰਲੋ" ਹੈ ਜੋ ਜਲ ਨੂੰ ਬੱਦਲਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣੇ ਵਿਚ ਲੀਨ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੋ ਇੰਝ ੧੦ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੀਕਣ ਸਪ ਡਡੂ ਨੂੰ। ਇਸ ਤੋਂ ਵਡੀ ਪਰਲੋ "ਪਵਨ-ਪਰਲੋ" ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਵਨ ਅਗਨੀ ਤੇ ਜਲ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਭਸਮ ਕਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਰ "ਅਕਾਸ਼-ਪਰਲੋ" ਹੋਰ ਵੀ ਦੀਰਘ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਅਗਨੀ ਨੂੰ ਭੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਹਲ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਤਕ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ-ਪਰਲੋ ਦੇ ਦਰਜੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਹ ਦਰਜਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਪਰਮ-ਤਤ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਲੀਨ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤੇ ਤਾਰੇ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਜੜ, ਅਚੇਤ ਤੇ ਸੁਚੇਤ ਜਾਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਨਿਰੋਕਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਾਲ (Time) ਦਾ ਨਾਮ ਤਕ ਨਹੀਂ। ਸਾਡੀ ਅਕਲ ਇਥੇ ਅਪੜਕੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਲ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਨੂੰ ਮਿਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਅਪੜਕੇ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ ਜਗਤ ਪਿਛਾਂਹ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਸ ਥਾਂ ਅਕਲ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ ਇਕਾਈ, ਦਹਾਈ, ਸੈਂਕੜਾ, ਹਜ਼ਾਰ, ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ, ਲੱਖ, ਦਸ ਲੱਖ, ਅਰਬ-ਖਰਬ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੇ, ਉਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ, ਅਰਥਾਤ ਭਾਵ ਅਰਥਾਂ ਵਾਲੀ ਆਖਕੇ ਫਿਰ 'ਨ' ਨਾਲ ਲਾਕੇ ਦਸਦੇ ਹਾਂ, ਜੁ ਉਹ ਅਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਨਰਕਦ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ ਮਹਾਂ

ਪਰਲੋ ਦਾ ਵਰਣਨ 'ਅਰਬਦ-ਨ' ਰਬਦ' ਵਾਕਾਂ ਦੁਆਰਾ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ:-

‘ਅਰਬਦ ਨਰਬਦ ਧੰਧੁਕਾਰਾ ।

ਧਰਣਿ ਨ ਗਗਨਾ ਹੁਕਮੁ ਅਪਾਰਾ ।

ਨਾ ਦਿਨੁ ਰੈਨਿ ਨ ਚੰਦੁ ਨ ਸੂਰਜ

ਸੁੰਨ ਸਮਾਧਿ ਲਗਾਇੰਦਾ ।’

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧)

ਹੁਣ ਜਦ ਪਰਮ-ਤਤ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋਈ ਤਦ ਮੈਂ ਉਸ
ਭੁਲੇਖੇ ਨਾਲ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਵੇਖਣ ਲਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ
ਭੁਲੇਖੇ ਹੇਠ ਦਬਿਆ ਮੈਂ ਸਿਸਟੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਧਰਤੀ
ਦੀ ਉਮਰ ਤੇ ਪਰਮ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਉਮਰ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਉਣਾ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਸਾਂ। ਸੋਚੋ, ਸਾਡਾ ਸਾਲ ਕੀ ਹੈ? ਧਰਤੀ ਦਾ ਸੂਰਜ
ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਇਕ ਚੱਕਰ । ਫਿਰ ਇਕ ਜੁਗ ਕੀ ਹੈ ?
ਇਹ ਸੂਰਜ ਦਾ ਕਿਸੇ ਮਹਾਨ-ਸੂਰਜ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਇੱਕ
ਚੱਕਰ । ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਉਸ ਜਗਤ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਜਿਥੇ
ਸੂਰਜ ਹੈ, ਧਰਤੀ ਹੈ ਤੇ ਚੱਕਰਾਂ ਨਾਲ ਚਾਤ- ਦਿਨ ਬਣਦੇ ਹਨ,
ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਿਨ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਦਿਨ ਜਿਡੇ ਹੀ ਵਡੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ ।
ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਉਡਦੇ ਉਡਦੇ ਉਸ ਸੂਖਮ-ਤੱਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਚਲ
ਗਏ, ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਨਹੀਂ, ਧਰਤੀ ਨਹੀਂ, ਪਵਣ ਨਹੀਂ, ਪਾਣੀ
ਨਹੀਂ, ਅਕਾਸ਼ ਤਕ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਜੋਭਾਂ ਫੇਰਾ ਪਾਂਦੀਆਂ
ਸਨ) ਵੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਕਾਲ ਦੇ ਨੀਅਤ ਸਮੇਂ ਦੇ ਚੱਕਰ
ਕਿੱਥੇ ? ਫਿਰ ਜੁਗ ਕਿੱਥੇ, ਮਨਵੰਤਰ ਕਿੱਥੇ, ਸਤਜੁਗ ਕਿੱਥੇ, ਤ੍ਰੇਤਾ

ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ। ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਜੋ ਇਸ ਡਿਗੀ, ਢੱਠੀ ਹੋਈ ਧਰਤੀ ਦਾ ਵਾਲੀ ਵਾਰਸ ਕੌਣ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਖੇਤੀ ਖਸਮਾਂ ਸੇਤੀ'—'ਜਿਸ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨ ਗਾਏ, ਸੋ ਖੇਤੀ ਖਸਮਾਂ ਨੂੰ ਖਾਏ।' ਭਾਵ ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ ਸਾਂ, ਹੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ! ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਇਸ 'ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟੀ' ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋ ? ਜੇ ਭਿੰਨ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸਦਾ ਖਸਮ ਸਾਈਂ ਕੇਹੜਾ ਹੈ ?

ਇਹ ਇਕ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਭੁਲੇਖਾ ਸੀ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦਾ ਮਾਨੋ ਅਖੀਰਲਾ ਪੜਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਮੈਨੂੰ ਢੁੰਢਦੇ ਢੁੰਢਦੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਵਿਚਾਰਦੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਮਿਲਿਆ ਕਿਵੇਂ ? ਜਦ ਮੈਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਇਕ ਵਚਿੱਤਰ ਸਾਂਝ ਭਿਆਲੀ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ।

ਮੈਂਡੇ ਜੀਵ ਤੇ ਪਿੰਡ ਜਾਂ ਸਰੀਰ ਦੀ। ਬੋਲਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜੀਵ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰੀ ਜੀਭ ਹਲਦੀ ਹੈ, ਲਿਖਦਾ ਤਾਂ ਜੀਵ ਹੈ ਪਰ ਮੇਰੀ ਹਥੇਲੀ ਹਿਲਦੀ ਹੈ, ਵਿਚਰਦਾ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਜੀਵ ਹੈ, ਪਰ ਸਿਰ ਦੇ ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਿੱਕੀ ਜੇਹੀ ਬਰੀਕ ਸੂਈ ਹਿਰਦੇ ਦੇ ਰੀਕਾਰਡਾਂ ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ, ਮੇਰੇ ਜੀਵ ਤੇ ਪਿੰਡ ਨੇ ਡਾਢੀ ਅਲੌਕਕ ਭਾਈਵਾਲੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹ ਆਖਦਾ ਹੈ ਇਹ ਮੰਨਦਾ ਹੈ; ਉਹ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਇਹ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੈਨਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ! ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਦੋ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਇੱਕ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਸਾਡੀਆਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਦੋਵੇਂ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰ ਤਸਵੀਰ ਇੱਕ ਹੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੋ ਇਹ 'ਪਰਪੰਚ' ਵੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿੱਚ ਉਸ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਦਾ 'ਪਿੰਡ' ਹੈ ਅਸੀਂ ਛੋਟੇ ਹਾਂ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਡਾ

ਪਿੰਡ ਵੀ ਛੋਟਾ ਹੈ । ਉਹ ਵੱਡਾ ਜਗਤ-ਪਿਤਾ ਹੈ ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦਾ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਪਿੰਡ ਹੈ । ਅਸੀਂ ਬਿਨਭੰਗਰ ਜੀਵ ਹਾਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਕੱਚ ਦੇ ਖਿਡੌਣੇ ਵਾਂਗ ਝਟ ਪਟ ਟੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸਦਾ ਸਰੀਰ ਵੀ ਸਦ-ਹੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਉਹ 'ਸਦ-ਹੁਣ'—ਸੱਤਾ ਹੈ ਭਾਵ 'ਅਕਾਲ' ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਚੋਲੜਾ ਜੋ ਕਾਲ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਵੀ ਆਦਿ ਅੰਤ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਗੱਲ ਕੀ ਸਬੂਲ-ਜਗਤ ਉਸ ਸੂਖਮ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਤਤ ਦਾ ਐਨ ਸੱਚਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਹੈ, ਜੋ ਉਸਦਾ ਸਾਂਝੀਵਾਲ ਯਾ ਭਿਆਲ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਜਗਤ ਭਿੰਨ ਨਹੀ, ਅਡਰਾ ਨਹੀ, ਉਸਦਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ (Image) ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੋ ਉਹ ਵਾਸ-ਤਵ ਵਿੱਚ 'ਰਮਤਾ ਰਾਮ' ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਉਸੇ ਦੀ ਲੀਲਾ ਹੈ :—

ਆਪੇ ਸੂਰੁ ਕਿਰਣਿ ਬਿਸਥਾਰੁ ।

ਸੋਈ ਗੁਪਤ ਸੋਈ ਅਕਾਰੁ ॥੨॥

ਸਰਗੁਣ 'ਨਿਰੰਗੁਣ' ਬਾਪੇ ਨਾਉ ।

ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਏਕੇ ਕੀਨੇ ਠਾਉ ।੩।

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਗੁਰਿ ਭ੍ਰਮੁ ਭਉ ਖੋਇਆ

ਅਨਦ-ਰੂਪ ਸਭੁ ਨੈਨ ਅਲੋਇਆ।

ਹਾਂ ਜੀ, 'ਦੁਹ ਮਿਲਿ ਏਕੇ ਕੀਨੇ ਠਾਉ' ਵਿਚ ਇਸ ਭੇਦ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਸੀ, ਜਦ ਇਹ ਰੂਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਤੇ ਬਾਹਰ-ਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਜ਼ਰ ਆਇਆ ਤਦ 'ਅਨਦ ਰੂਪ ਸਭੁ ਨੈਨ ਅਲੋਇਆ' ।

ਇਥੇ ਅਪੜਕੇ ਮਾਇਆ ਕੀ ਹੈ ? ਮਾਇਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ

ਦਾ ਹੀ ਸਥੂਲ-ਰੂਪ ਬਣ ਗਈ; ਮਾਇਆ 'ਜਗਜੀਵਨ' ਜੀ ਦੀ
ਚਿਤ-ਮਿੱਤਰੀ ਬੇਅੰਤ-ਸਾਹੜੀ ਬਣਕੇ ਨਜ਼ਰ ਆਈ; ਮਾਇਆ
'ਸਦ-ਹੁਣ' ਦੀ ਇਕ ਮਿੱਠੜੀ ਗੂੰਜ ਯਾ ਪ੍ਰਤਿ-ਧੁਨੀ Echo)
ਹੋ ਭਾਸੀ, ਮਾਇਆ ਉਸ ਸਥਿਰ-ਬਿੰਬ ਦੀ ਸਦ-ਬਦਲਣੀ
ਪ੍ਰਤਿ-ਬਿੰਬੜੀ ਹੋ ਭਾਸੀ । ਇਸੇ ਸਮੁੱਚੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਨਾਮ
'ਏਕੰਕਾਰ' ਹੈ.....।

ਅਪਣੇ ਭੁਲੇਖੇ ਆਪ ਕੌਣ ਦਸਦਾ ਹੈ ?

ਫਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਕੌਣ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ ?

"ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਹਿਆ ਕਹਣੁ ਜਾਂ ਤੁਝੈ ਕਹਾਇਆ ।

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਹਰਿ ਕਾ 'ਨਾਮੁ' ਮੇਰੇ ਮਨਿ ਭਾਇਆ ।

'ਨਾਮੁ' ਮੀਠਾ ਮਨਹਿ ਲਾਗਾ ਦੂਖ ਡੇਰਾ ਢਾਹਿਆ ।

ਸੂਖੁ ਮਨ ਮਹਿ ਆਦਿ ਵਸਿਆ ਜਾਮ ਤੈ ਫੁਰਮਾਇਆ ।

ਨਦਰਿ ਤੁਧੁ ਅਰਦਾਸਿ ਮੇਰੀ ਜਿਨਿ ਆਪੁ ਉਪਾਇਆ ।

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ. ੨

'ਸਬਦੈ' ਹੀ ਤੇ 'ਸਹਜੁ' ਉਪਜੈ ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਸੋਇ ।'
[ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩]

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸਨ ਦੇ ਕੁਝਕੁ ਭੁਲੇਖੇ ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਿਚਾਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਕ ਹੋਰ ਮਿੱਠੜ-ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਘੱਟ ਹੀ ਸੱਜਣ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿੱਠੜਾ-ਭੁਲੇਖਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਵੀ ਇਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਹਨ। ਸੋਚੋ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਪੁਜਨਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੋਂ ਤਾਂ ਉਹ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ ਜੋ ਸੈਂਕੜੇ ਰਜ਼ਾਰਾਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਹਨ, ਜੋ ਅਜੇ ਪੈਂਡੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਪਏ ਯਾ ਜੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਅਜੇ ਧੁਰ ਅੱਪੜੇ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਸੁਣੀ ਵਿਚ ਉਹ ਸੱਜਣ ਹਨ ਜੋ ਘਾਲਾਂ ਘਾਲ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਵਿਚ ਆ ਪੁਜੇ ਹਨ ਤੇ

ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਸਨਾਨ ਵੀ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਥੇ ਤਕ ਅੱਪੜ ਕੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਤਕ ਅੱਪੜਨ ਤੋਂ ਘੁੱਸ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਬੀਮਾਰੀ ਯਾ ਹੋਰ ਵਿਘਨ ਕਰ ਕੇ। ਸਰੋਵਰ ਸਾਹਿਬ ਤਾਂ 'ਨਾਮ' ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਮਲੀਨ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ-ਦਾਰੂ ਹੀ ਧੋਂਦਾ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਸੁਥਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸਰੋਵਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੋਰ ਪਰੇ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਜੀਕਣ 'ਹਰਿਮੰਦਰ' ਹੈ ਤੀਕਣ ਹੀ 'ਨਾਮ ਤੋਂ ਪਰੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਜੀ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕੋਲੋਂ ਕੋਲ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ 'ਰਤਾ' ਕੁ ਵਿਥ ਹੈ। ਕਈਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ 'ਰਤਾ' ਕੁ ਵਿੱਥ ਛੋਟੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਈਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਵਿੱਥ ਵੀ ਡਾਢੀ ਹਨੇਰੀ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਦੀਵੇ ਹੇਠ ਹਨੇਰਾ ਹੈ—ਘਰ ਅੱਪੜ ਕੇ ਵੀ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ।

ਪਾਠਕ ਸੱਜਣ ਆਖਣਗੇ, ਹੈਂ ! 'ਨਾਮ' ਉਪਰ ਅੱਪੜਕੇ ਅਜੇ ਨਿਜ-ਘਰ ਤੋਂ ਦੂਰੇਡੇ ? ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ, ਇਹ ਗੱਰ ਸੱਚੀ ਹੈ, ਆਓ ਇਸ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਵਿਚਾਰੀਏ। ਇਸ ਘੁੰਡੀ ਨੂੰ ਖੋਲਣ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਕ ਦੋ ਉਦਾਹਰਨ ਲਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਜੋ ਗੱਲ ਰਤਾ ਕੁ ਵਧੇਰੇ ਖੁਲ ਜਾਵੇ। ਦੇਖੋ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਬੀਬੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤ-ਧੀ ਜੰਮਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਘੰਟਾ ਅੱਧਾ ਘੰਟਾ ਯਾ ਘੜੀ ਕੁ ਕਿਤ-ਨੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ! ਤਦ ਤੋੜੀ ਇਹ ਪੀੜਾਂ ਹਨ ਦਦ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ, ਜਦ ਜੰਮ ਪਿਆ ਤਦ ਪੀੜਾਂ ਖਤਮ ਹੋਈਆਂ। ਸੋ ਜੀਕਣ ਜੰਮਣ ਵੇਲੇ ਪੀੜਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੀਕਣ ਹੀ ਨਵ ਜੰਮਣ (New birth) ਵੇਲੇ 'ਨਾਮ-ਪੀੜਾਂ' ਸਾਡੇ ਤਨ-ਮਨ ਨੂੰ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ; ਜੇਹੀਆਂ ਪੀੜਾਂ ਬੱਚਾ-ਜੰਮਣ (Generation) ਵੇਲੇ ਤੇਹੀਆਂ ਹੀ ਆਤਮ-ਜੰਮਣ (Re-Generation) ਵੇਲੇ। ਹੁਣ ਚੇਤੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਜਦ ਤੋੜੀ

ਇਹ 'ਪੀੜਾਂ' ਹਨ ਤਦ ਤੋੜੀ ਜਾਣ ਜੋ 'ਆਤਮ-ਪੁੱਤਰ' ਜੰਮਿਆਂ ਨਹੀਂ, ਜੰਮ ਰਿਹਾ ਹੈ—

(The re-birth is not completed till birth pangs are over) ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਜੋ ਬੱਚਾ ਬੱਚੀ ਜਨਣ ਵੇਲੇ ਪੀੜਾਂ ਘੜੀ ਦੇ ਘੜੀ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਕਈਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਨੂੰ ਦੋ ਚਾਰ ਘੰਟੇ ਨਹੀਂ, ਦਸ ਵੀਹ ਘੰਟੇ ਯਾ ਇਸ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਵੀ ਲੱਗੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਵੇਰ ਲਗ ਕੇ ਰਹਿ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦਾ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਾਮ-ਪੀੜਾਂ' ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਲਗਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਲੇਜੇ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ-ਆਪੇ ਨੂੰ ਧਰੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਲੱਗ ਕੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਆਤਮ-ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਯਾ ਨਹੀਂ ਜੰਮਦੀਆਂ ਯਾ ਜੰਮਣ ਵਿਚ ਦਿੱਲ ਪਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਅੱਜ ਕੱਲ ਦੇ ਗੁਰੂ ਯਾ ਅਭਿਆਸੀ ਜੋ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਅੱਜ ਹੀ 'ਵਾਹਿ-ਗੁਰੂ ਦਰਸਨ' ਹੋ ਗਏ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਗ਼ਲਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਨਾਮ' ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਹੈ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸਨ' ਆਪਣੇ ਥਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਜੋ ਦੋਵੇਂ ਕੋਲ ਕੋਲ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਫ਼ਾਸਲਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ-ਸਰੋਵਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਜੀ ਵਿਚ। 'ਨਾਮ' ਤਾਂ ਦਾਰੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਡੇ ਹਉਮੈ ਰੋਗ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਰਾਵਣ-ਰੂਪੀ-ਹਉਮੈ ਦੇ ਮਰਨ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਦੇਰ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਛੁ ਮੰਤਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਝਟਾ-ਪਟ ਹਉਮੈ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਹਉਮੈ ਇਕ ਮੈਲ ਹੈ ਜੋ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਤੇ 'ਨਾਮ' ਪੀਅਰ-ਸੋਪ (Pear-Soap) ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਥੋਣਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੇ ਕਪੜਾ ਧੋਣ ਵਿਚ

ਐਨਾ ਵਕਤ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਧੋਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਵਕਤ ਲੱਗੂ ? 'ਨਾਮ' ਮਾਨ ਦੀਵਾ ਹੈ, ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਅਣਬੁਝ ਲਾਟੂ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਹਰਿ-ਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅੰਦਰ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਲਾਟੂ ਤੇ ਹਰਮੰਦਰ ਵਿਚ ਫਿਰ ਵੀ ਫਰਕ ਹੈ। 'ਸ਼ਬਦ' ਸਾਡੇ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਪੁਤਲੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ:—

‘ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਸੁਣੀਐ ਨਾ ਦੇਖੀਐ
ਜਗੁ ਬੋਲਾ ਐਨਾ ਭਰਮਾਇ ।’

ਪਰ ਫਿਰ ਸ਼ਬਦ ਰਾਹੀਂ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ’ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਦੂਰਬੀਨ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਚੰਦ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖੀਦਾ ਹੈ। ਨਾਮ ਦਾ ਚਾਨਣਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਲੋਈ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਲੋਈ ਨਾਲ ਇਧਰ ਉਧਰ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੀ ਵੇਖਣਾ ਹੈ:—

ਗੁਰਹਿ ਦਿਖਾਇਓ ਲੋਇਨਾ । ੧ । ਰਹਾਉ

ਈਤਹਿ ਉਤਹਿ ਘਟਿ ਘਟਿ

ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ ਸੋਹਿਨਾ । ੧ ।

ਕਾਰਨ ਕਰਨਾ ਧਾਰਨ ਧਰਨਾ

“ਏਕੈ ਏਕੈ” ਸੋਹਿਨਾ । ੨ ।

ਸੰਤਨ ਪਰਸਨ ਬਲਿਹਾਰੀ ‘ਦਰਸਨ’

ਨਾਨਕ ਸੁਖਿ ਸੁਖਿ ਸੋਇਨਾ । ੩ ।

(ਆਸਾ ਮ: ਪ)

‘ਨਾਮ’ ਇਸ ਕਰਕੇ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਮਧੁਰ ਤੇ ਅਟੁਟ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ ਪਰ ‘ਨਾਮ’ ਸਾਡਾ ਅੰਤ (End) ਨਹੀਂ, ਨਾਮ ਇਕ ਜ਼ਰੀਆ ਹੈ ਉਸ ‘ਬੇਅੰਤ’ ਨੂੰ ਪਕੜ ਕੇ ‘ਏਕੈ ਏਕੈ’ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਲਈ।

ਇਹ ਇਕ ਵੱਡੀ ਡੂੰਘੀ ਗਲ ਹੈ, ਜਿਸ ਭੰਵਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਪਏ ਹਨ। ਨਾਮ-ਰਸੀਏ ਵੀ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੇ ਹਨ :

(1) ਮਸਤਾਨੇ ਦੀਵਾਨੇ । ਇਹ ਉਹ ਹਨ ਜੋ ਥੋੜੀ ਜੇਹੀ ਹੀ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਮਸਤ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ 'ਬਾਵਰੇ' ਜਿਹੇ ਬਣਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਨਿਜੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਬਤੀਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹਿਰਦਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਠਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਲਈ ਹੀ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦਾ 'ਪ੍ਰਗਾਸ਼' ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ। ਉਹ 'ਨਾਮ' ਤੋੜੀ ਹੀ ਅੱਪੜੇ ਹਨ, ਅਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਰਸੀਏ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੇ ਵੀ ਰਸ ਵਿਚ ਮਖਮੂਰ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲਾਭ ਪੰਥ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ। ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮ-ਰਸੀਆਂ ਦਾ। ਉਹ ਸਕੂਲ ਜੋ ਇਸ ਰਸ ਨੂੰ ਕੁੰਜੀ ਜੰਦਰੇ ਹੇਠ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਰਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸ਼੍ਰਮਾਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਜੋ ਮਾਇਆ ਦੀ ਰਾਖੀ ਛੱਡ ਕੇ ਉਹੋ ਕਿਰਪਨ ਰੁਚੀ 'ਨਾਮ' ਜੇਹੀ ਸਾਂਝੀ ਪੂੰਜੀ ਉਪਰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਅਨੇਕ ਹਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸੂਖਮ-ਹੋਕਾਰ ਹੈ ਜੋ ਅਸੀਂ 'ਗੁਰੂ' 'ਸਤਿਗੁਰੂ' ਯਾ 'ਵਡੇ ਸੰਤ' ਹਾਂ। ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਸੀਆਂ ਦਾ ਦਰਜਾ ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਇਆਂ ਹਾਂ 'ਮਸਤਾਨੇ' ਸਾਧਾਂ ਤੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਾਰਸ ਪੱਥਰ ਨੂੰ ਘੁਟ ਕੇ ਛੁਪਾ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਜੰਦਰੇ ਕੁੰਜੀ ਹੇਠ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਬਹੁਤਾ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕਦਾ।

(੨) ਦੂਜੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਉਹ ਸਜਨ ਹਨ ਜੋ ਮਸਤਾਨੇ ਨਹੀਂ, 'ਦਾਨੇ' ਕਰ ਕੇ ਆਖੀਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਮਰਜੀਵੜੇ ਇਕ ਮੰਜਲ ਹੋਰ ਤੈਅ ਕਰ ਕੇ ਸੂਖਮ ਦੇਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਉਚੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬਲ

ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਫੰਗਾਂ ਉਪਰ ਉਡ ਕੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਜੀ ਦੇ ਸਚੇ ਸੁਚੇ ਤੇ ਨਿਰੋਲ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸ ਨਾਲ ? ਆਪਣੀ 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਧੋਤੀ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਮਾਂਸੀ ਹੋਈ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ, ਆਪਣੀ ਨਿਤਰੀ ਹੋਈ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ। ਓਹ 'ਦਾਨੇ' ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਅਲਪੱਗ ਅਕਲ ਨਹੀਂ ਵਰਤਦੇ, ਸਗੋਂ ਸਰਬੱਗ ਅਕਲ (All intelligence) ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪੂਰਨ-ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਜੀ ਉਹ ਸਿਆਣੇ ਹਨ, ਦਾਨੇ ਹਨ, ਪੰਥ ਦ ਸੁਹਾਣੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਆਪ ਵੇਖਦੇ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕਾਨੀ, ਲੇਖਣੀ ਤੇ ਬਾਣੀ ਦੁਆਰਾ ਹੁਣ ਝੁਣ ਵਿਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸਚ ਮੁਚ 'ਸਿਮ ਸਿਮ ਖੁਲ੍ਹਾ ਜਾ' ਵਾਲਾ ਜਾਦੂ ਹੈ ਜੋ ਅਲਾਦੀਨ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਵਾਂਗ ਗੁਪਤ ਸ਼ੈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਵਿਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਗ ਤੇਗ ਹੈ, ਉਹ ਧਨੀ ਹਨ, ਸਚੇ ਭੰਡਾਰੀ ਹਨ, ਓਹ ਆਪ ਰਜੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਰਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੰਜੀਵਨੀ ਬੂਟੀ ਹੈ, ਓਹ ਆਪ ਜੀਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਹੋਰ ਮੂਰਛਤ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬੂਟੀ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਕੇ ਸੁਹੇਲੇ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ ਜੀ, ਓਹ ਜੋੜਦੇ ਨਹੀਂ, ਵੰਡਦੇ ਹਨ ਓਹ ਰਖਦੇ ਨਹੀਂ ਖਰਚਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਦਾਨਿਆਂ ਦਾ ਸਕੂਲ ਹੀ ਅਲੱਗ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਉਚ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਸਰਬਗ ਅਕਲ ਯਾਂ 'ਵਿਚਾਰ' ਦੀ ਹਟੜੀ ਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਕੜੀ ਉਪਰ ਇਕ ਤੋਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਹਨ:—

“ਦਾਨੇ”

‘ਸ਼ਹਿਜ਼—ਤਰਾਜ਼ੂ

“ਨਾਮ”

“ਵੀਚਾਰ”

ਬ੍ਰਹਮ—ਗਿਆਨ

*

‘ਬ੍ਰਹਮ—ਗਿਆਨੀ,

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾਨਿਆਂ ਵਿਚ ‘ਨਾਮ’ ਦਾ ਇਕ ਪਾਸੇ ਅਣਬੁਝ ਦੀਵਾ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ‘ਕੰਚਨ-ਕਸਵਟੀ’ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਪਿਓਂਦੇ ਲਾਕੇ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸਿਖਰ ਭਾਵ ‘ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ’ ਲਭਦੇ ਹਨ ਜੋ ‘ਨਾਮ’ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ-ਕਲਾ ਹੈ ਜੋ ‘ਨਾਮ’ ਦਾ ਮੁਕਟ ਹੈ; ਕਿਉਂਕਿ ਨਾਮ ਤਾਂ ਇਕ ਪਉੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਨੇਕਤਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਪੁਜਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸਿਖਰ ਉਪਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਫਿਰ ਬੇਅੰਤਤਾਈ ਵਿਚ ਬਣ ਆਪ ਫੈਲ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇੰਝ ਫੈਲ ਕੇ ‘ਅ-ਮਰ’ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਭੁਤ-ਤੱਕੜੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਦੋ ਪਲੜੇ ਹਨ— ਪਹਿਲਾਂ ‘ਸ਼ਬਦ’ (ਨਾਮ), ਫਿਰ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਜੁ ‘ਸ਼ਬਦ’ ਕੀ ਹੈ; ਤੇ ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀਉ ਵਿਚ ਸਾਰਾ ਜੋਰ ਇਸ ਵਿਚਾਰ— ਸੰਪੰਨ, ਸ਼ਬਦ ਮੇਲ ਦੇ ਉਪਰ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਨਿਰਾਪੁਰਾ ਨਾਮ ਉਪਰ, ਯੇਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ:—

(੧) ਮਾਰੂ ਮਾਰਣ ਜੋ ਗਏ
ਮਾਰਿ ਨ ਸਕਹਿ ਗਵਾਰ।

ਨਾਨਕ ਜੇ ਇਹੁ ਮਾਰੀਐ
'ਗੁਰਸਬਦੀ-ਵੀਚਾਰਿ ।'

[ਮ: ੩]

(੨) 'ਸਬਦ' *'ਚੀਨਿ'
'ਸਹਜ' ਘਰਿ ਆਵਹੁ ।

[ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੩]

(੩) ਜੇ 'ਸਬਦੁ' ਬੂਝੈ, ਤਾਂ ਸਚੁ ਨਿਹਾਲਾ ।
[ਆਸਾ. ਮ: ੧]

(੪) 'ਸਬਦ' ਚੀਨਹਿ ਤਾਂ 'ਮਹਲੁ'
ਲਹਹਿ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਸਮਾਇ ।

[ਮ: ੩]

ਭਾਵ ਇਹ ਜੁ 'ਸਬਦ' ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਹੱਥ ਟੋਹਣੀ ਹੈ, ਦੀਵਾ
ਹੈ, ਲਾਟੂ ਹੈ, ਇਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸਾਂ ਉਸ 'ਗੁਪਤਾਬ੍ਰਹਮ' ਨੂੰ ਲੱਭਣਾ
ਹੈ ਜੋ ਪਰੀਪੂਰਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੈ ਫਿਰ
ਉਸ ਗੁਪਤ-ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਲੱਭ ਕੇ 'ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ' ਬਣਨਾ ਹੈ ।
'ਦਾਨੇ' ਅਭਿਆਸੀ ਨਾਮ-ਪ੍ਰਬੀਨ ਤਾਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਨਾਮ
ਨੂੰ ਵੀ ਇਕ ਮੰਜ਼ਲ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਨੂੰ
ਜਾਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ ਜਿਸ ਹਰੇ-ਬ੍ਰਿਛ ਦੀ ਸ਼ਾਖ, ਪੱਤੀ ਜਾਂ
ਭਾਲੀ ਨਹੀਂ—

*ਚੀਨ=ਵੀਚਾਰੋ, ਘੋਖੋ ।

‘ਅਨਹਦੋ ਅਨਹਦੁ ਵਾਜੈ ਰੁਣ ਝੁਣਕਾਰੇ ਰਾਮ ।

ਮੇਰਾ ਮਨੋ ਮੇਰਾ ਮਨੁ ਤਾਤਾ ਲਾਲ ਪਿਆਰੇ ਰਾਮ ।

ਅਨਦਿਨ ਰਾਤਾ ਮਨ ਬੈਰਾਗੀ ਸੁਨ ਮੰਡਲਿ ਘਰੁ ਪਾਇਆ ।...

ਸਚੁ ‘ਸਬਦੁ’ ਕਮਾਈਐ ‘ਨਿਜ ਘਰਿ’

ਜਾਈਐ ਪਾਈਐ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨਾ ।

ਤਿਤੁ ਸਾਖਾ ਮੂਲੁਪਤੁ ਨਹੀ ਡਾਲੀ

ਸਿਰਿ ਸਭਨਾ ਪਰਧਾਨਾ ।’

ਆਦਿ ਤਾਂ ‘ਅਨਹਦੋ ਅਨਹਦ ਵਾਜੈ’ ਭਾਵ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੈ ਫਿਰ ਅਗੇ ਅਗੇ ‘ਸਬਦ ਕਮਾਈਐ’ ਦੀ ਮੰਜਲ ਹੈ ਤੇ ਅੰਤ ਉਥੇ ਹੈ ਜਿਥੇ ਬ੍ਰਮਹ-ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰਾ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਹੀ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਰੂਪ ਭਾਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਰਤਾ ਕੁ ਵੀ ਦੂਈ ਦਾ ਭਾਵ ਨਾ ਰਿਹਾ:—

‘ਹਉ ਬਨ ਬਨੋ ਦੇਖਿ ਰਹੀ

ਤ੍ਰਿਣੁ ਦੇਖਿ ਸਬਾਇਆ ਰਾਮ ।

ਤ੍ਰਿਭਵਣੋ ਤੁਝਹਿ ਕੀਆ

ਸਭੁ ਜਗਤੁ ਸਬਾਇਆ ਰਾਮ ।

ਤੇਰਾ ਸਭੁ ਕੀਆ ਤੂੰ ਬਿਰੁ ਥੀਆ

ਤੁਧੁ ਸਮਾਨ ਕੋ ਨਾਹੀ ।

ਤੂੰ ਦਾਤਾ ਸਭੁ ਜਾਚਿਕ ਤੇਰੇ

ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਕਿਸੁ ਸਾਲਾਹੀ ।’

[ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਗੱਲ ਕੀ ਨਾਮ-ਆਭਾਸ ਵਿਚ ਅੱਗੋਂ ਵੀ ਦੋ ਸ਼ਾਖਾਂ ਹਨ, ਇੱਕ ਆਪਣੇ ਜੋਗੇ ਯਾ 'ਮਸਤਾਨੇ', ਦੂਜੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਝੰਡਾ ਝੁਲਾਉਣ ਵਾਲੇ 'ਦਾਨੇ' ।

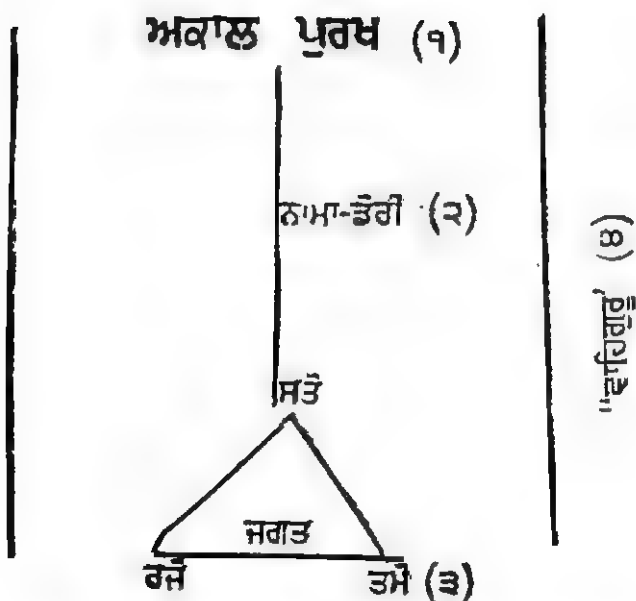
ਦਾਨਿਆਂ ਤੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਫਰਕ ਹਨ, ਪਰ ਖਾਸ ਕਸਬੱਟੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਵਾਕ-‘ਬਾਣੀ’ ਹੈ । ਬਾਣੀ ਜੋ ਇਹ ਦਾਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਰਚਦੇ ਹਨ ਉਸ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇੱਡਾ ਹੀ ਬਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਚਾਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਚ ਹੈ । ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਕੇ ਵੇਖੋ, ਟੁਣਕਾ ਕੇ ਵੇਖੋ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਜੋਹੀ ਨਿਰਮਲ, ਸੂਝ, ਰਸਭਿੰਨੀ ਅਗੰਮੀ ਬਾਣੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ—

‘ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ
ਵਿਚਿ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਰੇ ।
ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹੈ ਸੇਵਕੁ ਜਨੁ ਮਾਨੈ
ਪਰਤਪਿ ਗੁਰੂ ਨਿਸਤਾਰੇ ।’

[ਨੋਟ ਮ. ੪]

ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਬਾਣੀ ਹੈ ‘ਮਹਾਂਪੁਰਖ’ ਕੀ; ਇਹ ਹੈ ‘ਬਾਣੀਆਂ’ ਸਿਰ ਬਾਣੀ !’ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਾਣੀ ਨਹੀਂ !

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਨਾਮ ਵੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕ ‘ਡੋਰੀ’ ਯਾ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ‘ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ’ ਭਿੰਨ ਹੈ । ਆਉ ਹੁਣ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲਈ ਅਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਨਕਸ਼ਾ ਬਣਾਈਏ:—

ਉਪਰ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਹੈ ਜੋ ਅਗੰਮ ਹੈ ਅਲੱਖ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ । ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਕਿਸੇ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਦਰਸਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਭਾਵ ਹੈ 'ਜਿਸ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਿਹਨ ਆਕਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ' । ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਖਲਾਣਾ ਹੋਇਆ । ਦੂਜੇ ਇਹ ਨਿਰੰਕਾਰ 'ਸੁੰਨ' ਨਹੀਂ, ਤੇਜਮਈ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਮਈ, ਅਨੰਦਮਈ ਹੈ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਜੋਤੀ ਵਾਲਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ।

ਇਸੇ 'ਮਹਾਂ ਸੂਰਜ' ਤੋਂ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਇਕ ਕਿਰਨ ਉਠਦੀ ਹੈ ਜੋ ਹੇਠਾਂ ਆ ਕੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਰਚਦੀ ਹੈ; ਜਗਤ ਨੂੰ ਤਿਕੋਣਾ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਤਮੋ, ਰਜੋ ਤੇ ਸਤੋ

ਗੁਣ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਾਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਤੇ 'ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ' ਜੀ ਦਾ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਹੋਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਸੇਗਾ। 'ਨਾਮ' ਤਾਂ ਇੱਕ ਇੱਕਲੀ ਕਿਰਨ ਹੈ। ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ਹੈ? ਕਿਰਨ ਜਨਕ ਸੂਰਜ ! ਭਾਵ ਨਾਮ ਤੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਿਚ ਅੱਗੋਂ ਜਾ ਕੇ ਉਹੋ ਰਿਸ਼ਤਾ ਯਾ ਸੰਬੰਧ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਏਕ ਤੇ ਅਨੇਕ ਵਿਚ ਹੈ, ਕਿਰਨ ਤੇ ਸੂਰਜ ਵਿਚ ਹੈ, ਇੱਕ ਬੁਦਬੁਦੇ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਜੁ ਨਾਮ ਦੀ ਕਿਰਨ ਸਾਡਾ ਸਚਾ-ਗੁਰੂ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕਿਰਨ ਅਗੰਮ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਆਈ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਜਿਥੇ ਕਾਲ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਸਾਂ ਇਸ ਕਿਰਨ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮੁੱਚਾ-ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਵਿਚੋਂ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ ਅਜਿਹੀਆਂ ਨਾਮ-ਕਿਰਨਾਂ ਨਿਕਲਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਘਟ ਘਟ ਵਿਚ ਸਮਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਬਣ ਤਿਣ ਤ੍ਰੈਭਵਣ ਵਿਚ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੋ 'ਨਾਮ' ਤੋਂ ਪਰ੍ਹਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਸੂਖਮ-ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ਜੋ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ ਹੈ।

ਇਕ ਹੋਰ ਗਲ ਵੀ ਵਿਚਾਰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਕੀ? ਇਕ ਨਾਮ ਡੋਰੀ ਨੇ ਇਕ ਜਗਤ ਰਚਿਆ, ਕੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬਸ ਹੈ? ਨਹੀਂ, ਹਰ ਇਕ ਨਾਮ ਡੋਰੀ ਇਕ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਰਚਦੀ ਹੈ। ਤੇ ਚੂੰਕਿ ਨਾਮ ਡੋਰੀਆਂ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਹਨ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ:-

(੧) ਕੋਟਿ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਯੋ ਠਾਕੁਰੁ ਸੁਆਮੀ
ਸਰਬ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾ ਹੈ।

(ਸੋਰਠਿ ਮ: ੫)

(੨) ਅਨਿਕ ਪੁਰੀਆ ਅਨਿਕ ਤਹ ਬੰਡ ।

ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਰੰਗ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ।

(ਸਾਰੰਗ ਮ:੫)

ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਸੋਚਣਾ ਹੈ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਵਧੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨ ਵੱਡਾ ਉਚਾ ਮਹਾਂ-ਦ੍ਰਿਸ਼ (Beautiful vision) ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿਖਰ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ (੧) ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ (੨) ਨਾਮ-ਕਿਰਨਾਂ (੩) ਤੇ ਅਨਿਕ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਿਜਨੈਣਾਂ ਅੱਗੇ ਇਉਂ ਲੇਟੇ ਪਏ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੀਕਣ ਹਿਮਾਲਾ ਪਰਬਤ ਦੀ ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਸਾਰਾ ਲੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਭਾਰਤ ਵਰਸ਼ ! ਇਸ ਅਨੋਖੇ, ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਸਮੁੱਚੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਡੀ ਜਿਹਵਾ, ਸਾਡੇ ਰੋਮ ਸਾਡਾ ਹਿਰਦਾ, ਸਾਡਾ ਜ਼ਰਾ ਜ਼ਰਾ, ਸਾਡਾ ਅਣੂ ਅਣੂ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ 'ਵਾਹ ਵਾਹ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਅਲਾਪਦੇ ਹਨ ।.....ਏਕਤਾ ਅਨੇਕਤਾ ਗਲਵੱਕੜੀ ਵਿੱਚ.....ਅੰਤ ਬੇਅੰਤ ਇੱਕ ਸੀਮਿਤ ਵਿਚ.....ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਏਕੰਕਾਰ (੧ੳ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਗੁਥ-ਮਗੁਥੇ !!!

ਬਸ ਇਹੋ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ' ਹਨ ਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ ਰੂਹ-ਤਰਬਾਂ ਅਨੇਕ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਖਿਨ ਖਿਨ ਬਦਲਦਾ ਹੈ:-

‘ਮਹਾ-ਮੰਗਲੁ *ਰਹਸੁ ਥੀਆ

ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ‘ਸਦ-ਨਵ-ਰੰਗੀਆ ।’

* ਗੁਝੜਾ ਅਨੰਦ, ਅਕੱਥ ਕਥਾ ਵਾਲਾ ।

ਵਡਭਾਗਿ ਪਾਇਆ ਗੁਰਿ ਮਿਲਾਇਆ
 ਸਾਧ ਕੈ ਸਤਿ ਸੰਗੀਆ ।
 ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਸਗਲ ਪੂਰੀ
 ਪ੍ਰਿਆ ਅੰਕਿ ਅੰਕ ਮਿਲਾਈ ।
 ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸੁਖ ਸੁਖੇਦੀ
 ਸਾ ਮੈ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਪਾਈ ।

[ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫]

'ਹਾਂ ਜੀ' ਸਦ-ਨਵ-ਰੰਗੀਆ' ਮੈਂਡਾ ਕੰਤ, ਕਦੇ-ਨਾ-ਬੁੱਢਾ
 ਮੈਂਡਾ ਲਾਲਨ, ਨਿਤ ਚੜ੍ਹੇ ਸਵਾਇਆ !

(੩)

ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਇਥੇ ਵਰਣਨ
 ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਸਿਖਰ-ਚੋਟੀ
 ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਵੀ ਫਿਰ ਹੇਠਾਂ ਥਿੜਕ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਵੱਖੋ
 ਦੁਧ ਨੂੰ ਉਬਾਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਫੈਲ ਕੇ ਤਾਂਬੀਏ
 ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਸਮਾ ਸਕਦਾ, ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਬਾਲੀ
 ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਉਜੇਹੇ ਦਾ ਉਜੇਹਾ ! ਫੂਕਣੇ ਵਿਚ ਫੂਕ ਭਰੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,
 ਓਹ ਫੂਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਕਚਰ(Puncture) ਹੋਣ ਉਪਰ ਫਿਰ
 ਉਜੇਹਾ। ਬਸੰਤ ਰੁਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਮੰਗਲ ਬਣ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਫਿਰ ਪਤਝੜ ਤੇ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਰਾਤਾਂ। ਸਾਉਣ
 ਦੀ ਝੜੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਨਾਲੇ ਠਾਠਾ ਮਾਰਦੇ ਹਨ,

ਪਰ ਮੀਂਹ ਗਿਆ ਤੇ ਫਿਰ ਭਾਬਰ (Bhabar) ਤੇ ਕੋਡੀ ਦੇ ਦਰਿਆ ਸਖਣ ਮੁਖਣੇ । ਗੱਲ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਆਰਜ਼ੀ ਮਖਮੂਰੀ ਹੈ, ਆਵਾ ਜਾਈ ਹੈ, ਜਵਾਰ ਭਾਟੇ ਵਾਂਗ ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਹੈ । ਇਹ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਓਂਤ ਹੈ । ਪਰ ਇਕ ਅਕਹਿ ਸੁਖ ਹੈ ਜੋ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਵਾਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:-

ਮਨ ਇਛੇ ਫਲ ਪਾਈ ।

ਸੰਤਹੁ ਦਿਨੁ ਦਿਨੁ ਚੜੈ ਸਵਾਈ ।

[ਸੋਰਠਿਮ: ਪੰ]

ਇਹ ਉਪਰਲੀ, ਅਕਾਲੀ, ਅਬਦੀ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਹਾਲਤ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੁਖ-ਦੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਭੀ ਤਰੱਕੜੀ ਇਕ ਟਿੱਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ । ਇਹ 'ਸਹਜ'-ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਸਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਇਉਂ ਹੈ:-

“ਸਹਜ-ਅਵਸਥਾ”

ਸਹਿਜ-ਅਵਸਥਾ

(੧) ਦੁਖ———ਸੁਖ । + (ਨਿਰਲੇਪਤਾ)

(੨) ਸਬਦ (ਨਾਮ)-ਵਿਚਾਰ + (ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ)

(੩) ਅਕਾਲ———ਕਾਲ । + (ਵਾਹਿਗੁਰੂ)

ਇਥੇ ਅੱਪੜਕੇ ਦੁੱਖ ਸੁਖ, ਸਬਦ ਤੇ ਵਿਚਾਰ, ਅਕਾਲ ਤੇ ਕਾਲ ਇਕ ਟਿੱਕ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਫਿਰ ਇਹ ਤਰੱਕੜੀ ਕਦੀ ਡਾਵਾਂ ਡੋਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਇਹ ਉਚਮ-ਉਚੀ ਸੂਚਮ-ਸੂਚੀ

ਅਵਸਥਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਹੈ। ਇਥੇ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਭਾਵੇਂ ਹਨ, ਪਰ 'ਸਹਜ' ਵਿਚ ਲੀਨ ਹਨ; ਇਥੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਭਾਵੇਂ ਹੈ ਪਰ ਕਾਲ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ ਤੇ ਕਾਲ ਅੱਗੋਂ ਅਕਾਲ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ। ਇਸ ਅਡੋਲਵੀਂ, ਅਮੋਲਵੀਂ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਾਮ 'ਸਹਿਜ-ਅਵਸਥਾ' ਹੈ, ਤੇ ਏਹੋ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ—ਦਰਸ਼ਨ' ਦੀ ਸੁਚੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ। 'ਸ਼ਬਦ' (ਨਾਮ) ਤਾਂ ਪਉੜੀ ਸੀ, ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ:—

'ਸਹਜੈ' ਨੌ ਸਭ ਲੋਚਦੀ
ਬਿਨੁ ਗੁਰ ਪਾਇਆ ਨਾ ਜਾਇ ।
'ਸਬਦੈ' ਹੀ ਤੇ 'ਸਹਜੁ' ਉਪਜੈ
ਹਰਿ ਪਾਇਆ ਸਚੁ ਸੋਇ ।
'ਸਹਜੈ' ਹੀ ਤੇ ਸੁਖ ਸਾਤਿ ਹੋਇ
ਬਿਨੁ 'ਸਹਜੈ, ਜੀਵਣੁ ਬਾਦਿ ।

(ਸਿਰੀ ਰਾਗੁ ਮ: ੩)

ਗੱਲ ਕੀ ਅਨੰਦ ਉਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਪੜ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਰੋ ਫਿਰ ਪਿਛਾਂਹ ਨਹੀਂ ਮੁੜਦੀ, ਫਿਰ ਨਿਤ ਨਿਤ 'ਅਨੰਦ' ਵਲ ਹੀ ਉਛਾਲੇ ਮਾਰਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਸੰਸੇ ਨਹੀਂ ਅਡੋਲਵਾਂ ਸਹਜ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਾੜੇ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਹੁਲਾਰੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਝਾਵਲੇ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਟੱਲ ਦਰਸ਼ਨ ਹਨ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ:—

ਅਨਦੋ ਅਨਦੁ ਘਣਾ ਮੈਂ ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਡੀਠਾ ਰਾਮ ।
ਚਾਖਿਅੜਾ ਚਾਖਿਅੜਾ ਮੈਂ ਹਰਿਰਸੁ ਮੀਠਾ ਰਾਮ ।

ਹਰਿ ਰਸੁ ਮੀਠਾ ਮਨ ਮਹਿ ਵੂਠਾ
 ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੂਠਾ ਸਹਜੁ ਭਇਆ ।
 ਗਿਰੂਹੁ ਵਸਿ ਆਇਆ ਮੰਗਲੁ ਗਾਇਆ
 ਪੰਚ ਦੁਸ਼ਟ ਓਇ ਭਾਗਿ ਗਇਆ ।
 ਸੀਤਲ ਆਘਾਣੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੇ
 ਸਾਜਨ ਸੰਤ ਬਸੀਠਾ ।
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਸਿਉ ਮਨ ਮਾਨਿਆ
 ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਨੈਣੀ ਡੀਠਾ ।

(ਆਸਾ ਮ. ੫)

“ਸੋ ਪ੍ਰਭੁ ਨੈਣੀ ਡੀਠਾ” ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ? ਪਹਿਲੋਂ
 ਨਿਜ-ਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ‘ਨਾਮ’ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ, ਫਿਰ ਸਹਿਜ ਨੂੰ
 ਪਕੜ ਕੇ-‘ਸੋ ਅੰਤਰਿ ਮੋ ਬਾਹਰਿ ਅਨੰਤ ।’ ਭਾਵ ‘ਵਾਹਿਗੁਰੂ
 ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਾਹਰਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੀਤੇ ।

‘ਦੁਇ ਦੁਇ ਲੋਚਨ ਪੇਖਾ ।
 ਹਉ ਹਰਿ ਬਿਨੁ ਅਉਰੁ ਨ ਦੇਖਾ ।
 ਨੈਨ ਰਹੇ ਰੰਗ ਲਾਈ ।
 ਅਬ ਬੇਗਨ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ।

ਵਾਹ ਵਾਹ, ਰਸ-ਤ੍ਰਿਨੀ-ਅੱਪੜੀਓ, ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ
 ਗੁਟ ਹੋ, ਮਸ਼ਮੂਰ ਹੋ, ਲਾਲ ਲਾਲ, ਗੁਲਾਲ ਹੋ-ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਸੀਂ
 ਪੰਚ ਕੂਤਕ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸ ਅਣਡਿਠ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ

ਲਏ ਹਨ ! ਸੁਭਾਗੜੀਓ ਮੈਂ ਘੋਲੀ ! ਦਰਸਾਵੜੀਓ ਮੈਂ ਵਾਰੀ !
 'ਦੀਦਨੇ-ਦੀਦਾਰ' ਹਾਂ ਦੀਦਨੇ-ਦੀਦਾਰ 'ਕੁਛ ਨਹੀਂ ਇਸ ਕਾ
 ਮੇਲ' ! ਵਦਪੁੰਨੀ ਅੱਖੜੀਓ, ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਪੁੰਨ ਪੂਰਨ !
 ਸਪੁੱਤਰੀਓ, ਅੱਜ ਤੁਹਾਡਾ ਸੁਹਾਗ ਸੰਪੂਰਨ ! 'ਗਰਮ ਅਖੜੀਓ
 'ਸੀਤਲ-ਆਘਾਣੇ, ਅੱਜ ਠੱਡੜੀਆਂ !! 'ਤਰਸਦੀ-ਅੱਖੜੀਓ'
 'ਵਡਪੁੰਨੀ', 'ਮਿਹਰੰਮਤ' ਸੋ 'ਪ੍ਰਭ ਨੈਣੀ'
 ਡੀਠਾ !!! 'ਨਦਰ ਨਿਹਾਲੜੀਓ' 'ਚੰਖੇਨੀਏ'
 'ਹਉ ਬਲਿਬਲੇ ਹਉ ਬਲਿਬਲੇ' 'ਜਪਿ ਭਈ ਨਿਹਾਲ
 ਨਿਹਾਲ ਨਿਹਾਲ' ਅਖਰੋ ! ਤੁਸੀਂ ਬੁੜ ਗਏ ਕਿਰ
 ਗਏ ਸਾਥ ਛੱਡ ਗਏ ।

..... 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪੀਆ
 ਗੁਰਮਤੀ ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਧਨੁ ਧੰਨੁ
 ਗੁਰੁ ਸਾਬਾਸ' !!!!

(ਕਾਨੜਾ ਮ: ੪)

ਹਾਂ ਜੀ 'ਸਹਜ' ਸਾਡਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ ਹੈ:-

"ਮਰਨੋ ਮਰਨੁ ਕਹੈ ਸਭੁ ਕੋਈ ।

"ਸਹਜੇ" ਮਰੈ 'ਅਮਰੁ' ਹੋਇ ਸੋਈ ।"

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਵਾਹ ਵਾਹ ਸਹਜ !!

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ: ੩

‘ਨਾਨਕ ਅਤੁਲੁ ‘ਸਹਜ’ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ।’

[ਸੋਰਠਿ ਮ : ੪]

ਅਸੀਂ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਤਾਂ ਵਿਚਾਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਇਕ ਦੋ ਹੋਰ ਗੁਝੜੇ ਭੁਲੇਖੇ ਲੈਣੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਜੋਗੀਜਨ ਭਟਕਦੇ ਹਨ। ਜੋਗ ਮਾਰਗ ਦੀ ਅਖੀਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ ‘ਸਮਾਧੀ’ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਸਿਰਤੋੜ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹੁਣ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੋ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਗਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਇਕ ‘ਸਣ-ਬੀਜੀ’ ਦੂਜੀ ‘ਅਬੀਜੀ’। ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਮੂਲ ਮੰਤਰ ਯਾ ਕਿਸੇ ਖਿਆਲ ਦਾ ਇਤਨਾ ਕੁ ਚੰਚਰੁ ਭਰ ਖਿਆਲ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਫਲਦਾਰ ਸ਼ੈ ਵਿਚ ਫਲ ਦਾ ਬੀਜ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੇ ਮਲੂਮਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਕੋਲੇ ਦੀ ਫਲੀ ਵਿਚ ਵੀ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਈ ਬੀਜ ਵਾਲੀ (ਸਣ-ਬੀਜੀ) ਸਮਾਧੀ। ਦੂਜੀ ਸਮਾਧੀ ਉਹ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਬੀਜ ਦਾ ਵੀ ਖਿਆਲ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਜਿਥੇ ਧਿਆਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ (੧. ਧਿਆਤਾ ਅਰਥਾਤ ਧਿਆਨ ਵਾਲਾ, ੨. ਧਿਆਨ ਅਰਥਾਤ ਧਿਆਉਣਾ, ੩. ਧਯੇ ਅਰਥਾਤ ਜਿਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਪਰ, ਮਰਕਜ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ-‘ਤ੍ਰਕੁਟੀ’) ਜੁੜਕੇ ਇਕ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹ ‘ਅਬੀਜ’ (Seedless) ਸਮਾਧੀ

ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਯੋਗੀਆਂ ਵਿਚ ਵਧੇਰੀ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਅੱਪੜਕੇ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜੁ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪੂਰਨ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਸਮਾਧੀ ਵੇਲੇ । ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਕੋਈ 'ਬੀਜ' ਯਾ ਕੇਂਦਰ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਫਿਰ ਹਉਮੈ ਕਿਥੇ ? ਇਹ ਯੋਗੀਆਂ ਦਾ ਆਮ ਖਿਆਲ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਅਪਣੀ ਵਿਚਾਰ ਪਿਛੋਂ ਫਿਰ ਦਸਾਂਗੇ । ਮੈਂ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਥੇ ਇਸ ਲਈ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਝ ਕੁ ਚਿਰ ਮੈਂ ਵੀ ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਇਸ ਨਿਰੂਪਣ ਨੂੰ ਸੱਚਾ ਸਮਝਕੇ ਇਧਰ ਝੁਕਿਆ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਿਚ ਯੋਗੀ ਜਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਰ ਹੱਠ ਮਾਰਗ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ । ਅਪਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸਰੀਰਕ ਮੋਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਅੱਖ, ਨੱਕ ਕੰਠ ਆਦਿ ਸਭ ਨੂੰ । ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਸਾਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੰਘੀ ਨੂੰ ਵੀ ਡਾਢੇ ਅਨਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕਿੱਦਾ ? ਅਪਣੀ ਜੀਭ ਨੂੰ ਉਲਟ ਕੇ । ਉਲਟਣ ਲਈ ਕਿਤਨਾ ਚਿਰ ਪਹਿਲੋਂ ਜੀਭ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੰਬਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਜੋ ਸਰਦੀਆਂ ਦੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਖੁਡ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਸੁਆਸ ਬੰਦ ਕਰ ਕੇ ਸੌਂਦਾ (Hibernate) ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰਾਂ ਵਿਚ ਸੌਂ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਨੂੰ 'ਸਮਾਧੀ' ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕੁਝ ਕੁ ਦੇਰ ਪਿਛੋਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੰਕਲਪ ਹੋਵੇ, ਸਾਧੂ ਉਠ ਖਲੋਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਾਲਸ਼ ਕਰਨ ਉਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਫਿਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਵੀ ਇਕ ਅਜੇਹਾ ਸਾਧੂ ਆਇਆ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਧੀ ਪਿਛੋਂ ਬਕਸ਼ ਵਿਚ ਬੰਦ ਕਰ ਛਡਿਆ ਤੇ ਕੁਛ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ

ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਸੋਚੋ-ਅਜੇਹੀ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸੱਪ ਵਰਗੀ ਅਜੇਹੀ ਸਮਾਧੀ ਨਹੀਂ ਲਗ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਅਜੇਹੀ ਤਾਣੀ ਲਾ ਕੇ ਗੋਲੀ ਵਾਂਗ ਪਏ ਰਹਿਣ ਵਿਚ, ਪੱਥਰ ਵਾਂਗਣ ਬੇਹਿਸ ਹੋ ਕੇ ਲੇਟ ਜਾਣ ਵਿਚ ਕੀ ਲਾਭ ਹੈ। ਉਸ ਸਮਾਧੀ ਅਤੇ ਗਸੀ (Swoon) ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਯਾ ਬਦ ਯਾ ਧਿੱਮੇ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਮਾਨੋ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਲੋਥ ਜਿਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਾਨਵਰ ਜੋ ਛੁਪ ਕੇ ਸਰਦੀਆਂ ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਬਰਫ ਦੀ ਸਖਤੀ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਵਾਕ ਹੈ:

ਉਡਿ ਨ ਜਾਹੀ ਸਿਧ ਨ ਹੋਇ।

[ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ]

ਭਾਵ ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਉਡ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਧਰਤੀ ਦਾ ਕੀੜਾ ਧਰਤੀ ਉਪਰ ਹੀ ਕੰਦ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰੇ ਇਕ ਮਿੱਤਰ, ਇਕ ਸਾਧੂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦੇ ਆਖਦੇ ਸਨ, ਭਈ, ਹੋਰ ਤਾਂ ਖਾਸ, ਅਚੰਭਾ ਗੱਲ ਇਸ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ, ਪਰ ਇਹ ਖੂਬੀ ਸੀ ਜੋ ਜੋਗੀ ਆਖਦਾ ਸੀ ਕਿ ਫਲਾਣੇ ਵੇਲੇ, ਇਤਨੇ ਵਜੇ ਮੈਂ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹਣੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਘੜੀ ਦੇਖੇ ਬਗੈਰ ਉਸੋਂ ਵੇਲੇ ਸਮਾਧੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਉਸ ਸੱਜਣ ਨੂੰ ਅਚੰਭਾ ਗਲ ਜਾਪੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਗਲ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਕਈ ਸਜਣਾਂ ਦਾ ਇਹ ਨਿਜ ਦਾ ਤਜ-

ਰਬਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਲੇਖਕ ਦਾ ਵੀ ਹੈ, ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਖੋ ਜੋ ਚਾਰ ਬਜੇ ਰਾਤੀਂ ਉਠਣਾ ਹੈ, ਜ਼ਰੂਰ ਉਠਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਾਵਧਾਨ-ਮਨ (Sub liminal mind) ਜੋ ਸਾਡੇ ਸੋਣ ਨਾਲ ਸੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਉਠਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਘੜੀ ਵੇਖਣ ਤੇ ਪੂਰੇ ੪ ਵਜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਡੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ, ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਈ ਵਾਰੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤੀਂ ਜੇ ਗੱਡੀ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੋਵੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਉਪਰ ਨੀਯਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਉਠ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਹੋਵੇ ਤੇ ਸਾਡਾ ਸਾਵਧਾਨ-ਮਨ ਸਾਨੂੰ ਜਗਾ ਦੇਂਦਾ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੁ ਜੋਗੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਤਾੜੀ ਨਿਸਚਿਤ ਸਮੇਂ ਤੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ, ਅੰਦਰਲਾ-ਮਨ ਸੁਚੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਪ੍ਰਣ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਡੂੰਘਾ ਸੁਆਲ ਤਾਂ ਹੋਰ ਹੈ। 'ਕੀ ਸਮਾਧੀ ਨਾਲ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਪਰਾਪਤੀ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ'? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਥੋੜੇ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਭਾਵੇਂ ਯੋਗੀ ਨੂੰ ਉਤਨੀ ਦੇਰ ਲਈ ਆਨੰਦ ਆਉਂਦਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਜਿਤਨਾ ਚਿਰ ਕਿ ਉਹ ਸੁਨਸਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਸਮਾਧੀ ਖਿਣ ਭੰਗਰ (Transient) ਹੈ, ਆਈ ਤੇ ਗਈ, ਤੇ ਸਮਾਧੀ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਉਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਸ ਨਸ਼ਈ ਵਾਂਗ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਖੁਮਾਰੀ ਉਤਰ ਗਈ ਹੋਏ। ਤਾਂ ਤੇ ਲੋੜ ਹੈ ਐਸੀ 'ਸਮਾਧੀ' ਦੀ ਜੋ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਨਾ ਜਾਵੇ, ਜੋ ਤਾੜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤਕ ਹੀ ਨਾ ਰਹੇ ਸਗੋਂ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਅਨਦਿਨ ਟਿਕੀ ਰਹੇ, ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਅਲਪ-ਸੁਖ ਦੱਸ ਕੇ ਅਲੋਪ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਸਗੋਂ ਜਿਸ ਦਾ ਸਥਿਰ-ਸੁਹਾਗ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਦਾ ਆਨੰਦ ਠਹਰਾਉ (Stagnant) ਪਾਣੀ ਵਰਗਾ ਹੋਵੇ ਸਗੋਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਵਾਇਆ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਇਕ ਬੜੀ ਡੂੰਘੀ, ਗੋਲ ਗੱਲ ਹੈ ਜਿਸਨੂੰ

ਓਹੋ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਜੋ ਹਨ ਯੋਗ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਗਵਾ ਕੇ ਫਿਰ ਪਿਛੇ ਮੁੜੇ ਹੋਣ । ਹਾਂ ਜੀ । ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਕਿਸੇ ਐਵੇਂ ਕੈਵੇਂ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ 'ਸਹਿਜ' ਵਾਲੀ 'ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਸੀਂ ਉੱਪਰ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ 'ਸਹਜ' ਓਹ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਆਦਮੀ ਟੁਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ, ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ, ਇਕ ਅਡੋਲਵੀਂ, ਰਸ-ਭਰੀ 'ਹੁਣ' ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਹੋਰਾਂ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ (ਸਹਜ) ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਕ ਹੈ ਜੁ ਇਹ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦੀ ਹੀ ਇਕਲੌਤੀ-ਦਾਤ ਹੈ । ਕੀ ?—'ਨਾਮ' ਜੋ ਅਟੱਲ ਹੈ । ਉਸ 'ਨਾਮ-ਦਾਤ' ਦੀ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ?

ਇਹੁ 'ਧਨੁ' ਸਰਬ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰਿ ।
 ਮਨਮੁਖ ਫਿਰਹਿ ਸਿ ਜਾਣਹਿ ਦੂਰਿ ।
 ਸੋ-ਧਨੁ ਵਖਰੁ 'ਨਾਮੁ' ਰਿਦੈ ਹਮਾਰੈ ।
 ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਨਿਸਤਾਰੈ । ੧। ਰਹਾਉ ।
 ਨ ਇਹੁ ਧਨੁ ਜਲੈ ਨ *ਤਸਕਰੁ ਲੈ ਜਾਇ ।
 ਨ ਇਹੁ ਧਨੁ ਡੂਬੈ,
 ਨ ਇਸੁ ਧਨੁ ਕਉ ਮਿਲੈ ਸਜਾਇ ।
 ਇਸੁ ਧਨੁ ਕੀ ਦੇਖਹੁ ਵਡਿਆਈ ।
 'ਸਹਜੇ' ਮਾਤੇ 'ਅਨਦਿਨੁ' ਜਾਈ ।
 ਇਕ ਬਾਂਤੈ ਅਨੂਪ ਸੁਨਹੁ ਨਰ ਭਾਈ ।

*ਚੋਰ

ਇਸ ਧਨੁ ਬਿਨੁ ਕਹਹੁ
ਕਿਨੈ ਪਰਮਗਤਿ ਪਾਈ ।'

[ਮਾਰੂ ਮ: ੧]

ਭਾਵ ਇਹ ਓਹ ਧਨ, ਦਾਤ, ਜੋਤ ਯਾ ਖੁਮਾਰੀ ਹੈ ਜੋ ਰਾਤ-
ਦਿਨ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਅਕਹਿ ਸੁਖ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਵਿਚ
ਅਲਪ-ਸਮਾਧੀ ਨਹੀਂ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ, ਦਿਨ ਦਿਨ
ਸਵਾਈ ਹੋਣਵਾਲੀ ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ ਹੈ । ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਜੋਗੀਆਂ
ਵਾਲੀ ਤਾੜੀ ਵਿਚ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਓਹ ਤਾੜੀ ਤਾਂ
ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਭਿਖਾਰੀ ਦੇ ਹੱਥ ਪੈਸਾ, ਟਕਾ ਰੁਪਿਆ, ਯਾ ਵੱਧ ਤੋਂ
ਵੱਧ ਪੌਂਡ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਪਰ ਸਹਜ-ਨਾਮ-ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ
ਪੈਸਾ-ਟਕਾ ਨਹੀਂ ਮਾਨੋ ਸਾਰਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਹੀ ਹੱਥ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
ਫਿਰ ਖਜ਼ਾਨਾ ਵੀ ਕੇੜਾ ? ਆਨੰਦ ਦਾ, ਭਰਮ ਭੈ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਡਾ,
ਅਖੁਟ, ਅਮੁਕ, ਅਥਾਹ । ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :—

ਪਾਇਆ ਲਾਲੁ-^{*}ਰਤਨੁ ਮਨਿ ਪਾਇਆ ।

ਤਨੁ ਸੀਤਲੁ ਮਨੁ ਸੀਤਲ ਥੀਆ,

ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦਿ ਸਮਾਇਆ । ਰਹਾਉ ।

ਲਾਈ ਭੂਖ ਤ੍ਰਿਸਨ ਸਭ ਲਾਥੀ,

ਚਿੰਤਾ ਸਗਲ ਬਿਸਾਰੀ ।

ਕਰੁ ਮਸਤਕਿ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਧਰਿਓ

ਮਨੁ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ^{**}ਸਾਰੀ ।

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਇ ਰਹੇ ਰਿਦ ਅੰਤਰਿ

*ਨਾਮ ਦਾ ਲਾਲ ਦਿਲ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਲੱਭਾ ।

**ਮਾਨੋ ਸਾਰਾ ਜਗ ਅਸਾਂ ਜਿੱਤ ਕੇ ਮੁਠੀ ਵਿਚ ਲੈ ਆਂਦਾ ਹੈ

ਡੋਲਣ ਤੇ 'ਅਬ' ਚੁਕੇ ।
 ਅਖੁਟੁ ਖਜਾਨਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ
 ਤੋਟਿ ਨਹੀ ਰੇ ਮੂਕੇ ।
 ਅਚਰਜੁ ਏਕੁ ਸੁਨਹੁ ਰੇ ਭਾਈ
 ਗੁਰਿ ਐਸੀ ਬੂਝ ਬੁਝਾਈ ।
 ਲਾਹੇ ਪਰਦਾ ਠਾਕੁਰੁ ਜਉ ਭੇਟਿਓ
 ਤਉ ਬਿਸਰੀ ਤਾਤਿ ਪਗਾਈ ।
 ਕਹਿਓ ਨਾ ਜਾਈ ਏਹੁ *ਅਚੰਭਉ
 ਸੋ ਜਾਨੈ ਜਿਨਿ ਚਾਖਿਆ ।
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸਚ ਭਏ ਬਿਗਾਸਾ
 ਗੁਰਿ-ਨਿਧਾਨੁ ਰਿਦੈ ਲੈ ਰਾਖਿਆ ।

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫)

ਹਾਂ ਜੀ, ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਅਬਚਲੀ-ਜੋਤ ਲੱਭੀ ਤਦ ਸੱਚੀ
 ਸਮਾਧੀ ਲੱਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਦਿੱਤਾ 'ਨਾਮ' ਵੀ ਅਨ-ਦਿਨ
 ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਸਮਾਧੀ ਵੀ ਰਾਤ ਦਿਨ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ
 ਹੈ । ਪੂਰਨ-ਅਨੰਦ ਕਦ ਆਇਆ ? ਜਦ 'ਸਹਿਜ' ਰਸ ਅੰਦਰ
 ਹੋਇਆ, ਜਦ ਅਨਦਿਨ ਲਿਵ ਲੱਗੀ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ
 ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਵਾਕ:—

ਡੋਲਣ ਤੇ 'ਅਬ' ਚੁਕੇ ।'

*Miracle ਖੋਜ ।

ਭਾਵ ਜਦ ਨਾਮ ਦੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ-ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਅਨ-
ਦਿਨ ਝੂਟਣ ਲੱਗੇ । 'ਅਬ', ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਉਹ ਸੁਲੱਖਣੀ ਘੜੀ
ਜਦ ਅੰਤ ਤੋਂ ਟੱਪ ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰੀ, ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਇਸ
'ਅਬ' ਵਿਚ 'ਸਦ-ਹੁਣ' ਵਾਲਾ ਜਾਦੂ ਹੈ ਪਰ 'ਸੋ ਜਾਣੈ ਜਿਨ
ਚਾਖਿਆ ਹਰਿਨਾਮ ਅਮੋਲਾ !'

ਇਸ 'ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ ਦੀ' ਭੈਣ, ਸਹੇਲੜੀਓ ! ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ
ਹੈ ? ਸੁਭਾਗੜੀ, ਸੁਲੱਖਣੀ, ਕੰਤ-ਪਿਆਰੀ, ਦਰ ਪੁਜੀ ਬੀਬੀ
ਦਸਦੀ ਹੈ—

ਮੇਰੀ ਸੇਜੜੀਐ ਆਡੰਬਰੁ ਬਣਿਆ ।

ਮਨ ਅਨਦੁ ਭਇਆ

ਪ੍ਰਭੁ ਆਵਤ ਸੁਣਿਆ ।

ਪ੍ਰਭੁ ਮਿਲੇ ਸੁਆਮੀ ਸੁਖਹ ਗਾਮੀ

ਚਾਵ ਮੰਗਲ ਰਸ ਭਰੇ ।

ਅੰਗਿ ਸੰਗਿ ਲਾਗੇ ਦੂਖ ਭਾਗੇ,

ਪ੍ਰਾਣ ਮਨ ਤਨ ਸਭਿ ਹਰੇ ।

ਮਿਲਸਖੀਆ ਪੁਛਹਿ ਕਹੁਕੰਤ 'ਨੀਸਾਣੀ' ।

ਰਸਿ ਪ੍ਰੇਮ ਭਰੀ

ਕਛੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੀ ।

ਗੁਣ-ਗੁੜ ਗੁਪਤ ਅਪਾਰ ਕਰਤੇ

ਨਿਗਮ ਅੰਤ ਨ ਪਾਵਹੇ ।

ਭਗਤਿ ਭਾਇ ਧਿਆਇ ਸੁਆਮੀ

ਹਰਿ ਪ੍ਰੇਮ "ਸਹਿਜ" ਸਮਾਣੀ ।

[ਆਸਾ ਮ: ੫]

ਬੋਥਾ ਚਨਾ ਬਾਜੇ ਘਨਾ । ਜਦ ਤੋੜੀ ਘੜਾ ਅਧ-ਭਰਿਆ
ਸੀ ਤਦ ਤੋੜੀ ਛਲਕਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਨੱਕੋ ਨੱਕੋ ਭਰ
ਗਿਆ ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਕੀ ਬੋਲਣਾ ਹੋਇਆ ? ਹਾਂ ਜੀ ! ਇਸ ਉਪ-
ਰਲੀ 'ਸਹਜ' ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਗੂੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਹੀ ਹੈ—'ਕਛੁ ਬੋਲ
ਨਾ ਜਾਣੀ—ਇਤਨਾ ਜੁ ਬੋਲ ਕੇ ਆਖਣਾ ਯਾਂ ਦੱਸਣਾ ਅਸੰਭਵ
ਹੈ । ਹੁਣ ਉਛਲਣ ਦੀ ਮਧੁਰ ਮਧੁਰ ਰੋ ਹੈ । ਹੁਣ ਦਾਤ ਆਪਣੀ
ਪੁਰਾਣੀ ਨੰਗ ਭੁਖ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਵੰਡਦਾ ਸਗੋਂ ਰੱਜ ਪੁੱਜ ਵਿਚੋਂ
ਦੇਂਦਾ ਹੈ (Gives out of his fulness) 'ਚਿੜੀ ਚੌਂਚ ਭਰ ਲੈ
ਗਈ ਨਦਹੈ'ਨਾ ਘਟਿਓਂ ਨੀਰ' ਹਾਂ ਹਾਂ ਸਹਜ-ਰਸ ਤੂੰ ਜਿਥੇ
ਅਨਦਿਨ ਹੈਂ ਉਥੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੁਭਰ ਭਰ, 'ਕਛੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣੀ'
ਦੇ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਵਾਲਾ ਵੀ ਹੈਂ । ਤੂੰ ਅਤੋਲ ਅਮੋਲ ਅਡੋਲ ਹੈਂ ।

ਹੋਰ ਇਸ 'ਸਹਿਜ-ਸਮਾਧੀ' ਦੀ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ? ਉੱਤਰ
ਹੈ ਜੁ ਇਥੇ ਅੱਪੜਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਚ ਇਕ ਅਕਹਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਆ
ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਚਿੰਤ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਅਪੜਕੇ
ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੱਕਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ
ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੋਖ ਠੁਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਸੋ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੋਚੇ ਸਚਾਏ 'ਹੁਕਮ' ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ । ਜੇ ਇਹ

ਸੱਚ ਹੈ 'ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅਲਪਗ-ਸੋਚਾਂ ਕਿਸ ਕਾਰ ਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਜੋ ਹੋਇ ਸਭੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ।

ਤਬ ਕਾੜਾ ਛੋਡਿ 'ਅਚਿੰਤ' ਹਮ ਸੋਤੇ ।

ਹਾਂ ਜੀ ! ਇਹ ਹੈ ਸਹਿਜ ਸਮਾਧੀ ਦੀ ਮੁਖ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਇਹ
ਅਚਿੰਤ-ਕਾਲ ਹੈ । ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਵਾਕ—

‘ਸਹਜ-ਬਿਨੋਦ ਚੋਜ ਆਨੰਤਾ ।

ਨਾਨਕ ਕਉ ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਿਓ ਅਚਿੰਤਾ ।...

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਭੋਜਨ ਭਾਉ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਲੀਚੈ ਨਾਉ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਸਬਦਿ ਉਧਾਰ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰ । ੨ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਕਾਰਜ ਪੂਰੇ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਲਬੇ ਵਿਸੁਰੇ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਬੈਰੀ ਮੀਤਾ ।

ਅਚਿੰਤੋ ਹੀ ਇਹੁ ਮਨੁ ਵਸਿ ਕੀਤਾ । ੩ ।

ਅਚਿੰਤ ਪ੍ਰਭੁ ਹਮ ਕੀਆ ਦਿਲਾਸਾ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੀ ਪੂਰਨ ਆਸਾ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾ ਕਉ ਸਗਲ ਸਿਧਾਂਤੁ ।

ਅਚਿੰਤੁ ਹਮ ਕਉ ਗੁਰਿ ਦੀਨੋ ਮੰਤੁ । ੪ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੇ ਬਿਨਸੇ ਬੈਰ ।

ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਮਿਟੇ ਅੰਧੇਰ ।

ਅਚਿੰਤੋ ਹੀ ਮਨਿ ਕੀਰਤਨੁ ਮੀਠਾ ।
 ਅਚਿੰਤੋ ਹੀ ਪ੍ਰਭੁ ਘਟਿ ਘਟਿ ਡੀਠਾ । ੫ ।
 ਅਚਿੰਤੁ ਮਿਟਿਓ ਹੈ ਸਗਲੋ ਭਰਮਾ ।
 ਅਚਿੰਤ ਵਸਿਓ ਮਨਿ ਸੁਖ ਬਿਸ੍ਵਾਮਾ ।
 ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਅਨਹਦ ਵਾਜੇ ।
 ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਯੋਬਿੰਦੁ ਗਾਜੇ । ੬ ।
 ਅਚਿੰਤ ਹਮਾਰੈ ਮਨੁ ਪਤੀਆਨਾ ।
 ਨਿਹਚਲ ਧਨੀ ਅਚਿੰਤੁ ਪਛਾਨਾ ।
 ਅਚਿੰਤੋ ਉਪਜਿਓ ਸਗਲ ਬਿਬੇਕਾ ।
 ਅਚਿੰਤ ਚਰੀ ਹਥ ਹਰਿ ਹਰਿ ਟੇਕਾ ।
 ਅਚਿੰਤੁ ਪ੍ਰਭੁ ਧਰਿ ਲਿਖਿਆ ਲੇਖੁ ।
 ਅਚਿੰਤ ਮਿਲਿਓ ਪ੍ਰਭੁ ਠਾਕੁਰੁ ਏਕ ।
 ਚਿੰਤ ਅਚਿੰਤਾ ਸਗਲੀ ਗਈ ।
 ਪ੍ਰਭ ਨਾਨਕ, ਨਾਨਕ, ਨਾਨਕ-ਮਈ ।

[ਭੈਰਉ ਮ: ੫]

ਇਸ 'ਅਚਿੰਤਾ' ਦੀ ਸਾਰੀ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਜੁ ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ ਕੋਈ ਪੱਥਰ ਵਰਗੀ ਸੁਨ ਅਵਸਥਾ ਯਾ ਹਠ-ਤਾੜੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਸਭ ਕੰਮ ਹਨ,—ਉਠਣਾ, ਬੈਠਣਾ, ਖਾਣਾ, ਪੀਣਾ, ਲਿਖਣਾ, ਪੜ੍ਹਨਾ, ਕੰਮ-ਕਾਜ, ਸੋਚ-ਵਿਚਾਰ, ਮਰਨੇ-ਪਰਨੇ.....ਪਰ ਸਭ ਇਕੋ ਗਾਂਦ ਵਿਚ ਗੁੰਦੇ ਹੋਏ, ਇਕੋ ਰਸ ਵਿਚ ਸਮਿੱਝੇ ਹੋਏ, ਇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ

ਸੀਤੇ ਹੋਏ, ਇਕੋ ਤਾਲ (Rythem) ਵਿਚ ਪਰੋਏ ਹੋਏ...ਭਾਵ ਅਚਿੰਤ-ਰਸ, ਜੋ ਖਿੰਨ ਭੰਗਰ ਨਹੀਂ, ਅਲਪੰਗ ਨਹੀਂ, ਸਰਬੰਗ ਸਦ-ਸਦੀਵਾਂ, ਸਦ-ਟਿਕਵਾਂ, ਹਰਿਆਵਲ, ਸਾਵਾ ਕਦੂਚ, (Ever green). ਵਿਗਸਵਾਂ, ਉਭਰਵਾਂ, ਟਹਿਕਵਾਂ, ਸਦ-ਖਿੜਿਆ, ਨਾਂ ਮੁਰਝਾਵਾਂ, ਅਟੁਟ, ਅਖੁਟ, ਅਮਿਟ, ਅਣਥਕ, ਅਣਬੁਝ, ਅਕਿਹ ਸੁਖ ਹੈ । ਬਸ ਇਹੋ ਹੀ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਮੁਖ-ਮੰਤਵ 'ਸਹਜ' ਵਾਲੀ ਸਮਾਧੀ (ਸਹਜ ਸਮਾਧੀ ਹੈ) !

ਕੀ ਇਥੇ ਅਪੱਤ ਕੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੀਂਹਦਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ? ਦੀਂਹਦਾ ਹੈ, ਗਰਮੀ-ਸਰਦੀ ਭਾਸਦੀ, ਉਤਾਰ ਚੜ੍ਹਾਉ ਦੀਂਹਦੇ ਹਨ ਪਰ ਨਹੀਂ ਵੀ ਦਿਸਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਂਹਦੀ ਤਾਂ ਦੂਜੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ, ਆਪਣੇ-ਆਪ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਇਕੋ-ਇਕ, ਏਕਤਾ ਹੀ ਹੈ । ਵੇਖੋ ਅੱਖ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਕਹੀ -ਸੋਹਣੀ ਤਕਦੀ ਹੈ. ਹੋਰਾਂ ਰੋਗਾਂ ਢੰਗਾਂ ਵਿਚ ਕਹੇ ਫਰਕ ਝਟ ਪਟ ਸਮਝਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੁ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਚਿਟਿਆਈ ਅਤੇ ਕਾਲਖ ਦਾ ਫਰਕ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਆਨਾਚਿੱਟਾ ਹੈ ਧਾਰੀ ਕਾਲੀ ਹੈ ? ਇਹ ਫਰਕ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਕ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਹ ਜੁ ਭਿੰਨ ਭੇਦ ਤਦ ਤੋੜੀ ਸੀ ਜਦ ਤੋੜੀ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦੂਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਸਭ ਕੁਝ 'ਆਪੇ' ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚਿਟਿਆਈ ਕਿਥੇ ਤੇ ਕਾਲਖ ਕਿਥੇ, ਉਤਾਰ ਕਿਥੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉ ਕਿਥੇ, ਉਦੈ ਕਿਥੇ ਤੇ ਅਸਤ ਕਿਥੇ ? ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :

ਕਹੀ ਨ ਉਪਜੈ ਉਪਜੀ ਜਾਣੈ
ਭਾਵ ਅਭਾਵ ਬਿਹੁਣਾ ।
ਉਦੈ ਅਸਤ ਕੀ ਮਤ ਬੁਧਿ ਠਾਸੀ

ਤਉ ਸਦਾ ਸਹਜਿ ਲਿਵ ਲੀਣਾ ।
ਜਿਉਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਬਿੰਬ ਕਉ ਮਿਲੀ ਹੈ
ਉਦਕ ਕੁੰਭ ਬਿਗਰਾਨਾ ।
ਕਹੁ ਕਬੀਰ ਐਸਾ ਗੁਣ ਭ੍ਰਮ ਭਾਗਾ
ਤਉ ਮਨੁ 'ਸੁੰਨਿ' ਸਮਾਨਾ ।

(ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਯਾਦ ਰਖੋ ਜੁ ਇਹ 'ਸੁੰਨ' ਯਾ ਸਦਾ-ਸਹਜ ਹਨ ਤਾੜੀ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਉਹ ਸਦ-ਨਵ-ਬੋਗੀ-ਏਕਤਾ (Ever-Changing-Still One) ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੈ, ਜੇਹੀ ਅੱਖ ਦੀ ਚਿਤ-ਮਿਤਰੀ ਕਾਲ-ਕਿਟੀ ਏਕਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਤੁ ਦੀ ਮਹਾਂ ਤੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਏਕਤਾ ਹੈ—ਬਿੰਬ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਕਸ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਨਾਲ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ, ਜਦ ਕੁੰਭ ਦਾ ਜਲ ਕੁੰਭ ਟੁਟਣ ਉਪਰ ਬਾਹਰਲੇ ਜਲ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਹ 'ਸਹਜ', ਹਾਂ ਜੀ, ਸਦਾ-ਸਹਜ ਇਕ ਡਾਢੀ ਉੱਕੀ ਸੂਖਮ ਪਵਿੱਤਰ-ਪਰ ਘੋੜ ਚੜ੍ਹੀ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮ-ਸੁਆਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਭਾਵੇਂ ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਹੋ ਪਰ ਏਕੰਕਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ, ਉਦੈ ਅਸਤ ਭਾਵੇਂ ਹੋ ਪਰ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਨਿਰ-ਅਕਾਰ ਹੈ ਓਥੇ ਆਕਾਰ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਆਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਦੈ ਅਸਤ, ਕਿਥੇ ? ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਭਾਵੇਂ ਉਦੈ ਅਸਤ, ਰੰਗ ਬਰੰਗ ਹੈ ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ (Massage) ਅੰਦਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਿਜ ਨੈਣ ਉੱਥੇ ਉਦੈ-ਅਸਤ ਹੈ ਸਹਿਜ ਤੇ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਪਰੋ ਕੇ ਲਿਵ-ਲੀਨ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਦੈ-ਅਸਤ

ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦੀ ਬਾਹਰਲੇ ਕੰਨ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰਾਗ ਰਾਗਣੀਆਂ
 ਤੇ ਕਨਸੇਆਂ ਸੁਣਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਬਿਅੰਨ-ਕੰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਸਹਿਜ
 ਦੀ ਮੋਹਰ ਛਾਪ ਲਾਕੇ ਭਿੰਨਤਾ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨ ਕਰ
 ਛੱਡਦੇ ਹਨ । ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਵਾਕ ਹੈ:

ਅੰਤਰਿ ਬਾਹਰਿ 'ਏਕੁ' ਪਛਾਣੈ ।

ਇਉ ਘਰੁ ਮਹਲੁ ਸਿਵਾਪੈ ।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇੜੇ ਹਰਿ ਦੂਰਿ ਨ ਜਾਣਹੁ

'ਏਕੋ' ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਬਾਈ ।

ਏਕੰਕਾਰੁ ਅਵਰੁ ਨਹੀਂ ਦੁਜਾ

ਨਾਠਕ ਏਕੁ ਸਮਾਈ ।

[ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਮ: ੧]

ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੁ 'ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ' ਕੋਈ ਯੋਗੀਆਂ ਵਾਲੀ
 ਹਨ-ਤਾੜੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਅਸਚਰਜ ਅਡੋਲਵੀਂ
 (Balanced Equilibrium) ਅਵਸਥਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ
 ਨਿਜ-ਨੈਣ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ-ਨੈਣ, ਬਿਅੰਨ-ਕੰਨ ਤੇ ਬਾਹਰਲੇ-ਕੰਨ
 ਇਕ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਕਿਸ ਸੂਰਤ ਵਿਚ ? 'ਲਿਵ'
 ਵਾਲੇ ਸੂਰਤ ਵਿਚ । ਕੇਹੜੀ 'ਲਿਵ' ਵਿਚ ? ਜੋ ਅਨਦਿਨ ਰਹੇ ।
 ਉਸ 'ਲਿਵ' ਦਾ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਗੁਣ ਹੈ ? ਇਹ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਉਹ
 ਸੁਨਸਾਨ ਪੱਥਰ-ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ ਸਗੋਂ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ
 ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਇਸ 'ਲਿਵ' ਤੇ ਹੋਰ ਲਿਵਾਂ ਵਿਚ ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ ?
 ਹੋਰ ਲਿਵ ਬੰਨ੍ਹਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਥੂਲ ਟੇਕ, 'ਖੇਚਰ'
 'ਭੂਚਰ' 'ਤਰਟਿਕਾ' ਆਦਿ ਜੁਗਤੀਆਂ ਸਾਡੇ ਸਿਰ ਸੁਆਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ
 ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਉਪਾਧ-ਰਹਿਤ, ਟੇਕ-ਰਹਿਤ 'ਸ੍ਵੈ-ਸਥਿਰ

ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਜੀ, ਉਚਮ-ਉਚੀ, ਸੂਚਮ-ਸੂਚੀ, ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰੀ, ਉਨਮਨਵੀਂ, ਜਗਮਗਵੀ, ਨਿਤ-ਚੜਾਂਵੀਂ, ਸੂਫ਼, ਨਿਰਮਲ, ਗੂੜ੍ਹੀ, ਰਸਭਿੰਨੀ ਰਸਗੁਧੀ, ਸੁਚੇਤ ਸੁਜਾਣ, ਸਦ-ਸਦੀਵੀ, ਅਡੋਲ, ਸਥਿਰ, ਰੁਣਝੁਣਵੀਂ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ:—

‘ਸਹਜ-ਸਮਾਧਿ’ ਉਪਾਧਿ-ਰਹਤ ‘ਫੁਨਿ’
ਬਡੈ ਭਾਗਿ ਲਿਵ ਲਾਗੀ ।
ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਪਰਗਾਸੁ ਰਿਦੈ ਧਰਿ
ਜਨਮ ਮਰਨ ਭੈ ਭਾਗੀ ।

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਜੁ ‘ਫੁਨ’ (ਫਿਰ) ਇਹ ਵਡੇ ਭਾਗਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀ। ਫਿਰ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਬਹੁਤ ਜਨਮ ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਤੋਂ ਖਿਸਕ ਕੀਟ ਪਤੰਗੇ, ਕੀੜੇ-ਮਕੌੜੇ ਹੋਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰੇ, ਫਿਰ ਮਨੁਖਾ ਜੂਨ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ ਗਵਾਈ, ‘ਹੁਣ’ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਉਹ ਗਵਾਈ ਹੋਈ ਸਹਜ ਅਵਸਥਾ ‘ਫਿਰ’ ਲੱਭੀ। ਇਸ ‘ਫਿਰ’ ਪਿਛੇ ਇਕ ਸਾਲ ਨਹੀਂ ਦੋ ਸਾਲ ਨਹੀਂ, ਦਸ ਸਾਲ ਨਹੀਂ, ਸੌ ਸਾਲ ਨਹੀਂ.....ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਪਿਛੇ ਯੁਗ ਹਨ, ਯੁਗ ਨਹੀਂ ਕਲਪ ਹਨ, ਕਲਪ ਨਹੀਂ ਮਨਵੰਤਰ ਹਨ, ਮਨਵੰਤਰ ਨਹੀਂ ਬ੍ਰਹਮੇ ਦੀ ਆਯੂ..... ਸਾਰਾ ਲੰਮ-ਸਲੰਮਾ ਕਾਲ (ਅਜਗਰ) ਇਸ ਦੇ ਪਿਛੇ ਹੈ... ਹਾਂ ਜੀ, ਕਾਨੀ ਕੰਬਦੀ ਹੈ ਇਸ ਕਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਗਿਣਨ ਲਗਿਆਂ ਲਿਖਣ ਲਗਿਆਂ ... ਪਰ ਹੁਣ, ‘ਫੁਨਿ’ ਉਹੋ ਅਸਵਥਾ, ਗਵਾਚੀ ਹੋਈ ਅਵਸਥਾ ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਅਜ ਫਿਰ ਲੱਭੀ ... ਕਿੰਝ? ਜਦ ਕਾਲ-ਅਹੋਰੀ ਦੀ ਕੇਦ ਤੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਅਕਾਲ-ਦੇਵ ਵਿਚ ਪੈਰ ਪਾਇਆ !! ਧੰਨ ਧੰਨ ਸਹਜ !!!

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ: ੪

ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਕਹੁ ਕਿਸਨੋ ਕਹੀਐ ।
ਦੀਸੈ 'ਬ੍ਰਹਮ' ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚ ਲਹੀਐ ।'

[ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਅਸੀਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਭੰਵਰ ਯਾ ਗਰਦਾਬ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪਏ ਸਾਂ ਜੁ ਸਾਰੇ ਭੁਲੇਖੇ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਣ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀਆਂ (Dead waters) ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਹਾਂ ਤੇ ਜਿਤਨਾ ਡੂੰਘਾ ਪਾਣੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਵਡਾ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦਾ ਮਗਰਮੱਛ । ਪਾਠਕ ਸੱਜਣਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕੀਕਣ ਗਜ਼ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਗ੍ਰਾਹ ਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਕੜ ਲਿਆ ਸੀ । ਹਾਥੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਡਾ, ਤਾਕਤਵਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗ੍ਰਾਹ ਦੇ ਏਗ, ਪਕੜਨ ਨਾਲ ਉਸਦੀਆਂ ਚੀਖਾਂ ਨਿਕਲ ਗਈਆਂ । ਬਸ ਕੁਛ ਉਜਿਹੀ ਹੀ ਮੇਰੀ ਅਵਸਥਾ ਸੀ ਤੇ ਮੈਂਡੀ ਵੀ ਚੀਖ ਪੁਕਾਰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਅਗੇ ਸੀ ਜੁ ਹੇ ਬੰਦੀ-ਛੋੜ ਪਿਤਾ ਜੀ! ਹੁਣ ਬਹੜੋ ਤੇ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਦੇ ਭੰਵਰ ਵਿਚੋਂ ਕਢੋ । ਉਹ ਡੂੰਘੀ ਦਲਦਲ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪੈਰ ਫਸ ਗਿਆ ਸੀ, ਕੀ ਹੈ ? ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅੱਖਰਾਂ ਤੇ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਆਵੇਗਾ

ਪਰ ਆਓ ਪਹਿਲੋਂ ਉਸੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਸਾਦੀ ਤੋਂ ਸਾਦੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪੇਚਦਾਰ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਈਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਇਸੇ ਭਰਮ ਵਿਚ ਭਟਕਦੇ ਹਨ। ਜਦ ਮੈਂ ਸਾਇੰਸ ਦੀਆਂ ਕਾਢਾਂ ਕੱਢਦੇ ਕੱਢਦੇ ਧੁਰ ਹੇਠਾਂ ਮਾਦੇ ਦੀ ਹਉਮੈਂ ਉਪਰ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਕੀ ਡਿੱਠਾ ਜੁ ਹਰ ਇਕ 'ਮਾਦਾ' ਦੇ ਅਣੂ-ਇੱਟਾਂ (Small Bricks) ਦਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਲਿਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ:-

- ਅ

ਅ-

-1-ੳ

-ਅ

-ਅ

-|— = (ਸੁਚਾ-ਅਣੂ) (Proton)

- = (ਕੁਚਾ-ਅਣੂ) (Electrons)

(੧) ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤਾਂ ਸੁਚਾ ਪਰਮਾਣੂ (Proton) (ੳ) ਹੈ ਜੋ ਮਾਦੇ ਅਣੂ ਦਾ ਮਾਨੋ ਜਿਗਰ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਸਿਥਲ, ਸਥਿਰ ਹੈ।

(੨) ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇਕ ਯਾ ਅਨਿਕ 'ਕੁਚੇ ਪਰਮਾਣੂ' (Electrons) (ਅ) ਹਨ ਜੋ ਸੁਚੇ ਪਰਮਾਣੂ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਇੰਝ ਚੱਕਰ ਲਾਂਦੇ ਹਨ ਜੀਕਣ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਹਾੜੇ ਲੱਠ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਕਾਠ ਦੇ ਘੁਮਦੇ ਘੋੜੇ। ਹੁਣ ਭਾਵਾਂ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਮਾਦੇ ਨੂੰ ਲਈਏਸੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ, ਪਾਰਾ ਯਾ ਕੋਈ ਪਉਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਗੁਝੜੀ ਬਣਤਰ ਵਲ ਦੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਜੁ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਮੁਢਲੀ ਬਣਤਰ ਇਹੋ ਜੇਹੀ ਹੈ। ਗਲ ਕੀ, ਜੀਕਣ ਇਕ ਆਦਮੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਕਈ ਇਕ ਤੀਵੀਆਂ ਹੋਣ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਚਾ ਅਣੂ ਤਾਂ ਇਕ ਹੈ, ਤੇ ਕੁਚੇ ਅਣੂ-ਤੀਵੀਆਂ-ਭਿੰਨ

ਭਿੰਨ । (ਕ) ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਹੈ ਤੇ ਸਖੀਆਂ (ਅ) ਬਾਹਰ ਰਾਸ ਮੰਡਲ ਪਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ । ਇਥੇ ਤੋੜੀ ਤਾਂ ਸਾਇੰਸ ਅਪੜ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਨੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਮੇਰਾ ਸੁਆਲ ਹੋਰ ਸੀ । ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਸਾਂ ਜੁ (ੳ) ਤਾਂ ਧਰ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ (ਅ) ਬਹੁ ਬਾਹਰ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਿਚਲੀ ਕੀ ਸੱਤਾ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਤੋੜੀ ਕੋਈ ਵਿਚੋਲੀ ਸੱਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਬੰਨ੍ਹਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੁਝੀਆਂ ਡੋਰਾਂ ਨਾ ਹੋਣ ਤਦ ਤੋੜੀ ਡਰ ਹੈ ਜੁ ਬਾਹਰਲੇ ਹੂਟੇ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਅਣੂ-ਪੰਘੁੜੇ ਕਿਧਰੇ ਬਾਹਰ ਨਾ ਭੱਜ ਜਾਣ । ਸਾਇੰਸ-ਵੇਤਿਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਤਨਾ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੁ ਗ੍ਰਹੜੇ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਣੀ ਜਿੱਡੀ ਥਾਂ ਤਾਂ ਸੁਚੇ ਤੇ ਕੁੱਚੇ ਅਣੂ ਮੱਲਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਾਰਾ ਖੱਪਾ (Vacuum) ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ, ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਇਸ ਖੱਪੇ ਵਿਚ ਕੀ ਸ਼ੈ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਖੱਪਾ ਖੱਪਾ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁੱਚੇ ਅਣੂਆਂ ਦੀ ਯਾਰੀ ਟੁਟਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ । ਕੋਈ ਵਾਗਡੋਰਾਂ, ਕੋਈ ਪ੍ਰੀਤਲੜੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਗੁਪਤ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਵਿਚ ਹੋਣੀਆਂ ਲੜੀਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਦੂਜਾ ਮੇਰਾ ਸੁਆਲ ਇਹ ਸੀ ਭਈ ਵੇਖੋ, ਕਿਹੀ ਹੈਰਾਨਗੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੁ ਮਾਦੇ ਦੇ ਮੁਢ ਵਿਚ ਅਪੜ ਕੇ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਹੀ ਸ਼ੈਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ, ਘੱਟ ਨਹੀਂ । ਜੀਕਣ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਨਰ ਤੇ ਮਾਦਾ ਹਨ, ਪੁਰਸ਼ ਤੇ ਤੀਵੀਂ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਾਦੇ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਨਰ (ਸੁਚ-ਅਣੂ) ਤੇ ਮਾਦਾ (ਕੁੱਚਾ-ਅਣੂ) ਮੌਜੂਦ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਪੁਛਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਇਸ ਜੋੜੀ, ਜੁਫਤ-ਤੇ-ਨਫੀ, ਸੁਚੇ-ਤੇ ਕੁੱਚੇ ਦੀ ਜੋਟੜੀ, ਇਸ ਗੰਗਾ-ਜਮਨੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਦੇ ਆਦਿ ਵਿਚ ਕੀ ਹੈ ? ਕਿਉਂਕਿ ਜਦ ਤੋੜੀ ਅਸੀਂ ਦੂਈ ਵਿਚ ਹਾਂ ਤਦ ਤੋੜੀ ਅਸੀਂ ਆਦਿ ਤੋਂ ਵਾਂਜੇ ਹੋਏ ਹਾਂ । ਸਾਨੂੰ ਲੋੜ ਉਸ ਆਦ-ਤੱਤ ਦੀ ਹੈ

ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਦੋਵੇਂ 'ਇਟਾਂ' ਬਣ ਬਣ ਕੇ ਮਾਨੋਂ ਭੱਠੇ ਵਿਚੋਂ
ਬਾਹਿਰ ਨਿਕਲ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ।

ਮੈਂ ਇਹ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਸੁਆਲ ਅਜੇ ਤਮੋਂ ਗੁਣ ਜਗਤ ਦੀ
ਹੇਠਲੀ ਤੋਂ ਹੇਠਲੀ ਪਉੜੀ ਦੇ ਲਏ ਹਨ । ਜੇ ਜਰਾ ਉਪਰ ਤਮੋ-
ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੀ ਪੈਰ ਰੱਖੀਏ ਚਾ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਜੁ ਜਿੱਥੇ ਰੋਸ਼ਨੀ
ਹੈ, ਉਥੇ ਉਸ ਦਾ ਦੂਜਾ-ਅੰਗ ਅੰਧੇਰਾ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਹੈ । ਜਿਥੇ
ਪ੍ਰਾਣੀ ਉਥੇ ਹੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ (Shadow), ਜਿਥੇ ਬਿੰਬ
ਉਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ । ਹਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਵੀ ਜੋੜੀ ਅਟੱਲ ਹੈ । ਭਾਵੇਂ
ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਇਹ ਜੋੜੀ ਟੁਟਦੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ
ਗੱਲ ਫਿਰ ਵੀ ਸੱਚ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਦੀਵਾ ਜਗਾਓ ਤਾਂ ਫਿਰ ਉਹੋ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਤੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ । ਕਾਲੀ ਬੋਲੀ ਰਾਤ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਵੀ
ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦਿਨ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਹੀ ਹੈ । ਉਹ ਸੂਰਜ ਜੇੜ੍ਹਾ ਦਿਨ
ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸੇ ਹੈ, ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਅਮੀਕਾ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ
ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦਾ ਪਰਛਾਵਾਂ ਸਾਡੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ।
ਗੱਲ ਕੀ, ਜੀਕਣ ਮਾਚੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੁੱਚੇ ਤੇ ਕੁੱਚੇ ਅਣੂ ਹਨ
ਤੀਕਣ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਵੀ ਧੁੱਪ ਤੇ ਛਾਂ ਦਾ ਜੋੜ ਹੈ । ਪਰ ਮੈਂ
ਪ੍ਰਛਦਾ ਹਾਂ ਜੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਿ ਯਾ ਅੰਤ ਕਿਥੇ ਹੈ । ਜਿੱਥੇ
ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋਵੇ; ਹਨੇਰਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ,
ਕੋਈ ਬਦਲ, ਕੋਈ ਗ੍ਰਹਿਣ, ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਹੋਵੇ । ਹਾਂ ਜੀ,
ਮੈਨੂੰ ਭਾਲ ਇਸ-ਜੋਤ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਭਾਲ 'ਬਿਮਲ' ਜੋਤ
ਦੀ ਸੀ ਜੋ ਮੈਲਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਵੇ । ਬਸ ਉਸੇ ਆਦਿ ਨੂੰ ਲੱਭਣ
ਲਈ ਲੋਚਾ ਸੀ

ਹੋਰ ਜਰਾ ਉਤੇ ਆਓ ਤੇ ਰਜੋ-ਗੁਣ ਵਿਚ ਮਾਤ ਮਨ ਨੂੰ
ਵੀ ਵੇਖੋ । ਇਸ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਕਿਸੇ ਸਮੁੰਦਰ

ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਓ ਹੈ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਤਰਾਉ ਹੈ । ਜਵਾਬ ਭਾਣੇ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ ਤੇ ਖੱਪੇ ਪਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਹਨ, ਯਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਹਨ । ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਮਨ ਉਠਦਾ ਹੈ, ਹੰਭਲੀ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਰਸ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਟੋਏ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਪਾਤਾਲ ਵਿਚ ਮਾਨੋ ਨਿੱਘਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਗੱਲ ਕੀ ਮਨ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੀ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਹੈ:—

ਸੁਖ

ਮਨ-ਮੈਦਾਨ

ਦੁਖ

ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਟਿੱਬੇ ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਅਤੇ ਦੁੱਖ ਵੇਲੇ ਟੋਇਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿੱਘਰ ਜਾਣਾ । ਮੇਰਾ ਕਾੜਾ, ਭੁਲੇਖਾ ਇਹ ਸੀ ਜੁ ਇਹੋ ਹੀ ਮੇਰਾ ਆਦਿ ਤੇ ਅੰਤ ਹੈ—ਸੁਖ—ਦੁਖ ਵਿੱਚ ਸਦਾ ਹੀ ਡੁੱਬਿਆ ਰਹਿਣਾ । ਮੈਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚ ਸਕਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਵਸਥਾ ਹੈ । ਇਹ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਛੋੜ ਸਨ, ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾਨੋ ਕੋਈ ਬੁੱਝਾ ਸੀ ਤੇ ਅਕਲ ਅੱਗੇ ਪੜਦਾ ਸੀ ! ਮੈਂ ਇਹ ਸਮਝੀ ਬੈਠਾ ਸਾਂ ਜੁ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਵਤੀਰਾ ਇਹੋ ਹੀ—ਹੁਣ ਉਤਰਨਾ, ਹੁਣ ਸੁੰਗੜਨਾ, ਹੁਣ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ, ਹੁਣ ਡਿਗਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ, ਹੁਣ ਸੁਖ ਵਿਚ, ਹੁਣ ਦੁਖ ਵਿਚ । ਕੀ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਵੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੈਵਲ, ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਚੇਰੀ ਘਾਟੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਅਪੜ ਕੇ, ਟੋਏ ਟਿੱਬੇ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਇੰਝ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉਡ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜੀਕਣ ਉਡਣ ਖਟੋਲਾ ਪਹਾੜਾਂ ਅਤੇ ਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਅਕਾਸ਼ ਦੀ ਸਮ-ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਇਹ ਇਕ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੀ । ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਅਜੇ ਲੱਭਣਾ ਸੀ ।

ਅਸੀਂ ਤਮੋ ਗੁਣ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਨ ਦੇ ਰਜੋ ਗੁਣ ਨੂੰ ਅੱਪੜੇ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਜ਼ਰਾ ਹੋਰ ਉੱਤੇ ਸਤੋ-ਗੁਣ ਵਲ ਪੈਰ ਪਾਓ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਜੁ ਇਥੇ ਵੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਹਨ— ਸਤੋ-ਗੁਣ ਲੀਣ ਭਗਤ, ਸੁਰਿਨਰ ਮੁਨਿਜਨ ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਦੈਂਤ, ਰਾਖਸ਼ ਦੂਤ ਜਮ ਕੰਕਰ, ਡੈਣਾਂ ਚੁੜੇਲਾਂ, ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਇਤਿਆਦਿ। ਦੇਵਤਿਆਂ ਤੇ ਦੈਂਤਾਂ ਦੀ ਮੁੱਢ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੱਗੀ ਹੀ ਆਈ ਹੈ, ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰੀ ਹਾਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵਿਚ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਸੁਣੇ ਹਨ। ਗੱਲ ਕੀ ਇਸ ਉਪਰਲੇ ਸਤੋਗੁਣ ਤਬਕੇ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਸਤੋਗੁਣੀ ਰਾਮ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਵਣ ਵੀ ਹੈ : ਜੇ ਸਤੋਗੁਣੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਕੰਸ ਵੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਜੇ ਭਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬੁਰਾ ਵੀ ਹੈ; ਜੇ ਗੁਰਮੁਖ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨਮੁਖ ਵੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੇਣੀਆਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਵੀ ਕੋਈ ਸ੍ਰੇਣੀ ਯਾ ਲੈਵਲ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ?

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤਾਰ-ਚੜ੍ਹਾਵਾਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੰਬਲ ਭੂਸਿਆਂ, ਇਹਨਾਂ ਜੋਟੜਿਆਂ (ਸੁਖ ਦੁਖ, ਦਿਨ ਰਾਤ, ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਆਦਿ) ਵਿਚ ਮੈਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਦ ਤਕ ਭਰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਸੁਖ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਲ ਸਾਥਣ ਨਾਲ ਰਤਾ ਕੂ ਲਾਹ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਪੱਥਰਾਂ ਵਾਂਗ ਲੇਟ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ। ਗੱਲ ਕੀ ਮੈਂ ਭਾੜੇ—ਦਾ ਟੱਟੂ ਸਾਂ, ਜਿਸ ਨੇ ਅੱਗੇ ਲਾਇਆ ਉਸੇ ਨਾਲ ਹੀ ਹੋ.ਟੁਰਿਆ ਕਦੀ ਸੁਖ ਦੇ ਸਾਮਾਨ ਲੱਦਣੇ, ਕਦੀ ਦੁਖ ਦੀਆਂ ਫਾਟਾਂ ਘੋਹੀਆਂ ਗੋਦੜੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਿਧਰ ਵੇਖਦਾ ਸਾਂ ਦੋ ਹੀ ਪੁੜ

ਭਾਸਦੇ ਸਨ, ਉਪਰ ਆਕਾਸ਼ ਹੇਠ ਪਾਤਾਲ; ਉਪਰ ਸੁਖ ਹੇਠ
 ਦੁਖ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ.....ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਤਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਇੰਝ ਪੀਹਣ ਹੁੰਦਾ
 ਸਾਂ ਜੀਕਣ ਜੰਦਰ ਵਿਚ ਆਟਾ । ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ, ਰਾਤਾਂ
 ਲੰਘ ਗਈਆਂ, ਮਹੀਨੇ ਸਾਲ ਅਧੀ ਆਯੂ; ਪਰ ਮੈਂ ਉਸੇ
 ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਸਾਂ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਦਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਭੁੰਨਦੀ ਸੀ । ਮੈਂ
 ਸੋਚਦਾ ਸਾਂ ਜੁ ਹੋ ਦੇਵੇ ਹੋ ਸੁਖ ਦੁਖ ਜੋਟੜਿਓ, ਸੁਚੇ ਕੁਚੇ ਅਣੁਓ
 ਕੀ ਮੈਂ ਕਦੀ ਤੁਹਾਡਾ ਵੀ ਅੰਤ ਪਾਵਾਂਗਾ; ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੇਰੀ
 ਗਰਦਨ ਉਤੇ, ਸੁਆਰ ਰਹੋਗੇ ਯਾ ਮੈਂ ਵੀ ਕਦੀ ਤੁਹਾਡੀ
 ਗਰਦਨ ਉਪਰ ਸੁਆਰ ਹੋਵਾਂਗਾਰੋ ਰੋ ਰਾਤਾਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾਂ
 ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਨੂੰ ਲੋੜਾਂ ਔਂਸੀਆਂ ਪਾਵਾਂ !
 ਇਕ ਦਿਨ, ਇਕ ਭਾਗ ਭਰੇ ਦਿਨ, ਇਸ ਨਿਮਾਣੀ ਦਾ ਮਾਣ,
 ਅਖਾਂ ਦੀ ਲੋ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦਾ ਚਾਨਣ ਉਹ 'ਭਾਗ-ਸੁਲੱਖਣਾ'
 ਚੁਪ ਗੜ੍ਹਪੀ ਮੈਂਡੀ ਕੱਜਲ ਕੋਠੜੀ ਵਿਚ ਆਇਆ । ਹਾਂ ਹਾਂ,
 ਉਹ ਸੋਹਣਾ ਮਨ ਸੋਹਣਾ, ਜਗ-ਜੋਹਣਾ ਪ੍ਰੀਤਮ । ਹਾਂ ਜੀ
 ਮੇਰਾ ਨਿਤ-ਬਾਲਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਇਸ ਵਟੜੀ ਵਿਚ ਵੜ ਆਇਆ
 ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਨਾਲ ਇਹ ਕੋਲਾ ਵੀ ਭੱਖ ਉਠਿਆ । ਉਹ
 ਰੋਗ ਸੋਗ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਨਿਤ ਨਿਤ ਤੰਗ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਸੱਪ ਦੀ
 ਕੂਂਜ ਵਾਂਗ ਝੜ ਗਏ । ਉਹ ਦੁਖ ਸੁਖ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਜੇ ਖੱਬੇ ਦੋ
 ਛੱਟਾਂ ਵਾਂਗ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਸਨ ਝੜ ਗਏ । ਉਹ ਵੈਣ ਸਿਆਪੇ ਜੋ
 ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਇਲ-ਕੂਂਜ ਬਣ ਕੇ ਉਠਦੇ ਸਨ ਹੁਣ ਰਾਗਾਂ
 ਰਾਗਣੀਆਂ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ, ਉਹ ਧੁਪ ਛਾਂ ਜੋ ਮੇਰੀਆਂ
 ਅਖਾਂ ਅਗੇ ਇਥੇ ਉਥੇ, ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਦੋ ਖੋਪੇ ਬੰਨੀ ਰਖਦੀ ਸੀ
 ਅਜ ਹਟ ਗਈ । 'ਕੱਦ ? ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ 'ਭਾਗ ਸੁਲੱਖਣੇ
 ਕੰਤ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਏ । ਸਖੀਓ, ਮੈਂਡਾ ਰਾਜਨ ਡਾਢਾ ਸੋਹਣਾ
 'ਕੰਵਲ ਨੈਨ' ਮਧੁਰਬੇਨ, ਕੋਟ ਸੈਨ' ਵਾਲੜਾ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਲਾਲਣ

ਰੰਗ ਰਸੀਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ-ਦਾ-ਟੋਟਾ ਅੰਗ ਅੰਗ ਵਿਚ ਠੰਢ
ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਾਣ-ਪਤੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਹੁਲੀਆ
ਏਹੋ ਜਿਹਾ ਹੈ—

ਭਾਗ ਸੁਲਖਣਾ ਹਰਿ 'ਕੰਤ' ਹਮਾਰਾ ਰਾਮ ।
ਅਨਹਦ-ਬਾਜ਼ੀ ਤਿਸ ਧੁਨਿ ਦਰਬਾਰਾ ਰਾਮ ।
ਆਨੰਦ ਅਨਦਿਨੁ ਵਜਹਿ ਵਾਜੇ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਿ ਉਮਾਹਾ ।
ਤਹ ਰੋਗ ਸੋਗ ਨ ਦੁਖ ਵਿਆਪੈ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਨ ਤਾਹਾ ।
ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸੁਧਾ ਰਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਗਤਿ ਭਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ।
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਬਲਹਾਰਿ ਵੰਞਾਂ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਾਨ-ਅਧਾਰਾ ।

[ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਹਾਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਨੂਰਾਨੀ ਹੋਲੀਆਂ, ਅਜੇਹੀ ਨੂਰਾਨੀ
ਛਬਿ, ਅਜੇਹੀ ਮੋਰਮੁਕਟ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਭਤਾ !!

ਸਈਆਂ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹਨ—ਭੈਣੇ ! ਤੈਂਡੀ ਦਤ ਅਜੇ
ਦੂਰ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਸੁਖ—ਦੁਖ, ਰੋਗ ਮੋਗ ਹਨ ਕਿ ਝੜ
ਗਏ ? ਮੈਂ ਆਖਨੀ ਹਾਂ—

ਸੂਰਜ ਕਿਰਣਿ ਮਿਲੇ,
ਜਲ ਕਾ ਜਲੁ ਹੁਆ ਰਾਮ ।
ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਰਲੀ,
ਸੰਪੂਰਨੁ ਬੀਆ ਰਾਮ ।
ਬ੍ਰਹਮ ਦੀਸੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਸੁਣੀਐ
ਏਕੁ ਏਕੁ ਵਖਾਣੀਐ ।

ਆਤਮ ਪਸਾਰਾ ਕਰਣਹਾਰਾ
ਪ੍ਰਭ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀਐ ।'

ਸਈਆਂ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹਨ—ਭੈਣ, ਅੰਮਾ ਜਾਇੜੀਏ, ਫਿਰ
ਕਾਰਨ ਤੇ ਕਰਤੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ, ਦਿਨ ਰਾਤ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਫਰਕ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ?

ਮੈਂ ਆਖਨੀ ਹਾਂ—ਅੰਗ— ਸਹੇਲੜੀਓ ! ਸੀਗਾ । ਪਰ
ਹੁਣ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਘਾਟੀ ਤੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਜਾਪਦਾ ਹੈ—
'ਆਪਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਭੁਗਤਾ ਆਪਿ ਕਾਰਣੁ ਕੀਆ ।
ਬਿਨਵੰਤਿ ਨਾਨਕ ਸੇਈ ਜਾਣਹਿ ਜਿਨੀ ਹਰਿਰਸੁ ਪੀਆ ।'
[ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫]

ਸਈਆਂ ਫਿਰ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹਨ ਭੈਣ ! ਬਾਬਲ—ਸਾਂਝੜੀਏ,
ਕੀ ਫਿਰ ਕਾਰਣ—ਕਰਣ (Subject-Object) ਵਿਚ ਕੋਈ
ਭਿੰਨ—ਭੇਦ ਨਹੀਂ ?

ਮੈਂ ਆਖਦੀ ਹਾਂ—ਨੀ ਬਾਬਲ ਪਿਆਰੜੀਓ ! ਹੈ ਸਹੀ,
ਪਰ ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਭਾਸਦਾ । ਅਗੇ ਕੁਦਰਤ ਡੈਣੂ—ਵੇਸਾਂ ਵਿਚ
ਦਿਸਦੀ ਸੀ ਅੱਜ ਉਸ ਭਾਗ ਸੁਲਖਣੇ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ
ਬਿਸਮਈ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਹੈ—

ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਕੁਦਰਤਿ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ । ਰਹਾਉ ।
ਤੁਧੁ ਆਪੇ 'ਕਾਰਣੁ' ਆਪੇ 'ਕਰਣਾ' ।
ਹੁਕਮੇ ਜੰਮਣੁ ਹੁਕਮੇ ਮਰਣਾ ।'
[ਵਡਹੰਸ ਮ: ੫]

ਸਈਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ—ਨੀ ਭੈਣ ! ਤੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ
ਦੱਸਦੀ, ਤੂੰ ਗੋਹਲੀ ਹੋ ਰਹੀ, ਤੇਰੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਪੈ

ਗਈਆਂ !

ਮੈਂ ਆਖਨੀ ਹਾਂ— ਮੇਰੀਓ ਪ੍ਰਾਣ ਪਿਆਰੜੀਓ ! ਮੂੰਹ
ਵਿਚ ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਨਹੀਂ ਭੁਸੜੀਆਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ—ਭਿੰਨੀਆਂ ਪੈ
ਗਈਆਂ ਹਨ । ਕੀ ਦੱਸਾਂ ? ਦੱਸਨੀ ਤਾਂ ਹਾਂ:—

‘ਸੁਖ ਸਹਜ ਆਨੰਦ ਵੁਠੇ ਤਿਤੁ ਘਰਿ ।
ਆਵਣ ਜਾਣ ਰਹੇ ਜਨਮੁ ਨ ਤਹਾ ਮਰਿ ।
‘ਸਾਹਿਬ’ ‘ਸੇਵਕੁ’ ‘ਇਕੁ’ ਇਕੁ ਦ੍ਰਿਸਟਾਇਆ ।’
ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਨਾਨਕ ‘ਸਚਿ’ ਸਮਾਇਆ ।

[ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫]

ਸਈਆਂ ਆਖਦੀਆਂ ਹਨ:—ਨੀ ਸੱਚ ਸਮਾਇੜੀਏ !
ਤੂੰ ਤਾਂ ਬੁਝਾਰਤਾਂ ਪਾਨੀ ਹੈਂ, ਉਹ ਕਾਰਨ—ਕਰਨ, ਧਾਰਨ—ਧਰਨ
ਦਵੰਦ ਕਿਥੇ ?

ਮੈਂ ਆਖਨੀ ਹਾਂ—ਗਰਬ—ਗਹੇਲੜੀਓ ? ਸੋਚੋ ਅੱਖਾਂ
ਦੋ, ਦਿਸੇ ਇਕ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ—

‘ਗੁਰਹਿ ਦਿਖਾਇਓ ਲੋਇਨਾ । ਰਹਾਉ ।
ਈਤਹਿ, ਉਤਹਿ ਘਟਿ ਘਟਿ
ਘਟਿ ਘਟਿ ਤੂੰਹੀ ਤੂੰਹੀ ਮੋਹਿਨਾ ।
ਕਾਰਨ—ਕਰਨਾ ਧਾਰਨ—ਧਰਨਾ
‘ਏਕੈ ਏਕੈ’ ਸੋਹਿਨਾ ।’

(ਆਸਾ ਮ: ੫)

ਸਖੀਆਂ ਖੁਛਦੀਆਂ ਹਨ:—ਵਡਦਾਨੀ ਭੈਣ ! ਫਿਰ
ਬੁਰਾ—ਭਲਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ?

ਮੈਂ ਆਖਨੀ ਹਾਂ:—ਭੋਲੀਓ ਭੈਣੋਂ ! ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਹਨ,

ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ.....ਪਰ ਜਦ ਜਦ ਤੋੜੀ 'ਦੁਈ' ਹੈ:—

‘ਬੁਰਾ ਭਲਾ ਤਿਚੁਰੁ ਆਖਦਾ
ਜਿਚੁਰੁ ਹੈ ‘ਦੁਹੁ’ ਮਾਹਿ ।
ਗੁਰਮੁਖੀ ‘ਏਕੋ ਬੁਝਿਆ
‘ਏਕਸੁ’ ਮਾਹਿ ਸਮਾਇ ।’

(ਸੂਹੀ ਮ: ੩)

ਸਖੀਆਂ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹਨ:—ਹਾਂ, ਹਾਂ ਭੈਣ ! ਤੂੰ ਕੁਝ ਦੱਸ
ਰਹੀ ਸੀ, ਫਿਰ ‘ਦੁਈ’ ਟੱਪਕੇ ਪਾਰ ਕੀ ?—

ਮੈਂ ਆਖਦੀ ਹਾਂ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਏਹੋ ਪਈ ਆਖਨੀਆਂ, ਮੂੰਢ
ਤੋਂ ਏਹੋ ਕੀਰਨੇ ਪਈ ਕਰਨੀ ਹਾਂ ਜੁ ਇਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਹੋਰ ਦੀਆਂ
ਹੋਰ ਰੁੱਤਾਂ ਨੇ, ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰੀਤਾਂ ਨੇ, ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਰਾਤਾਂ
ਨੇ । ਹਾਂ, ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਖਨੀ ਹਾਂ—

‘ਬੁਰਾ’ ‘ਭਲਾ’ ਕਹੁ ਕਿਸਨੋ ਕਹੀਐ ।

ਦੀਸੈ ‘ਬ੍ਰਹਮੁ’ ਗੁਰਮੁਖਿ ਸਚੁ ਲਹੀਐ ।’

(ਆਸਾ ਮ: ੧)

..... ਸਖੀਆਂ ਪੁਛਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਸਹੇਲੀ ਜਿਸ ਦਾ
ਨਾਮ ‘ਮੈਂ’ ਹੈ ਉਹ ਉਤਰ ਦੇਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਲੇਖਕ ਕੰਨ ਧਰਕੇ
ਸੁਣੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ‘ਸ਼ਾਰਟ ਹੈਂਡ’ ਲਿਖਾਰੀ ਵਾਂਗ ਚੀਚ—
ਬਲੋਲੇ ਪਾਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਸੱਚ-ਮੁਚ ਦੀਚ ਬਲੋਲੇ ! ਕਿਉਂਕਿ
ਉਸ ਉਚ ਸਥਾਨ, ਉਸ ਸੁਚੇ ਲੈਵਲ, ਉਸ ਉਚੇ ਟਿਥੇ, ਉਸ
ਸਿਖਰ, ਉਸ ਸੁਮੇਰ—ਪਰਬਤ ਦੇ ਗੁਣ ਕੋਈ ਕੀਕਣ ਗਾਵੇ ? ਉਥੇ
ਅਪੜ ਕੇ ਇਹ ਕੰਨ ਬਿਅੰਨ ਕੰਠਾ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਏ, ਇਨ-ਮਨ
ਉਨਮਨ ਵਿਚ ਬਦਲ ਗਿਆ, ਹੁਣ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਕੋਣ ਸੁਣੇ, ਬੋਲੇ ਤਾਂ ਕੋਣ

ਬੋਲੇ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਪ੍ਰਿਅ ਪ੍ਰੇਮ ਲਗਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨ-
 ਝੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਪਰਸਉਂ ਪ੍ਰੀਅ ਪਗਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ !
 ਪਰਮਤੱਤ ਮਿਲਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਅੰਤਰ ਤੀਰ
 ਲਗਾ !! ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਮੇਰਾ ਅੰਤਰ ਠੰਦੜਾ ਥੀਆ
 ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਭ੍ਰਮ ਗੜ-ਭਜਾ ! ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ !
 ਵਧ ਜਾ ! ਟੁਟਿਆ ਦੁਰਗੰਧ ਮੜਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ !
 ਅੱਜ ਸੁਭਰ ਭਰਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਦੁਖ ਸੁਖ 'ਸਮ'
 ਘਰ ਬਸਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਧੁਪ-ਛਾਂ 'ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ'
 ਰਲਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਅਚਰ ਚਰਾ !! ਭਿੰਨ
 ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਨਿਝਰ ਝਰਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ
 ਜਾ ! ਅਚ—ਕਚ 'ਪਾਰਸ' ਬਣਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ !
 ਲੇਹਿਉਂ 'ਲਾਲ' ਥੀਆ !! ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ਵਧ ਜਾ ! ਕਚੋਂ
 'ਕੰਚਨ' ਥੀਆ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਰਸਕਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤ
 ਹੂਆ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਸੰਪੂਰਨ ਥੀਆ। ਭਿੰਨੀ
 ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਜਲ ਬੂੰਦ 'ਸਲਲ' ਬਣਾ। ਭਿੰਨੀ
 ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਬਿਛੜੀ ਕਿਰਣ ਸੂਰਜ ਰਲਾ। ਭਿੰਨੀ
 ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ਓਅੰਕਾਰ ਚੜ੍ਹਾ !! ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ
 ਜਾ ! ਏਕੰਕਾਰ ਮਿਲਾ। ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ! ਵਧ ਜਾ ! ਹਾਂ, ਹਾਂ,
 ਵਧ ਜਾ !! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਡਿਠਾ.....।

ਹੁਣ ਜਦ ਮੈਂ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜਕੇ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸੁਖ-ਦੁਖ
 ਅਚ-ਕਚ, ਟੋਏ-ਟਿੱਬੇ, ਸੁਚੇ-ਕੁਚੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਵਿਚ
 ਰੇਤਲੀ ਰੜਕ ਨਹੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਂਝਾ-ਘਰ
 ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਦਿ-ਅੰਤ ਜੋ ਨਿਜ-ਨੈਣਾਂ ਠਾਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹਾਂ ।
 ਸੰਸਾਰ ਦੇ 'ਪੁੜ' ਦੇ ਹਨ, ਪਰ 'ਧੁਰਾ' ਤਾਂ ਇਕੋ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ
 ਚੱਕੀ ਟੁਰਦੀ ਹੈ । ਹਾਂ ਹਾਂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਏਕੰਕਾਰ ਤੂੰ ਇਕ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਹੈਂ
 ਤੂੰ ਹੈਂ, ਤੂਹੋ ਤਾਂ ਹੈਂ, ਤੂਹੋ ਤਾਂ ਹੈਂ.....। ਤੇ ਇਹ ਦੋ ਪੁੜ ਜੋੜ
 ਵਿਛੋੜ ਪੁੜ ਤੇਰੇ ਹੀ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਚਲਦੇ ਹਨ :—

ਸਚੁ ਸਿਰੰਦਾ ਸਚਾ ਜਾਣੀਐ
 ਸਚੜਾ ਪਰਵਰਦਗਾਰੋ ।
 ਜਿਨਿ ਆਪੀਨੈ ਆਪ ਸਾਜਿਆ
 ਸਚੜਾ ਅਲਖ ਅਪਾਰੋ ।
 ਦੁਇ 'ਪੁੜ' ਜੋੜ ਵਿਛੋੜਿਅਨ
 ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਘੋਰੁ ਅੰਧਾਰੋ ।.....
 ਆਵਾ ਗਵਣ ਸਿਰਜਿਆ
 "ਤੂੰ ਬਿਰੁ" ਕਰਣੇਹਾਰੋ ।.....
 ਗਾਵਹੁ ਗੀਤੁ ਨਾ ਬਿਰਹੜਾ
 ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਬੀਚਾਰੋ ।

ਹਾਂ ਹਾਂ, ਬਿਰਹੜਾ ਤੂੰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ, ਏਥੇ ਹੋਇਆ
 ਪ੍ਰਗਾਸ, ਚੜ੍ਹਿਆ ਉਲਾਸ, ਮਹਾਂ-ਅਨੰਦ ਰਹੱਸ ਮੰਡਲ ਬੀਆ ।
 ਹਾਂ ਹਾਂ ਭਿੰਨੀ ਰੈਨੜੀਏ ਤੂੰ ਅੱਜ 'ਵਡ-ਦਿਨ' (Red Letter
 Day) ਬਣਾ।

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ. ੫

‘ਮਰੁ ਮੁਇਆ ‘ਸਬਦੇ’ ਮਰਿ ਜਾਇ ।’

[ਆਸਾ ਮ: ੧]

ਮੁਰਦਾ ਉਠ ਖਲੋਤਾ !’

ਹੋਰਾਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਇਕ ਵੱਡਾ ਭੁਲੇਖਾ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਜੋ ਮੈਂ ਕੁਝ ਕੁ ਆਗੂਆਂ ਬਾਬਤ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਰਕੇ ਫਿਰ ਕਬਰ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਉਹ ਕਦੇ ਮੌਏ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਮਰਕੇ ਖਾਕ ਵਿਚ ਰਲਕੇ ਸੜ ਬਲ ਕੇ ਫਿਰ ਜਾਗ ਉਠਣਾ ਇਕ ਬੜੀ ਅਚੰਭਾ ਗੱਲ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਲਖਾਂ ਹੀ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨ ਕਿਸੇ ਸਕਲ ਵਿਚ ਅਜ ਤਕ ਟੁਰਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ—ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਈਸਾ ਮਸੀਹ ਬਾਬਤ ਇਹ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਜੁ ਉਹ ਸਲੀਬ ਤੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਬਰ ਵਿਚ ਰਖੇ ਗਏ, ਫਿਰ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਕਬਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਖਲੋਤੇ ਤੇ ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਜਾ ਬੈਠੇ। ਇਹ ਤਾਂ ਹੋਇਆ ਮਹਾਤਮਾ ਈਸਾ ਜੀ ਦਾ ਹਾਲ, ਬਾਈਬਲ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ ਗਰੀਬੜੇ ਤੇ ਰੋਗੀ ਦਾ ਵੀ ਹਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਲਾਜ਼ਰਸ (Lasares) ਕਰ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਇਸ ਬਾਬਤ ਵੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਜੋ ਉਹ

‘ਕਬਰ’ ਵਿਚੋਂ ਕਢ ਕੇ ਜਿਵਾਇਆ ਗਇਆ ਸੀ। ਸਾਡੇ ਪੰਥ ਵਿਚ ਵੀ ਅਨੇਕ ਅਜੇਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਇਥੇ ਵਰਨਣ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਹੁਣ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਮਰਨ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਪੰਚ-ਕੂਤ ਖਿੰਡਰ ਪੁੰਡਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਧਰਤੀ ਧਰਤੀ ਨਾਲ, ਜਲ ਜਲ ਨਾਲ, ਪਵਣ ਪਵਣ ਨਾਲ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਮੌਏ ਹੋਏ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ? ਇਹ ਇਕ ਡੂੰਘੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਿਵਾਇਤ ਹੈ। ਚੀਨ ਜਪਾਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਰਿਵਾਇਤ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਕਿਸੇ ਮੁਰਦੇ ਦੇ ਬਿਬਾਨ ਨੂੰ ਚੀਰਨਾ ਸੰਭਵ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੀ ਇਹ ਗਲ ਸਚ ਹੈ ਯਾ ਅਸੱਤ ? ਇਸ ਦਾ ਉਤਰ ਅਗੇ ਚਲ ਕੇ ਦੇਖਾਂਗੇ।

(੨)

ਇਕ ਵੇਰੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਇਕ ਸੱਜਣ ਮੈਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ‘ਰਾਮ’ ਨਾਲ ਲਾਵਾਂ (ਫੇਰੇ) ਲੈਣ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਦਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਸ ਮਿਠੜੇ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਉਹ ਜੁਗਤੀ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਇਹ ਹੈ—

ਤਨੁ ਰੈਨੀ ਮਨੁ ਪੁਨਰਪਿ ਕਰਿਹਉ
 ਪਾਚਉ ਤਤ ਬਰਾਤੀ ।
 ਰਾਮ ਰਾਇ ਸਿਉ ਭਾਵਰਿ ਲੇਹਉ
 ਆਤਮ ਤਿਹ ਰੰਗ ਰਾਤੀ ।
 ਗਾਉ ਗਾਉ ਰੀ ਦੁਲਹਨੀ ਮੰਗਲਚਾਰ ॥
 ਮੇਰੇ ਗ੍ਰਹਿ ਆਏ ਰਾਜਾ ਰਾਮ ਭੋਤਾਰ । ਰਹਾਉ ।

ਨਾਭਿ ਕਮਲ ਮਹਿ ਬੇਦੀ ਰਚਿਲੇ
 ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਉਚਾਰਾ ।
 ਰਾਮ ਰਾਇ ਸੇ ਦੂਲਹੁ ਪਾਇਓ
 ਅਸ ਬਡ ਭਾਂਗ ਹਮਾਰਾ ।
 ਸੂਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਕਉਤਕ ਆਏ
 ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਉ ਜਾਨਾ ।
 ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਮੋਹਿ ਬਿਆਹਿ ਚਲੇ ਹੈ
 ਪੂਰਖ ਏਕ ਭਗਵਾਨਾ ।

(ਆਸਾ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਇਸ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਔਖਾ ਅੱਖਰ 'ਰੈਨੀ' ਹੈ ਪਹਿਲੋਂ ਤਨ ਨੂੰ ਰੈਨੀ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਫਿਰ (ਪੁਨਰਪਿ) ਮਨ ਨੂੰ । ਪਰ 'ਰੈਨੀ' ਦਾ ਭਾਵ ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਕਈਆਂ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਗੋਰੂ ਰੰਗ ਕਰਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਦਾ । ਨਾ ਹੀ 'ਰੈਨੀ' ਦਾ ਭਾਵ 'ਰਹਿਨ' ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਥੇ ਰਹਿਨ ਬੈ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਗੱਲ ਕੀ, ਭਾਵੇਂ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਣ, ਜਦ ਤੋੜੀ ਮਨ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਦ ਤੋੜੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਸਿਰ ਕੀਕੂੰ ਹਿੱਲਾਏ । ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਕ ਦੋ ਸਾਲ ਨਹੀਂ, ਘਟ ਤੋਂ ਘਟ ਪੰਜ ਸਾਲ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਮੇਰੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਪਲਸੇਟੇ ਖਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਜਦ ਤੋੜੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਦੀ ਹੀ ਕੁੰਜੀ ਨਹੀਂ ਤਦ ਤੋੜੀ ਅਗੇ ਕੋਈ ਕੀਕੂੰ ਚਲੇ ?

ਇਸ 'ਰੈਨੀ' ਦਾ ਅਰਥ ਮੈਨੂੰ ਬੜੇ ਅਨੋਖੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਬਿਨ ਢੂੰਡੇ ਪਿਛਲੇ ਮਹੀਨੇ (ਪੋਹ ੧੯੬੦) ਵਿਚ ਇਉਂ ਲੱਭਾ ਕਿ

ਮੇਰੀ ਇਕ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਇਕ ਪ੍ਰੇਮਣ ਮਾਈ ਜੁਆਨ ਉਮਰੇ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਸਣੇ ਬਸਤਰਾਂ ਤੇ ਸੌਣੇ ਦੀ ਅੰਗੂਠੀ ਦੇ ਹੋਇਆ। ਜਦ ਅਸੀਂ ਚੌਥੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ 'ਫੁਲ' ਚੁਣਨ ਵਾਸਤੇ ਗਏ ਤਾਂ ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਤਾਂ ਇਧਰ ਫੁਲਾਂ ਵਲ ਸੀ ਪਰ ਇਕ ਕੰਮੀ ਦਾ ਖਿਆਲ ਅੰਗੂਠੀ ਵਲ ਸੀ ਤੇ ਆਖਣ ਲਗਾ ਜੀ ਅੰਗੂਠੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਲਭਦੀ, ਐਡੀ ਵੱਡੀ ਸ਼ੈ ਫਿਰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਇਹ ਮਾਈ ਜੀ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਸਨ ਉਹ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, ਭਾਈ ਹੋਰ ਹੋਠਾਂ ਵੇਖੋ; ਹੁਣ ਅੰਗੂਠੀ ਤਾਂ ਉਹ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਉਹ ਤਾਂ 'ਰੋਨੀ' ਬਣਕੇ ਹੋਰ ਹੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ ਹੋਵੇਗੀ।' ਜਦ ਅਸੀਂ ਹੋਰ ਹੋਠਾਂ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਗੂਠੀ ਸਾਨੂੰ 'ਰੋਨੀ' ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰ ਆਈ। ਕੀ ਵਖਰੇ ਹਾਂ ਜੁ ਹੁਣ ਉਹ ਅੰਗੂਠੀ ਨਹੀਂ, ਗੋਲ ਮੋਲ ਥੋਵੇ ਵਾਂਗ ਸੌਣੇ ਦਾ ਥੋਵਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੰਗੂਠੀ ਦਾ ਸੋਨਾ ਪਹਿਲੋਂ ਪਿਘਲਿਆ ਫਿਰ ਗੋਲੀ ਮੋਲੀ ਬਣਿਆ, ਫਿਰ ਟਿਕ ਕੇ ਥੋਵਾ ਬਣਿਆ। ਮੈਂ ਪੁਝਿਆ, ਜੀ 'ਰੋਨੀ' ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਇਹ ਉਤਰ ਦਿਤਾ ਜੁ ਸੋਨਾ ਜਦ ਚਿਖਾ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਕੇ ਇਸ ਸ਼ਕਲ (ਥੋਵੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ) ਵਿਚ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਠੇਠ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ ਰੋਨੀ ਕਰਕੇ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਖਿਆ ਸੱਤ ਹੈ, ਧੰਨ ਹੈ।

ਇਸ ਘੁੰਡੀ ਨੇ ਖੁਲ੍ਹਣਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੇ ਮੈਦਾਨ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਫਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ ਜੁ ਰਾਮ ਰਾਇ ਨਾਲ ਅਸੀਂ, ਹੇ ਲੋਕੋ ਸਾਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਜੁਗਤੀ ਮੁਣ ਲਉ। ਕੀ? ਪਹਿਲੋਂ ਤਨ ਨੂੰ ਮਾਨੋ ਅੱਗ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਗਾਲ ਕੇ ਸੌਣੇ ਦੀ ਅੰਗੂਠੀ ਵਾਂਗ ਪਿਘਲਾਇਆ ਹੈ। ਜਦ ਤਨ ਈਕਣ ਸੁਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਉਸੇ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਨਿਰਮਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਜਦ

ਦੋਵੇਂ ਤਨ ਤੇ ਮਨ ਸੁਥਰੇ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਓਹ ਪੰਜ ਭੂਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
 ਦੇ ਇਹ ਤਨ ਮਨ ਬਣੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਾਫ ਸੁਥਰੇ ਜਾਂਵੀਆਂ ਵਰਗੇ
 ਚਿਟੇ ਕਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਫ, ਨਿਰਮਲ ਤੱਤਾਂ
 ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਵੀ ਬਣਾਇਆ। ਤੇ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦੜੀ ਨੇ 'ਰਾਮਰਾਜੇ'
 ਭਾਵ 'ਆਤਮਰਾਮ' ਰੂਪੀ ਦੂਲਹੇ ਨਾਲ ਫੇਰੀਆਂ ਲਈਆਂ। ਹਾਂ ਹਾਂ
 ਤਦ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਛਡਿਆ ਤੇ ਆਤਮਾ ਰੰਗ ਦੇ ਵਿਚ
 ਰੱਤੀ ਗਈ (ਆਤਮ ਤਿਹ ਰੰਗ ਰਾਤੀ)। ਮੇਰੀਓ ਸਖੀਓ ਗਾਓ
 ਗਾਓ ਸਿਠਣੀਆਂ, ਗਾਓ ਗਾਓ ਸੁਹਾਗ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਘਰ
 (ਨਿਜ-ਘਰ) ਵਿਚ ਰਾਜਾਰਾਮ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅਜ ਨਵੇਂ ਵਸ,
 ਦੂਲੇ ਵਾਲੇ ਵੇਸ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਦੀ
 ਦਾ ਅਡੰਬਰ ਕਿਥੇ ਰਚਿਆ ਗਿਆ ਹੈ? ਬਾਹਰ ਵੇਦੀ ਲਾਵਾਂ
 ਫੇਰੀਆਂ ਲਈ ਨਹੀਂ ਰਚੀ, ਸਗੋਂ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਨਾਭੀ ਵਿਚ, ਜਿਥੇ
 ਹਿਰਨ ਦੀ ਕਸਤੂਰੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।
 ਭਾਵ ਇਹ ਅਗਿਆਨ-ਮੜ੍ਹੇ ਵਿਚ। ਹਾਂ ਹਾਂ ਉਥੇ ਤਾਂ ਹੁਣ ਰਾਮ
 ਰੂਪੀ 'ਕਮਲ' ਜੰਮ ਪਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਥੇ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਰਾਮ
 ਨਾਮ' ਦੀ ਧੁਨ ਉਠ ਰਹੀ ਹੈ (ਬਹਮ ਗਿਆਨ ਉਚਾਰਾ) ਜਿਸ
 ਧੁਨੀ ਨਾਲ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਕੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਹੋ
 ਰਿਹਾ ਹੈ। ਹਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੁਭਾਗੀ ਨੀ ਮੈਂ ਵਡਭਾਗਣ, ਕਿਉਂਕਿ
 ਰਾਜਾਰਾਮ ਜਿਹਾ ਵੱਡਾ ਦੂਲਾ ਮੇਰੇ ਘਰ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ
 ਅਦਭੁਤ ਲਾਵਾਂ (ਕਉਤਕ) ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਸਿਆਣੇ-ਜੀਵ
 (ਸੁਰਿਨਰ) ਤੇ ਮੁਨੀਸਵਰ (ਮੁਨੀਜਨ) ਮੇਰੇ ਗੁਰਮੁਖ ਵੀਰ ਆਏ
 ਹਨ। ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਆਕਾਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਤੇਤੀਸ ਕਰੋੜ ਦੇਵਤੇ ਵੀ
 ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਸ ਚੋਜ ਨੂੰ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ (ਕੋਟਿ ਤੇਤੀਸਉ
 ਜਾਨਾ)। ਉਹ ਵੀ ਇਸ ਵਿਆਹ ਦੇ ਗੁਆਹ ਹਨ। ਕਬੀਰ ਜੀ
 ਆਖਦੇ ਹਨ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਮੇਰਾ ਲਾੜਾ ਹੀ ਹੈ ਓ ਉਹ ਮੈਨੂੰ

ਡੱਲੇ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਫਰਸ਼ ਤੋਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਅਰਸ਼ ਵਲ ਲੈ ਚੱਲੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਏਥੇ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੱਜੇ-ਹੱਥ ਪਟ ਰਾਣੀ ਬਣਕੇ ਬੈਠਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਚੰਭਾ ਸ਼ਾਦੀ ਵਿਚ ਉਹ ਕਟਾਖ ਹਨ, ਉਹ ਇਸ਼ਾਰਤਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਲ ਝੁਕੇ ਸਾਂ। ਆਉ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਮੁਹਾਰਾਂ ਫਿਰ ਪਿਛਾਂਹ ਮੋੜੀਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰੀਏ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਰ ਕੇ 'ਕਬਰ' ਵਿਚੋਂ ਉਠਦਾ ਹੈ? ਉਠਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਨਹੀਂ ਵੀ। ਹੈ ਇੰਝ ਜੀਕਣ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਹੈ ਜੁ 'ਤਨ ਰੈਨੀ ਮਨ ਪੁਨਰਪਿ ਕਰਿਹਉ' ਭਾਵ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਸ਼ਕਲ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ, ਸਗੋਂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ, ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਭੈ ਤੇ ਭਾਉ ਦੀ ਅਗਨੀ ਨਾਲ ਫੂਕਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਜੋਬਨ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੁ ਭਾਵੇਂ ਉਪਰੋਂ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਰਹੇ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਰੰਗ ਨਾਲ, ਮਜੀਠੇ ਰੰਗ ਨਾਲ, ਰੱਤਿਆ ਜਾਏ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਕ ਹੈ:—

ਦਿਸੈ ਸੁਣੀਐ ਜਾਣੀਐ
ਸਾਉ ਨ ਪਾਇਆ ਜਾਇ ।
ਰਹਲਾ ਟੁੰਡਾ ਅੰਧੁਲਾ
ਕਿਉ ਗਲਿ ਲਗੈ ਧਾਇ ।
ਭੈ ਕੇ ਚਰਣ, ਕਰ ਭਾਵ ਕੇ,
ਲੋਇਣ ਸੁਰਤਿ ਕਰੇਇ ।

ਨਾਨਕ ਕਹੈ ਸਿਆਣੀਏ
ਇਵ 'ਕੰਤ' ਮਿਲਾਵਾ ਹੋਇ ।

(ਵਾਰ ਮਾਝ ਸਲੋਕ ਮ: ੨)

ਭਾਵ ਜੇ ਉਸ ਕੰਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੇ
ਭਾਰ ਟੁਰ ਕੇ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀਦਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭੈ ਦੇ
ਚਰਣ ਬਣਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵੇਖ
ਸਕੀਦਾ, ਓਸ ਨੂੰ ਦੇਖਣ ਲਈ ਬਿਅੰਨ ਅੱਖਾਂ (ਸੁਰਤੀ ਵਾਲੀਆਂ)
ਖੋਲ, ਭਾਵ ਨਿਜਨੈਣ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਹੁਣ ਛੋੜ ਹਨ) ਓਹ ਖੋਲ੍ਹ ।
ਜਦ ਭੈ-ਪੈਰ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਪ੍ਰਾਨੀ ਲਗੜਾ ਲੁਲਾ
ਟੁੰਡਾ ਹੈ (ਰਹੁਲਾ ਟੁੰਡਾ ਅੰਧਲਾ ਕਿਓਂ ਗਲ ਲਗ ਧਾਇ) । ਫਿਰ
ਕੀਕਣ ਭੱਜ ਕੇ ਤੂੰ ਓਸ ਕੰਤ ਦੇ ਗਲ ਲਗੇਂਗਾ ? ਜਦ ਟੰਗਾਂ ਹੀ
ਨਹੀਂ ਤਦ ਭੱਜਣਾ ਕੀਕਣ ? ਜਦ ਹੱਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗਲਵੱਕੜੀ
ਕੀਕਣ ? ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਵੇਖ ਰਹੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਪਿਆਰਾ
ਪ੍ਰੀਤਮ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੰਨ ਸੁਣ ਰਹੇ ਹਨ, ਪਰ
ਉਹ ਪਿਆਰਾ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਂਦਾ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਦਿਮਾਗ ਗੱਲ ਨੂੰ
ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਹ 'ਅਲਖ' ਸਮਝ ਵਿਚ
ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ । (ਦਿਸੈ ਸੁਣੀਐ, ਜਾਣੀਐ 'ਸਾਉ' ਨ ਪਾਇਆ
ਜਾਇ) ਸਮਝ ਕੀਕਣ ਆਵੇ ? ਉਥੇ ਤਾਂ ਭੈ ਦੇ ਪੈਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਹੱਥ,
ਸੁਰਤਿ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੋਰ
ਨਿਜ-ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ ਬਿਅੰਨ ਕੰਨਾਂ
ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੈ; ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਭੈ-ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਲੋੜ
ਹੈ । ਜਦ ਉਹ ਅੰਦਰਲਾ-ਅਡੇਬਰ (Inner equipment) ਵੀ
ਲੱਭ ਪਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਮੁਇਆ, ਭੇਦ ਹੱਲ ਹੋਇਆ । ਕੀ ?—

'ਅੱਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ,
 ਵਿਣ ਕੰਨਾ ਸੁਣਨਾ ।
 ਪੈਰਾਂ ਬਾਝਹੁ ਚਲਣਾ,
 ਵਿਣੁ ਹਥਾਂ ਕਰਣਾ ।
 ਜੀਭੈ ਬਾਝਹੁ ਬੋਲਣਾ,
 "ਇਉ ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ ।"
 ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੁ ਪਛਾਣਿ ਕੈ
 ਤਉ ਖਸਮੈ ਮਿਲਣਾ ।

'ਅੱਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ ।' ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਨਿਜਨੈਣਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖਣਾ ? 'ਵਿਣ ਕੰਨਾਂ ਸੁਣਨਾ, ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਬਿਅੰਨ-ਕੰਨਾਂ, ਸੁਰਤੀ ਵਾਲੇ ਕੰਨਾਂ ਨਾਲ 'ਨਾਮ' ਸੁਣਨਾ ! 'ਪੈਰਾਂ ਬਾਝਹੁ ਚਲਣਾ' ਕੀ ਹੋਇਆ ? 'ਭੈ ਕੇ ਚਰਨ' ਭਾਵ ਭੈ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਦਿਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨੇ 'ਵਿਣ ਹਥਾਂ ਕਰਣਾ' ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ । 'ਜੀਭੈ ਬਾਝਹੁ ਬੋਲਣਾ' ਕੀ ਹੋਇਆ ? ਰੋਮ ਰੋਮ ਦੁਆਰਾ ਅਜਪਾ ਜਾਪ ਕਰਨਾ । ਹੁਣ ਜਦ ਪ੍ਰਾਣੀ ਇਸ ਪਦਵੀ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਉਸਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਸਰੀਰ 'ਮਰ' ਗਿਆ । ਉਪਰੋਂ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਚੋਂ ਵਿਚ ਹੋਰ ਅੰਤਰੀਵ-ਸਰੀਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ । ਹਾਂ ਜੀ ਉਂਪਰਲਾ ਸਰੀਰ ਮਾਨੋ 'ਕਬਰ' ਵਿਚ ਤਬਦੀਲ ਹੋ ਗਿਆ । 'ਇਹ ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ' ਹੈ । ਇੰਝ ਓਹ ਜੀਉਂਦੇ ਹੀ ਮਰ ਗਿਆ । ਕੀਕਣ ? ਉਸ ਦੀ ਆਪਣੀ-ਹਉਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਕਿਧਰੇ 'ਦਫ਼ਨ' ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਕੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ, ਕੀ 'ਦਫ਼ਨ' ਹੋਕੇ

ਖਾਤਮਾ ਹੈ ? ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਸਬਦ-ਮਰਨੇ, ਨਾਮ-ਮਰਨੇ
ਪਿਛੋਂ ਨਵ-ਜੀਵਨ ਹੈ । ਯਥਾ:—

‘ਸਬਦੇ ਉਚੇ ਉਚਾ ਹੋਇ ।

ਨਾਨਕ ਸਾਚ ਸਮਾਵੈ ਸਇ ।

(ਆਸਾ ਮ: ੩)

ਏਕੁ ‘ਸਬਦੁ’ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ

ਬਾਹਿੜ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾਂ ।

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੧)

ਸਬਦਿ ਮਰਹਿ ਸੇ ਮਰਣੁ ਸਵਾਰਹਿ ।

(ਮਾਰੂ ਮ: ੩)

ਸਬਦਿ ਮੇਰੈ ਫਿਰਿ ਮਰਣੁ ਨ ਹੋਇ:

ਬਿਨੁ ਮੂਏ ਕਿਉ ਪੂਰਾ ਹੋਇ

(ਗਉੜੀ ਮ: ੧)

ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਮਰਨਾ ਤਾਂ ‘ਨਾਮ’
ਨਾਲ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤਨ ਮਨ ਨੂੰ ‘ਰੈਣ’ ਵਾਂਗ
‘ਸੱਚੀ-ਟਕਸਾਲ’ ਵਿਚ ਢਾਲਣਾ ਸੀ । ਇਹ ‘ਜੀਵਤ-ਮਰਨਾ’
ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਹੈ । ਪਰ ਇੰਝ ਮਰ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਫਿਰ ਇਸੇ ਸਰੀਰ
ਵਿਚ ਜਾਗ ਉਠਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਫਿਰ ਆਪਣੀ-ਹਉਮੈ ਨਾਲ
ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਉਮੈ ਨਾਲ ਉਠਦਾ ਬੈਠਦਾ
ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ ।

ਇੱਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ 'ਨਵ-ਜੀਵਨ' ਪਾਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੁ ਪਹਿਲਾਂ ਤਨ ਮਨ ਸੀ ਓਹ ਤਾਂ ਮਾਨੋ ਸਾਡੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਟੁਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਲੋਥ ਸੀ, ਕਬਰ ਸੀ। ਓਹ 'ਕਬਰ' ਹਉਮੈ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਹਉਮੈ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹ 'ਕਬਰ' ਵੀ ਨਾਲੇ ਗਏ; ਜੀਕਣ ਅੰਡਾ ਕੋਈ ਟੁੱਟ ਫੁੱਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। 'ਨਾਮ'-ਪ੍ਰਗਾਸ ਜਦ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਰ-ਦੁਰੇਡਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਸੇ 'ਕਬਰ' ਨੂੰ ਭੇਨ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਤਦ ਤੋੜੀ 'ਕਬਰ' ਆਖੀਦਾ ਹੈ ਜਦ ਤੋੜੀ ਇਹ ਜੀਵ ਹਉਮੈ ਵਿਚ, ਅਗਿਆਨ ਵਿਚ ਸੁੱਤਾ ਹੈ। ਜਦ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਜੋਤ ਜਗਾਕੇ ਉਠਿਆ ਤਦ ਮਾਨੋ ਓਹੋ ਮੁਰਦਾ ਉਠ ਖਲੋਤਾ !

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਅੰਦ੍ਰਲੇ-ਆਪੇ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ (Internal Change) ਹੈ। ਤੇ ਓਹ ਕੋੜੀ ਲਾਜ਼ਰਸ ਜੋ ਕਬਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠਿਆ ਸੀ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਜਦ ਤੋੜੀ ਓਹ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦਿ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਸੀ ਤਦ ਤੋੜੀ ਓਹ ਆਤਮਕ-ਕੋੜੀ ਸੀ, ਜਦ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਓਹ ਮਾਨੋ 'ਕਬਰ' (ਸਰੀਰ) ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਖਲੋਤਾ, ਭਾਵ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਭਾਵ ਯਸੂਹ ਮਸੀਹ ਜੀ ਦੇ ਜਾਗਣ ਯਾ ਕਬਰ ਵਿਚੋਂ ਉਠਣ ਦਾ ਹੈ।

(੪)

ਆਓ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਲਈਏ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਨੂੰ ਕਿਧਰੇ ਇਹੋ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਪੈ ਜਾਵੇ ਜੋ ਪੱਛਮ ਵਾਲੇ ਹੀ ਮਰ ਕੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਪੂਰਵ ਵਾਲੇ ਨਹੀਂ। ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਾਖੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸ਼ਿਵਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਧਰੇ ਬਾਹਰ ਗਏ ਤੇ ਪਾਰਬਤੀ ਜੀ ਨੇ ਨ੍ਹਾਉਣਾ ਸੀ

ਹੁਣ ਇਹ ਸਚ ਕੇ ਨੁਹਿਣ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਨਾ ਵੜ ਆਵੇ, ਪਾਰਬਤੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਾਹਰ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ, ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਵੀਂ । ਜਦ ਕੁਛ ਦੇਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸ਼ਿਵ ਜੀ (ਉਸ ਅੰਜਾਣੇ ਦਾ ਪਿਤਾ) ਹੀ ਆਏ, ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਨੇ ਅੰਦਰ ਨ ਜਾਣ ਦਿਤਾ । ਤਦ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਗਰਦਨ ਕੱਟ ਦਿਤੀ ਤੇ ਆਪ ਅੰਦਰ ਵੜ ਆਏ । ਪਾਰਬਤੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਦਸ਼ਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ ਨੂੰ ਜਿਵਾਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ! ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਾਵਧਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹੁਣ ਉਸੇ ਦਾ ਨਾਮ 'ਗਣੇਸ਼' ਹੈ !

ਇਸ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਵੀ ਮਰ ਕੇ ਜੀਵਣ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਦਸੀ ਗਈ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੋ ਪਾਰਬਤੀ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਹੈ । ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਮਨ ਹੈ, ਤੇ 'ਸ਼ਿਵ' ਪਦ ਇਥੇ ਉਨਮਨ ਯਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਜਦ ਤੋੜੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਾਹਰ ਸੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਸੀ, ਪਰ ਜਦ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਲਗਾ ਤਾਂ ਮਨ ਜੋ ਚੰਚਲ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਵੜਨ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਝਟਕਾਣਾ ਪਿਆ । ਇਹ ਹੋਈ ਪਾਰਬਤੀ ਦੇ ਪਤ੍ਰ (ਮਨ) ਦੀ ਮੌਤ । ਪਰ ਜਦ ਜੌਤ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਮਨ ਆਪ ਉਹੋ ਰੂਪ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੋਇਆ ਹੋਇਆ ਮਨ ਜਾਗ ਉਠਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਤਨ ਮਨ ਨਹੀਂ, 'ਉਨਮਨ, (Higher-self) ਹੋ ਗਿਆ, ਸਾਵਧਾਨ-ਮਨ ਹੋ ਗਿਆ । 'ਗਣੇਸ਼' ਅੱਖਰ ਦਾ ਵੀ ਇਹੀ ਭਾਵ ਹੈ । ਕੀ ? ਗਣੇਸ਼, ਭਾਵ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ (ਯਾ ਗਣਾਂ) ਦਾ ਓਹੋ ਹੁਣ ਏਸ (ਈਸ਼ਵਰ) ਮਾਲਕ ਹੋ ਗਿਆ । ਅਗੇ ਮਨ ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਸੀ, ਪ੍ਰਾਧੀਨ ਸੀ, ਹੁਣ ਸ੍ਵੈ-ਸਥਿਤ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਿਆ । ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਆਖੋਗੇ

ਜੋ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਹਾਥੀ ਵਾਲੀ ਸੁੰਡ ਕਿਉਂ ਹੈ ?
 ਉਤਰ ਹੈ ਜੋ ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਗਣੇਸ਼ ਦੇ ਸਿਰ ਉਪਰ
 'ਓਅੰਕਾਰ' ਦਸਣ ਲਈ ਪੁੱਠਾ ਉੜਾ ਰਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਓ ਦੀ
 ਲੰਮੀ ਸੁੰਡ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਥੇ ਹਾਥੀ ਤਾਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਸਕੂਲ ਵਾਸਤੇ
 ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ, ਅੰਤਰਗਤ ਪੁਰਸ਼ (Esoteric School) ਇਹ
 ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਇਹ ਸੁੰਡ ਹਾਥੀ ਦੀ ਵਾਚਕ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ
 ਓਅੰਕਾਰ (ਓ) ਦੀ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਗਣੇਸ਼ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣਾ
 ਸਿਰ ਉਪਰ ਰਖ ਲਿਆ ਹੈ। ਬਸ ਇਹੋ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਣਾ, ਜੀ
 ਉਠਣਾ, 'ਕਬਰ' ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਖਲੋਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ
 ਉਪਰ ਆਇਆ ਹੈ।

ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਇਸ 'ਸਿਰੀ'
 (ਹਉਮੈ) ਨੂੰ ਕੱਟਦਾ ਕੌਣ ਹੈ ? ਉਤਰ ਹੈ 'ਨਾਮ' 'ਧੁਨੀ',
 ਯਾ ਇਉਂ ਆਖੇ ਉਹ 'ਸ਼ਿਵ ਦੀ ਬਾਣੀ' ਭਾਵ ਨਾਮ ਦੀ
 ਧੁਨੀ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋਂ ਉੱਠਦੀ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਹੈ:-

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਪ੍ਰਭ ਭਏ ਦਇਆਲਾ

ਸਿਵ-ਕੈ ਬਾਣਿ ਸਿਰੁ ਕਾਟਿਓ।

[ਟੋਡੀ ਮ: ੫]

ਇਹ ਹੈ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਾ ਅਪਣੀ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਗਣੇਸ਼ ਦਾ
 'ਸਿਰ' ਕੱਟਣਾ।

(੫)

ਪਰ ਕਈ ਸਜਣ ਆਖਣਗੇ ਜੋ ਇਹ ਗਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ,
 ਸਚ ਮੁਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਿਰ ਕਟਿਆ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਫਿਰ ਲਾਇਆ

ਹੋਵੇਗਾ, ਸਚ ਸੁਚ ਕਿਸੇ ਮੁਰਦੇ ਨੂੰ ਜਿਵਾਇਆ ਹੋਵੇਗਾ।
 ਪਿਆਰੇ ਪਾਠਕੋ ! ਜੇ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਮੁਰਦਾ ਜਿਵਾ ਵੀ ਦੇਵੇ ਤਾਂ
 ਓਹ ਨਾਟਕ ਚੇਟਕ ਗਿਣਿਆ ਜਾਵੇਗਾ, ਡਾਕਟਰੀ ਕਾਢ
 ਕੱਢੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਭਰਮ ਦੇ ਨਾਲ ਉਸ ਦਾ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ? ਧਰਮ
 ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਹਉਮੈ
 ਨੂੰ ਮਾਰਨਾ, ਤੇ ਹਉਮੈ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ 'ਨਾਮ' ਬਿਨਾਂ। 'ਤੀਨ-ਤਾਪ'
 ਕੱਢਣੇ ਦਾ ਭਾਵ 'ਤੇਈਆ' ਕੱਢਣੇ ਦਾ ਭਾਵ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਰੋਗ
 ਕੱਢਣੇ ਨਹੀਂ, ਸੰਗੋਂ ਆਧਿ, ਬਿਆਧਿ, ਰੋਗਾਂ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਵਿਚੋਂ
 'ਨਾਮ' ਦੁਆਰਾ ਕੱਢਣਾ ਹੈ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :-

‘ਤੀਨੇ ਤਾਪ’ ਨਿਵਾਰਨਹਾਰਾ

ਦੁਖ ਹੰਤਾ ਸੁਖ ਰਾਸਿ !.....

ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ‘ਬੈਦ-ਨਾਰਾਇਣ’

ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਭ ਏਕ।

ਬਾਲ ਬੁਧਿ ਪੂਰਨ ਸੁਖ ਦਾਤਾ

ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਹਰਿ ਟੇਕ।

(ਟੋਡੀ ਮ:)

ਇਥੇ ਵੇਦ, ਹਕੀਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪ ਹੈ, ਮਲੁਮ ‘ਨਾਮ’
 ਦੀ ਲਗਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਤਿੰਨ-ਤਪ ਆਧਿ ਬਿਆਧੀ ਉਪਾਧੀ ਦੇ
 ਨਿਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਸਾਨੂੰ ਬਾਲਕਾਂ ਵਾਂਗ ਨਵਾਂ ਨਰੋਆ, ਸਾਵਧਾਨ
 ਕਰਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ ਕਿਸੇ ਕੋੜੀ ਦਾ ਆਤਮਕ-ਕੋੜ੍ਹਾ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ,
 ਮਾਨੋ ਕੋਈ ਦ੍ਰਿਦ੍ਰੀ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿਦ੍ਰ ਛੱਡ ਕੇ ਤਤਪਰ, ਤਿਆਰ
 ਬਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਸੁਚਾ, ਸਚਾ ਨਵ-ਜੀਵਨ ਹੈ।
 ਜੇ ਇਸ ਅੰਦਰਲੇ ਗੁੱਝੜੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਓਹ ਮੇਰੇ

ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਾਂਗ ਮਾਇਆ ਦੀਆਂ ਭੁਲ-ਭਲਈਆਂ ਵਿਚ ਭਰਮਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪ ਡੁਬੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਡੋਬਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਆਪ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਹੋਂ-ਬੇ-ਰਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਉਹਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਹੈ—

ਅੰਧਾ ਆਗੂ ਜੋ ਬੀਐ ਕਿਉਂ ਪਾਧਰੁ ਜਾਣੇ ।
ਆਪਿ ਮੂਸੇ ਮਤਿ ਹੋਛੀਐ ਕਿਉਂ ਰਾਹੁ ਪਛਾਣੇ ।
ਕਿਉਂ ਰਾਹਿ ਜਾਵੇ 'ਮਹਿਲੂ' ਪਾਵੇ ਅੰਧ ਕੀ ਮਤਿ ਅੰਧੁਲੀ ।
ਵਿਣੁ 'ਨਾਮ' ਹਰਿ ਕੇ ਕਛੁ ਨ ਸੂਝੇ ਅੰਧ ਬੂਡੋ ਧੰਧਲੀ ।
ਦਿਨ ਰੈਨਿ ਚਾਨਣੁ ਕਾਉ ਉਪਜੈ ਸਬਦ ਗੁਰਕਾ ਮਠਿਵਸੈ ।
ਕਰ ਜੋੜਿ ਗੁਰ ਪਹਿ ਕਰ ਬਿਨੰਤੀ ਰਾਹੁ ਪਾਧਰੁ ਗੁਰੁ ਦਸੈ ।

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਅੰਧਲੇ ਹਾਂ; ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ-ਡਗੋਰੀ ਦੇਹ !!
ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਅਸੀਂ ਮਤਹੀਣ ਆਗੂ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਪਿਛਾਂਹ ਸੁਟ !!
ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ! ਹਸੀਂ ਰਾਹੋਂ ਬੇਰਾਹ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਆਪ
ਆਪਣਾ ਪਾਧਰ ਦੱਸ !! ਸੱਜਨ ਪਿਤਾ ! ਸਾਡੇ ਹਥ ਉਹ ਬਿਜਲੀ
ਦਾ ਲਾਟੂ ਦੇਹ ਜੋ 'ਦਿਨ ਰਾਤ ਚਾਨਣ ਚਾਓ ਉਪਜੈ ।' ਹਾਂ ਹਾਂ,
ਕਿਰਪਾਲੂ ਪਿਤਾ ਸਾਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਸੂਰਜ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼-ਦਾਤਾ)
ਬਖਸ਼ !!!

ਜੋ ਭੋਲੇ ਭਰਾ ਇਸ ਡੂੰਘਾਈ ਤਕ ਨਹੀਂ ਅੱਪੜਦੇ,
ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਚੁੱਭੀ ਮਾਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਮੋਤੀ ਨਹੀਂ
ਲੱਭਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਤਾਂ 'ਸ਼ਿਵ' ਕੋਈ ਆਦਮੀ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇਗਾ
ਤੇ ਪਾਰਵਤੀ ਕੋਈ ਜਨਾਨੀ । ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਭੋਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ
ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਠੱਠੇ ਵਿਚ ਆਖਿਆ ਹੈ:—

'ਪਾਂਡੇ ! ਤੁਮਰਾ ਮਹਾਦੇਓ, ਧਉਲੇ
 ਬਦਲ ਚੜਿਆ ਆਵਤ ਦੇਖਿਆ ਥਾ ।
 ਮੋਦੀ ਕੇ ਘਰ ਖਾਣਾ ਪਾਕਾ
 ਵਾਕਾ 'ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ ਥਾ ।'
 ਹਿੰਦੂ ਅੰਨਾਂ ਤੁਰਕੂ ਕਾਣਾ ।
 ਦੁਹਾਂ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸਿਆਣਾਂ ।'

[ਗੋਂਡ ਨਾਮ ਦੇਵ ਜੀ]

'ਪਾਂਡਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਪੈਸੇ ਪਿੱਛੇ
 ਤਾਂ ਭੱਜਦੇ ਹਨ, ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਤਾਂ ਸੁਣਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਆਪ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ । ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ ਜੁ ਪਾਂਡੇ ਗੰਗਾ
 ਕੋਲ ਰਹਿਕੇ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਅਸਨਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਜਵਾਲਾ-
 ਪੁਰ ਜਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਸੋ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਮੂੜ੍ਹ-
 ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ 'ਪਾਂਡਾ' ਬੁਲਾਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ, 'ਹੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਮਿੱਤਰ !
 ਸਚ ਹੈ ਪਾਰਵਤੀ ਜੋ ਮੋਦੀ ਖਾਣੇ ਦੀ (ਰਸੋਈ) ਦੀ ਮਾਲਕ ਸੀ,
 ਸ਼ਿਵ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁਤਰ, ਹਾਂ ਜੀ, ਉਸ ਦਾ 'ਲੜਕਾ ਮਾਰਿਆ
 ਸੀ !' 'ਤੇ ਕਾਣੇ ਮਿੱਤਰ, ਸਚ ਸੁਚ ਧੌਲੇ ਬਲਦ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੇ
 ਉਹ ਮਹਾਂਦੇਵ ਆਇਆ ਸੀ । ਹੇ ਪਾਂਡੇ, ਤੇਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮਾਇਆ
 ਵਲ ਹੈ, ਹਲਵੇ ਪੂੜੀਆਂ ਵੱਲ । ਤੂੰ ਕੀ ਜਾਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮ-ਗਿਆਨ
 ਦੀਆਂ ਰਮਜ਼ਾਂ: ਬ੍ਰਾਹਮ ਗਿਆਨ ਤੇ ਕਟਾਖ, ਬ੍ਰਾਹਮ ਗਿਆਨ
 ਦੀਆਂ ਡੂੰਘਾਈਆਂ । ਪਰ ਹੇ ਮੈਂਡੇ ਬ੍ਰਾਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਵੀਰ,
 ਆਜਾ ! ਆਜਾ ! ਰਲ ਬੈਠੀਏ :—

'ਸੰਤੁ ਮਿਲੈ ਕਿਛੁ ਸੁਨੀਐ ਕਹੀਐ,
 ਮਿਲੈ ਅਸੰਤੁ ਮਸਟਿ ਕਰਿ ਰਹੀਐ ।'

ਆਜਾ ! ਆਜਾ ! ਮੈਂਡੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨੀ ਵੀਰ ਆਜਾ,
 ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਉਸੇ ਚਿਟੜੇ [ਧਉਲੇ] ਬਲਦ ਉਪਰ
 ਸੁਆਰੀ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਹਾਂ ਜਿਸ ਉਪਰ ਸਾਡਾ ਇਸ਼ਟ [ਮਹਾਂ—
 ਦੇਵ-ਵਾਹਿਗੁਰੂ] ਸਦੀਵ-ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ! ਹਾਂ ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ
 ਵੀਰ ਆ ਜਾ, ਆਜਾ ! ਉਹ ਧਉਲਾ ਬਲਦ, ਉਹ ਨਾਮ-ਰਬ
 ਅੱਜ ਤਿਆਰ ਹੈ, ਆਜਾ ਆਜਾ ਤੇ ਫਰਸ਼ ਛੱਡ ਆ ਅਰਸ਼
 ਵੱਲ ਟੁਰ ਚਲੀਏ, ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਕੇ, ਜੱਫੀ ਮਾਰ ਕੇ, ਛਾਤੀ
 ਨਾਲ ਛਾਤੀ ਲਾ ਕੇ । ਮੈਂਡੇ ਵੀਰਨਾ ਆਜਾ ਆਜਾ ! ਅੱਜ
 ਮਾਇਆ-ਭੇਡਾਰਨੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ ਟੁਟ ਗਿਆ, ਉਸ ਦਾ ਪਿਆਰਾ
 ਪੁਤਰ ਫੁਟ ਗਿਆ ! ਮੈਂਡੇ ਵੀਰਨਾ ਆਜਾ ਆਜਾ ! ਸ਼ੜੱਪ
 ਆਜਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਓਹੋ ਪੁਤਰ ਮੈਂਡੇ ਲਾਲ, ਮੈਂਡੇ ਵੈਦ, ਮੈਂਡੇ
 ਪਰਤ੍ਰਿਪਕਾਰੀ ਨੇ ਫਿਰ ਜਿਵਾਇਆ ਹੈ, ਮੁਰਦਾ ਫਿਰ ਤੁਰਾਇਆ
 ਹੈ !! ਹਾਂ ਹਾਂ ਆਜਾ ਹਾਂ ਹਾਂ ਆਜਾ ਹਾਂ ਹਾਂ ਆਜਾ !!
 ਤੇ ਆ ਕੇ ਕਦੀ ਨਾ ਵੇਵ, ਕਦੀ ਨਾ ਵੇਵ—ਕਦੀ ਨਾ ਵੇਵ—!!!
 ਮੈਂਡੇ ਵੈਦੜਾ !!! ਬਾਬਾ ਵੈਦ ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ !!!

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ: ੬

ਗੁਰੂ ਦੀਪਕ ਤਿਹ ਲੋਇ ।'

(ਸਲੋਕ ਮ: ੧ ਮਾਝ)

ਜੋਤ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ

ਆਓ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਉਸ ਭੁਲੇਖੇ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਆਗੂ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਵੀ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਵੀਰ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਜੁ ਫਲਾਣੀ ਜਗਾ ਧਿਆਨ ਲਾਓ ਤਾਂ ਇਤਨੇ ਸੂਰਜਾਂ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੋਵੇਗੀ । ਇਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਅਭਿਆਸੀ ਲੱਭਦੇ ਵੀ ਹਨ । ਮੈਂ ਇਹ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ' ਹੈ । ਕੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਸੂਰਜ ਵਾਂਗ ਰੋਸ਼ਨ-ਮੁਨਾਰੇ ਹਨ, ਜੋਤ-ਪੁੰਜ ਹਨ ? ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਕੀ ਜਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਫ੍ਰਾਂਗ ਕੋਈ ਝਲਕ ਯਾ ਦੀਦਾਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ? ਜੇ ਇਹ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਉਹ 'ਜੋਤ' ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਯਾ ਅੱਖਾਂ ਨੁਟਿਆਂ ਯਾ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ? ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਜੋਤ ਰੂਪ ਹਨ ਤਾਂ ਉਸ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਤੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਬਿਜਲੀ

ਆਦਿ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਯਾ ਫਰਕ ਹੈ ? ਇਥੇ ਮੈਂ ਇਹ ਲਿਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜੋ ਇਸਾਈ ਮਤ ਵਿਚ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਵੇਲੇ ਸੂਰਜ-ਵਤ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਮੁਸਾ ਜੀ ਬਾਬਤ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਉਹ ਪਹਾੜ ਤੂਰ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਉਪਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਇਤਨਾ ਜਲਵਾ ਯਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਜੋ ਉਹ ਝੱਲ ਹੀ ਨਾ ਸਕੇ । ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ ਏਥੇ ਦੇਖਣ ਵਾਲੀਆਂ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹਨ ਕੀ ? ਇਕ ਤਾਂ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਚੋਟੀ ਉਪਰ ਪਹਿਲੋਂ ਚੜ੍ਹਨਾ, ਫਿਰ ਸੂਰਜ ਜਿੱਡੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ, ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਉਸ 'ਜੋਤਿ' ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਵੀ । ਹੁਣ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਕੀ ਸੱਚ ਮੁਚ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ 'ਜੋਤਿ' 'ਨੂਰ' 'ਸੂਰਜ' 'ਬਿਜਲੀ ਚਮਤਕਾਰ' ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਲਿਸ਼ਕਦੇ ਬਲਦੇ ਦੀਪਕ ਦੇ ਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਮੁਹੰਮਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਜੋਤ ਦਾ ਇਕ ਦੀਵੇ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਦੀਵਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਰੋਂ ਯਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਬਲਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਦੀਵੇ ਵਿਚ ਜੈਤੂਨ ਦਾ ਤੇਲ (Olive-oil) ਜੋ ਸਭ ਤੇਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੀਮਤੀ ਹੈ ਉਹ ਬਲਦਾ ਹੈ ! ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਤੇਲ ਹੋਵੇ, ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ ਵਿਚ 'ਜੋਤਿ' (ਪ੍ਰਤੱਖ-ਰੋਸ਼ਨੀ) ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਹੈ ਜਿਹੀ ਕਿ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਯਾ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਾਟੂਆਂ ਦੀ ਹੈ । ਕੀ ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਵਾਂਗੇ ।

੨.

ਆਓ ਇਸ ਮਸਲੇ (Theory) ਉਪਰ ਜ਼ਰਾ ਡੂੰਘੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰੀਏ । ਅਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਮਾਇਕ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੰਜ-ਤਤ

ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਉਹ ਕੀ ਕੀ ਹਨ ? ਪਹਿਲੋਂ ਮੱਟੇ ਤਤ ਨੂੰ ਲਓ, ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਸੂਖਮ ਨੂੰ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਹੈ ਜੋ ਸਥੂਲ ਹੈ, ਫਿਰ ਜਲ ਜੋ ਦ੍ਰਵੀ-ਭੂਤ (Fluid) ਹੈ, ਫਿਰ ਅਗਨੀ-ਤਤ ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੁਰਾਣੇ ਅਕੀਂਦੇ ਦੇ ਮੁਤਾਬਕ ਚੰਨ ਤਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦੀਖਕ ਸਾਰੇ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਕੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ ? ਨਹੀਂ ਇਸਦੇ ਉਪਰ ਪਵਣ-ਤਤ ਹੈ ਜੋ ਅਗਨੀ-ਤਤ ਤੋਂ ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਪਰ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਗਨੀ ਯਾ ਰੋਸ਼ਨੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿਤਨੀ ਹੀ ਸੂਖਮ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਉਹ ਫਿਰ ਵੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਪਵਣ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਓਹਲੇ ਹੈ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਝੁਲਦੀ ਹੈ ਤੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿਆਣੇ ਇਕ ਹੋਰ ਤੱਤ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਕਾਸ਼-ਤੱਤ ਆਖੀਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ। ਨਾ ਹਿਲਦਾ ਹੈ ਨਾ ਜੁਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਹਿਰ ਹੈ ਨਾ ਚੱਤਰ, ਨਾ ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਦ ਨਾ ਅੰਤ। ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜੁ ਅਕਾਸ਼ ਉਪਰ ਜੋ ਬੱਦਲ ਹਨ ਉਹ ਜਲ-ਤਤ ਦਾ ਅੰਗ ਹਨ, ਅਕਾਸ਼-ਤਤ ਆਪ ਨਿਰਲੇਪ ਹੈ, ਉਸ ਉਪਰ ਜੋ ਨੀਲਗੂ ਰੰਗ ਹੈ ਉਹ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਕਾਸ਼-ਤੱਤ ਆਪ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਹੈ ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਪਰੇ ਹੈ। ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਤੋਂ ਪਰੇ ਦੋ ਮੰਜ਼ਲਾਂ ਮਾਦੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵੀ ਹਨ—ਪਵਣ-ਤੱਤ ਤੇ ਅਕਾਸ਼-ਤੱਤ। ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੀਕਣ ਆਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਜੁ ਕਿਸੇ ਰੋਸ਼ਨੀ, ਸੂਰਜ ਯਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਅਗਨੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ ? ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜਿੰਦਾਂ ਤਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਉਪਰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਉਪਰ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਯਾ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹੈ, ਤੇ

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਵਲਾਇਤ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਤਾਂ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦਾ ਤਸੀਲਦਾਰ ਹੈ, ਇਸ ਉਪਰ ਪਵਨ-ਤੱਤ ਲਾਟ ਸਾਹਿਬ ਹੈ, ਅਕਾਸ਼-ਤੱਤ ਵਾਇਸਰਾਏ ਹੈ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਭਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨਿਆਈਂ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੋਈ ਕੀਕਣ ਆਖ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੁ, 'ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਯਾ ਇਸ ਦੀ ਕਿਸੀ ਜੋਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਅਨਰਥ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ।

ਇਸ ਨੂੰ ਰਤਾ ਹੋਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰੋ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਜੋਤ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਯਾ ਅਕਾਰ ਹੈ—ਸੂਰਜ ਗੱਲ ਹੈ, ਦੂਜ ਦਾ ਚੰਦ੍ਰਮਾ ਕਟਾਰੀ ਨਿਆਈਂ ਹੈ, ਕਿਰਣ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਸੂਖਮ ਹਨ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹੱਦਬੰਦੀ ਯਾ ਸ਼ਕਲ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਤਾਂ ਤੇ ਆਕਾਰ ਵਾਲੀ ਅਗਨੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਕੇ, ਅਸੀਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਕੀਕੂੰ ਬਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਇਥੇ ਓਹ ਵੀਰ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉੱਤਰ ਦੇਣਗੇ ਜੁ ਭਾਈ ਇਹ ਸੂਰਜ ਤਾਂ ਬਾਹਰਲਾ ਹੈ, ਬਾਹਰੀ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦਿਸਦਾ ਹੈ, ਅੰਦਰਲਾ ਸੂਰਜ ਯਾ ਜੋਤ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟਿਆਂ ਦਿਸਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਏਹੋ ਅਚੰਭਾ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਇਹ ਵੀ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਣ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਭਲੀਭਾਂਤ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਵੇਖੋ ਸਾਨੂੰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅਸੀਂ ਦਿਨ ਵਿਚ ਸੋਚੀਆਂ ਹੋਣ। ਗੱਲਾਂ ਕੀ ਸੁਫਨੇ ਵਿਚ ਦਿਨ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਓਹ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਮਨ ਦੇ ਕਲਪਣੇ ਕਰਕੇ ਹੈ। ਸੋ ਫਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਭਿਆਸੀ ਨੇ ਸੂਰਜ ਵੇਖਿਆ

ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਉਪਰ ਟਿਕਟਿਕੀ ਬੰਨ੍ਹਕੇ ਉਸੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਉਸਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਮਧ ਤੋਂ ਲੱਭਦੀ ਹੈ ਉਹ ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਦੀਦਾਰ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਹਰਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਉਹ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਉਹ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਅਕੱਠਾ ਭੇਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅੱਖ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਵਾਲਾ ਹੀ ਆਲਾ ਹੈ, ਜਿਕਣ ਨੱਕ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਲੱਭਣ ਦਾ ਆਲਾ ਹੈ। ਗੱਲ ਕੀ ਜੇ ਅਭਿਆਸੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂਟ ਕੇ ਅੱਖਾਂ ਕੋਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹਨ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਉਹ ਤਾਂ ਦਿਨ ਦਾ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਯਾ ਆਯ ਦਾ ਜੋੜਿਆ ਹੋਇਆ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਲੱਭ ਰਹੇ ਹਨ, ਹੋਰ ਕੁਝ ਵਧੇਰਾ ਨਹੀਂ ਤੇ ਇਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੇਖਣੀ ਕੋਈ ਰਸਦਾਇਕ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਗਿਆਨ ਦਾਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਅਚੰਭਾ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਤਾਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੈਕਟਿਸ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹੋਰ ਸਬੂਤ, ਜੇ ਇਹ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਬਾਹਰਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਹੈ, ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਜਨਮ ਦਾ ਅੰਨ੍ਹਾ ਜਿਸਨੇ ਬਾਹਰਲੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ, ਉਹ ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕਦੀ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਅਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਸੀ ਜਦ ਉਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਿਥੋਂ ?

ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੇ ਯੋਗ ਦੇ ਉਹ ਤਰੀਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਿਰ ਮੱਥੇ ਯਾ ਅੱਖਾਂ-ਮਿਆਨੇ ਰੋਸ਼ਨੀ ਲੱਭਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਰਾਹੋਂ ਕੁਰਾਹੇ ਹਨ; ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਪਰਲੇ ਤੋਂ ਉਪਰਲੇ-ਤੱਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਅਧਮ-ਤੱਤ ਭਾਵ ਅਗਨੀ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਹੇਠਲੇ ਤਬਕੇ ਦੇ ਯੋਗੀ ਯਾ

ਅਭਿਆਸੀ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂਟਣ ਨਾਲ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣੀ ਹੀ ਇਕ ਬੜੀ ਅਚੰਭਾ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਮਦਾਰੀ ਛੂ-ਮੰਤਰ ਆਖਕੇ ਇਕ ਰੁਪੈ ਦੇ ਦੋ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਲੋਕੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਏਦਾਂ ਹੀ ਲੱਭਣਾ ਹੈ ਤਦ ਤਾਂ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਮਸ਼ਕ ਬਰਨ ਨਾਲ ਲੱਭ ਪਵੇਗਾ।

੩.

ਕਿਸੇ ਜੋਤ ਦਾ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖਣਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਅਗਨੀ ਤੱਤ ਨੂੰ ਹੀ ਪੂਜਣਾ ਨਹੀਂ, ਭਾਵ 'ਬੁਤ ਪ੍ਰਸਤੀ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲੇ ਵੀ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹੈ। ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਜੁ ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿੰਗ ਪੈਣ ਦਾ ਡਰ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਅੱਖਾਂ ਛੇਤੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਜੇ ਨਾ ਵੀ ਹੋਣ ਫਿਰ ਵੀ ਸੋਚਣਾ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ ਹੀ ਅਸਾਂ ਲੱਭਣੇ ਹਨ। ਉਹ ਕੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਇਆ, ਅੱਖ-ਮਟੱਕਾ ਕਰਕੇ ਭੱਜ ਗਿਆ? ਉਹ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਬਲਦੀ ਉਪਰ ਤੇਲ ਪਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਭਾਬੜ ਬਿਰਹੋਂ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਠਾਰਨ ਵਾਲੀ। ਜੇ ਬੱਚੇ-ਸੱਕੇ ਵਾਂਗ ਕਾਬਲ ਦਾ ਤਖਤ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਲੈ ਕੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਖੋਹ ਵਿਚ ਰਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਤਖਤ ਲੈਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ? ਜੇ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਹਨ ਉਹ ਨਾ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਭਾਵ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਡੂੰਘਾਈ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਵਿਚ, ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ, ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨੇ ਹਨ, ਪਰ ਕੀ ਆਪ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੁ ਉਹ 'ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ' ਕੇਹੜੇ ਹਨ, ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਦੇ ਦਸ਼ਰਠ ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਪਿਛੇ ਹਟਦੇ ਹਨ ? ਗੁਰੂ
ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਕ ਹੈ :—

(੧) ਸਹਜ-ਗੁਫਾ ਸਹਿ ਆਸਣੁ ਬਧਿਆ
'ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ' 'ਅਨਾਹਦ' ਵਾਜਿਆ ।
ਪ੍ਰਿਅ ਸਿਉ ਰਾਤੀ ਧਨ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਰਿ.....
ਜਨਮਿ ਨ ਮਰੈ ਨ ਆਵੈ ਜਾਇ ।
ਹਰਿ ਸੇਤੀ ਓਹ ਰਹੈ ਸਮਾਇ ।

(ਆਸਾ ਮ: ੫)

(੨) ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ 'ਸਦਾ' ਸੁਖ ਦਾਤਾ
ਸਚੇ ਸੋਭਾ ਪਾਇਦਾ ।

(ਮਾਰੂ ਮ: ੧)

ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੁ ਸਾਡਾ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਈ ਹੋਰ
ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ 'ਅਨਾਹਤ' 'ਅਨਾਹਦ' 'ਨਿਤ ਨਿਤ' 'ਸਦ
ਸਦੀਵਾ', 'ਥਿਰ', ਸਦਾ-ਸਥਿਰ ਜੋਤ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਖਿਨ-ਭੰਗਰ
ਝਲਕ ਜੋ ਆਈ ਤੇ ਗਈ ਜੋ ਅਸਾਡੀ ਜੋਤ ਹੈ ਓਹ ਕਾਲ ਦੀ
ਕਲਾ ਤੋਂ ਉਧਰਤ ਹੈ, ਓਹ ਕਾਲ ਨਹੀਂ 'ਅਕਾਲ' ਹੈ । ਹਾਂ
ਜੀ, ਉਸ ਅਬਚਲੀ-ਜੋਤ ਦਾ ਚਮਤਕਾਰ ਚੌਹਾਂ ਜੁੱਗਾਂ ਵਿਚ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਵਾਇਆ ਹੁੰਦਾ
ਹੈ । 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਕੀ ਹੈ ? ਅਮਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਸੱਤਾ ! ਕੀ ਇਹ
ਕਿਸੇ ਯੁਗ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ? ਮਨੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਦਾ ਹੀ
ਅਲੋਪ ਹੈ, ਪਰ ਹੈ, ਹੈ, ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੈ,
ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਵਾਕ ਹੈ :—

ਚਹੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ ।

ਪੂਰੇ ਭਾਗਿ ਹਰਿ 'ਨਾਮਿ' ਸਮਾਣੀ ।

ਸਿਧ ਸਾਧਿਕ ਰਹਸਹਿ ਸਭ ਲੋਇ ।

ਪੁਰੇ ਭਾਗਿ ਪਰਾਪਤਿ ਹੋਇ ।

(ਧਨਾਸਰੀ ਮ: ੩)

ਚਹੁ ਜੁਗ ਪਸਰੀ ਸਾਚੀ 'ਸੋਇ' ।

ਨਾਮਿ ਰਤਾ ਜਨੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ।

(ਬਸੰਤ ਮ: ੩)

ਹਾਂ ਜੀ ਜਿਸ 'ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਯਾ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਵੀਰ ਅਭਿਲਾਖੀ ਹਨ ਉਹ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲੀ ਦੀਵੇ ਵਰਗੀ ਯਾ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਵਰਗੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਉਹ ਮਹਾਂ-ਜੋਤ ਹੈ ਜੋ ਚੰਨ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਕਾਲ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਚਸਮਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਉਮਾਹੁ ਪਾਣੀ ਹੈ। ਜੇ 'ਅਕਾਲੀ ਅਬਚਲੀ ਜੋਤਿ' ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਾਲ ਦਾ ਉਮਾਹ ਕਿਥੋਂ? ਹਾਂ ਹਾਂ, ਉਹ ਜੋਤ ਸਿਰਫ ਚੰਨ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਾਈ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਚੰਨ ਕੂਟਾਂ, ਦਸਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਭਰਪੂਰ ਹੈ।

ਹਾਂ ਹਾਂ, ਉਹ ਕਾਲ ਤੇ ਦੇਸ (Time & Space) ਦੀ ਸਾਂਝੇ ਜਨਕ ਜੋਤ : 'ਜੋਤ' ਨਹੀਂ ਸ਼ਬਦ ਬੂਟ (primeval vibration) ਜਿਸ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਵਾਹ ਵਾਹ ਦੀ ਧੁਨੀ ਅਲਾਪਣਾ ਹੈ, 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਵਾਹ-ਵਾਹ-ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨਾ, ਵਿਸਮਾਦ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਝਾਤੀ ਪਾਉਣਾ ਹੈ। ਬਸ ਇਹੋ ਤਾਂ ਸਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ :—

ਉਤਕ੍ਰਿਤ ਚਲਤੁ ਕੀਆ ਸਿਰਿ ਕਰਤੇ

'ਬਿਸਮਾਦੁ' 'ਸਬਦਿ' ਦੇਖਾਇਦਾ ।

(ਮਾਝੂ ਮ: ੧)

ਆਓ ਫਿਰ ਪਿਛਾਂਹ ਮੁੜ ਕੇ ਵੇਖੀਏ ਤੇ ਵਿਚਾਰੀਏ ਜੁ ਕੀ ਉਸ ਪਦਵੀ ਉਪਰ ਸੂਰਜ ਯਾ ਚੰਦ ਯਾ ਕੋਈ ਹੋਰ 'ਜੋਤਿ' ਹੈ ? ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤ੍ਰ ਵਾਕ ਹੈ :—

ਉਹਾਂ ਸੂਰਜ ਨਾਹੀ ਚੰਦ । ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਕਰੈ ਅਨੰਦ ॥
(ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਤਾਂ ਮਾਇਕ-ਜਗਤ ਦੇ ਦੀਵੇ ਹਨ ਤੇ ਮਾਇਕ ਵਸਤੂਆਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਸਾਡੇ ਹਰੀਕੈਨ ਲੈਂਪ ਯਾ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਲਾਟੂ ਹਨ । ਪਰ ਜਦ ਅਸੀਂ ਆਕਾਰ ਵਾਲੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ-ਦੇਸ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਤਾਂ ਓਥੇ ਇਹ ਦੀਵੜੇ ਕਿਥੇ ? ਉਥੇ ਤਾਂ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੀ ਆਪੇ ਆਪ ਹੈ, ਉਹ ਉਥੇ ਇਕ ਡਾਢੀ ਅਦਭੁਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਇਸ ਵੇਲੇ 'ਸੁੰਨ' ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਆਖਾਂਗੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡਾ ਮੁਖ ਭਾਵ ਇਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਆਦਿ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ! ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਆਦਿ ਤਾਂ ਉਸ 'ਸੁੰਨ' ਵਿਚੋਂ ਇੰਝ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ ਜੀਕਣ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚੋਂ ਸੁਆਸ । ਪਰ ਆਦਿ ਨਿਰੰਜਨ ਸੂਰਜ-ਚੰਦ ਨਹੀਂ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਰਤਾ ਸੁੰਨਸਹਿਜ ਵਿਚ ਵਸਦਾ ਹੈ—

ਸੁੰਨਹੁ ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਗੋਣਾਰੇ । ਤਿਸਕੀ ਜੋਤਿ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰੇ ।
ਸੁੰਨੇ ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਨਿਰਾਲਮੁ ਸੁੰਨੇ ਤਾੜੀ ਲਾਇਦਾ ।
(ਮਾਰੂ ਮ: ੧)

(੪)

ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਹੈ ।

ਉਪਰ ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹਨ, ਸੁੰਨ-ਸੂਰਜ ਘਰ ਵਿਚ ਵਸਣ ਵਾਲੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਇਤਨੇ ਦੂਰ ਹਨ ਜੀਕਣ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਧਰਤੀ ਅਗੋਂ ਦੂਰ ਹੈ। ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ 'ਨ' ਅਖਰ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਯਥਾ ਨਿਰ-ਆਕਾਰ, ਨਿਰ-ਅੰਜਨ ਨਿਰ-ਮਾਇਲ ਇਤਿਆਦਿ, ਯਾ 'ਅ' ਅਖਰ ਨਾਲ ਜੋ 'ਨ' ਦਾ ਹੀ ਭਾਈ ਹੈ, ਯਥਾ ਅ-ਲੱਖ, ਅਗੋਚਰ, ਅਪਾਰ... ਇਤਿਆਦਿ ਯਾ 'ਸੁੰਨ' ਨਾਲ ਕਿਉਂਕਿ 'ਸੁੰਨ' ਦਾ ਭਾਵ ਭੀ ਏਹੋ ਹੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਕੀ ਕਾਬਨੋਂ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਅਸੀਂ 'ਕੋਟ-ਸੂਰਜ' ਵਾਲਾ ਕਰਕੇ ਪੁਕਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਕਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹਾਂ :-

'ਕੋਟਿ ਸੂਰ ਜਾ ਕੇ ਪਰਗਾਸ ।'

(ਭੈਰਉ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਬਿਜੁਲੀ ਚਮਕੇ ਹੋਇ ਅਨੰਦ । (ਉਹੋ)

ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੇ ਪਉੜੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਪਰ ਕੋਈ ਕੀਕਣ ਚੜ੍ਹੇ ? ਵੇਖੋ ਜੇ ਸੂਰਜ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਮਾਇਕ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੀਕਣ ਵੇਖੇ। ਸੂਰਜ ਇਸ ਜਗਤ ਦਾ ਦੀਵਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੋਤ ਬਿਨਾਂ ਅਸੀਂ ਇਸ ਪੰਚ-ਭੂਤਕ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਦੇ, ਭਾਵੇਂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਅੱਖੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣ। ਬਿੱਲੀ ਤੇ ਉੱਲੂ ਭਾਵੇਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਕ ਲੈਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਭੀ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਗੁਆਚੀਆਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸੁੰਗੜਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅੱਖ-ਪੁਤਲੀਆਂ ਨਾਲ ਹੀ ਲਭਦੇ ਹਨ। ਗਲ ਕੀ ਜੇ ਸੂਰਜ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਇਹ

ਮਾਇਕ ਜਗਤ ਦਿਸਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਲਭਣ ਲਈ 'ਨਾਮ' ਰੁਪੀ ਸ਼ਬਦ (Primeval
vibration = Logos ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈਂਦੇ ਲੈਂਦੇ ਉਸ 'ਨਾਮੀ'-
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਜਾ ਲਭਦੇ ਹਾਂ । ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :—

ਮੋਹਨਿ ਮੋਹਿ ਲੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਿ ।

ਗੁਰ ਕੈ 'ਸਬਦਿ' ਪਛਾਨਾ ਤੋਹਿ ।

(ਬਸੰਤ ਮ: ੧)

ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਦੁਆਰਾ ਪਛਾਤਾ, ਤੇ ਜਦ ਪਛਾਣ ਲਿਆ
ਤਾਂ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਲੀਆ ਇਹ ਪਾਇਆ :—

'ਅਨਿਕ ਸੂਰ ਸਸੀਅਰ ਨਖਿਆਤਿ ।

ਅਨਿਕ ਦੇਵੀ ਦੇਵਾ ਬਹੁ ਭਾਤਿ...

ਅਨਿਕ ਅਕਾਸ ਅਨਿਕ ਪਾਤਾਲ ।

ਅਨਿਕ ਮੁਖੀ ਜਪੀਐ ਗੋਪਾਲ ।...

ਅਨਿਕ ਪੁਰੀਆ ਅਨਿਕ ਤਹ ਖੰਡ ।

ਅਨਿਕ ਰੂਪ ਰੰਗ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ।

ਅਨਿਕ ਬਨਾ ਅਨਿਕ ਫਲ ਮੂਲ ।

ਆਪਹਿ ਸੂਖਮ ਆਪਹਿ ਅਸਬੂਲ ।'

[ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫]

ਜਦ ਅਸੀਂ ਇਸ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਅਟੁਟ ਕਿਰਣ ਨੂੰ ਫੜਦੇ
ਹਾਂ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਅਨੁਭਵ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ

ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੂਖਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਅਸਥੂਲ ਵੀ ਹੈ-ਸੂਖਮ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇਸ ਵਿਚ, -ਅਸਥੂਲ ਮਾਇਕ ਜਗਤ ਵਿਚ, ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਇਸ ਗੁਪਤ-ਪ੍ਰਗਟ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਅਨਿਕ ਬ੍ਰਹਮੇ, ਅਨਿਕ ਇੰਦ੍ਰ, ਅਨਿਕ ਸੂਰਜ, ਅਨਿਕ ਚੰਨ ਤਾਰੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਖੱਤਰ, ਅਨਿਕ ਪੁਰੀਆਂ ਤੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਹਨ । ਜੀਕਣ ਇਕ ਸੂਰਜ ਦੇ ਵੇਖਣ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਅਡੰਬਰ ਭਾਸਦਾ ਹੈ-ਕਿਧਰੇ ਬੂਟੇ ਬੂਟੀਆਂ, ਜਲ ਥਲ ਆਦੀ, ਤੀਕਣ ਹੀ 'ਨਾਮ' ਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਭਾਸਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਇਥੇ ਗੁਹਜ-ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਜੁ ਇਹ ਸੂਰਜ ਆਪਣੀ ਮਾਇਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਇਕ ਜਗਤ ਦਿਖਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਮਹਾਂ-ਸੂਰਜ (ਨਾਮ) ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਗਿਆਨ-ਚਾਨਣ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਸਾਨੂੰ 'ਅਨਿਕ' ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਇਕ ਅੱਖ ਦੇ ਝਲਕਾਰੇ ਵਿਚ, ਅਖੀਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆਂ ਹੀ, ਦਸ ਛਡਦਾ ਹੈ । ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੁ ਇਹ ਸੂਰਜ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਾਇਕ (Physical Light) ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਮਹਾਂ-ਸੂਰਜ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਮਾਇਕ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਦੀ ਤਾਂ ਗਿਆਨ-ਰੋਸ਼ਨੀ ਸੂਖਮ ਤੇ ਅਨੁਭਵੀ-(Light that is no light, Light that lightens this light, Light-Divine) ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਹੈ । ਹਾਂ ਹਾਂ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਹੀਂ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਤਾਂ ਪਰਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਿਦੇ ਹੁਲਾਸ ਵਾਲੀ ਅਨੁਭਵੀ ਆਤਮਕ ਠੰਢਕ ਹੈ-

ਭਇਆ ਪ੍ਰਗਾਸੁ ਰਿਦੈ ਉਲਾਸੁ

ਪ੍ਰਭੁ ਲੋੜੀਦਾ ਪਾਇਆ ।

ਦੁਖੁ ਨਾਨਾ ਸੁਖੁ ਘਰ ਮੀਹੁ ਵੁਠਾ

ਮਹਾ-ਅਨੰਦ ਸਹਜਾਇਆ ।
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਮੈ ਪੂਰਾ ਪਾਇਆ ।
 ਕਰਿ ਕਿਰਪਾ ਅਪੁਨੇ ਪਹਿ ਆਇਆ ।
 (ਸਾਰੰਗ ਮ: ੫)

੫.

ਹੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦੀਵਟਾਂ ਨਾਲ
 ਮੈਂਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾ ਚੁੰਧਿਆਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਿਜ-ਨੇਣਾਂ ਨਾਲ
 ਉਸ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਉਸ 'ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ' ਨੂੰ ਡਿੱਠਾ ਹੈ !! ਤੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ !
 ਹਟ ਜਾਓ, ਮੈਂਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਜਾਓ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂਡੇ
 ਅੰਦਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਝੁਕਿਆ ਹੈ, ਉਹ 'ਤਾਰਾ ਲੰਮਾ'
 ਨਦਰ-ਨਿਹਾਲੜਾ ! ਹੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ ! ਤੁਸੀਂ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਜਾਓ
 ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਉਹ ਭੇਦ ਪਾਇਆ ਹੈ, ਹਾਂ ਜੀ ਪਾਇਆ
 ਹੈ- 'ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਦੋਇ ਘਟਿ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਐਸਾ ਗਿਆਨੁ ਨ
 ਪਾਇਆ !' ਹੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ ! ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਉਪਰ ਝੁੰਡ ਕੱਢ
 ਲਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸੂਰਜ ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ
 ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਸਰਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ! ਹੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ ! ਆਪਣੀ ਪਰਲੋ-
 ਪਾਲੀ ਜੋਤ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਲਓ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ
 ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਉਸ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਨੂੰ ਜਿਸ ਤੋਂ ਪਰਲੋ ਡਰਦੀ ਹੈ !!
 ਹੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ ! ਡਰੋ ਮੈਥੋਂ ਡਰੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂਡੇ ਹਥ ਵਿਚ
 ਰਾਹੂ-ਕੇਤੂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਅਬਚਲੀ-ਜੋਤ ਨੂੰ
 ਡਿੱਠਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਰਾਹੂ ਕੇਤੂ ਪਨਿਹਾਰੇ ਹਨ !! ਹੇ ਚੰਦ ਸੂਰਜੋ !
 ਹਟ ਜਾਓ, ਮੈਥੋਂ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇਜ ਵਿਚ
 ਤਪਸ ਹੈ, ਤੇ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਤੇਜਮਈ
 'ਸੂਰਜ' ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਰਾ ਪੂਰਾ ਠੰਢ ਦਾ ਹੀ ਸੋਮਾ ਹੈ !! ਹੇ ਚੰਦ

ਸੂਰਜੋ ਹਟ ਜਾਓ, ਮੈਥੋਂ ਕੰਡ ਮੋੜ ਲਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਤੇਜ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਕਾਲਖ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਚੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚਰਖਾ ਕੱਤਦੀ ਬੁੱਢੀ ਭਾਸਦੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਡਿਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਓਹ ਚੰਨ ਜੋ ਬਿਨ-ਦਾਗ਼ਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਬੁੱਢੜੀ ਨਹੀਂ !! ਹੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜੋ ! ਮੈਥੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾ ਲਓ, ਕਤਰਾ ਲਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਸਭ ਪਾਜ ਲਾਹ ਛਡਾਂਗਾ; ਤੁਹਾਡੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਿਥੇ ਹੈ ਉਥੇ ਅਵਸ਼ ਪਰਛਾਵਾਂ ਵੀ ਨਾਲ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਓਹ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਸੋਹਣਾ ਜਿਸਦੀ ਜੋਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪਰਛਾਵਾ ਨਹੀਂ !! ਹੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜੋ ! ਹਟ ਜਾਓ ਹਟ ਜਾਓ, ਤੁਸੀਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਭਵਾਟੀਆ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਕਿਸੇ ਅਪਣੇ ਵਡਕੇ ਦੇ ਟਿਰਦ ਗਿਰਦ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਜੀ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਓਹ 'ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ' ਸੂਰਜ ਜਿਸ ਨੂੰ ਭਵਾਟੀਆਂ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂਕਿ ਸਭ ਉਸਦੀ ਹੀ ਪਰਕਰਮਾ ਵਿਚ ਜੁਟੇ ਹਨ । ਹਾਂ ਹਾਂ ਹਟ ਜਾਓ ਦੀਵੇ ਦੀਪਕ, ਨਿਕੀਆਂ ਵਡੀਆਂ ਜੋਤੋ, ਮਾਇਕੀ ਚਾਣਨਿਓ ! ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡਾ ਆਦਿ ਵੀ ਮਾਇਆ ਹੇ ਅੰਤ ਵੀ ਮਾਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਓਹ ਪੰਚ ਭੂ-ਆਤਮਾ ਇਸ ਵਿਚ ਸਭੇ ਭੂਤ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਾਨੋ ਕਦੀ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ !! ਹੇ 'ਬਸੰਤਰ', ਮੈਥੋਂ ਨਸ ਜਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੁ ਅਗਿਆਨ ਵੇਲੇ :-

ਈਧਨ ਤੇ ਬੈਸੰਤਰੁ ਭਾਗੇ ।

ਮਾਟੀ ਕਉ ਜਲੁ ਦਹਦਿਸ ਤਿਆਗੇ ।

ਪਰ ਪਰਮਜੋਤ ਤੂੰ ਆਜਾ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਆਜਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਓ ਜਾਂਦੀ !! ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਤਾਰਿਓ ! ਕੋਈ ਦਿਨ ਆਵੇਗਾ, ਜਦ ਤੁਹਾਡੀ ਜੋਤ ਬੁਝ ਜਾਵੇਗੀ ਯਾ ਮੱਧਮ

ਪੈ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਮੈਂ ਡਿੱਠੀ ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਡਿੱਠੀ ਹੈ, ਉਹ ਜੋਤ-
 ਬਾਣੀ—'ਚਹੁ ਜੁਗ ਮਹਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਸਾਚੀ ਬਾਣੀ !' ਹੇ ਸੂਰਜ !
 ਤੈਂਡੀ ਜਤ ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ ਪਰ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਹਾਂ
 ਹਾਂ, ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਸੂਰਜ ਜਿਸ ਦਾ ਹੈ 'ਦੀਪਕੁ ਤਿਹ ਲੰਇ !'
 ਹੇ ਸੂਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਤਨ ਨੂੰ ਠਰਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਬਚਾਉਂਦਾ
 ਹੈਂ ਪਰ ਮੈਂਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਪਰ ਅਜ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ
 ਹੈ, ਹਾਂ ਹਾਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ, ਉਹ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰਗ
 ਰਗ ਵਿਚ, ਲੁੰ ਲੁੰ ਵਿਚ, ਅਣੂ ਅਣੂ ਵਿਚ 'ਅਨਭੈ' ਦੀ ਰੁਣ
 ਬੁਣ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ—

‘ਭਇਓ ਪ੍ਰਕਾਸੁ ਸਰਬ ਉਜੀਆਰਾ
 ਗੁਰ ਗਿਆਨੁ ਮਨਹਿ ਪ੍ਰਗਟਾਇਓ ।’
 ‘ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਨਾਮੁ ਪੀਓ ਮਨੁ ਕ੍ਰਿਪਤਿਆ
 ਅਨਭੈ ਠਹਰਾਇਓ ।’

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫)

ਬਸ ਬਸ ! ਮੈਂ ਇਸ ਜੋਤ, ਇਸ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ
 ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਉਸ ਪਰਮ-ਜੋਤ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਹਾਂ ਜੋ ਅਗਿਆਨ
 ਵਿਨਾਸਕ ਹੈ, ਜੋ ਕਾਲੀ ਨਹੀਂ ਅਕਾਲੀ ਹੈ, ਨਹੀਂ, ਵਾਹ-ਵਾਹ
 ਰਸ-ਗੁੰਧੀ ਹੈ !!—ਉਸ ਜੋਤ ਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਨਾਮ ਅਕਾਲ-ਪੁਰਖ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ !!!

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ. ੭

‘ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਸੁਨਿ ਆਇਓ ਗੁਰ ਤੇ ।

ਜੋਗ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ।

ਇਥੇ ਮੈਂ ਕੁਝਕੁ ਅਜਿਹੇ ਭੁਲੇਖੇ ਲਿਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਮੈਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਿਆ ਪਰ ਕਈਆਂ ਵੀਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਹੈ । ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪੈਣ ਨਾਲ ਜੋ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਗਲ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਕੰਨੀਂ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਗਲਾਂ ਸੁਣੀਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਉਹੋ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖੀ ਜਾਵੇ ।

ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਤੰਜਲ ਰਿਖੀ ਦੇ ਯੋਗ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕਦੀ ਕਦੀ ਅਸ਼ਟਾਂਗ ਯੋਗ ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਦੇ ਅੱਠ ਅੰਗ ਆਸਣ ਨਿਯਮ ਇਤਿਆਦਿ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ । ਹਠ ਯੋਗ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕੁਝਕੁ ਹਠ ਯੋਗ ਦੇ ਅੰਗ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਉਪਰ ਹੋਰ ਟੀਕਾ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹਨ । ਆਓ ਕੁਝਕੁ ਮੋਟੇ ਮੋਟੇ ਭੁਲੇਖੇ ਵਰਣਨ ਕਰੀਏ ।

(੧) ਪਹਿਲਾ ਭੁਲੇਖਾ 'ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ' ਦਾ ਹੈ । ਯੋਗੀ ਪਹਿਲੋਂ ਸੁਆਸ ਅੰਦਰ ਖਿੱਚਦੇ ਹਨ ਜੋ ਪੂਰਕ ਹੋਇਆ, ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵਟ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਇਹ ਕੁੰਭਕ ਹੋਇਆ । ਫਿਰ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਇਹ ਰੋਚਕ ਹੋਇਆ । ਇੰਝ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸੋਹੇ ਆਦਿ ਮੰਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿਚਾਰਦੇ ਹਨ । ਦਸਮੇਸ਼ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਬਾਬਤ ਪਵਿਤ੍ਰ ਵਾਕ ਹੈ, 'ਫੋਕਟ ਕਰਮ ਨ ਕੋਡੀ ਕਾਮ' ਭਾਵ ਇੰਝ ਕਰਨਾ ਇਕ ਫੋਕਟ ਕਾਰਵਾਈ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੋਡੀ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ । ਕੀ ਸਾਡਾ ਸਰੀਰ ਕੋਈ ਭੱਠੀ ਹੈ ਜੁ ਇੰਝ ਸੁਆਸਾਂ ਦੁਆਰਾ ਅਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਧੁਖਣੀ ਨਾਲ ਗਰਮ ਕਰਨਾ ਹੈ ? ਇਕ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮੀ ਵੀਰ ਮੈਂ ਵੇਖੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਧੀ ਉਮਰ (੨੦ ਕੁ ਸਾਲ) ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿਚ ਫੋਟ ਪੈ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਉਠ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਟੁਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਸੋਟੀਆਂ ਭਾਰ ਉਠਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਨਾਲ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪਿੱਠ ਦੇ ਪੱਠਿਆਂ ਉਪਰ ਵਧੀਕ ਬੋਝ ਪਾਣ ਦਾ ਫਾਇਦਾ । ਲੋਕੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੁ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਨਾਲ ਫੇਫੜੇ ਤਾਕਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ । ਪਰ ਉਪਰ ਲਿਖੀ ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠੀ ਮਸਾਲ ਸਾਨੂੰ ਦਸਦੀ ਹੈ ਜੁ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਮੂਲੋਂ ਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਐਕਸ-ਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵੇਖੀ ਗਈ ਹੈ ਤੇ ਜਿਥੇ ਫੇਫੜਿਆਂ ਦਾ ਜੋਰ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਉਹ ਥਾਂ ਖੋਖਲੀ ਜੇਹੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ, ਉਥੋਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਪੀੜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦਵਾਈਆਂ, ਕੀਮਤੀ ਦਵਾਈਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ । ਮੈਂ ਇਸ ਮਸਾਲ ਦਾ ਵਰਨਣ ਇਸ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜੁ ਇਸ ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ ਨਾਲ ਫਾਇਦੇ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲੋਕੀਂ ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ-ਖਰਾਬ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ।

(੨) ਜੀਕਣ ਫੇਫੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰਾ ਤੂੜ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਨਾਲ ਖਰਾਬ ਕਰ ਲਈਦਾ ਹੈ ਤੀਕਣ ਤ੍ਰਾਟਕਾ ਆਦਿ ਮੁੰਦਰਾਂ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਹਠ ਯੋਗੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨ ਝਮਕਾਏ ਢੇਰ ਚਿਰ ਤੋੜੀ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਨੂੰ ਤ੍ਰਾਟਕਾ ਆਖੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨਾਲ ਅੱਖਾਂ ਛੇਤੀ ਖਰਾਬ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਲੀ ਪੈਣ ਨਾਲ ਲੋ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਯਾ ਫੇਫੜਿਆਂ ਉਪਰ ਬੋਝ ਪਾਣਾ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ ਨੂਟ ਕੇ ਮਨ ਨਾਲ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਜਿਹਵਾ ਦੁਆਰਾ ਯਾ ਹੋਠਾਂ ਦੁਆਰਾ। ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਅੱਖਾਂ ਸਾਧਾਰਨ ਤਰੀਕੇ ਤੇ ਖੁਲਦੀਆਂ ਤੇ ਮੀਟਣ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਮੁੰਦ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਰਹੋਂ ਦੀ ਸਚੇ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਤੇ ਫਿਰ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਤਿੰਨੋਂ ਪਰਸਪਰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਉਠਕ ਬੈਠਕਾਂ ਮੂਲੋਂ ਹੀ ਨਿਰਮੂਲ ਹਨ।

(੩) ਭਾਵੇਂ ਸਰੀਰ ਸਾਫ਼ ਰਖਣ ਲਈ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ 'ਨਾਮ ਦਾਨ' ਤੇ 'ਇਸ਼ਨਾਨ' ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ਼ਨਾਨ ਅੰਦਰਲੇ ਅੰਗਾਂ ਦੇ ਜੋ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਮਿਥੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਉਹ ਡਾਢੇ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹਨ। 'ਧੋਤੀ' ਜੋਗੀਆਂ ਦੀ ਉਹ ਮੁਦਰਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਉਹ ਕਪੜਾ ਖਾ ਕੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਖਿੱਚ ਕੇ ਅੰਤੜੀਆਂ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਨੌਤਿ' ਨਾਲ ਇੰਝ ਹੀ ਉਹ ਨੱਕ ਸਾਫ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਨਿਓਲੀ' ਨਾਲ ਉਹ ਪੇਟ ਨੂੰ ਮਧਾਣੀ ਵਾਂਗ ਰਿੜਕਦੇ ਹਨ, 'ਵਸਤੀ' ਨਾਲ ਗੁਦਾ ਨੂੰ ਅਨੀਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਭਾਠੀ' ਨਾਲ ਜੀਭ ਲੰਮੀ ਕਰਕੇ ਸੰਘ ਵਿਚ ਉਲਟਾ ਕੇ ਰਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਭ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਕੌੜੀ ਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਤੇ ਬੜੀਆਂ

ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਹਨ। 'ਧੌਤੀ' ਨਾਲ ਇਕ ਸਾਧੂ ਨੇ ਅਪਣੀ ਗਲਤੀ ਨਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਅੰਤੜੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋੜਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਲਈ ਵਲਿੱਸ ਪਾ ਲਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਹੁਣ ਉਹ ਹਰਨੀਏ (Hernia) ਦੇ ਸਦਾ ਲਈ ਰੋਗੀ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਮੁੱਢਾਂ ਦੇ ਔਗੁਣ ਹਨ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਅਲਪ ਅਹਾਰੀ ਬਣੀਏ ਤਾਂ ਸਾਡੀਆਂ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਨਾੜੀਆਂ ਅਪਣੇ ਆਪ ਸਾਫ਼ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਬਾਹਰੋਂ ਲੀਰਾਂ ਪਾ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰਨਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰ ਵਧੇਰਾ ਬੋਝ ਸੁੱਟਣਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਹਿ ਖੇਚਲ ਦੇਣੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਨਤੀਜਾ ਅਪਣੇ ਲਈ ਕਸ਼ਟ ਯਾ ਰੋਗ ਖੀਦਣਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਵਾਕ ਹੈ:-

੧. ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਭੁਅੰਗਮ ਭਾਠੀ,
 ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭ ਕਰੈ ।
 ਬਿਨੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਛੁ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀ,
 ਭਰਮੇ ਭੂਲਾ ਬੂਡਿ ਮਰੈ ।

[ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਮ: ੧]

੨. ਜੋਗ ਅਭਿਆਸ ਕਰਮ ਧਰਮ ਕਿਰਿਆ ।
 ਸਗਲ ਤਿਆਗਿ ਬਨ ਮਧੇ ਫਿਰਿਆ ।
 ਅਨਿਕ ਪਰਕਾਰ ਕੀਏ ਬਹੁ ਜਤਨਾ ।
 ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਹੋਮੇ ਬਹੁ ਰਤਨਾ ।
 ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਇ ਹੋਮੈ ਕਰਿ ਰਾਤੀ ।
 ਵਰਤ ਨੇਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਭਾਤੀ ।
 ਨਹੀਂ ਤੁਲਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਬੀਚਾਰੂ ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਪੀਐ ਇਕ ਬਾਰ । ੧ ।

ਨਉ ਖੰਡ ਪ੍ਰਿਥਮੀ ਫਿਰੈ ਚਿਰੁ ਜੀਵੈ ।

ਮਹਾ ਉਦਾਸੁ ਤਪੀਸਰੁ ਥੀਵੈ ।

ਅਗਨਿ ਮਾਹਿ ਹੋਮਤ ਪਰਾਨ ।

ਕਨਿਕ ਅਸੁ ਹੈਵਰ ਭੂਮਿ ਦਾਨ ।

ਨਿਉਲੀ ਕਰਮ ਕਰੈ ਬਹੁ ਆਸਨ ।

ਜੈਨ ਮਾਰਗ ਸੰਜਮ ਅਤਿ ਸਾਧਨ ।

ਨਿਮਖ । ਨਿਮਖ ਕਰਿ ਸਰੀਰੁ ਕਟਾਵੈ ।

ਤਉ ਭੀ ਹਉਮੈ ਮੈਲੁ ਨ ਜਾਵੈ ।

ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮੁ ਸਮਸਰਿ ਕਛੁ ਨਾਹਿ ।

ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮ ਜਪਤ ਗਤਿ ਪਾਹਿ । ੨ ।

(ਸੁਖਮਨੀ)

ਭਾਵ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਆਸਣ ਉਪਰ ਜੋਰ ਨਹੀਂ ਦੇਂਦੇ ਭਾਵੇਂ ਸਿੰਘ ਆਸਣ ਜਾ ਪਦਮ ਆਸਣ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕਿਉਂਕਿ 'ਉਠਤ ਬੈਠਤ ਸੋਵਤ ਜਾਗਤ' ਜਦ ਨਾਮ ਚਿਤਾਰਨਾ ਹੈ ਤਾਂ ਟੁਰਦਿਆਂ ਫਿਰਦਿਆਂ ਉਚਾਰਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਆਪਣੀ ਮੰਜੀ ਉਪਰ ਬੈਠ ਕੇ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਫਿਰ ਐਵੇਂ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਆਸਣ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠਣਾ ਜਾ ਅਗੋਂ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਨਿਓਲੀ ਕਰਮ ਆਦਿਕ ਮੁੱਦਰਾਂ ਨੂੰ ਵਰਤ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ ਆਪਣੇ ਹਥ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਉਪਰ ਕੁਹਾੜੀ ਮਾਰਨਾ ਹੈ । ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਸਾਡੀ ਬਿਰਹੋਂ ਜੁਆਲਾ ਆਪੇ ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤੀ ਆਪਣੇ ਆਪ

ਵਧਦੀ ਹੈ । ਇਕ ਦਿਨ ਆ ਪੁਜਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਧੁਨੀ
 ਫਿਰ ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਹਾਲ
 ਕਰਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਕਾਰ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਤੇ ਸੱਚੇ
 ਬਿਰਹੇ ਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਫੋਕਟ ਕਰਮਾਂ ਦੀ । ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ:-

(੧) ਅਤਿ ਸੁੰਦਰ ਕੁਲੀਨ ਚਤੁਰ
 ਮੁਖ ਗਿਆਨੀ ਧਨਵੰਤ ।
 ਮਿਰਤਕ ਕਹੀਅਹਿ ਨਾਨਕਾ
 ਜਿਹ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨਹੀਂ ਭਗਵੰਤ ।

(੨) ਰਤੇ ਸੇਈ ਜਿ ਮੁਖੁ ਨ ਮੋੜੁਨਿ
 ਜਿਨੀ ਸਿਵਾਤਾ ਸਾਈ ।
 ਝੜਿ ਝੜਿ ਪਵਦੇ ਕਚੇ ਬਿਰਹੀ
 ਜਿਨਾ ਕਾਰਿ ਨ ਆਈ ।

(ਸਲੋਕ ਮ: ੫)

ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਲਈ ਮਨ ਵਿਚ ਤੜਪ ਹੋਵੇ ਸੋਈਓ ਹੀ
 ਲਭਦੀ ਹੈ । ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰੀਤੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ
 ਰਿਧੀ ਸਿਧੀ, ਕਿਸੇ ਲਾਭ ਲਈ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਉਸ
 ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਹਕਿਆਰ ਕਰਕੇ ਫਰਤਦਾ
 ਹੈ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੇ; ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਚਕ
 ਦੀ ਕਾਰ ਹਉਮੈ ਵਿਚ ਰੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤੇ ਹਉਮੈ ਤੇ 'ਨਾਮ' ਦੀ
 ਆਪਸ ਵਿਚ ਘੜੇ ਵੱਟੇ ਵਾਲੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਹੈ !

(੩) ਅੰਤ ਨੂੰ ਆਓ ਉਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਖੋਲਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
 ਕਰੀਏ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜ ਕਲ ਦੀ ਇਕ ਬੜੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਜੋ 'ਨਾਮ'

ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਮੁਖ ਰੱਖਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਰਾਹੋਂ ਬੇਰਾਹ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਓਹ ਫਸੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾ ਦੇ ਅਚਾਰੀਯਾ ਜੀ ਪਾਸ ਜੋ ਜਾਓ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਅੱਗੇ ਓਹ ਇਕ ਨਕਸ਼ਾ ਰੱਖਣਗੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਖਟ-ਚਕਰ (ਛੇ ਚੱਕਰ) ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯੋਗੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਰੀੜ੍ਹ, ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿਚ ਹਨ, ਤੇ ਜੋ ਨਾੜੀ (Nerves) ਵਿਚ ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਸੂਖਮ ਗੰਢਾਂ (Plexus) ਕਰਕੇ ਮੰਨੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ । ਪਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਜਾਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ । ਯੋਗੀ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਛੇ-ਚੱਕਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਕੰਵਲ ਫੁੱਲ ਨਾਲ ਤੇ ਉਸ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਾਬਿਤ ਦੇਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪੰਖੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਸੱਦਦੇ ਹਨ । ਓਹ ਛੇ ਚੱਕਰ ਇਹ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨੋਕਲਪਤ ਅਸਥਾਨ ਇਹ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ—

੧. ਮੂਲਾਧਾਰ	ਚੱਕ੍ਰ...ਗੁਦਾ ਵਿਚ... ੪ ਪੰਖੜੀਆਂ
੨. ਸ੍ਵਾਧਿਸ਼ਠਾਣ	„ ...ਲਿੰਗ ਕੋਲ... ੬ „
੩. ਮਣਿਪੂਰ	„ ...ਨਾਭ „ ...੧੦ „
੪. ਅਨਾਹਤ	„ ...ਹਿਰਦੇ „ ...੧੨ „
੫. ਵਿਸ਼ੁਧ	„ ...ਕੰਠ „ ...੧੬ „
੬. ਆਗਿਆ	„ ...ਭੋਹਾਂ ਮੱਧ ... ੨ „

ਤੇ ਉਪਰ ਹੈ 'ਸਹੱਸਰ ਦਲ ਕਮਲ' ਜਿਸ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਹਨ, ਜੋ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਗਿਣਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਦਸਮ ਦਵਾਰ ਹੈ । ਹੁਣ ਚੁੰਕਿ ਸਾਡੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਵਿਚ ਕੁਝਕੁ (Ganglion) ਤੇ (Plexus) (ਗੰਢਾਂ) ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੱਛਮ ਦੇ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਵੀ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ

ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਯੋਗ ਦੇ ਇਹ ਚੱਕਰ ਠੀਕ ਹੋਣ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਵੇਖਣ ਵਾਲੀ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਾਡੀ ਰੀੜ੍ਹ-ਦੀ-ਨਾੜੀ (Spinal cord) ਵਿਚ ਇਕ ਨਹੀਂ, ੬ ਨਹੀਂ, ਅਨੇਕ ਹੀ ਐਸੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਹਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੰਢਾਂ ਤੇ ਚੱਕਰਾਂ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਮੇਲ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਰਤਾ ਕੁ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੋੜ-ਚੱਕ੍ਰਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਯਾ ਮੂਲ ਵਲ ਜਾਈਏ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਇਥੇ 'ਨਾਮ ਯਾ ਸ਼ਬਦ' ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਪੈਂਤੀ ਦੇ ਹੋਰ ਅਖਰਾਂ ਨਾਲ ਇਕ ਸੋਹਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰਕੇ ਦਸਿਆ ਹੈ। ਪੈਂਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰਾਂ ਨਾਲ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਵੰਡ ਕੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸੁਰ (Vowels) ਇਕ ਥਾਂ ਵਯੰਜਨ (Consonants) ਦੂਜੀ ਥਾਂ, ਫਿਰ ਅਗੇ ਉਹ ਹਿਸੇ ਜੋ ਨਕ ਵਿਚੋਂ ਬੋਲੀ ਦੇ ਹਨ (Nasals), ਹੋਠਾਂ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ ਹਨ (Labials) ਗਲੇ ਨਾਲ (Guturals) ਇਤਿਆਦਿ। ਹੇਠ ਦਿਤੇ ਨਕਸ਼ੇ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਗਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇਗੀ ਜੁ ਫਲਾਣੇ ਫੁੱਲ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪੰਖੜੀਆਂ ਕਿਉਂ ਹਨ, ਫਲਾਣੇ ਦੀਆਂ ੧੦ ਕਿਉਂ, ਫਲਾਣੇ ਦੀਆਂ ੧੨ ਕਿਉਂ ਤੇ ਇਸ ਗੁੰਝਲ ਦੇ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਉਪਰ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਝੱਟ ਹੀ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਜੁ ਸਾਡੇ ਭੋਲੇ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਭੁਲੇਖਿਆਂ ਵਿਚ ਪਾਕੇ ਕੀਕਣ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਟ ਚੱਕਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮੁਖ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ- ਸਿਰ (ਦਸਮ-ਦੁਾਰ) 'ਸਹੰਸ੍ਰ ਦਲ-ਕਮਲ' ਭਾਵ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਖੜੀਆਂ

ਅੱਖਾਂ = ੨ ਪੰਖੜੀਆਂ = ਦੋ ਅੱਖਰ (ਹ, ਸ) —
 | (ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ)
 ਕੰਠ (ਗਲਾ) = ੧੬ ਪੰਖੜੀਆਂ = ਸੌਲਾਂ-ਅੱਖਰ-ਅਆ, ਇ
 | ਈ, ਰੀ, ਗੀ, ਲੀ, ਲ੍ਹੀ, ਏ

ਹਿਰਦਾ (ਦਿਲ) = ੧੨ ਪੰਖੜੀਆਂ = ੧੨ ਵੋਲ (Vowels) ਹਨ।
 ਐ, ਓ, ਔ, ਆ:—(ਕੰਠ ਸੰਬੰਧਤ) ਇਹ ੧੬ ਸੰਬੰਧਤ ਦੇ Vowels ਹਨ।
 ਕ, ਖ, ਗ, ਘ, ਙ, ਚ, ਛ, ਜ, ਝ, ਞ—ਅੱਖਰ ਹਿਰਦਾ ਸੰਬੰਧਤ (Gutural) ਤੇ ਦੋ ਹੋਰ (ਸ, ਭ)

ਲਿੰਗ = ੬ ਪੰਖੜੀਆਂ = ਪ, ਫ, ਬ, ਭ, ਮ, ਵ,
ਅੱਖਰ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਸੰਬੰ-
ਧਤ (Lapials chiefly)

ਜੇ ਇਸ ਨਕਸ਼ੇ ਨੂੰ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਵੇਗਾ ਜ—

133

(੨) ਜੋ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਦੱਸੇ ਹਨ ਜਿਹਾ ਕਿ ਹਿਰਦਾ, ਕੰਠ ਆਦਿ ਉਹ ਵੀ ਕਲਪਤ ਹਨ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਸੰਬੰਧ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ, ਕੁਝ ਅੱਖਰ ਹੋਠਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੋਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਕੁਝ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਹਿੱਸੇ ਰਾਹੀਂ ਤੇ ਕੁਝ ਦੰਦਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਹਿੱਸੇ ਰਾਹੀਂ। ਪਰ ਇਹ ਆਖਣਾ ਜੁ ਫਲਾਣਾ ਕੰਨ ਵਿਚੋਂ ਯਾ ਨਾਭੀ ਵਿਚੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਭੁਲ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਮੇਲਵੇਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਲੜੀਆਂ ਪਰੋ ਕੇ ਤਸਵੀਰ ਬਣਾਈ ਗਈ ਹੈ। ਅੱਖਾਂ ਦੋ ਹਨ, ਸ ਤੇ ਹ ਇਥੇ ਰਖੇ ਗਏ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ 'ਹੰਗ' 'ਸੰਹ' ਮੂਲਮੰਤਰ ਰਚੇ ਗਏ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਦੋ ਮੂਲ-ਅੱਖਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਪੈਂਤੀ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹ ਓ, ਅ, ਏ, ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਮੁਸ਼ਾ-ਹਬਿਤ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰਖਿਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਹੀਆਂ ਦੋ ਅੱਖਾਂ ਤੇਹੇ ਹੀ ਇਹ ਦੋ ਅੱਖਰ। ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੁ ਅੱਖਾਂ ਪਿਛੇ ਇਹ ਦੋ ਅੱਖਰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਨ। ਨਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ੧੬ ਖੰਭੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਫੁਲ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ੧੨ ਵਾਲਾ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ, ਨਾ ਹੀ ੧੦ ਵਾਲਾ ਨਾਭਿ ਵਿਚ, ਯਾ ੬ ਵਾਲਾ ਲਿੰਗ ਵਿਚ, ਯਾ ੪ ਵਾਲਾ ਗੁਦਾ ਵਿਚ। ਇਹ ਤਾਂ ਇਕ ਮੁਸ਼ਾਹਬਿਤ (Analogy), ਇਕ ਕਿਸਮ ਦੀ ਅਖਰ-ਵੰਡ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਚਲਾ ਕੇ ਦਸੀ ਹੈ।

(੩) ਅਸਲ ਗਲ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਾਰੇ ਅਖਰ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੀ ਹਰਕਤ, ਥਾਟ ਯਾ ਜੁੱਬਸ ਤੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਸਿਰਫ ਜੀਭ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਪਾਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਤਾਰ ਵਜਾਣ ਵੇਲੇ ਤਾਰਾਂ ਉੱਪਰ ਹੱਥ ਅਗੇ ਪਿਛੇ ਹੋ ਕੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਸਾ, ਰੇ, ਗਾ, ਮਾ.....ਆਦਿ ਸੁਰਾਂ ਬਣਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਪਾਠਕ

ਸਜਣ ਪੁਛਣਗੇ ਜੁ ਇਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ।

ਉਤਰ ਹੈ ਜੇ ਮੁੱਢਲੀ ਹਰਕਤ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਥਾਟ ਯਾ ਥਰਕੇਬਣੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜਗਤ ਰਚਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ 'ਨਾਮ' (ਸ਼ਬਦ) ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੇ ਅਖਰਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਹੈ । ਬਸ ਉਸੇ ਨੂੰ ਲਭਣਾ ਲੋੜੀਂਦਾ ਹੈ । ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਹੰਸਰਦਲ-ਕਮਲ' ਭਾਵ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਪੰਖੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਕਮਲ ਆਖਣ ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਉਸ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਹੋਰਾਂ ਅਖਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗੁਣਾਂ ਹੈ । 'ਸਹੰਸਰ ਦਲ ਕਮਲ' ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਖਣਾ ਵੀ ਇਕ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਤਜ ਤਾਂ ਕੋਟਾਨ-ਕਟ ਹੈ । ਜੇ ਕੁੱਝ ਅਸੰਖਾਂ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸਹੰਸਰ' ਕਰਕੇ ਆਖਣਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਭੁਲੇਖਾ ਤੇ ਗਲਤੀ ਹੈ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਨਾਮ ਕਿਧਰੇ ਇਸ ਭਾਵ ਨਾਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਭੁੱਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਇਹਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਲਭਦੀਆਂ ਹਨ ਇਹ ਸਮਝਕੇ ਜੁ ਸਾਇੰਦ ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਫੁੱਲ ਹਨ । ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਥਾਂ ਲਈ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਦੇਵਤੇ ਵੀ ਰਚਦੇ ਹਨ, ਕਿਧਰੇ ਗਣੇਸ਼, ਕਿਧਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਕਿਧਰੇ ਸ਼ਿਵ । ਇਹ ਦੂਜੀ ਭੁੱਲ ਹੈ । ਇਹ ਉਹ ਗੜ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਜੋਗੀ' ਆਪ ਰਚਕੇ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਗਿਰਦੇ ਹਨ । ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਸਾਰੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਇਹ ਨਾ ਸਮਝਕੇ ਜੁ ੧੨ ਦਲ ਕਮਲ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ ਉਹ ਭੁਲਦੇ ਭੁਲਦੇ ਅਧਿਆਤਮ ਖੰਡ ਵਿਚ ਜਾ ਪੈਂਦੇ ਹਨ । ਕਬੀਰ ਜੀ ਯਾ ਹੋਰ ਭਗਤ ਜੀ ਜਦ 'ਉਲਟਤ ਪਵਨ ਚਕ੍ਰਖਟ ਭੇਦੇ' ਆਦਿ ਪਦ ਵਰਤਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੁ ਗਲ ਕੀ ਹੈ । ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣੀ ਧਿਆਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਇਕਾਗਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ

ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੁਠੀ ਤਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਅੰਦਰ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਨ,
ਪੌਣ ਯਾ ਹਵਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਣਾ, ਸਗੋਂ ਧਿਆਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸਿਮ-
ਰਨ ਦੁਆਰਾ ਰੋਕਣਾ ਹੈ। ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਪਰ ਲਿਖੇ
ਵਾਯੂ ਚੱਕਰ ਆਪੇ ਖੁਲ੍ਹਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਾਮ-ਮਹਾਰਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ
ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਇਧਰ ਉਧਰ ਤ੍ਰਾਟਕਾ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ।
ਇਹ ਇਕ ਅਜਿਹਾ ਭੁਲੇਖਾ, ਗ਼ੋਰਖ ਧੋਧਾ, ਭੁਲਭਲਈ ਜੋਗੀਆਂ
ਨੇ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਆਣੇ ੨ ਪੁਰਸ਼ ਵੀ ਡਿਗ ਰਹੇ
ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣਾ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ।

ਹੇ ਭੁਲੜੇ ਜੋਗੀ ! ਤੂੰ ਜੋਗ ਨੂੰ ਖਿੰਬਾ ਡੰਡਾ ਤੇ ਭਸਮ ਵਿਚ
ਮੰਨੀਂ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ! ਹੇ ਭੁਲੜੇ ਜੋਗੀ ! ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ, ਆਸਣ, ਤੇ
ਤ੍ਰਾਟਕਾ ਨੂੰ ਜੋਗ ਬਣਾਈ ਬੈਠਾ ਹੈਂ ! ਹੇ ਭੁਲੜੇ ਜੋਗੀ ! ਤੂੰ
ਖਟ ਚਕਰਾਂ ਤੇ ਸਹਿਸਰ ਦਲ ਕਮਲਾਂ ਵਿਚ ਰੁਝਾ ਬੈਠਾ ਹੈਂ !
ਹੇ ਭੁਲੜੇ ਜੋਗੀ ! ਤੂੰ ਮੜ੍ਹੀ ਮਸਾਣੀ, ਦੇਸ ਦਿਸਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ
ਭਰਮ ਰਿਹਾ ਹੈਂ ! ਆਜਾ ਆਜਾ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਫੜ ! ਮੈਂ ਡੇ
ਮਿਹਰਾਂ ਵਾਲੇ ਬਾਬੇ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀਉ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਫੜ, ਸਿਮਰਨ
ਕਰ ਤੇ ਨਾਮ-ਮਹਾਰਸ ਪੀ। ਸਚਾ ਯੋਗ ਉਸ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ
ਫੜਨਾ ਹੈ—ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਅਜਪਾ ਜਾਪ
ਦੁਆਰਾ—ਤੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਸਤੋਗੁਣ ਦਾ ਵਸਾਣਾ ਹੈ,
ਫਿਰ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਅਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਨਾ ਹੈ,
ਚਿਹ 'ਆਪਾ' ਸਭ ਵਿਚ ਭਰਪੂਰ ਵੱਖਣਾ ਹੈ। ਬਸ ਏਹੋ ਰਾਜਯੋਗ
ਹੈ, ਏਹੋ ਅਸਲ ਭਾਵ ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ ਹੈ, ਏਹੋ ਗੁਰਮਤਿ ਹੈ—

ਗੁਰਕਾ ਸਬਦ ਮਨੈ ਮਹਿ ਮੁੰਦ੍ਰਾ,
ਖਿੰਬਾ ਖਿਮਾ, ਹੰਢਾਵਉ ।
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੈ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨਉ।

'ਸਹਜ ਜੋਗ' ਨਿਧਿ ਪਾਵਉ ।...
 ਸਿਵਨਗਰੀ ਮਹਿ ਆਸਣਿ ਬੈਸਉ,
 ਕਲਪ ਤਿਆਗੀ ਬਾਦੇ ।
 ਸਿੰਝੀ-ਸਬਦੁ ਸਦਾ-ਧੁਨਿ ਸੋਹੈ,
 ਅਹਿਨਿਸਿ ਪੂਰੇ ਨਾਦੇ ।
 ਪਤੁ ਵੀਚਾਰ, ਗਿਆਨ ਮਤਿ ਡੰਡਾ,
 ਵਰਤਮਾਨ ਬਿਭੂਤੰ ।
 ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਰਹਿਚਾਸਿ ਹਮਾਰੀ,
 ਗੁਰਮੁਖਿ ਪੰਥੁ ਅਤੀਤੰ ।
 ਸਗਲੀ ਜੋਤਿ ਹਮਾਰੀ ਸੰਮਿਆ,
 ਨਾਨਾ ਵਰਨ ਅਨੇਕੰ ।
 ਕਹੁ ਨਾਨਕ, ਸੁਣਿ ਭਰਬਰਿ ਜੋਗੀ,
 ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਲਿਵ ਝੋਕੰ ।

(ਆਸ਼ਾ ਮ: ੧)

—

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ: ੮

‘ਗਣਤੈ ਪ੍ਰਭੂ ਨ ਪਾਈਐ ਦੂਜੈ ਭਰਮੀਤ ।’

(ਮ: ੩)

ਏਕੰਕਾਰ ਤੇ ਓਅੰਕਾਰ

ਅਖੀਰ ਵਿਚ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਅਖਰਾਂ ਤੇ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦੇ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਰਮਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਸਾਡੇ ਕਈ ਸਾਲ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਅਸੀਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤੇ (੧) ਏਕੰਕਾਰ ਵਰਤਦੇ ਹਾਂ । ਕੀ ਇਸ (੧) ਵਿਚ ਸਭ ਕੁਝ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ? ਯਾ ਕਿ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ਸਾਨੂੰ ੨, ੩, ੪, ੫, ਇਤਿਆਦ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਨੰਬਰ ਵਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਲਖਯ ਓਅੰਕਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ* । ਉਂਝ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਝਟ ਆਖੇ ਜੋ ਭਾਈ ‘ਏਕਾ’ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ, ਪਰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਜੋ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਿਠੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਕਿ

(੧) *ਓਅੰਕਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਤਪਤਿ.....ਓਅੰਕਾਰ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ । (ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ) (੨) ਓਅੰਕਾਰ ਉਤਪਾਤੀ । ਕੀਆ ਦਿਨਸੁ ਸਭ ਰਾਤੀ । ਮਾਰੂ ਮ: (੫) (੩) ‘ਓਅੰਕਾਰ ਸਭ ਸਿਸਟਿ ਉਪਾਈ।’ (ਮਾਰੂ ਮ: ੩)

ਜਿਤਨੀ ਵਿਚਾਰ ਤਿਤਨਾ ਹੀ ਝਮੇਲਾ, ਜੀਕਣ ਜਿਤਨੀ ਤੇਜ਼
ਰੋਸਨੀ ਉਤਨਾ ਹੀ ਗੂੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ :-

ਗੋਸ਼ਟ ਗਾਂਗੇ ਤੇਲੀਐ
ਪੰਡਿਤ ਨਾਲ ਹੋਵੇ ਜਗ ਦੇਖੈ ।
ਖੜੀ ਕਰੇ ਇਕ ਅੰਗੁਲੀ
ਗਾਂਗਾ ਦੋਇ ਵੇਖਾਲੈ ਰੇਖੈ ।
ਫੇਰ ਉਚਾਇ ਪੰਜਾਗਲਾ
ਗਾਂਗਹ ਮੁਠ ਹਲਾਇ ਅਲੇਖੈ ।
ਪੈਰੀਂ ਪੈ ਉਠ ਚਲਿਆ
ਪੰਡਿਤ ਹਾਰ ਭੁਲਾਵੈ ਭੇਖੈ ।
ਨਿਰਗੁਨ ਸਰਗੁਨ ਅੰਗ ਦੋਇ
ਪਰਮੇਸਰ ਮਿਲਨ ਸਰੇਖੈ ।
ਅੱਖੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭੰਨਸਾਂ
ਮੁਕੀ ਲਾਇ ਹਲਾਇ ਨਿਮੇਖੈ ।
ਮੂਰਖ ਪੰਡਿਤ ਮੂਰਤ ਵਸੇਖੈ । ੧੮।੩੨।

ਅਰਥਾਤ ਇਕ ਮੂਰਖ ਤੇ ਇਕ ਬਹੁ-ਪੜ੍ਹੇ ਪੰਡਿਤ ਦਾ
ਇਥੇ ਸੰਬਾਦ ਹੈ, ਪਰ ਚੁਪ ਗੜੱਪੀ । ਉਸ ਮੂਰਖ ਗਾਂਗੇ ਤੇਲੀ
ਦੀ ਹੁਣ ਚਤੁਰ ਪੰਡਿਤ ਨਾਲ ਸੈਨਤਾਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟ ਸ਼ੁਰੂ ਹੈ ਤੇ
ਲੋਕੀਂ ਵੇਖ ਰਹੇ ਹਨ । ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਚਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਨ
ਵੇਲੇ ਇਕ ਉਂਗਲੀ ਖੜੀ ਕੀਤੀ, ਏਹ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਜੁ ਵਾਹਿ-
ਗੁਰੂ ਕਰਤਾ ਇਕੋ ਇਕ ਹੈ । ਉਹ ਸੱਚਾ ਹੈ, ਪਰ ਗਾਂਗਾ

ਤੇਲੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੁ ਪੰਡਤ ਮੈਂਡੀ ਇਕ ਅੱਖ ਕੱਢੂ ਹੈ, ਤਾਂ ਗਾਂਗੇ
 ਨੇ ਦੋ ਉਂਗਲਾਂ ਚੁਕੀਆਂ ਜੁ ਮੈਂ ਤੈਂਡੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢ
 ਦੇਵਾਂਗਾ। ਮੂਰਖ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿਓ ਪਰ
 ਵੇਖੋ ਸਿਆਣਾ ਪੰਡਤ ਕੀ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਓਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੁ
 'ਦੂਜਾ' ਆਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ (੧) ਠੀਕ
 ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ, ਜਦ ਤੋੜੀ ਮਾਇਆ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਤਦ ਤੋੜੀ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਭੀ ਅਧੂਰਾ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ੧
 ਨਹੀਂ ੨ ਨੰਬਰ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੇ ਠੀਕ
 ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ ਹੈਰਾਨ ਹੋਕੇ ਸਵੀ-
 ਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਥੇ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ, ਅਗੋਂ ਪੰਡਤ ਪੰਜ
 ਉਂਗਲੀਆਂ ਖੜੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਦਸਣ ਵਾਸਤੇ ਜੁ
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੰਜ-ਭੂ-ਆਤਮਾ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜ ਭੂਤ
 ਨਿਕਲ ਕੇ ਸਾਰੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਚਦੇ ਹਨ। ਓਹ ਇਥੇ ਤਕ ਠੀਕ
 ਹੈ। ਪਰ ਗਾਂਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਜੁ ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਥੱਪੜ ਮਾਰਨਾ
 ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤਾਂ ਗਾਂਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਘਸ਼ਨ ਵਟ ਕੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਜੁ ਮੈਂ
 ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਮਾਰਾਂਗਾ। ਪੰਡਤ ਇਹ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਪਰਲੋ
 ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਭਾਵ ਪੰਜ-ਤੱਤ
 ਮਾਨੋ ਮੁਨੀ ਦੇ ਮੀਟੇ ਹੋਏ (੦) ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ
 ਕਰ ਕੇ (੦) ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਦਾ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ
 ਵੀ ਇਕ ਲਿਹਾਜ਼ ਤੇ ਠੀਕ ਹੈ। ਮੂਰਖ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਆਖਦਾ ਹੈ,
 ਪਰ ਪੰਡਤ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਸਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਹ ਏਕੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
 ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਪਕੜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਖਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ
 ਤਾਂ ਇਕ, ਪਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਉਸ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖ ਹਨ,
 ਇਸ ਕਰਕੇ (੨) ਵੀ ਠੀਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਹੈ। ਫਿਰ (੦) ਨੂੰ ਪਕੜਦਾ
 ਹੈ, ਜੁ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਇਸੇ ਵਿਚ ਜਾ ਲੀਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ "ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਓ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸੋਚੋ ਤਾਂ ਉਹ ਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ" ਆਓ ਅਸੀਂ ਇਕ ਇਕ ਨੂੰ ਲਈਏ :-

"੦ ਅੰਗ ਸੁੰਨ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਜਦ ਪਰਲੋ ਸੀ । ਪਰ ਹੁਣ ਜਦ ਜਗਤ ਹੋ ਗਿਆ ਉਸ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਚਿੰਨ੍ਹ ਠੀਕ ਨਹੀਂ । ਨਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੋਤੀ ਸਰੂਪ ਹੈ, ਉਹ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਸੁੰਨ ਮਸੁੰਨ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਲਈ ਸੂਰਜ ਵਰਗਾ ਗੋਲ-ਚਕਰ (*) ਵਰਤੀਏ, ਪਰ ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ 'ਸੁੰਨ' ਅਯੋਗ ਹੈ ।

ਫਿਰ ਏਕਾ ਲਓ । ਇਹ ਏਕੰਕਾਰ ਵਾਚਕ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੱਚ ਮੁਚ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ ।

ਪਰ ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ ਤਾਂ ਸਰਗੁਣ ਵੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਮਾਇਆ ਵੀ ਹੈ, ਜੇ ਉਹ ਸ਼ਿਵ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਹੈ । ਹੋਰ ਅਗਾਂਹ ਆਓ ਤੇ ਵੇਖੋ ਦੁਖ-ਸੁਖ, ਹਰਖ-ਸੋਗ, ਨਰਕ ਸੁਰਗ, ਪੁੰਨ-ਪਾਪ, ਜਨਮ-ਮਰਨ, ਜੀਵਨ-ਮੁਕਤ, ਭਲਾ-ਬੁਰਾ, ਮਿਤ੍ਰ-ਸਤ੍ਰ, ਸੰਜੋਗ ਵਿਜੋਗ, ਆਸਾ-ਮਨਸਾ, ਉਸਤਤ-ਨਿੰਦਾ, ਦਿਨ-ਰਾਤ, ਪਰਲੋ-ਉਤਪਤੀ, ਅਕਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਇਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਦੋਵੇਂ ਉਸੇ ਦੇ ਹੀ ਦੋ ਪੱਖ ਹਨ । ਕੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਲਈ ੨ ਅੰਗ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੁ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਹੁਣ ੨ ਅੰਗ ਨਿਰਗੁਣ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਤਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਸੁਣਦੇ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਮੁਖ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਹਨ, ਕਰਤਾ, ਭਰਤਾ, ਤੇ ਹਰਤਾ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨ, ਮਹੇਸ਼, ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਮੁਖ ਲੋਕ ਹਨ, ਅਕਾਸ਼ ਮਾਤ ਲੋਕ

ਤੇ ਪਾਤਾਲ; ਫਿਰ ਉਸ ਕਾਲ ਦੇ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ ਹਨ,—ਭੂਤ
 ਭਵਿੱਖਤ, ਵਰਤਮਾਨ, ਫਿਰ ਦੇਸ ਦੇ ਵੀ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ ਹਨ—ਆਦਿ.
 ਮੱਧ ਤੇ ਅੰਤ, ਫਿਰ ਮਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਅੰਗ ਹਨ ਮਨ, ਬਚ,
 ਕਰਮ, ਫਿਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਟੋਟੇ ਹਨ—ਜੰਮਣ, ਮਰਣ,
 ਜੀਵਨ, ਫਿਰ ਹਾਲਤਾਂ ਤਿੰਨ ਹਨ—ਆਧ, ਬਿਆਧ, ਉਪਾਧਿ,
 ਫਿਰ ਅਵਸਥਾ ਤਿੰਨ ਹਨ—ਸੁਰਗ, ਮਿਰਤ, ਨਰਕ, ਫਿਰ
 ਉਤਮ, ਮੱਧਮ, ਨੀਚ, ਫਿਰ ਆਰਜਾ ਦੇ ਟੋਟੇ ਤਿੰਨ ਹਨ—ਬਾਲਕ,
 ਜੋਬਨ, ਬਿਰਧ, ਫਿਰ ਤ੍ਰਿਕੁਟੀਆਂ ਤਿੰਨ ਹਨ—ਰਜੋ, ਤਮੋ, ਸਤੋ,
 ਇੜਾ, ਪਿੰਗਲਾ, ਸੁਖਮਨਾ, ਸੁਖ, ਦੁਖ ਤੇ ਸਮਤਾ, ਧਿਆਨ,
 ਧੇ, ਧਿਆਵਣ ਵਾਲਾ, ਇਤਿਆਦਿ । ਇਸ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਉਪਰ ਜੇ
 ਸਮੁੱਚੀ ਨਜ਼ਰ ਫੇਰੀਏ ਤਾਂ ਕੀ ਉਸ ਲਈ ਤਿੰਨ ਚਿੰਨ੍ਹ ਠੀਕ
 ਨਹੀਂ ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੁ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਤਿੰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਉਪਰ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਕੀ
 ਤਿੰਨ ਹੀ ਠੀਕ ਹੈ, ਚਾਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ? ਵੇਖੋ ਖਾਣੀਆਂ ਚਾਰ
 ਹਨ—ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ, ਸੇਤਜ ਉਤਭੁਜ, ਪਾਸੇ ਚਾਰ ਹਨ—ਪੂਰਬ
 ਪੱਛਮ ਉਤਰ ਦੱਖਣ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁੰਟਾਂ ਵੀ ਚਾਰ ਹਨ,
 ਫਿਰ ਜੁਗ ਚਾਰ ਹਨ—ਸਤਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦਵਾਪਰ ਤੇ ਕਲਜੁਗ,
 ਵਰਨ ਚਾਰ ਹਨ, ਵੇਦ ਚਾਰ ਹਨ, ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਮੋਖ ਚਾਰ
 ਹਨ, ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਰੇ ਕ੍ਰੋ ਗੁਨ ਅਭੀਤ ਚਾਰ ਹਨ, ਇਤਿਆਦਿ ।
 ਕੀ ਫਿਰ ੪ ਅੰਗ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਸਤੇ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ? ਉੱਤਰ
 ਹੈ ਜੁ ਠੀਕ ਹੈ ।

ਚਾਰ ਅੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ।
 ਕੀ ਇਹੋ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ? ਵੇਖੋ ਤੱਤ ਪੰਜ ਹਨ—ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਜਲ,
 ਅਗਨੀ, ਵਾਯੂ, ਆਕਾਸ਼, ਫਿਰ ਪੰਜ ਦੂਤ ਇਹ ਹਨ—ਕਾਮ,
 ਕ੍ਰੋਧ, ਲੋਭ, ਮੋਹ, ਅਹੰਕਾਰ, ਪੰਜ ਪ੍ਰਵਾਣ ਗੁਣ ਇਹ ਹਨ—ਸਤ,

ਸੰਤੋਖ, ਦਇਆ, ਪਰਮ, ਧੀਰਜ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ, ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹਨ, ਫਿਰ ਖੇਚਰ, ਭੂਚਰ, ਚਾਚਰ, ਉਨਮਨ ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਪੰਜ ਯੋਗ ਚਾਲਾਂ ਹਨ। ਇਤਿ ਆਦਿ। ਕੀ ਫਿਰ ਪੰਜ ਪੱਦ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੁ ਠੀਕ ਹੈ।

ਪੰਜ ਅੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ, ਪਰ ਕੀ ਇਥੇ ਹੀ ਬੱਸ ਹੈ ਤੇ ਛੇ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ? ਵੇਖੋ ਰੁਤਾਂ ਛੇ ਹਨ—ਬਸੰਤ, ਗ੍ਰੀਖਮ, ਪਾਵਸ, ਸ਼ਿਸ਼ਰ, ਸਰਦ,—ਹੇਮੰਤ, ਦਰ-ਸ਼ਨ ਛੇ ਹਨ—ਸਾਖ, ਨਿਆਇ, ਵੈਸ਼ੇਸ਼ਕ, ਯੋਗ, ਮੀਮਾਂਸਾ, ਵੇਦਾਂਤ। ਰਸ ਛੇ ਹਨ—ਖੱਟਾ, ਮਿੱਠਾ, ਕਸੈਲਾ, ਕੌੜਾ, ਸਲੂਣਾ, ਤਿੱਖਾ। ਵੱਡੇ ਰਾਗ ਛੇ ਹਨ, ਛੇ ਚਿਰ-ਜੀਵੀ ਹਨ, ਲੋਮਸ, ਥਾਗ-ਭਸ਼ੰਡ ਆਦਿ। ਛੇ ਜਤੀ ਹਨ—ਲਛਮਨ ਤੇ ਭੀਸ਼ਮ ਪਤਾਮਾ ਆਦਿ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ੬ ਨੰਬਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੁ ਠੀਕ ਹੈ।

ਛੇ ਨੰਬਰ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ। ਪਰ ਕੀ ਸੱਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ? ਵੇਖੋ ਸੱਤ ਸਮੁੰਦਰ, ਸੱਤ ਦੀਪ, ਸੱਤ ਪੁਰੀਆਂ, ਸੱਤ ਪਾਤਾਲ, ਸੱਤ ਅਕਾਸ਼, ਸੱਤ ਰਾਗ ਦੀਆਂ ਸੁਰਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਸੱਤੇ ਹਫਤੇ ਦੇ ਵਾਰ ਹਨ, ਕੀ ਫਿਰ ਸੱਤ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਸੱਤ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਕੀ ਹੁਣ ਅੱਠ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ? ਵੇਖੋ ਅੱਠ ਸਿਧੀਆਂ ਹਨ, ਯੋਗ ਅਸਟਾਂਗ ਹੈ, ਦਿਨ ਰਾਤ ਦੇ ਅੱਠ ਪਹਿਰ ਹਨ, ਅਸਟ ਧਾਤ ਮਿਲਕੇ ਇਕ ਵੱਡੀ ਧਾਤ ਗਿਣੀ ਗਈ ਹੈ। ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਅੱਠ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਅੱਠ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ, ਕੀ ਨੌਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ? ਵੇਖੋ ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ ਹਨ, ਨੌਂ ਗ੍ਰਹਿ ਹਨ,

ਨੈਂ ਭਗਤੀ ਦੇ ਅੰਗ ਹਨ, ਸਰੀਰ ਦੇ ਨੈਂ ਦੁਆਰ ਹਨ, ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਸਤੇ ਨੈਂ ਅੱਖਰ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ?

ਨੈਂ ਅੰਗ ਦੀ ਲੋੜ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦਸ ਆਏ ਹਾਂ ਪਰ ਕੀ ਦੱਸ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ? ਵੇਖੋ ਵੱਡੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ, ਵਡੇ ਪੁਰਬ ਦਸ ਹਨ, ਇੰਦਰੇ ਦਸ ਹਨ, ਦਿਸਾਂ ਦਸ ਹਨ । ਕੀ ਫਿਰ ਦਸ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ? ਠੀਕ ਹੈ ।

ਪਰ ਕੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਇਕ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸੰਪੂਰਨ ਹੈ ? ਨਹੀਂ । ਜੇ ਇਕ ਨੂੰ ਪਕੜੀਏ ਤਾਂ ਇਕ ਅਧੂਰਾ ਜਾਪਦਾ ਹੈ, ਦੋ ਵੀ ਅਧੂਰਾ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਵੀ ਇਤ-ਆਦਿ । ਫੋਟੋ ਫੋਟੋ ਹੀ ਹੈ, ਫੋਟੋ ਕਦੀ ਓਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਜਿਸਦੀ ਫੋਟੋ ਦਸੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ । ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਫੋਟੋ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਯਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਜਾਂ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਹੈ । ਕੋਈ ਅਖਰ ਨਹੀਂ ਜੇਹੜਾ ਤੁਸੀਂ ਲਓ ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੰਡ ਨਾ ਦੇ ਜਾਵੇ । ਅਸੀਂ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਾਂ, ਜ਼ਰੂਰ ਏਕਾ ਹੋਰ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਉਚੇਚਾ ਅੰਕ ਹੈ । ਪਰ ਯਾਦ ਰਖੋ ਜੁ ਇਹ ਏਕਾ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਏਕ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕਾਈ ਦਹਾਈ ਗਿਣੀਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਏਕਾ ਓਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਦਸ, ਹਜ਼ਾਰ, ਲੱਖ ਕਰੋੜ, ਅਰਬ, ਖਰਬ, ਸੰਖ ਅਸੰਖ ਖਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਫਿਰ ਇਹ ਏਕਾ ਓਹ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨਿਕ ਅਕਾਸ਼ ਤੇ ਅਨਿਕ ਪਾਤਾਲ ਖਪ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਇਹ ਏਕਾ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਤੇ ਸਾਰੀ ਸਮੇਟਦਾ ਹੈ । ਹਾਂ ਜੀ ਇਹ ਏਕਾ ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਏਕਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਮਗਰਮੱਛ ਏਕਾ ਹੈ ਜਿਸਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਜਲ ਥਲ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦਾ

ਹੈ। ਹਾਂ ਹਾਂ, ਜਿਸਦੇ ਅੰਦਰ ਵਣ ਤ੍ਰਿਣ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਕੁਝ ਹੈ। ਜੋ ਅੱਖਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕੰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣੀਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਹੱਥਾਂ ਦੁਆਰਾ ਟੋਹੀਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨੱਕ ਦੁਆਰਾ ਸੁੰਘੀਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਭ ਇਸੇ ਏਕੇ ਵਿਚ ਹੈ—

(੧) ਇਕਸੁ ਬਿਨੁ ਨਾਹੀ ਦੂਜਾ ਕੋਇ ।

(੨) ਏਕੋ ਏਕੁ ਏਕੁ ਪਛਾਨੈ ।

ਇਤ ਉਤ ਕੀ ਓਹੁ ਸੋਝੀ ਜਾਨੈ ।

(ਗਉੜੀ ਮ: ੫)

(੩) ਅਸਟ ਏਕ ਦਿਗਰਿ ਕੁਈ ।

ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ ।

(ਮਾਝ ੪: ੧)

ਹਾਂ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਕੂਕ ਕੂਕ ਕੇ ਆਖਦੇ ਹਨ 'ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ', ਤੇ ਇਹ ਦੱਸਣ ਵਾਸਤੇ ਜੁ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਪਣੇ ਉਪਰ ਆਪ ਸੁਆਲ ਕਰਦੇ ਹਨ—

'ਅਸਤਿ ਏਕ, ਦਿਗਰਿ ਕੁਈ ?'

ਦਿਗਰਿ ਕੋਈ ? ਕੀ ਕੋਈ ਦੂਜਾ ਹੈ ? ਭਾਵ ਨਹੀਂ—

'ਨ ਸੂਰ ਸਸਿ ਮੰਡਲੋ । ਨ ਸਪਤ ਦੀਪ ਨਹ ਜਲੋ ।

ਅੰਨ ਪਉਣ ਥਿਰ ਨ ਕੁਈ । ਏਕ ਤੁਈ ਏਕ ਤੁਈ ।'

ਬਸ ਫਿਰ ਇਥੇ ਅੱਪੜਕੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਏਕਾ ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਏਕਾ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਹ ਏਕਾ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ-ਮਾਨ

ਤੇ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਜਗਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲਪੇਟ ਵਿਚ ਲੈ ਆਉਂਦਾ ਹੈ—

‘ਏਕੰਕਾਰੁ ਏਕੁ ਪਾਸਾਰਾ ਏਕੈ ਅਪਰ ਅਪਾਰਾ ।

ਏਕੁ ਬਿਸਥੀਰਨੁ ਏਕੁ ਸੰਪੂਰਨ ਏਕੈ ਪ੍ਰਾਨ ਅਧਾਰਾ ।’

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੫)

੨

ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਭਾਵੇਂ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਕਿਸੇ ਅੰਗ ਨੂੰ ਲਓ ਉਹ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਸਮਰਥ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਪੈਂਤੀ ਦਾ ਕੋਈ ਅੱਖਰ ਲਓ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਅਧੂਰਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਹੈ, ਬਾਕੀ ਅਸਗਾਹ ਸਮੁੰਦਰ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਅਸੀਂ ਪੈਂਤੀ ਅੱਖਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਬਾਵਨ ਅੱਖਰ ਸਭੇ ਹੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਇਕੱਠੇ ਕਰੀਏ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸਭ ਕੁਝ ਕਥਨੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਥਨੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਗੋਚਰ ਅੰਗ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਅਗੋਚਰ ਜੋ ਉਚੇਰਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ। ਯਥਾ ਕਬੀਰ ਜੀ—

‘ਬਾਵਨ ਅਛਰ ਲੋਕ ਤੂੰ ਸਭੁ ਕਛੁ ਇਨ ਹੀ ਮਾਹਿ ।

ਏ ਅਖਰ ਖਿਰਿ ਜਾਹਿਗੇ ਓਇ ਅਖਰ ਇਨ ਮਹਿ ਨਾਹਿ ।

ਜਹਾ ਬੋਲ ਤਹ ਅਛਰ ਆਵਾ । ਜਹ ਅਬੋਲ ਤਹ ਮਨੁ ਨ ਰਹਾਵਾ ।

ਬੋਲ ਅਬੋਲ ਮਧਿ ਹੈ ਸੋਈ । ਜਸ ਓਹੁ ਹੈ ਤਸ ਲਖੈ ਨ ਕੋਈ ।

(ਗਉੜੀ ਕਬੀਰ ਜੀ)

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਇਹ ਸਭ ਖੁਰਨ ਵਾਲੇ, ਵਿਗੜਨ ਵਾਲੇ

ਉਰੇ ਉਰੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ। ਤੇ ਉਹ ਅਗੋਚਰ, ਅਪ੍ਰੰਪਰ, ਅਪਾਰ, ਅਕਥ-ਕਥਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕਰੀਦਾ ਹੈ। ਆਓ ਜ਼ਰਾ ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਰਤਾ ਕੁ ਹੇਰ ਫੇਰ ਵਿਚਾਰੀਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇੰਝ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪਤਾ ਲਗੇਗਾ ਜੋ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਕਿਉਂ ਤੇ ਕੀਕਣ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

(੧) 'ਅਨੁਭਵੀ' ਗਿਆਨ ਕਿਉਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ? ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਜੋ ਜਿਹਵਾ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਖਰ ਆਖਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਹਨ, ਜੋ ਮਨ ਵਿਚ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਮਨ ਨੂੰ ਛੱਡਕੇ ਅਸੀਂ ਉਨਮਨ ਵਲ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅੱਖਰ ਪਿਛੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਅਸੀਂ ਬਿਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਖੰਭਾਂ ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰਦੇ ਹਾਂ, ਜਦ ਤੋੜੀ ਬੋਲ ਤੇ ਅਬੋਲ ਦੇ ਅੱਧ ਮਿਆਨੇ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਤਦ ਤੋੜੀ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਬਿਸਮਈ ਬਚਨ ਬੋਲਦੇ ਹਾਂ, ਯਥਾ ਆਹਾ ! ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਧੰਨ ਧੰਨ ! ਇਤਿਆਦਿ। ਪਰ ਜਦ ਇਹ ਹੱਦ ਵੀ ਟੱਪੀ ਤਾਂ 'ਅਕਥ-ਕਥਾ' (Ineffable) ਆ ਗਈ ਜੋ ਕਥਨੀ ਬਦਨੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਤਨੀ ਹੈ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਆਕਾਸ਼ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੁ ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਇਕ ਹਿਸਾ ਇਸ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੈ, ਤੇ ਤਿੰਨ ਹਿਸੇ ਬਾਹਰ, ਭਾਵ ਉਹ ਰਤਾ ਕੁ ਪ੍ਰਗਟ ਹੈ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਸਾਰਾ ਅਗੋਚਰ, ਨਿਰਗੁਣ, ਨਿਰਕਥਾ ਮੰਡਲ ਵਿਚ ਹੈ।

(੨) ਇਸ ਉੱਚਮ-ਉੱਚੀ (Transcendental) ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਕੀਕਣ ਦਰਸਾਈਏ ? ਅਸੀਂ ਇਕ ਤਰੀਕਾ ਤਾਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ, ਉਹ ਅਨੁਭਵ ਯਾ ਅਕਥ ਕਥਾ, ਅਗੋਚਰ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਤਰੀਕਾ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਮਾਇਆ ਦੀ ਪਹਿਲੋਂ ਮਨੋ-ਕਲਪਤ ਹਦਬੰਦੀ ਕਰਨੀ, ਫਿਰ ਉਸ ਤੋਂ ਉੱਚੇਰਾ ਅੱਖਰ

ਢੰਡਣਾ। ਵੇਖੋ ਜੇ ਅਸੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ੧੦੦ ਕਰਕੇ ਲਿਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੂੰ ਇਕੋਤਰਸੈਵਾਂ ਆਖਾਂਗੇ, ਭਾਵ ਇਕ ਹੋਰ ਉਤਲਾ। ਜੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਰਜੋ, ਸਤੋ, ਤਮੋ ਦੇ ਤਿੰਨ-ਪਦ ਆਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਚੌਥੇ-ਪਦ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਆਖਾਂਗੇ। ਜੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਵੀਹ ਵਿਸਵੇ ਆਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕੀਸ ਕਰਕੇ, ਭਾਵ ਇਕ ਹੋਰ ਉਤਲਾ। ਜੇ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਲੱਖ ਕਰਕੇ ਲਿਖਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸਵਾ-ਲੱਖ ਕਰਕੇ ਆਖਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਓਹ ਤਾਂ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਨਾ ਚੌਥੇ, ਨਾ ਇਕੀਵੇਂ, ਨਾ ਇਕੋਤਰਸੈਵੇਂ, ਨਾ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਰਜੇ ਉਪਰ ਹੈ, ਓਹ ਤਾਂ ਓਥੇ ਹੈ ਜਿਥੇ 'ਨ' ਅੱਖਰ ਹੀ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਜਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਕੀ? ਪਹਿਲੋਂ ਮਨੋਕਲਪਤ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹੱਦ-ਬੰਦੀ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਉਸ ਉਪਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਦਰਜਾ ਉੱਚਾ ਦੇ ਦੇਣਾ।

ਹੁਣ ਜੇਹੜੇ ਵੀਰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਉਪਰ ਲੜਦੇ ਹਨ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ 'ਏਕਤਾ' ਵਿਚ ਹੈ, ਓਹ ਚੌਥੇ-ਪਦ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ, ਓਹ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਅਤੀਤ ਹੈ, ਓਹ 'ਇਕੀਸ' ਯਾ 'ਇਕੋਤਰਸੈਵਾਂ' ਨਹੀਂ, ਓਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਉਜੇਹੀ ਲੜਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੀ ਕਿ 'ਪਾਣੀ' 'ਜਲ', 'Water' ਤੇ 'ਆਬ' ਵਾਲੇ ਲੜਦੇ ਹਨ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਭਾਵ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕ ਉਪਰਲੀ ਅਗੋਚਰ ਉਚਮ ਉੱਚੀ ਸੱਤਾ (ਸਰਬੱਗ-ਹਸਤੀ) ਨੂੰ ਅਲਪੰਗ-ਅੱਖਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਲੋੜ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਨਹੀਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਪਕੜਦੇ ਪਕੜਦੇ ਆਪ ਹੀ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿਚ ਆ ਜਾਈਏ ਸਗੋਂ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰ ਨੂੰ ਸੱਪ-ਕੁੰਜ ਵਾਂਗ ਲਾਹੁੰਦੇ, ਪਰ੍ਹਾਂ ਸੁਟਦੇ, ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਚੜ੍ਹਦੇ ਉਥੇ ਚੜ੍ਹ ਜਾਈਏ ਜਿਥੇ ਬੋਲ-ਅਬੋਲ, ਨਿਰਗੁਣ-

ਸਰਗੁਣ, ਓਅੰਕਾਰ—ਏਕੰਕਾਰ ਇਕੋ ਇਕ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋ ਅੱਖਰਾਂ ਤੋਂ ਪਾਰ ਅਨੁਭਵਾਂ, ਭਾਵ ਮਨ ਚਿਤ ਬੁਧੀ ਤੋਂ ਪਰੇ ਵਾਲਾ 'ਨਾਮ'—ਗਿਆਨ ਹੈ। ਲੋੜ ਹੈ ਉਸ ਅਗੋਚਰ-ਨਾਮ ਨੂੰ ਲੱਭਣ ਦੀ ਨਾ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਰਿੜਕਣ ਦੀ।

(੩) ਇਕ ਹੋਰ ਤਰੀਕਾ ਹੈ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ ਉਪੁਲੀ-ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਵਡਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਵਾਧੂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣੀ ਅੱਖਰ ਹਨ। ਵੱਖੋ ਜੇ 'ਆਤਮਾ' ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਯਾਰੀ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਆਤਮਾ ਕਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਪੁਰਖ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਪੁਰਖ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਆਪਣੇ 'ਗੁਰੂ' ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਵਾਹਿ-ਗੁਰੂ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਜਿਸ ਕਾਲ ਨੂੰ 'ਕਾਲ' ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਅ-ਕਾਲ ਕਰਕੇ ਆਖਦੇ ਹਾਂ, ਜੇ ਇਸ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਆਕਾਰ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ 'ਨਿਰਕਾਰ' ਆਖਦੇ ਹਾਂ। ਗੱਲ ਕੀ, ਇਕ ਅਤਰਾ ਅਗੋਤਰ ਲਾਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਉਚਮ-ਉਚੀ ਹਸਤੀ ਨੂੰ ਪਕੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਹੁਣ ਜੋ ਤਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਪਉੜੀ ਸਮਝਕੇ ਉਪਰ ਚੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਅਕਾਲ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਪਰ ਜੋ ਰਿੱਛ ਨੂੰ ਕੰਬਲੀ ਸਮਝ ਕੇ ਜੱਫਾ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆ ਉਹ ਜੱਫਾ ਮਾਰਦਾ ੨ ਆਪ ਰਿੱਛ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ! ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਹਰ ਇਕ ਅੱਖਰ ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੋੜੀ ਲੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਨੂੰ ਫਿਰ ਉਥੇ ਅੱਪੜ ਕੇ ਦੂਜੇ ਅੱਖਰ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਲੈਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਤੀਜੇ ਦੀ, ਫਿਰ ਚੌਥੇ ਕੁ ਅਸੀਂ 'ਨਾਮ' ਨੂੰ ਪਕੜਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਅ-ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਉਸ 'ਧੁਨੀ' ਨੂੰ ਪਕੜਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਕਹਿਣ ਕਹਾਵਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ!! ਬਸ ਉਥੇ ਓਸੇ 'ਨਾਮ' ਕੋਲ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਸਦਾ ਹੈ!!!

ਇਸ ਭੁਲੇਖੇ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਅਸੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ

ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਦੱਸਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੀਏ ਜੋ ਕਿਵੇਂ ਹਰ ਇਕ
ਅੰਗ ੧, ੨, ੩.....ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਕੁ ਦੱਸ ਕੇ ਪਿਛਾਂਹ ਰਹਿ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਦੂਜੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਯਾ ਨੰਬਰ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ।
ਏਕਮ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :—

ਏਕਮ ਏਕੰਕਾਰ ਪ੍ਰਭੁ
ਕਰਉ ਬੰਦਨਾ ਧਿਆਇ ।
ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਪਾਲ ਪ੍ਰਭੁ
ਸਰਨਿ ਪਰਉ ਹਰਿ ਰਾਇ ।

ਦੁਨੀਆ ਦੁਆਰਾ ਇਹ :—

ਦੁਤੀਆ ਦੁਰਮਤਿ ਦੂਰਿ ਕਰਿ
ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਕਰਿ ਨੀਤ ।
ਰਾਮ ਰਤਨੁ ਮਨਿ ਤਨਿ ਬਸੈ
ਤਜਿ ਕਾਮੁ ਕ੍ਰੋਧੁ ਲੋਭੁ ਮੀਤਾ ।

ਤੀਨ ਦੁਆਰਾ

ਤੀਨ ਬਿਆਪਹਿ ਜਗਤ ਕਉ
ਤੁਰੀਆ ਪਾਵੈ ਕੋਇ ।
ਨਾਨਕ ਸੰਤ ਨਿਰਮਲ ਭਏ
ਜਿਨ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੋਇ ।

ਚਾਰ ਦੁਆਰਾ—

ਚਤੁਰ ਸਿਆਣਾ ਸੁਘੜ ਸੋਇ
ਜਿਨਿ ਤਜਿਆ ਅਭਿਮਾਨੁ ।

ਚਾਰ ਪਦਾਰਥ ਅਸਟ ਸਿਧਿ
ਭਜੁ ਨਾਨਕ ਹਰਿ 'ਨਾਮੁ' ।

(ਥਿਤੀ ਗਉੜੀ ਮ: ੫)

ਭਾਵ ਕੀ ਹਰ ਇਕ ਅੰਗ ਸਾਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ
ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।.....

ਨਿਰਬਲ ਅੱਖਰੋ ! ਮੈਂਡੇ ਆੜੀਓ, ਤੁਸੀਂ ਕਿਥੇ ਤਕ
ਮੈਂਡਾ ਸਾਥ ਕਰੋਗੇ, ਅੰਤ ਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਹੈ !! ਕੰਪਾਏ-
ਮਾਨ ਅੱਖਰੋ ! ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਕੰਬਦੇ ਹੋ ਕਿਉਂਕਿ ਅਖੀਰਲੀ ਮੰਜ਼ਲ
ਤੇ ਤੁਹਾਡਾ ਤੇ ਮੈਂਡਾ ਵਿਛੋੜਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ !! ਪਤਝੜੋ ਪਤਰੋ !
ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂਡਾ ਅਖੀਰ ਇਕ ਹੈ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਲਾਲ ਹਰੀਆਵਲੇ
ਪਰ ਕਦੀ ਸੁਕ ਸੜ ਕੇ ਝੜ ਜਾਣ ਵਾਲੇ !! ਛਣ ਛਣ ਕਰਨ
ਵਾਲਿਓ ਸਿਕਿਓ, ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂਡੇ ਅੱਖਰ ਇਕ ਹਨ, ਥੋੜੀ
ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋ ਕੁ ਠੁਣਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਲੱਖਾਂ ਅਰਬਾਂ
ਦੇ ਫੇਰ ਵਿਚ ਆਏ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਗਏ । ਹਾਂ
ਹਾਂ, ਇਥੇ ਅਪੜਕੇ ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਤੋਟ ਦੇ ਗਏ !! ਖੁਰਣ ਵਾਲੇ
ਅੱਖਰੋ ! ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਖੁਰ ਗਏ, ਮਲੇ ਗਏ, ਛਿਪ ਗਏ, ਅਲੋਪ
ਹੋ ਗਏ !! ਮੈਂਡੀਓ ਇੱਟੋ ! ਤੁਸੀਂ ਮੁਕ ਗਈਆਂ ਜਦ ਅਟਾਰੀ
ਬਣ ਉਪਰ ਆਈ !! ਸੋਹਣੇ ਸੀਸਿਓ ! ਤੁਸੀਂ ਮੁਕ ਗਏ ਜਦ
ਸੀਸ ਮਹਲ ਬਣਨ ਉਪਰ ਪੁਜਾ !! ਤੇਜ਼ ਸੂਈਓ ! ਤੁਸੀਂ ਥੱਕ
ਗਈਆਂ, ਜਦ ਘੰਟਾ ਘਰ ਬਣਨ ਉਪਰ ਆਇਆ !! ਮੈਂਡੇ
ਦੀਵਿਓ ! ਓ ਚੰਨ ਸੂਰਜੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਜੋਤੀ ਮੱਠੀ ਪਈ ਜਦ
ਨਿਰੰਕਾਰ-ਦੇਸ ਨਿਜ-ਨੈਣਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ !! ਓ ਗਿਣਤੀ
ਗਿਣਨ ਵਾਲਿਓ ਖਜ਼ਾਨਚੀਓ ! ਓ ਧਰਮ ਰਾਜੋ, ਓ ਚਿੱਤਰ
ਗੁਪਤੋ, ਤੁਹਾਡੇ ਕਾਗਜ਼, ਤੁਹਾਡੇ ਲੇਖੇ ਫਟ ਗਏ ਜਦ ਅਕਾਲ

ਦੀ ਅੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ !! ਹਾਂ ਹਾਂ, ਵੇਦ ਕਤੇਬ ਤੈਂਡੀ
ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ਗਿਣ ਸਕਦੇ :—

ਤੁਧ ਧਿਆਇਅਨਿ ਬੇਦ ਕਤੇਬਾ ਸਣੁ ਖੜੇ ।

ਗਣਤੀ ਗਣੀ ਨ ਜਾਇ ਤੇਰੇ ਦਰਿ ਪੜੇ ।

(ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫)

ਮੇਰੇ ਭੁਲੇਖੇ

ਨੰ: ੯

‘ਗੁਰਿ ਕਹਿਆ ਜੋ ਹੋਇ ਸਭੁ ਪ੍ਰਭ ਤੇ ।

ਤਬ ਕਾੜਾ ਛੋਡਿ ਅਚਿੰਤ ਹਮ ਸੋਤੇ ।’

(ਭੈਰਉ ਮ: ੫)

ਤੈਂਡਾ ਕਿ ਮੈਂਡਾ

ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਉਸ ਭੁਲੇਖੇ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂਗੇ ਜੋ ‘ਨਾਮ’
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਕੁਝ ਬੋਝੀ ਦੇਰ ਤਕ ਚੰਬੜਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ, ਜੀਕਣ ਕਈ ਵੇਰ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹੇ ਵੀ ਉੱਲੂ ਤੇ ਚਾਮਚੜਕਾਂ
ਫਿਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਬੋਝੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹੀ ।
ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਤੋਂ ਹੈ । ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡਾ
ਸਰੀਰ ਰੂਪੀ ਰਬ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੁਖ ਦੁਖ ਰੂਪੀ
ਦੋ ਪਹੀਏ ਲਾਏ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਉਪਰ ਇਹ ਰਬ ਰੁੜ੍ਹਦਾ

ਹੈ। ਉਪਰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਰਬਵਾਨ ਹਉਮੈ ਹੈ, ਉਸੇ ਰਬਵਾਨ
 ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬੁਧੀ ਰੂਪੀ ਵਾਗਡੋਰਾਂ ਹਨ, ਮਨ ਰੂਪੀ ਘੋੜਾ ਹੈ
 ਤੇ ਉਦਮ ਰੂਪੀ ਚਾਬਕ ਹੈ। ਘੋੜਾ ਜੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਿੱਧਾ ਸਿੱਧਾ
 ਟੁਰੇ ਤਦ ਤਾਂ ਰਬ ਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਪਰ ਜੇ ਰਾਹ
 ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਸੇ ਖਡ ਵਿਚ ਜਾ ਪਏ ਤਾਂ ਰਬ ਨੂੰ ਹੀ ਨਾਸ਼ ਕਰ
 ਦੇਵੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਲਗਾਮ ਬੁੱਧੀ ਦੀ ਪਾਈ ਹੈ। ਭਾਵ
 ਰਬਵਾਨ ਸੋਚਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਪਾਸਾ ਚੋਗਾ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਉਧਰ ਲਿਜਾਂਦਾ
 ਹੈ। ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਉਦਮ ਰੂਪੀ ਚਾਬਕ ਦੀ ਇਸ ਲਈ
 ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੁ ਘੋੜਾ ਘੋਸ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਨ ਜਾਵੇ। ਇਸ
 ਕਿਸਮ ਦੇ ਰਬ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਲੱਭੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਪਰ
 ਮੇਲੇ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਯਾ ਵਿਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬੜੀ ਭੀੜ
 ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਕ ਟਾਂਗ ਵਾਲਾ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ
 ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਨੀਯਮ ਯਾ ਕਾਨੂੰਨ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਇਹ
 ਰਬ ਯਾ ਟਾਂਗੇ ਗੁੱਥਮ ਗੁੱਥਾ ਹੋਕੇ ਟੁਟ ਛੁਟ ਜਾਣ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ
 ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਤਰੀਕਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜੁ
 ਅਪਣੀ ਗੱਡੀ ਖੱਬੇ ਹਥ ਰਖੋ ਤਾਂ ਜੁ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣ ਵਾਲਾ
 ਸਜੇ ਹਥ ਲੰਘੇ ਤੇ ਟਾਂਗਿਆਂ ਦੀ ਟੱਕਰ ਬਚ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਖੱਬੇ
 ਹੱਥ ਰੱਖਣਾ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਕਾਨੂੰਨ ਅੰਦਰ ਟੁਰਨਾ ਭਾਵ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
 ਜੀ ਦੇ ਭਉ ਅੰਦਰ ਟੁਰਣਾ। ਸਜੇ ਹੱਥ ਅੱਗੇ ਲੰਘਣਾ ਕੀ
 ਹੋਇਆ? ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਾਉ (ਪ੍ਰੇਮ) ਵਿਚ ਅਗਾਂਹ ਲੰਘਣਾ।
 ਇਹ ਦੋ ਅਟੱਲ ਨੀਯਮ ਹਨ, ਭਉ ਵਿਚ ਟੁਰਨਾ ਤੇ ਭਾਉ
 ਰਾਹੀਂ ਅੱਗੇ ਵਧਣਾ। ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਘਾ ਪੱਠਾ ਪਾਉਣਾ ਕੀ ਹੈ?
 ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਖੁਰਾਕ ਰਾਹੀਂ ਤਤਪਰ ਰਖਣਾ ਹੈ।
 ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਘੋੜਾ ਆਪਣੇ ਦਿਨ ਕਟ
 ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਡਾ ਮਨ ਵੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੈਦ ਕਟ ਕੇ

ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਟੁਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਤੋੜੀ ਅਸਾਂ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਕਾਰ ਤਕੀ ਹੈ । ਅਸਾਂ ਵੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਉਦਮ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਸਰੀਰ ਰੁਪੀ ਘੋੜਾ ਤੁਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ । ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਬੁਧੀ ਦੀਆਂ ਵਾਗ ਡੋਰਾਂ ਨਾ ਖਿਚੀਏ ਤਾਂ ਗੱਡੀ ਦੇ ਖੱਡ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਇਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਉਪਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੀ ਹੈ । ਇਹ ਬੱਘੀਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ, ਟਾਂਗੇ ਜੋ ਰੋਜ਼ ਫਿਰਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾਣ ਵਾਲੇ ਕੋਚਵਾਨ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ । ਹੁਣ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸਭ ਟਾਂਗਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਕਿਧਰੇ ਲਾਈਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਟੁਰ ਪੈਣ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਮੈਦਾਨ-ਜੰਗ ਵਲ, ਯਾ ਕਿਧਰੇ ਸੇਵਾ-ਦਾ-ਅਡੇਬਰ ਲਦ ਕੇ, ਤੇ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਹਿਲੋਂ ਪਤਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜੁ ਅਸੀਂ ਕਿਧਰ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਵਾਈ ਮਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤੇ ਪਤਾ ਵੀ ਲਗ ਜਾਵੇ ਜੁ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਔਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਟੋਲੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਇਧਰ ਆਏ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ? ਇਕ ਤਾਂ ਦਰਬੰਦਰ ਫਿਰਣ ਤੋਂ ਬਚ ਗਏ, ਦੂਜਾ ਬਧੀ ਬਧਾਈ ਸਵਾਈ ਮਜ਼ੂਰੀ ਮਿਲ ਗਈ । ਨਾ ਸਾਂਡੀ ਹਿੰਗ ਲਗੀ ਨਾ ਫਟਕੜੀ, ਨਾ ਦੋੜ ਨਾ ਭਜ, ਨਾ ਟੰਟੇ ਨਾ ਕਾੜੇ ! ਬਸ ਜੋ ਇਸ ਤੇ ਉਸ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ ਯਾ ਫਰਕ ਹੈ ਉਹੋ ਹਉਮੈ ਦੀ ਕਾਰ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਫਰਕ ਹੈ । ਹਉਮੈ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਭਟਕ ਹੈ, ਦੋੜ, ਦਪਫ਼ ਹੈ, ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਲੋੜੀਆਂ ਕੰਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਭਦਾ । ਪਰ ਹੁਕਮ ਦੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸੁਖ ਹੈ, ਗਿਣਿਆ-ਮਿਥਿਆ ਹੋਇਆ ਕੰਮ ਹੈ ਤੇ ਪੂਰੀ ਪੂਰੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਹੈ । ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਉਦਮ

ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਚਾਬਕ ਬਿਨਾਂ ਸਾਡੇ ਘੋੜੇ ਅਵੇਸਲੇ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਸਾਨੂੰ ਅਗਾਹਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਫਰਕ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਜੁ ਜਦ ਤੋੜੀ ਸਾਡੀ ਅਪਣੀ ਦੋੜ ਭਜ ਸੀ ਤਦ ਕਦੀ ਕੰਮ ਲਭਦਾ ਸੀ ਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਦੀ ਵਟਤ ਘਟ ਸੀ ਕਦੀ ਜਿਆਦਾ, ਪਰ ਕਦੀ ਵੀ ਮਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰਚਿਆ। ਹੁਣ ਜਦ ਸਾਡਾ ਟਾਂਗਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮ ਲਗ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਤਾਂ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਦੀ ਸਿਰ ਦਰਦੀ ਹੱਟ ਗਈ, ਨਾਲੇ ਮਜ਼ੂਰੀ ਸਵਾਈ ਲਭਣ ਲਗ ਪਈ, ਕਾੜੇ ਛੁਟ ਗਏ ਤੇ ਆਚਿਤ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

ਆਓ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਇਸ ਉਦਾਹਰਨ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰਖ ਕੇ ਸਿਧਾਰ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਵਲ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀਏ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਪੁਤਰ ਮੰਜੀ ਉਪਰ ਪਿਆ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਬਚਦਾ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੇ ਮਾਪਿਆ ਨੂੰ ਪੁਤ੍ਰ ਤੋਂ ਵਧ ਸੂਲਾਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਰੀਆ ਵਗ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸਿਰ ਉਪਰ ਮੁਕੱਦਮਾ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਉਹ ਇਸ ਮੁਕੱਦਮੇ ਕਰ ਕੇ ਝੋਰੇ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਫੈਸਲਾ ਉਸ ਦੇ ਬਰਖਿਲਾਫ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਈ ਤਾਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਅਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਮੁਕਾ ਲੈਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਅਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਟੁਕੜੀ ਨੂੰ ਤੋੜ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਕਈ ਆਦਮੀ ਅਗਾਹਾਂ ਦੀਆਂ ਉਡੀਕਾਂ ਵਿਚ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਦਰ ਦਰ ਫਿਰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਅੱਗੋਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ? ਹਾਈ! ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਤਾਂ ਅਵਸ਼ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਪੁਛਣਾ? ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਹਿਸਾਬ ਲਾਇਆ ਹੈ ਜੁ ਫਲਾਣੇ ਕਸ਼ਟ ਲਈ ਫਲਾਣੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਤੇ ਕਸ਼ਟ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਸ ਭੋਲੇ ਭਰਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ

ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵੱਢੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਪਰਚਦੇ ।
 ਯਾ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਗਲ ਨੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ । ਜੇ ਹੋਣਾ ਹੈ
 ਤਾਂ ਅਵਸ਼, ਪੂਜਾ ਕੀਤੀਆਂ ਟਲਣਾ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਤਾਂ
 ਹੋਮ-ਤਪ ਕੀਤੀਆਂ ਵੀ ਹੋਣਾ ਨਹੀਂ ! ਹੁਣ ਗੁਰਮਤਿ ਤੇ ਮੂੜ੍ਹ ਮਤਿ
 ਵਿਚ ਇਤਨਾ ਹੀ ਫ਼ਰਕ ਹੈ, ਗੁਰਮਖ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿਚ
 ਅਡੋਲ ਹੈ ਜੁ ਅੱਗੋਂ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦਾ
 ਹੈ ਜੁ ਭਾਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਭਾਣਾ ਕਿਹਾ ਹੀ ਲੱਗੇ,
 ਪਰ ਉਹ ਹੁਕਮ ਧੁਰ ਤੋਂ ਆਉਣ ਕਰ ਕੇ ਸੱਤ ਹੈ, ਤੇ ਉਸੇ ਦੀ
 ਹੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਮਨਮੁਖ ਪਹਿਲੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਲਹੂ ਦੇ ਜੁਲਾਖ
 ਬੈਠਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਫਿਰ ਰਮਲੀਆਂ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ
 ਆਦਿ ਕੱਲ ਘਰ ਘਰ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਜੁ ਦੱਸੇ ਭਾਈ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ,
 ਤੇ ਇੰਝ ਅਪਣੀ ਜਾਨ ਨੂੰ ਕਸ਼ਟਾਂ ਵਿਚ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਮਾਨੋ
 ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਕੋਈ ਦਾਣਾ ਭੁੱਜ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਜੋ ਪਾਂਡਾ ਯਾ ਜੋਤਸ਼ੀ
 ਆਖਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੇਂਟ ਦੀ ਖਾਤਰ ਆਖਦਾ ਹੈ । ਅਸਲ
 ਸੁਖ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਹੈ ਜੁ ਪ੍ਰਾਣੀ 'ਮੈਂ ਮੇਰੀ' ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਭਾਣੇ
 ਦੀ ਸਰਨ ਲਵੇ । ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ
 ਵਾਕ ਹੈ :-

ਝੂਠੁ ਨ ਬੋਲਿ, ਪਾਂਡੇ ! ਸਚੁ ਕਹੀਐ
 ਹਉਮੈ ਜਾਇ ਸਬਦਿ ਘਰੁ ਲਹੀਐ ।
 ਗਣਿ ਗਣਿ ਜੋਤਕੁ 'ਕਾਡੀ ਕੀਨੀ ।
 ਪੜੈ ਸੁਣਾਵੈ ਤਤੁ ਨ ਚੀਨੀ ।
 ਸਭਸੇ ਉਪਰਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਬੀਚਾਰੁ ।

੧, ਜਨਮ-ਕੁੰਡਲੀ ।

ਹੋਰ ਕਥਨੀ ਬਦਉ ਨ, ਸਗਲੀ ਛਾਰੁ ।

ਗਣਿਤ ਗਣੀਐ ਸਹਿਸਾ ਦੁਖ ਜੀਐ ।

ਗੁਰ ਕੀ ਸਰਣਿ ਪਵੈ ਸੁਖ ਥੀਐ ।

ਭਾਵ ਹੈ ਪਾਂਡੇ ਤੂੰ ਤਾਂ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਮਨ ਪਰਚਾਉਂਦਾ ਹੈਂ, ਤੈਨੂੰ ਜਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਦਸਾਂਗਾ ? ਤੇ ਅਸਲ ਸੁਖ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਆਉਣ ਤੇ ਹੈ ।

ਜਦ ਤੋੜੀ ਆਦਮੀ ਇਸ ਭਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਮਾਨੋ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਚਕਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਹੈ । ਕਦੀ ਉਸ ਵਾਲਾ ਹਿੱਸਾ ਉਪਰ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਕਦੀ ਪਿਆਲ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਸ਼ਟ ਵਿਚ ਭਟਕਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਉਸ ਨੂੰ ਭਾਣੇ ਦਾ ਦਰ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਪਾਇ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਹਿੱਸਾ ਛਡਕੇ ਧੁਰੇ ਵਲ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੋ ਅਪਣੀ ਥਾਂ ਇਸਥਿਤ ਹੈ । ਬਸ ਫਿਰ ਉਸ ਲਈ ਇਉਂ ਸੰਸਾਰ ਸਖਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ।

ਵੇਖੋ ਜੇ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਫਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਜੇ ਘਾਟਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਦਾਸ । ਹੁਣ ਜੇ ਉਹ ਪ੍ਰਾਣੀ ਕਿਸੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ ਗੁਮਾਸਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਦਿਲ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜੁ ਨਫਾ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੈ ਤਾਂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਸ਼ਾਹ ਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ । ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਗੁਰਸਿਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਮਾਸਤਾ ਸਮਝਣਾ ਲਗ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇੰਝ ਸਮਝ ਆਉਣ ਨਾਲ ਉਹ ਡੈਲਣ ਤੋਂ ਛੁਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ—

ਡੀਗਣ ਡੋਲਾ ਤਉ ਲਉ ਜਉ ਮਨ ਕੇ ਭਰਮਾ ।
 ਭ੍ਰਮ ਕਾਟੇ ਗੁਰਿ ਆਪਣੈ, ਪਾਏ ਬਿਸਰਾਮਾ ।
 ਓਇ ਬਿਖਾਦੀ ਦੋਖੀਆ, ਤੇ ਗੁਰ ਤੇ ਹੂਟੇ ।
 ਹਮ ਛੂਟੇ ਅਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ, ਓਇ ਹਮ ਤੇ ਛੂਟੇ ।
 ਮੇਰਾ ਤੇਰਾ ਜਾਨਤਾ ਤਬ ਹੀ ਤੇ ਬੰਧਾ ।
 ਗੁਰਿ ਕਾਟੀ ਅਗਿਆਨਤਾ, ਤਬ ਛੂਟਕੇ ਫੰਧਾ ।
 ਜਬ ਲਗ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੂਝਤਾ ਤਬ ਹੀ ਲਉ ਦੁਖੀਆ ।
 ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਹੁਕਮ ਪਛਾਣਿਆ, ਤਬ ਹੀਤੇ ਸੁਖੀਆ ।
 ਨਾ ਕੋ ਦੁਸਮਨ ਦੋਖੀਆ, ਨਾਹੀ ਕੋ ਮੰਦਾ ।
 ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੇਵਕੋ, ਨਾਨਕ ਖਸਮੈ ਬੰਦਾ ।

[ਆਸਾ ਮ: ੪]

ਇਸ ਕਰਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਇਹ ਆਖਿਆ,
 ਕਰਦੇ ਸਨ :- 'ਦਾਦਾ ਪਾਣੀ ਗੁਰ ਕਾ, ਟਹਿਲ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ।'
 ਭਾਵ ਓਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਗੁਮਾਸਤਾ ਸਮਝਕੇ
 ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ । ਮਾਇਆ ਆਉਣ ਵਿਚ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਐਡਾ
 ਹਰਖ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਤੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਸੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਓਹ ਅਡੋਲ
 ਹੁਕਮੀ ਬੰਦੇ ਸਨ, ਏਹੋ ਹੀ ਸਾਡਾ ਮੁਖ ਮੰਤਵ ਹੈ ।

ਇਸ ਦਾ ਭਾਵ ਕਦਾਚਿਤ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
 ਜੋ ਪਾਣੀ ਉੱਦਮ ਕਰਨਾ ਹੀ ਛੱਡ ਦੇਵੇ । ਵੇਖੋ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ
 ਕੀੜੀ ਕਿਤਨਾ ਉੱਦਮ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸਿਆਲੇ ਲਈ ਆਪਣੀ
 ਖੁਰਾਕ ਅਪਣੀ ਖੁੱਡ ਵਿਚ ਜਮਾ ਕਰ ਰਖਦੀ ਹੈ । ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਹਰ ਇਕ ਗੁਰਸਿਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਜੁ ਅਧਿਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰੇ ਤੇ

ਦਸਾਂ ਨਹੁਆਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਆਪਣਾ ਪੇਟ ਪਾਲੇ । ਪਰ
ਜੇ ਇੰਝ ਕਰਦਿਆਂ ਕੋਈ ਔਕੜ ਯਾ ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਤਾਂ ਉਸ ਤੋਂ ਡਰਨਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹਨਾਂ ਔਕੜਾਂ
ਨਾਲ ਸਗੋਂ ਹਿੰਮਤ ਹੋਂਸਲਾ ਤੇ ਤਾਕਤ ਵਧਦੀ ਹੈ ਜੀਕਣ
ਵਰਜਸ਼ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬਲ ਵਧਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ
ਘਟਦਾ । ਤਾਂ ਤੇ ਲੋੜ ਹੈ ਜੁ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਗੁਮਾਸ਼-
ਤਿਆਂ ਵਾਲੀ ਸੱਚੀ ਪਟੜੀ ਨੂੰ ਸਮਝੀਏ ਇਸ ਭੇਦ ਨੂੰ ਸਮਝਕੇ
ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਸਦਾ ਅਡੋਲ ਰਹੀਏ । ਜੇ ਸਾਹੁ ਆਪਣੀ
ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਅਮਾਨਤ ਮੰਗ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਸ ਕਿਹਾ ? ਯਥਾ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ—

‘ਅਗਨਤ ਸਾਹੁ ਅਪਣੀ ਦੇ ਰਾਸਿ ।
ਖਾਤ ਪੀਤ ਬਰਤੈ ਅਨਦ ਉਲਾਸਿ ।
ਅਪਣੀ ਅਮਾਨ ਕਛੁ ਬਹੁਰਿ ਸਾਹੁ ਲੇਇ ।
ਅਗਿਆਨੀ ਮਨਿ ਰੋਸੁ ਕਰੇਇ ।
ਅਪਣੀ ਪ੍ਰਤੀਤਿ ਆਪ ਹੀ ਖੋਵੈ ।
ਬਹੁਰਿ ਉਸ ਕਾ ਵਿਸ੍ਵਾਸੁ ਨ ਹੋਵੈ ।
ਜਿਸ ਕੀ ਵਸਤੁ ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਰਾਖੈ ।
ਪ੍ਰਭੁ ਕੀ ਆਗਿਆ ਮਾਨੈ ਮਾਥੈ ।
ਉਸ ਤੇ ਚਉਗੁਨ ਕਰੈ ਨਿਹਾਲੁ ।
ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬੁ ਸਦਾ ਦਿਆਲੁ ।

ਗਉੜੀ ਸੁਖਮਨੀ

ਹਾਂ ਹਾਂ ਜੋ ਕੁਝ ਅਸੀਂ ਵਰਤ ਰਹੇ ਹਾਂ ਸਭ ਉਸੇ ਦਾ ਤੇ

ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਹੈ । ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰਣ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕਿਛੁ ਪਿਛੇ ਹੀ ਰਹਿ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਪਹਿਲੋਂ ਵੀ ਉਹ ਮੰਗੇ ਤਾਂ—

“ਪਰਾਈ ਅਮਾਣ ਕਿਉਂ ਰਖੀਐ,
ਦਿਤੀ ਹੀ ਸੁਖ ਹੋਇ ।”

ਵਾਰ ਸਾਰੰਗ ਮ: ੩

ਇਥੇ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਭੁਲੇਖੇ ਸਦਾ ਮੁਖ ਅਗੇ ਰਖਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ—

(੧) ਇਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕਿ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਉਦਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ । ਕਈ ਵੀਰ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਮ ਕਰਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪੋ ਸਾਡੇ ਥੋਂ ਕਰਾ ਲਵੇਗਾ, ਫਿਰ ਸਾਨੂੰ ਉਦਮ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ?

(੨) ਦੂਜੀ ਗਲ ਇਹ ਜੁ ਸਾਨੂੰ ਅਗਾਂਹ ਦੀ ਤਾਘ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਸੁਖ ਵੇਲੇ ਖਿੜਨਾ ਤੇ ਦੁਖ ਵੇਲੇ ਮੁਰਝਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਯਾ ਨਹੀਂ ?

ਪਹਿਲੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਉਦਮ ਤਾਂ ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਵਿਚ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ । ਜਦ ਹਥ ਵਿਚ ਆਈ ਹੋਈ ਗ੍ਰਾਹੀ ਵੀ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਜਦ ਤੋੜੀ ਮੂੰਹ ਨਾ ਹਿਲਾਈਏ, ਫੇਰ ਕੀਕਣ ਹੋਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਬਿਨ ਉਦਮ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਉਦਮ ਹੀ ਜੀਵਣ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ .

ਉਦਮ ਕਰੇਦਿਆਂ ਜੀਉ ਤੂੰ, ਕਮਾਵਦਿਆਂ ਸੁਖ ਭੁੰਚਾ ।

ਧਿਆਇਦਿਆ ਤੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਮਿਲੁ, ਨਾਨਕ ਉਤਰੀ ਚਿੰਤ ।

(ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਤਾਂ ਉਦਮ ਉਪਰ ਕੱਲ ਦੀ ਥਾਂ ਅਜ, ਤੇ ਅਜ
ਦੀ ਥਾਂ ਅਬ ਕਰਨ ਉਪਰ ਜੋਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ—

ਕਬੀਰ ਕਾਲਿ ਕਰੇਤਾ ਅਬਹਿ ਕਰੁ,

ਅਬ ਕਰਤਾ ਸੁਇ ਤਾਲ । (ਸਲੋਕ)

ਇਹ ਭੋਲੇ ਵੀਰ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਉਦਮ
ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਪਰ ਜਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ
ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ, ਪੈਰ ਟੁਰਨ ਲਈ, ਅੱਖਾਂ ਵੇਖਣ ਲਈ,
ਦਿਮਾਗ ਸੋਚਣ ਲਈ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਗੱਲ ਕੀ ਸਾਰੀ ਪੂੰਜੀ
ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਅਸੀਂ ਕੀਕਣ ਉਦਮ ਕਰਨ
ਤੋਂ ਪਿਛਾਂਹ ਹਟ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ।

'ਕਰੇ ਕਰਾਏ ਆਪਿ ਪੁਭੁ' ਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਨਹੀਂ ਜੁ ਅਸਾਂ
ਕੰਮ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ । ਉਹ ਵਾਕ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ
ਸਾਡੀ 'ਹਉਮੈ' -ਰਹੀ-ਸਹੀ ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਚਕਨਾਚੂਰ ਕਰਣ ਵਾਲਾ
ਹੈ, ਜੀਕਣ ਚੱਕੀ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਦਾਣਾ ਪੀਠਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਫਿਰ
ਵੀ ਕਿੱਲੀ ਕੋਲ ਕੁਝ ਬਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ । ਸੋ ਉਸ ਰਹਿੰਦੇ ਖੂੰਦ
ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੀਹਣ ਵਾਸਤੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਮਹਾਂ ਵਾਕ ਹੈ:—

'ਦਾਸਨਿ ਦਾਸੁ ਕਹੈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਜੇਹਾ ਤੂੰ ਕਰਾਇਹਿ ਤੇਹ
ਹਉ ਕਰੀ ਵਖਿਆਨੁ । (ਸੂਹੀ ਮ: ੪)

ਭਾਵ ਇਹ ਵਾਕ ਸ਼ਰੇਸ਼ਟ ਗਿਆਨ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਵਾਚਕ
ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਉਸ ਸਿਥਲ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ
ਆਦਮੀ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਬੋਝ ਹੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ ।

ਦੂਜਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਗਾਂਹ ਦੀ ਤਾਘ ਵਾਲਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਇਥੇ
ਇਹ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੈ ਜੁ ਜਿੱਥੇ 'ਆਸਾ' ਉਮੈਦ ਹੈ,
ਉਥੇ ਅਵੱਸ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਵਾਂਗ 'ਨਿਰਾਸਾ' ਵੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ
ਅਸੀਂ ਅਲਪੰਗ ਅਕਲ ਵਾਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ

ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਿਆਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ। ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਾਡਾ ਖਿਆਲ
ਪੱਛਮ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ
'ਹੁਕਮ' ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਠ ਕੇ ਟੁਰਣਾ ਪੈਂਦਾ
ਹੈ। ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :

(੧) ਮਤਾ ਕਰੇ ਪਛਮ ਕੇ ਤਾਈ
ਪੂਰਬ ਹੀ ਲੈ ਜਾਤ ।
ਖਿਨ ਮਹਿ ਥਾਪ ਉਥਾਪਨ ਹਾਰਾ
ਆਪਨ ਹਾਥ ਮਤਾਤ ।
ਸਿਆਨਪ ਕਾਹੁ ਕਾਮ ਨ ਆਤ ।
ਜੋ ਅਨੁਰੂਪਿਓ ਠਾਕੁਰਿ ਮੇਰੈ ।
ਹੋਇ ਰਹੀ ਉਹ ਬਾਤ ।

(ਗੁਜਰੀ ਮ: ਪ)

(੨) ਅਨਿਕ ਉਪਾਵ ਚਿਤਵੀਆਹਿ ਬਹੁਤੇਰੇ ।
ਸਾ - ਹੋਵੈ ਜਿ ਬਾਤ ਹੋਵੈਨੀ ।
ਅਪਨਾ ਭਲਾ ਸਭੁ ਕੋਈ ਬਾਛੈ ।
ਸੋ ਕਰੇ ਜਿ ਮੇਰੇ ਚਿਤਿ ਨ ਚਿਤੈਨੀ ।

(ਬਿਲਾਵਲ ਮ: ੪)

ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜਿਥੇ ਆਸਾ ਰੱਖੀ ਜਾਵੇ ਉਥੇ ਫਿਰ ਨਿਰਾਸ਼
ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਕਲਪਣਾ ਆਕੇ ਸਾਡੀ ਸੰਘੀ ਨੂੰ ਘੁੰਟਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ
ਆਸਾ ਤੇ ਮੁਨਸਾ ਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਮਾਇਆ ਦੇ ਵੱਸ
ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਆਸ ਦੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਉਹ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੇ
ਮੱਧ ਤਕ ਜਮ ਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਫਸਿਆ ਹੈ :—

‘ਆਦਿ ਅੰਤੇ ਮਧਿ ‘ਆਸਾ’
 ਕੂਕਰੀ ਬਿਕਰਾਲ ।
 ਗੁਰ ਗਿਆਨ ਕੀਰਤਨ ਗੋਬਿੰਦ ਰਮਣੇ
 ਕਾਟੀਐ ਜਮ ਜਾਲ ।’

(ਗੁਜਰੀ ਮ: ੫)

ਗੁਰਮੁਖ ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ
 ਟੇਕ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਹਾਲ ਨਾਲੇ ਤਿਆਰ ਬਰ ਤਿਆਰ
 ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਹੁਕਮੀ-ਬੰਦੇ ਹਨ। ਜੇ ਪੁੱਛਿਆ
 ਜਾਵੇ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੱਚੀ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।
 ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਇਹੋ ਤਾਂ ਹੈ। ਕੀ ? ਹੁਕਮ
 ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ, ਅਸੱਤ ਛੱਡਕੇ ਸਤ ਨੂੰ ਪਕੜਨਾ :

‘ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਣੈ ਕੀ ਏਹ ਨੀਸਾਣੀ ।
 ਮਨਿ ਇਕੋ ਸਚਾ ‘ਹੁਕਮ’ ਪਛਾਣੀ ।
 ਸਹਿਜ ਸੰਤੋਖਿ ਸਦਾ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸੇ,
 ਆਨੰਦੁ ਖਸਮ ਕੇ ਭਾਣੈ ਜੀਉ ।

(ਮਾਝ ਮ. ੫)

ਜੇ ਅਪਣੱਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਗਜੀਵਨ-ਜਲ ਵਿਚ ਛਾਲਾਂ
 ਮਾਰ ਗਏ, ਉਹ ਆਸਾ ਨਿਰਾਸਾ ਦੀਆਂ ਪੰਡਾਂ ਕੰਦੇ ਉਪਰ
 ਸੁੱਟਕੇ ਸਦਾ ਲਈ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਗਏ, ਉਹ ਭਵਜਲ ਤੋਂ ਤਰ ਕੇ
 ਪਾਰ ਜਾ ਲਗੇ, ਉਹ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਕਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਨਾਮ ਦੇ
 ਸਿਰੋਪਉ ਵਿਚ ਮਲਬੂਸ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਉਹ ਦਿਨ
 ਰਾਤ ਕੱਟਦੇ ਹਨ, ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਉਹ ਸੁਖ ਦੁਖ ਨੂੰ ਸਿਟ ਉਪਰ
 ਸਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਉਠਦੇ ਬੈਠਦੇ ਤੇ ਵਿਚਰਦੇ ਹਨ—

ਭਾਣੇ ਬਲ ਸਿਰ ਸਹੁ ਵਰੈ
 ਕਮਲੁ ਫੁਲੈ ਆਕਾਸਿ ਜੀਉ ।
 ਭਾਣੈ ਭਵਜਲੁ ਲੰਘੀਐ ।
 ਭਾਣੈ ਮੰਝਿ ਭਰੀਆਸਿ ਜੀਉ ।
 ਭਾਣੈ ਸੇ ਸਹੁ ਰੰਗੁਲਾ ।
 ਸਿਫਤਿ ਰਤਾ ਗੁਣ ਤਾਸਿ ਜੀਉ ।
 ਭਾਣੈ ਸਹੁ ਭੀਹਾਵਾਲਾ
 'ਹਉ' ਆਵਣਿ ਜਾਣਿ ਮੁਈਆਸ ਜੀਉ ।'

(ਸੁਚ ਜੀ)

ਅਗੰਮਵੀਂ ਹੁਕਮ ! ਆਜਾ, ਆਜਾ, ਮੈਂਡੀ ਕੱਖਾਂ ਦੀ
 ਕੁਲੀ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਤੇ ਇਸ ਜਲੀ ਬਲੀ ਕੁੱਲੀ ਨੂੰ ਨਾਮ-
 'ਦੇਵ ਵਾਂਗ ਨਿਹਾਲ ਕਰੀਂ !! ਅਗੰਮਵੀਂ ਹੁਕਮ ! ਆਜਾ, ਆਜਾ
 ਮੈਂਡੇ ਦਿਲ ਦੇ ਟੋਏ ਟਿਥੇ, ਤੇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਦਾ ਮਲੀਆਮੇਟ
 ਕਰ ਤੇ ਭਾਣੇ ਦੀ ਭੌਂ ਵਿਛਾ !! ਅਗੰਮਵੀਂ ਹੁਕਮ ! ਆਜਾ, ਆਜਾ
 ਮੈਂਡੇ ਦੁੱਖ ਸੁਖ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੱਟ ਖੋਲ੍ਹ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਵਿਲਕਦੀ ਨੂੰ
 ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਾ !! ਹਾਂ ਹਾਂ, ਆਜਾ ਆਜਾ !!

ਭਾਣੇ ਦੀ ਨਉਕਾ ! ਮੈਨੂੰ ਭਉਜਲ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘਾ,
 ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਦੁਖਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦੀ ਹੋਈ ਆਂ !! ਭਾਣੇ ਦੀਏ ਪਉ-
 ਝੀਏ ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਠੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ
 ਵਿੱਛੜੀ ਹੋਈ ਹਾਂ ! ਹਾਂ ਹਾਂ, ਉਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਤੋਂ ਜੋ ਉਚੜੜੀਆਂ
 ਮਾੜੜੀਆਂ, ਉਪਰਲੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ !! ਭਾਣੇ
 ਦੀਏ ਗੁਪਤ ਗੰਗਾ ! ਮੈਂਡੇ ਤਪਤ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਠਾਰ ਤੇ ਮੈਂਡੀ
 ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਤਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹ । ਭਾਣੇ ਦੀਏ ਬਿਜਲੀਏ !

ਮੈਂਡੀ ਚਿਤ ਮਿਤਰੀ ਹਨੇਰੀ, ਦੁਖ-ਸੁਖ-ਰਲੀ ਭਾਂਤ ਨੂੰ ਵੰਜਾ ਤੇ
ਮੈਂਡੇ ਅੰਦਰ 'ਅਨੰਦੋ ਅਨੰਦਘਣਾ' ਵਰਸਾ !!

ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੀਓ ਬੇੜੀਓ ! ਹਟ ਜਾਓ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂਡੇ
ਬੰਦੀ ਛੋੜ ਪਿਤਾ ਨੇ ਅੱਜ ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਹੈ !! ਦੁਖ ਸੁਖ
ਦੀਓ ਜੰਜੀਰੋ, ਹਥਕੜੀਓ ! ਗਿਰ ਜਾਓ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂਡੇ ਰਾਜ ਰਾਜੇ
ਨੇ ਮੈਂਡੇ ਅੰਦਰ ਆ ਕੇ ਅਪਣਾ ਜਨਮ ਦਿਨ ਮਨਾਇਆ ਹੈ !!
ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਦੋ ਵਡੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ! ਨਿੱਠ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ
ਮਾਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮ-ਦੇ-ਕਿੱਲੇ ਨਾਲ
ਜਾ ਚਮੁੱਟਿਆ ਹਾਂ !! ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਪਹੀਓ ! ਓ ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦੇ
ਦੋ ਵੱਡੇ ਚੱਕਰੋ ! ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚ ਗਿਆ
ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਨਾਮ-ਧੁਰੇ ਨਾਲ, ਨਿਹੰ ਜਾ ਲਾਇਆ ਹੈ !!
ਹੇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ ਡੈਣੋ ! ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ
ਮੈਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਨ ਨੂੰ ਫੜਿਆ ਹੈ !! ਹੇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ
ਫਫੇਕੁਟਣੀਓ ! ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਡਰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਉਸ
ਵਡੇ ਰੱਖਨਹਾਰ ਦਾ ਲੜ ਫੜਿਆ ਹੈ !! ਹੇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ
ਚੂਹਿਓ ! ਮੈਂਡੀ ਸੁਆਸ-ਜੇਵੜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਕੀਕਣ ਕੱਟੋਗੇ
ਜਦ ਮੈਂ ਕਾਲ-ਜੇਵੜੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਦੀ ਪਾਣ ਲਾਈ ਹੈ !

ਸਮ-ਬ੍ਰਿਤੀ, ਤੂੰ ਵਾਂਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਪੁਤ੍ਰੀ ਕੰਨਿਆ ਹੈਂ ਤੂੰ
ਡਾਢੀ ਲਾਡਲੀ ਤੇ ਮਨਮੋਹਣੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਹੈਂ !! ਸਮ-ਬ੍ਰਿਤੀ, ਤੂੰ
ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ਸਮ ਇਕ-ਚਿਤ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈਂ ਜੀਕਣ
ਜਲ ਥਲ ਹੇਠ ਧਰਤੀ !! ਸਮ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੋ ਹਨ ਤੂੰ
ਇਕ, ਆਸਾ ਮਨਸਾ ਦੋ ਹਨ ਤੂੰ ਇਕ, ਹਰਖ ਸੋਗ ਦੋ ਹਨ ਤੂੰ
ਇਕ, ਨਰਕ ਸੁਰਗ ਦੋ ਹਨ, ਤੂੰ ਇਕ, ਧੁਪ ਛਾਂ ਦੋ ਹਨ ਤੂੰ ਇਕ
ਇਹ ਤੈਂਡੇ ਹੱਥ ਕਿਹਾ ਕੁ ਜਾਦੂ ਹੈ ? ਤੂੰ ਕੀਕਣ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ

ਕਰਦੀ ਹੈਂ ? ਸਮਝ ਗਿਆ ! ਸਮਝ ਗਿਆ ! ਸਮਝ ਗਿਆ !
 ਤੈਂਡਾ ਭੇਦ ਖੁਲ੍ਹ ਗਿਆ । ਵੇਖੋ ਵੇਖੋ, ਕੁਝ ਇੰਝ, ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਦੋ
 ਹਨ ਪਰ ਅਕਸ ਇਕ, ਨਾਸਕਾ ਤਾਂ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਵਾਸਨਾ ਇਕ,
 ਦਿਲ ਦੇ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਦੋ ਹਨ ਪਰ ਧੜਕਣ ਇਕ, ਕੰਨ ਤਾਂ ਦੋ
 ਹਨ ਪਰ ਅਵਾਜ਼ ਇਕ !! ਸਮ ਬ੍ਰਿਤੀ ! ਤੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ
 ਗੋਂਦ ਗੋਂਦਦੀ ਹੋਵੇਂਗੀ, ਤੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਣਤੀ ਉਣਦੀ
 ਹੋਵੇਂਗੀ, ਤੂੰ ਵੀ ਕੁਝ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਰ ਤਾਲ ਜੋੜਦੀ ਹੋਵੇਂਗੀ !!
 ਮੈਂਡੀ ਗੋਂਦਾਂ-ਗੋਂਦਣ ਵਾਲੀਏ ਬ੍ਰਿਤੀਏ ਵਿਛੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ
 ਵਾਲੀਏ ਸਮ ਬ੍ਰਿਤੀਏ, ਵਾਹ ਵਾਹ !!

ਮਾਇਆ ! ਤੂੰ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਖਲੋਰਦੀ ਹੈਂ,
 ਤੂੰ ਸੁੰਦਰ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਵਿਰੋਲਦੀਏਂ ! ਸਮ ਬ੍ਰਿਤੀ, ਆਜਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ
 ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੀ-ਗੂਤ ਵਿਚ ਗੋਂਦ ਜਾ !! ਮਾਇਆ
 ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ ਮੋਤੀਆਂ ਦਾ ਹਾਰ ਤੋੜਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਰ ਦਰ
 ਤੇ ਵੀਟਦੀ ਹੈਂ ! ਸਮਬ੍ਰਿਤੀ, ਆਜਾ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਿਖਰੇ ਹੋਏ
 ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹਾਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇ ਜਾ !! ਮਾਇਆ ਤੂੰ ਆਸ
 ਨਿਰਾਸ ਦੇ ਬੱਦਲ ਅਕਾਸ ਉਪਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈਂ ਤੇ ਮੇਰੇ
 ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅੰਧਕਾਰ ਵਰਤਾਉਂਦੀ ਹੈਂ !! ਸਮਬ੍ਰਿਤੀ ! ਆਜਾ !
 ਤੇ ਅਪਣੇ ਅਮਿਟ ਤੇਜ ਨਾਲ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੱਦਲਾਂ ਨੂੰ ਪਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾ ਤੇ
 ਮੈਂਡੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਾ ਚਾਨਣਾ-ਚਰਾਗ ਕਰ !! ਮਾਇਆ !!
 ਤੈਂਡਾ ਕਾਲਾ ਪੁਤ ਕਾਲ ਮੈਨੂੰ ਘੁਰਦਾ ਤੇ ਡਰਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ
 ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਗੁੰਝਲ ਮੈਂਡੇ ਲਈ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ! ਸਮਬ੍ਰਿਤੀ, ਆਜਾ,
 ਮੈਂਡੇ ਸਾਰੇ ਗੁੰਝਲ ਖੋਲ੍ਹ, ਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਹਿੰਡੋਲੇ ਵਿਚ ਰੋਲ !

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੈਂਡਾ ਭਾਣਾ, ਤੈਂਡਾ ਭਾਣਾ ਮਿੱਠੜਾ ਲਾਗੈ,
 ਮੈਂਡੀ ਜੀਭ ਕੱਟ, ਕੱਟ ਵੱਢ, ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕਰ ਦੁ ਇਹੋ ਅੱਗੋਂ

ਓਕਸੇ ਨਾ ਉਲਾਹਣੇ ਨਾ ਦੇਵੇ ! ਤੈਂਡਾ ਭਾਣਾ, ਤੈਂਡਾ ਭਾਣਾ
 ਮਿੱਠੜਾ ਲਾਗੇ, ਮੈਂਡੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕੱਟ ਵੱਢ, ਫੀਤੇ ਫੀਤੇ ਕਰ
 ਜੁ ਅੱਗੋਂ ਚੁੰ-ਚਿਰਾਂ ਨਾ ਕਰੇ !! ਹਾਂ ਹਾਂ, ਬਖਸ਼ ਤੇ ਬਲ ਦੇਹ ਜੁ ਮੈਂ
 ਨਿਤ ਨਿਤ ਇਹਾ ਹੀ ਵਿਚਾਰਾਂ :—

ਉਲਾਹਨੋ ਮੈ ਕਾਹੂ ਨ ਚੀਓ ।
 ਮਨ ਮੀਠ ਤੁਹਾਰੋ ਕੀਓ ।
 ਆਗਿਆ ਮਾਨਿ ਜਾਨਿ ਸੁਖ ਪਾਇਆ,
 ਸੁਨਿ ਸੁਨਿ ਨਾਮੁ ਤੁਹਾਰੋ ਜੀਓ !
 ਈਹਾਂ ਉਹਾਂ, ਹਰ ਤੁਮਹੀ ਤੁਮਹੀ,
 ਇਹੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਦ੍ਰਿੜੀਓ ।
 ਜਬ ਤੇ ਜਾਲਿ ਪਾਈ ਇਹ ਬਾਤਾ,
 ਸਾਧ ਸੰਗਿ ਨਾਨਕ ਪਰਗਾਸਿਓ
 ਆਨ ਨਾਹੀ ਰੇ ਬੀਓ ।

ਹਾਂ ਹਾਂ ਵਾਗਿਗੁਰੂ, ਬਲ ਬਖਸ਼ ਜੁ ਤੱਤੇ ਕੜਾਹੇ ਵਿਚ
 ਰਿਝਦਾ ਵੀ ਇਹੋ ਬਾਣੀ ਉਚਰਾਂ—‘ਤੈਂਡਾ ਭਾਣਾ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ,
 ਤੈਂਡਾ ਭਾਣਾ ਮੀਠਾ ਲਾਗੇ !!

ਭਾਗ [2]

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ

ਸ਼ਾਕੀਆਂ (ਵਾਰਤਿਕ) ਅਤੇ ਕਾਵਿ ਦਰਸ਼ਨ !

ਜਗ-ਜੀਵਨ ਬਾਕੀ !

ਜਗਜੀਵਨ ! ਜਗਜੀਵਨ !! ਜਗਜੀਵਨ !!!

THE IMMANENT BEING !

ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪੁਰਖ !!

“ਕਹਿ ਕਬੀਰ ‘ਜਗਜੀਵਨੁ’ ਐਸਾ ਦੁਤੀਆ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ।”
(ਆਸਾ)

ਜਗ ਜੀਵਨ ! ਆਹਾ ! ਜਗ ਜੀਵਨ !! ਮੈਂਡਾ
ਮਾਹੀ, ਮੈਂਡਾ ਲਾਲਨ, ਮੈਂਡਾ ਪ੍ਰੀਤਮ, ਓਹ ਜੀਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਜੀਵਾਂ,
ਓਹ ਜੀਵੇ ਤਾਂ ਜੱਗ ਜੀਵੇ, ਓਹ ਜੀਵੇ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਜੀਵੇ !!
ਜੁਗ ਜੁਗ ਜੀਣ ਵਾਲਾ, ਨਿੱਤ ਨਿੱਤ ਜੀਣ ਵਾਲਾ, ਜੀਵਾਲਣ
ਵਾਲਾ, ਮਾਰ ਜਿਵਾਲਣ ਵਾਲਾ, ਜਗ-ਜੀਵਨ ! ਉਭਾਰਣ ਵਾਲਾ,
ਉਧਾਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਿਨ ਥੀਮਾਂ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ ! ਜੇ ਓਹ .ਤਾਰ

ਖਿੱਚੇ ਤਾਂ ਸਭ ਜਗ ਦੇਰੀ ਥੀਵੇ ! ਜੇ ਉਹ ਉਠ ਤਾਂਡਵ-ਨਾਚ
 (Tender Dance) ਨੱਚੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਗ ਵਿਚ ਮਹਾਂ-ਮੰਗਲ
 ਰਹੱਸ ਥੀਵੇ ! ਜੇ ਉਹ ਅੱਖ ਝਮਕੇ ਤਾਂ ਪਰਲੋ ਆਵੇ, ਜੇ ਤੁਠੇ ਤਾਂ
 ਲਹਿਰਾਂ ਬਹਿਰਾਂ ! ਨੱਚਣ ਟੱਪਣ ਕੁੱਦਣ ਵਾਲਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਸ਼ਾਂਤ
 ਅਡੋਲ ਅਬੋਲ ! ਕੁੜੀਆਂ ਵਿਚ ਕਿਰਕਲੀਆਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ,
 ਵਿਸਾਖੀ ਵਿੱਚ ਗਿੱਧੇ ਪਾਣ ਵਾਲਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਮੜੀਆਂ ਵਿਚ
 ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ ਲਾਣ ਵਾਲਾ, ਜਗ ਜੀਵਨ ! ਕਾਲੀਆਂ ਘਟਾਂ
 ਵਿੱਚ ਘੂਰਨ ਵਾਲਾ, ਬਿਜਲੀ ਰਾਹੀਂ ਚਮਕ ਡਰਾਣ ਵਾਲਾ,
 ਫਿਰ ਧਰਤੀ ਮਾਤਾ ਬਣ ਗਲੇ ਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਜਗ ਜੀਵਨ !
 ਸੁੱਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਣ ਵਾਲਾ, ਜਾਗਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸਵਾਣ ਵਾਲਾ,
 ਮੋਹ ਨਗਉਰੀ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਫਿਰ ਨਿਰਾਲਮ ਤਾੜੀ ਲਾਉਣ
 ਵਾਲਾ, ਜਗ ਜੀਵਨ ! ਏਕ ਤੋਂ ਅਨੇਕ, ਫਿਰ ਅਨੇਕ ਤਾਂ ਏਕ
 ਹੋਣ ਵਾਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ, ਤੈਥੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ, ਪਹੁ ਫੁਟਾਲੇ
 ਵਿਚ ਲਾਲੀ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਆਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇਰੀ
 ਹੈ, ਸੋਨੇ ਵਿਚ ਨੂਰੀ ਪੀਲੱਤਣ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਹੀਰੇ ਵਿੱਚ ਬੱਜਰ
 ਕਠੋਰਤਾ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਬਸੰਤ ਰੁੱਤ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇਰੀ ਹੈ, ਸਾਧੂਆਂ
 ਵਿਚ ਗੰਭੀਰਤਾ ਤੇਰੀ ਹੈ ! ਅਣੂਆਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਣੂ ਹੋਕੇ ਵਸਣ
 ਵਾਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ, ਪਰਮਾਣੂਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਕਤੀਣੂ ਹੋ ਕੇ
 ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਜੀਵਨਾਂ, ਤੈਥੋਂ ਚੋਖੰਨੀਏ ! ਤੈਂਡਾ
 ਰੂਪ ਅਨੂਪ ਹੈ, ਤੈਂਡਾ ਵੇਸ ਅਵੇਸ, ਤੈਂਡਾ ਬੋਲ ਅਬੋਲ, ਤੈਂਡੀ
 ਕਰਨੀ ਜਗ ਉਭਰਨੀ !

ਜਦ ਤੈਂਡੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੂਬੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਨੀਝ ਲਾਕੇ
 ਵੇਖਨਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੈਂਡੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਸਦ ਖੁਸ਼ੀਆਂ, ਨਿਤ
 ਹੌਲੀਆਂ, ਨਿਤ ਨਵੀਆਂ ਵਿਸਾਖੀਆਂ ਪਈਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੀਆਂ
 ਹਨ । ਯਥਾ :

"ਮਹਾਂ ਮੰਗਲੁ ਰਹਸੁ ਥੀਆ,
ਪਿਰੁ ਦਇਆਲੁ ਸਦ-ਨਵ-ਰੰਗੀਆ।"

(ਜੈਤਸਰੀ ਮ: ੫)

ਨਿਤ-ਨਵੀਆਂ ਪੋਸ਼ਾਕਾਂ ਪਹਿਨਣ ਵਾਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ ! ਤੇ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਚੋਜ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ ! ਤੈਂਡੇ ਵਿੱਚ ਓਹ ਕੀ ਸੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਤੂੰ ਉਤਪਤੀ ਕਰਦਾ ਕਰਦਾ ਥਕਦਾ ਨਹੀਂ, ਵਧਦਾ ਘਟਦਾ ਨਹੀਂ, ਉਭਰਦਾ ਉਭਰਦਾ ਸੁੰਗੜਦਾ ਨਹੀਂ ! ਨਾ ਥੱਕਣ ਵਾਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ ਨਿਤ ਚਾਉ ਹੁਲਾਰੇ ਖਾਣ ਵਾਲਿਆ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ, ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਦੇ ਹਿੰਡੋਲੇ ਝੂਟਣ ਵਾਲਿਆਂ ਜਗ ਜੀਵਨਾਂ, ਇਕ ਭੋਰੀ ਆਪਣਾ ਦੇਹ ਦਰਸ਼ਨ ! ਨਾਲ ਹੀ, ਉਸ ਉਭਰਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਵੀ ਦੇਹ ਦਰਸ਼ਨ, ਜਿਥੋਂ ਸਦ-ਜੀਵਣ, ਸਦ-ਸੁੰਦਰਤਾ ਤੇ ਸਦ-ਮੰਗਲ ਨਿਤ ਨਿਤ ਗੰਗਾ, ਜਮਨਾ, ਸੁਰਸਤੀ ਵਾਂਗ ਫੁਟ ਫੁਟ ਪਾਂਦੇ ਹਨ । 'ਏਕੰਕਾਰ' ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਹੀ ਰੂਪ ਯਾ ਮੁਹਾਂਦਰਾ ਹੈ, ਪਰ ਜਗ-ਜੀਵਨ ਅੰਤਰ-ਵਰਤੀ ਕਲਾ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ । ਆਓ ਅੱਜ ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਉਸ ਜਗਜੀਵਨ ਜੀ ਦੇ ਠੰਡੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀਏ ਤੇ ਤੱਕੀਏ ਜੁ ਉਹ ਕੀਕੁਣ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ ? ਕੀਕੁਣ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਨਿਤ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਨਰੋਇਆ ਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ? ਭਾਵ ਆਓ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰ ਵੜਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਧੜਕਦੇ-ਦਿਲ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲਈਏ—ਉਸ ਕਲਾ ਦੀ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਸਦੀਵੀ ਚਾਲੂ ਰਖਦੀ ਹੈ ! ਪਰ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਆਓ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਵਡੀ ਬਾਹਰਲੀ ਖੂਬੀ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਿਤਾਰ ਲਈਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਚਿੰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਦ-

ਜਵਾਨੀ ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਡਾ ਭੇਦ ਛੁਪਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ—ਜੋ ਭਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਉਪਰ ਅੱਪੜਨ ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ ! ਇਸ ਬਾਹਰਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਜਦ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ Kalaido Scope ਨਾਲ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਸਦ-ਨਵ ਰੰਗੀਆਂ' ਪਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ।

ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਇਹ ਪ੍ਰਪੰਚ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਬੂਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਮਾਨੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹੀ ਲਿਲਾਟ ਦਸਤਾਰ ਯਾ ਪਗੜੀ ਹੈ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਉਪਰ ਵਲੋਟੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਪਰ ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੁ ਇਸ 'ਬਨਾਰਸੀ ਪਗੜੀ' ਵਿਚ ਕਿਹਾ ੨ ਪੱਟ ਲਗਾ ਹੋਇਆ ਤੇ ਕਹੇ ਕਹੇ ਰੰਗ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਹਨ ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਔਹ ਵੇਖੋ ਅਸਮਾਨ ਉਪਰ ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ (Rainbow) ਜਿਸ ਦਾ ਲਮਕਿਆ ਹੋਇਆ ਲੜ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਨੂੰ ਕੱਛਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦਾ ਸਤਰੰਗੀ ਪਟਕਾ ਹੈ ਇਸ ਦੇ ਸੰਤ ਰੰਗ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਨਾਲ ਗਿਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੱਤਾਂ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਕਈ ਰੰਗ ਹਨ । ਫਿਰ ਹੋਰ ਰੰਗ ਬਰਦੀ ਦੇ ਹਨ । ਵੇਖੋ ਆਕਾਸ਼ ਦੀ ਸਿਆਮ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਧਰਤੀ ਦਾ ਤਿਆਰ ਬਰਤਿਆਰ ਫੌਜੀ ਖਾਕੀ ਵੇਸ, ਫਿਰ ਉਸ ਅੰਦਰ ਚਾਂਦੀ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਵੇਲਾਂ, ਜਲ ਦੇਵੀ ਦੀ ਸੀਤਲ ਸਾੜੀ ਤੇ ਉਸ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖੜੇ ਨੂੰ ਢਕਣ ਵਾਲੀਆਂ ਆਬਸ਼ਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂਰੋ-ਨੂਰੀ ਗਾਬ-ਝਿਲੀਆਂ, ਇਹ ਅਨਿਕ ਰੰਗ, ਮੈਂਡੇ ਸੋਹਣੇ ਲਾਲਨ ਦੀਆਂ ਨਿਤ-ਨਵੀਆਂ ਪੋਸ਼ਾਕਾਂ ਹਨ । ਮੌਰ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਝੂਠਦਾ ਹੈ, ਉਸਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਤੁਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ! ਸੂਰਜ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਸਹਿਸਰ ਸੂਰਜਾਂ ਤੋਂ

ਵੀ ਵਧੇਰੀ ਹੈ, ਫਿਰ ਸੀਤਲ, ਨਾਲੇ ਲਾਲੇ ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਹੈ,
ਜੀਕਣ ਮੇਰੇ ਲੰਮੇ ਕੋਸ਼ ਹਨ, ਤਿਹੇ ਉਸ ਲਾਲਨ ਦੇ ਵੀ ਕੋਸ਼
ਹਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਅਨੰਤ-ਸੂਰਜਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂਰੀ ਕਿਰਨਾਂ
ਗਟੇ ਕਿਨਾਰੀਆਂ ਵਾਂਗ ਝਿਲਮਿਲ ੨ ਪਈਆਂ ਕਰਦੀਆਂ
ਹਨ, ਜਿਹੇ ਮੇਰੇ ਦੰਦ ਹਨ, ਤਿਹੇ ਉਸ ਲਾਲਨ ਦੇ ਵੀ ਦੰਦ
ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਬੱਤੀ-ਦੰਦ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਅਨੰਤ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਹਨ, ਸਾਰੇ
ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪੀਹ ਕੇ ਖੁਆਉਣ ਵਾਲੇ ਚਿੱਟੇ ਗੋੜ੍ਹਿਆਂ ਵਰਗੇ, ਸੂਫ
ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਤੇ ਚਮਕਦੇ ਚੰਦ ਵਰਗੇ ! ਮੈਂ ਤੇ ਪਿਆਰੇ ਦੇ
ਵੀ ਨੈਣ ਹਨ ਪਰ ਮਸਤ ਡਾਢੇ ਅਲਬੇਲੇ, ਖੀਵੇ, ਰਸਭਿੰਨੇ,
ਬਉਰੇ-ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਐਕਸ-ਕਿਰਨਾਂ ਵਾਂਗ, ਤੋਲਣ ਵਿਚ
ਨਾਜ਼ਕ ਤੌਕੜੀ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਕੌਮਲ, ਪ੍ਰਭਤਾ ਵਿਚ ਸੋ-ਸੂਰਜਾਂ ਨੂੰ
ਮਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਹਰਨ-ਭਰਨ ਵਾਲੇ, ਉਤਪਤ ਪਰਲੋਂ ਦੀਆਂ
ਰਮਜਾਂ ਵਾਲੇ, ਤਾਹੀਉਂ ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ :—

‘ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ ਲੋਇਣ ਦੰਤ ਰੀਸਾਲਾ ।
ਸੋਹਣੇ ਨਕ ਜਿਨ ਲੰਮੜੇ ਵਾਲਾ ।
ਕੰਚਨ ਕਾਇਆ ਸੁਇਨੇ ਕੀ ਢਾਲਾ ।
ਸੋਵੰਨ ਢਾਲਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਮਾਲਾ,
ਜਪਹੁ ਤੁਸੀ ਸਹੇਲੀ ਹੋ ।.....
ਤੇਰੀ ਚਾਲ ਸਹਾਂਵੀ ਮਧੁਰਾੜੀ ਬਾਣੀ ।
ਕੁਹਕਨਿ ਕੋਕਿਲਾ ਤਰਲ ਜੁਆਣੀ।’

(ਵਡਹੰਸ-ਮ: ੫)

ਸੁੰਦਰਤਾ-ਦੇਵੀ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਨਮਸਕਾਰ !

ਜਗ ਜੀਵਨ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨਮਸਕਾਰ !!

ਅਧਭੂਤ, ਪਰਮਦਭੂਤ, ਵਚਿੱਤ੍ਰ ਪਰਮ ਸੁੰਦਰ ਜੀਉ,
ਤੁਹਾਡੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੀਕੂੰ ਵਰਣਨ ਕਰੇ ! ਸਰਗੁਣ ਵਿਚ
ਫਿਰ ਵੀ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋਈ ਰੂਪ ਹੈ, ਰੇਖ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰਗੁਣ ਨੂੰ
ਕੀਕੂੰ ਦੱਸੇ ? ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡਾ ਰੂਪ
ਅਲਖ, ਅਗਮ, ਅਗੋਚਰ ਹੈ :—

“ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਅਗੰਮੁ ਹੈ

ਅਨੂਪੁ ਤੇਰਾ ਦਰਸਾਰਾ !!”

(ਸੂਹੀ ਮ: ੫)

ਪਰ ਉਹ ਸੁੰਦਰਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਵਰਣਨ ਇਥੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ
ਉਹ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਨਾ ਇਥੇ ਹੈ ਨਾ ਉਥੇ, ਸਗੋਂ ਦੁਹਾਂ ਦੇ
ਮੇਲ ਅੰਦਰ ਹੈ । ਜਿਸ ਅਣੋਖੀ ਗੱਲ ਦਾ ਵਰਣਨ ਅਸੀਂ ਇਥੇ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਨਾ ਇਤਨੀ ਸਰਗੁਣ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੈ, ਨਾ
ਨਿਰਗੁਣ ਵਿਚ, ਸਗੋਂ ਇਰਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦੇ, ਵਿਚ
ਝਲਕਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੈ ! ਵੇਖੋ ਜਲ ਸ਼ਾਂਤ ਹੈ, ਪਰ ਜਦ ਜਲ ਤੱਤ
ਤੇ ਪਵਣ ਤੱਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਤੱਤ ਵਿਚ ਭਵਰ
ਗਰਕਾਬ, ਲਹਿਰਾਂ, ਜਵਾਰ ਭਾਟੇ ਉਠਦੇ ਹਨ, ਉੱਚੇ, ਨੀਵੇਂ
ਮਝੋਟੇ ਨਚਦੇ, ਟਪਦੇ, ਡਲ੍ਹਕਦੇ, ਕੰਬਦੇ, ਅਣਥੱਕ ਉਪਜਦੇ ਹਨ,
ਫਿਰ ਜਦ ਪਵਣ ਤੱਤ ਜਲ ਤੱਤ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੱਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ
ਤਾਂ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਬੱਦਲ ਚਿੱਟੇ, ਕਾਲੇ, ਮਿਲਗੋਭੇ, ਗੋਲ
ਮੋਲ, ਤਿੱਤਰ ਖੰਭੇ, ਇਤਿਆਦਿ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਗਨੀ

ਤੱਤ ਦੇ ਨਾਲ ਹਰਕਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਭਵਾਟਣੀਆਂ ਖਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਦੌੜਾਂ ਦੌੜਦੇ ਹਨ । ਤੀਕਰ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਨਿਰਗੁਨ ਦੀ ਚਾਬੀ ਨਾਲ ਸਰਗੁਣ-ਰੂਪ ਵਾਹਿ—ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਿਚ ਪਰਪੰਚ ਰੂਪੀ ਬੇਅੰਤ ਨਿਤ ਨਵੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਜੀਕਣ 'ਕੈਲੀਡੋਸਕੋਪ—(ਜਾਦੂ ਨਾਲੀ) ਦੇ ਭੈਣ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਯਾ ਜੀਕਣ ਸਿਨਮਾ ਦੀ ਰੀਲ ਚਲਣ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਸੀਨ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਏ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਤੀਕਣ ਹੀ ਫਿਰ ਸੰਸਾਰ-ਚੱਕਰ ਦੀਆਂ ਭਵਾਟੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਸੀਨ ਸੁੰਦਰ ਝਾਕੀਆਂ ਤੇ ਅਦਭੁਤ ਘਟਨਾਵਾਂ ਉਪਜਦੀਆਂ ਬਿਨਸਦੀਆਂ ਤੇ ਰੰਗ ਵਟਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਭੇਸ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲੁਭਾਉਣ ਲਈ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ । ਸਿਨਮਾ ਦੀ ਰੀਲ ਤਾਂ ਮੁੱਕ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਜਗ ਜੀਵਨ ਰੂਪੀ 'ਸੰਸਾਰ ਰੀਲ' ਮੁੱਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਸਿਨਮਾ—ਰੀਲ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਿਸੇ ਇੰਜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਗੋਂ ਤੇਲ ਯਾ ਪਟਰੋਲ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਪਰ ਸਰਗੁਣ-ਰੀਲ ਨੂੰ ਜਗ ਜੀਵਨ ਦੀ ਅਕਲ-ਕਲਾ ਹੀ ਚਲਾਉਂਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਘੜੀ, ਹਰ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਸੁਹਾਉਣੀ-ਵਰਦੀ ਮੈਂਡੇ ਲਾਲਨ ਲਈ ਪਈ ਬਣਦੀ ਹੈ । ਇਹ ਤਾਂ ਉਹੋ ਬੇਅੰਤ-ਸਾਹੜੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤ-ਦੇਵੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨੰਗੇਜ ਢਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਜੋ ਖਿੱਚਿਆਂ ਨਿਖੁੱਟਦੀ ਨਹੀਂ, ਬੰਨਿਆਂ ਭਾਰੀ ਰਹੀਂ ਭਾਸਦੀ, ਚੁੱਕਿਆਂ ਬੰਝ ਨਹੀਂ ਪਤਲੀ ਗਚ ਵਰਗੀ, ਸੂਫ ਸੂਰਜ ਵਰਗੀ, ਨੂਰਾਨੀ ਚੰਦ ਲੋਈ ਜਿਹੀ । ਬਸ ਇਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂਡ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੂਬੀ ਨਿਤ ਨਵੀਂ ਜੁਆਨੀ, ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ, ਹਾਂ ਅਦੁਤੀ ਲੀਲਾ ਹੈ । ਇਹੋ ਤਾਂ ਓਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਦੁਤੀ ਸੁੰਦਰਤਾ

ਦੀ ਨਿਤ ਨਵੀਂ ਪਰਲ-ਜੁਆਨੀ ਹੈ !

ਓ ਝਿਲਮਿਲ-ਕਾਰੀ ਤਾਰਿਓ ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਸੋਹਣੇ ਮੁਕਟ ਵਿਚ ਸੁਚੇ ਨਗੀਨੇ ਹੋ ! ਓ ਅਕਾਸ਼ ਗੰਗਾ (Milky-way) ਤਾਰਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਾ, ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਸੁੰਦਰ ਮੁਕਟ ਵਿਚ ਸੁਹਾਉਣੀ ਕਲਗੀ ਹੈ । ਓ ਰੰਗ ਬਰੰਗ ਅਠਾਰਾਂ-ਭਾਰੀ ਬਨਾਸਪਤੀ, ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਸਦ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਅਬੋਝਲ ਹਾਰ ਹੈਂ । ਓ ਉਡਣ ਵਾਲੀ ਪਵਣ ! ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਉਭਰਦੇ ਸੀਨੇ ਵਿਚ ਸੁਆਸ ਹੈਂ ! ਓ ਗਾਉਣ ਵਾਲਿਓ ਪੰਛੀਓ, ਕੋਇਲੋ, ਮੋਰੋ, ਬੁਲਬੁਲੋ, ਤੁਸੀਂ ਉਸ 'ਸੋਦਰ' ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ, ਸੱਚੇ ਢਾਡੀ ਹੋ ! ਓ ਚੰਨ ਸੂਰਜ ਜੋਤੋ ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੀਆਂ ਸੁੰਦਰ, ਰਸ ਭਿੰਨੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੋ ! ਓ ਰੁਤੋ ! ਸਰਦੀ ਗਰਮੀ, ਬਸੰਤ ਤੇ ਪਤਝੜ ! ਤੁਸੀਂ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਦੇ ਨਵੇਂ, ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਸੂਟ ਹੋ ।

ਇਹਨਾਂ ਨਵਿਆਂ ਨਿਤ ਨਵਿਆਂ ਵੇਸਾਂ ਵਿਚ ਮੈਂਡੇ ਮਾਹੀ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਕੁਰਸ਼ ਦੇ ਸੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਉਹ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾ ਬਾਬਾ ਆਦਮ ਹੈ, ਨਾ 'ਹੱਵਾ' ਹੈ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਸਪ । ਜਿਥੇ ਉਹ ਵਸਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾ ਦੁਖ ਹੈ ਨਾ ਦਰਦ ਹੈ, ਨਾ ਬੁਢੇਪਾ, ਨਾ ਝੁਰੜੀਆਂ ! ਉਥੇ ਸਦਾ ਹੀ ਬਸੰਤ ਹੈ, ਸਦਾ ਹੀ ਰਾਗ ਰੰਗ ਹਨ । ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਸਦਾ ਢੋਲੇ । ਉਥੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਿਤ ਨਵੀਂ ਵਿਸਾਖੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੋ ਇਸ ਰਸ ਨੂੰ ਪੀਂਦੇ ਹਨ ਉਹ ਵੀ ਸਦਾ ਲਈ ਮਤਵਾਲੇ ਥੀਂਦੇ ਹਨ—

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ 'ਸਚੁ-ਮਦੁ' ਪਾਈਐ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਿਲੈ ਜਿਸੁ ਆਇ ।

ਸਦਾ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਰੰਗਿ ਰਹੈ
ਮਹਲੀ ਪਾਵੈ ਥਾਉ ।

(ਮ: ੩ ਬਿਹਾਗੜਾਂ)

ਅੱਸਾਂ ਜਗ ਜੀਵਨ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਖੂਬੀ
ਨਿਤ-ਨਵੀਂ-ਜਵਾਨੀ ਰਤਾ ਕੁ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਂਦੀ
ਹੈ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪੁਛੋਗੇ ਜੁ ਉਹ ਨਵੀਆਂ ਪੋਸ਼ਾਕਾਂ ਕਿਥੋਂ ਲੈਂਦਾ ਹੈ,
ਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ । ਉਤਰ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਬਾਹਰ ਇਸ
ਸੰਸਾਰ ਵਲ ਹੀ ਚਾ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਉਤਰ ਸਾਨੂੰ ਆਪੇ ਲਭ ਪਵੇਗਾ।
ਬਸੰਤ ਵੇਲੇ ਹਰ ਇਕ ਬਿੰਡ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਲੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ
ਤੇ ਗਰਮੀਆਂ ਵਿਚ ਫੁਲਾਂ ਨਾਲ ਪੱਤਰ ਵੀ ਰਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।
ਫਿਰ ਪੱਤ-ਝੜ ਆਈ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਡਿੱਗ ਕੇ ਹੇਠ ਮਿਟੀ ਵਿਚ
ਜਾ ਰਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੋਣ ਮਾਲਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਪਣੇ
ਤਥਾਕ ਵਿਚ ਪਾ ਛੱਡਦੀ ਹੈ । ਹੁਣ ਸੋਚੋ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ ਕੀ
ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਬਰਫ ਪੈਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਧਰੇ ਮੀਂਹ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ
ਫਿਰ ਇਹੋ ਪੱਤਰ ਸੜ ਗਲ ਕੇ ਖਾਦ ਬਣ ਕੇ, ਨਵੇਂ ਸਾਲ ਨੂੰ
ਸਾਵਾਂ-ਕਚੂਰ ਘਾਹ, ਪੀਲੀਆਂ ਸੁਰੇਜ਼ਾਂ, ਬਨਫਸ਼ਈ ਫੁਲ ਨਰਗਸ
ਆਦਿ ਬਣਕੇ ਨਿਕਲਦੇ ਹਨ । ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੁ ਇਸ
ਸੰਸਾਰ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਖਾਸ ਖੂਬੀ ਹੈ ਜੁ ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਕਲੇ
ਵਿਚ ਨਹੀਂ । ਕੀ ?

ਅਸੀਂ ਅਪਣੀ ਫੁਜ਼ਲਾ ਧੋਕੇਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਮਾਰਦੇ
ਹਾਂ ਤਾਂ ਤੇ ਅਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਅਡਰਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸੰਸਾਰ-ਕਲਾਂ
ਵਿਚ ਇਹ ਗਲ ਨਹੀਂ, ਉਥੇ ਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਕੱਤਿਆ ਸਰਦੀਆਂ
ਵਿਚ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਰਦੀਆਂ ਦਾ ਗਰਮੀ ਵਿਚ । ਅਪਣੀ
ਪੋਸ਼ਾਕ ਨੂੰ ਉਧੇੜ ਕੇ ਫਿਰ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਕਾਰੇ ਲਾਉਣਾ । ਇਹ

ਕਾਰ ਬੜੀ ਹੀ ਔਖੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਾਇੰਸ ਹੁਣ ਕੁਝ ਰਤਾਂ ਕੁ
 ਸਮਝ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪੂਰਨਿਆਂ ਉਪਰ ਟੁਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼
 ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਵੇਖੋ ਜਦ ਅਸੀਂ ਲੱਕੜੀ ਨੂੰ ਬਾਲ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ
 ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰੀ ਕੋਲੇ ਨੂੰ ਸੁਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਪਰ ਸਾਇੰਸਦਾਨ
 ਇਸੇ ਕੋਇਲੇ ਤੋਂ ਤਾਰਕੋਲ, ਗੈਸਾਂ, ਪਟਰੋਲ ਕਿਸਮ ਕਿਸਮ
 ਦੇ ਰੰਗ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬੂਰਾ ਜੋ ਲੱਕੜੀ ਚੀਰ ਕੇ ਅਸੀਂ
 ਸੁਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਲੰਪਾਂ ਵਿਚ ਜਲਨ
 ਵਾਲੀਆਂ ਗੈਸਾਂ, ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤੇਲ ਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਬਣਾਉਂਦੇ
 ਹਨ। ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਡੀ
 ਗੁਪਤ-ਮਸ਼ੀਨ ਇਸੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ
 ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਜਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਵਿਚੋਂ
 ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਅਰਕ ਤੇਲ ਕੱਢ ਕੱਢ ਕੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਮੁਤੱਕਬ
 ਬਣਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਨਿਤ-ਨਵੀਂ, ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ, ਚਿੱਤ੍ਰ-ਮਿਤਰੀ
 ਠੇਕੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਚੀਜ਼
 ਅਜਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਉਹੋ ਖਾਦ ਫਲ, ਫੁਲ ਅਤੇ ਵੇਲਾਂ ਵਿਚ
 ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਬਰਫ ਨਹਿਰਾਂ, ਕੂਲਾਂ ਤੇ ਚਸਮਿਆਂ ਵਿਚ
 ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਪਾਣੀ ਬੱਦਲ ਹੋ ਵਰ੍ਹਦਾ, ਉਹੋ ਧੁਪ
 ਬੂਟਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਪੋਸਦੀ ਤੇ ਚੁੰਮਦੀ ਹੈ ਤੇ ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਰਸ
 ਪਾਉਂਦੀ ਹੈ... ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਬੇਅਰਥ ਨਹੀਂ।
 ਵੇਖੋ ਜਿਸ ਕੋਇਲੇ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਕਾਲਾ ਕਰਕੇ ਸੁਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ
 ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਹੇਠ ਲਤਿਆੜ ਕੇ,
 'ਹੀਰਾ' ਕੋਹੇਨੂਰ ਹੀਰਾ—ਜਿਸ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਵਿਲਕਦੇ
 ਹਨ, ਬਣਾ ਕੱਢਦਾ ਹੈ! ਇਹ ਹੀਰਾ ਉਹੋ ਕਾਲਾ ਕੋਲਾ ਹੈ, ਇਸ
 ਵਿਚ ਕੋਈ ਸੁਰ ਨਹੀਂ! ਤੇ ਉਹੋ ਦੁਰਗੰਧ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਰ੍ਹਾਂ
 ਸੁਟ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਲਾਬ, ਚੰਬਾ ਤੇ

ਮੋਤੀਏ ਦੀਆਂ ਮਿੱਠੀਆਂ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਕੱਢਦਾ ਹੈ । ਇਸ ਕੰਮ ਨੂੰ ਸਿਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਅਨੇਕ ਬੂਟਿਆਂ ਰੂਪੀ ਭੱਠੀਆਂ ਰਚੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ । ਫਿਰ ਵੱਖੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੀੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਸੰਗਏ ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਨਚੌੜ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਤੇਲ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੀ ਕਾਰੀਗਰੀ, ਜਾਦੂਗਰੀ ਤੇ ਚਿੱਤਰਕਾਰੀ ਧੰਨ ਧੰਨ ਹੈ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਗਾਂਧੀ, ਅਤਾਰ, ਆਪੇ ਅਰਕ ਤੇ ਆਪੇ ਗੁਲਾਬ ਦੇ ਮੁਰ-ਝਾਏ ਹੋਏ ਫੁਲ ਵਾਂਗ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਰਸੀਆ, ਆਪੇ ਰਸ, ਆਪੇ ਵਣਜਾਰੇ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਦੁਧ, ਦਹੀਂ ਵੀ ਆਪੇ ਤੇ ਆਪੇ ਮੱਖਣ ਕੱਢਣ ਹਾਰੇ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਸ਼ਹਿਦ, ਆਪੇ ਮੱਖੀ ਤੇ ਆਪੇ ਫਲਾਂ ਵਿਚ ਖੈਡਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਕਲਾ, ਆਪੇ ਹੀਰਾ ਤੇ ਜੌਹਰੀ ਪਰਖਣ ਵਾਲੇ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਜਾਲ, ਆਪੇ ਮਨਕੜਾ, ਆਪੇ ਮੱਛੀ, ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਆਪੇ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ, ਫਿਰ ਆਪੇ ਮਾਰ ਜਿਵਾਲਣ ਹਾਰੇ ਹੋ ! ਹਾਂ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਇਹ-ਓਹ ਤੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋ—

(੧) ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਆਪਿ ਸਭੁ ਕਰਤਾ,
ਕੋਇ ਦੂਜਾ ਹੋਇ ਸੁ ਅਵਰੋ ਕਹੀਐ ।
ਹਰਿ ਆਪੇ ਬੋਲੈ ਆਪਿ ਬੁਲਾਵੈ,
ਹਰਿ ਆਪੇ ਜਲਿ ਥਲਿ ਰਵਿ ਰਹੀਐ ।

(ਵਡਹੰਸ ਕੀ ਵਾਰ ਮ:੪)

(੨) ਤੂੰ ਆਪੇ ਆਪਿ ਵਰਤਦਾ
ਆਪਿ ਬਣਤ ਬਣਾਈ ।

ਤੁਧ ਬਿਨ ਦੁਜਾ ਕੋ ਨਹੀ
 ਤੂ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ।
 ਤੇਰੀ ਗਤਿ ਮਿਤਿ ਤੁਹੈ ਜਾਣਦਾ
 ਤੁਧ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ।

(ਵਾਰ ਮਲਾਰ ਮ: ੪)

ਗੱਲ ਕੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੇ
 ਚਾੜ੍ਹਨ ਲਈ, ਸੰਸਾਰ ਅਟਾਰੀ ਨੂੰ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਰੱਖਣ ਲਈ
 ਇਕ ਅਨੋਖੀ ਭੱਠੀ ਰਚੀ ਹੋਈ ਹੈ ਜਿਥੋਂ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਮਸਾਲੇ
 ਰੰਗ ਤੇ ਟਾਈਲਾਂ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ । ਓ ਸੋਹਣੇ ਲੀੜਿਆਂ ਵਾਲਿਆ
 ਮਾਹੀਆ ਤੈਥੋਂ ਬਲਿਹਾਰੀ !! ਕਹੀ ਲੈ ਕੇ ਮਿੱਟੀ ਪੁੱਟਣ ਵਾਲਿਆ !
 ਤੈਂਡੇ ਹੱਥ ਚੁੰਮਾਂ ! ਓ ਸਾਡੀ ਕੋਠੀ ਮੀਂਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲਿਆ,
 ਤੈਂਡੀ ਰਹਿਮਤ ਤੋਂ ਵਾਰੇ ਵਾਰੇ ! ਓ ਅਨਾਥ ਕੋਹੜੀਆਂ
 ਫੱਟੜਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮਲੂਮ ਲੈ ਨੰਗ ਪੈਰ ਟੁਰ ਕੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆ,
 ਤੈਂਡੀ ਕੋਈ ਕੀਮਤ ਕੀ ਪਾਵੇ ? ਅੱਖਾਂ ਪਰਨੇ ਟੁਰਨ ਨਾਲ
 ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕਦੀ ! ਅਜੇਹਾ ਹੈ ਮੈਂਡਾ ਮਾਹੀ, ਆਪਣੀ ਖੇਤੀ
 ਵਿਚ ਆਪ ਰੁਲ-ਪਰੁਲਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਸੋਹਣਾ, ਮਨ ਮੋਹਣਾ
 ਸੂਹੇ ਵੇਸ ਵਾਲਾ ਵਿਸਾਖੀ ਮਨਾਉਣ ਵਾਲਾ ।

ਹਰ ਇਕ ਕਲਾ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ
 ਚਾਬੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ । ਘੜੀ ਨੂੰ ਉਠ ਕੇ ਰੋਜ਼ ਚਾਬੀ ਦੇਈਦੀ
 ਹੈ, ਮੋਟਰ ਵਿਚ ਤੇਲ ਦੀ ਚਾਬੀ ਲਾਈਦੀ ਹੈ, ਗ੍ਰਾਮੋਫੋਨ ਵਿਚ ਵੀ

ਮੁੜ ਮੁੜ ਚਾਬੀ ਲਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਧਰਤੀ ਅਸਮਾਨ ਦੇ ਇਰੰਦ ਗਿਰਦ ਟੁਰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਸੂਰਜ ਦੀ ਚਾਬੀ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਕੌਣ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ? ਕੀ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਚਾਬੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ? ਉੱਤਰ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਚਾਬੀ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਹੋਰ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਤੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਕੀ ਫਰਕ ਹੁੰਦਾ? ਅਸੀਂ ਵੇਖ ਆਏ ਹਾਂ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਸ਼ੀਨ ਨੂੰ ਰਚਿਆ ਹੀ ਇੰਜ ਹੈ ਜੁ ਇਹ ਆਪਣਾ ਬਾਲਣ (Fuel) ਆਪ ਰਚਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇੰਝ ਅਪਣੇ ਕੰਮ ਸੁਆਰ ਕੇ ਅਗਾਂਹ ਅਗਾਂਹ ਟੁਰਦੀ ਹੈ — (Self-adjusting machine) ਵੇਖੋ, ਧਰਤੀ ਸਿੱਧੀ ਹੋ ਕੇ ਨਹੀਂ ਖੜੋਤੀ, ਜ਼ਰਾ ਕੁ ਕੁੱਬੀ ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਤਾਂ ਕਦੀ ਇਸ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਨੇੜੇ ਤੇ ਕਦੇ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਗੋਲ ਹੈ। ਜੇ ਇਹ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਰਤ ਉੱਪਰ ਜਿਥੇ ਗਰਮੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਸਦਾ ਗਰਮੀ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਜਿਥੇ ਸਰਦੀ ਹੈ ਉਥੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਰਦੀ, ਤੇ ਜੇ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਰੁਤਾਂ ਦਾ ਹੋਰ ਫੇਰ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ—ਇਕੋ ਥਾਂ ਉੱਪਰ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਦੀ, ਫਿਰ ਗਰਮੀ ਤੇ ਫਿਰ ਪਤਝੜ, ਇਹ ਕਦੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ। ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਪਾ ਕੇ ਕਿਸ ਨੇ ਖਿਚਿਆ ਹੈ ਜੁ ਇਹ ਰਤਾ ਕੁ ਵਿੰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ? ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੇ। ਕਿਉਂ ਖਿਚਿਆ ਹੈ? ਰੁਤਾਂ ਘੜਨ ਲਈ। ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਇਹ ਸਾਰੀ ਦਸਤ-ਕਾਰੀ ਤੇ ਮੀਨਾਕਾਰੀ ਓਸੇ ਦੀ ਹੈ ਇੰਜ ਇਹ ਧਰਤੀ ਆਪ ਚਲਾਈ ਮਸ਼ੀਨ ਬਣ-ਗਈ।

ਫਿਰ ਵੇਖੋ ਭੱਠੀਆਂ ਵਿਚ ਲਕੜੀ, ਗੋਹੇ ਯਾ ਬਾਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਪਰ ਸੂਰਜ ਦੀ ਭੱਠੀ ਵਿਚ ਕੌਣ ਲੋੜੀ ਝੋਕਦਾ ਹੈ। ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਆਖਦੇ ਹਨ ਜੁ ਉਥੇ ਧਾਤਾਂ ਪਿਘਲਦੀਆਂ ਹਨ,

ਅਣੂ ਟਟ ਕੇ ਪਰਮਾਣੂ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇੰਝ ਟੁੱਟਣ ਨਾਲ ਅੰਗਮ ਬਲ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੀਕਣ ਭੁਕਾਨਾ ਫਟਣ ਨਾਲ ਬੜੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਸੱਚੇ ਇਸ ਵਡੇ ਭੱਠੇ ਨੂੰ ਕੌਣ ਲੱਕੜੀਆਂ ਪੁਚਾਉਂਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਆਪ। ਕਦ ਤੋੜੀ ਪਹੁੰਚਾਏਗਾ ? ਜਦ ਤੋੜੀ ਉਤਪਤੀ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਲੋੜ ਹੈ ? ਕੀ ਕਦੇ ਉਸ ਭੱਠੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਨਿਖਟੇਗੀ ? ਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਦੀ ਖੁਰਾਕ ਅਪਣਾ ਆਪ ਹੈ ਜੋ ਬੇਅੰਤ ਹੈ। ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਜੁ ਸੂਰਜ ਵੀ ਆਪ ਚਲਾਈ ਵਿਣ ਚਾਬੀ ਚਾਲੂ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ। ਸੋ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿਣ ਚਾਬੀ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ, ਜੋ ਰੇਡੀਅਮ (Radium) ਵਾਂਗ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਅਪਣੇ ਆਪ ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਜੁ ਇਹ ਮੋਈ ਹੋਈ ਮਸ਼ੀਨ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੁ 'ਰਾਮ' ਆਪ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਹੈ, ਰੋਮ ਰੋਮ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਤਾਹੀਏ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਸੋਹਣਾ ਨਾਮ 'ਜਗ-ਜੀਵਨ' ਹੈ ! ਭਾਵ ਜੇ ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਜਗ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ! ਵਾਹ ਵਾਹ ਮੈਂਡਿਆ ਜਗਜੀਵਨਾ ਵਾਹਵਾਹ ! ਓ ਬਿਨ ਚਾਬੀ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਏ ਮਸ਼ੀਨੇ ਵਾਹ ਵਾਹ, ਤੂੰ ਸੱਚ ਮੁੱਚ ਉਸੇ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਉਸਦੀ ਕੁਦਰਤ ਉਹ ਕਾਦਰ ਕਰਤਾ। ਜੇ ਕਰਤਾ ਇਸ ਸੱਤਾ ਯਾ ਕੁਦਰਤ ਤੋਂ ਹੀਨ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਹਾ ਮਸ਼ੀਨ ਕੌਰਾ ਨਿਰਾ ਪੁਰਾ ਸਾਖੀ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਨਹੀਂ ਕਰਤਾ, ਸੰਪੰਨ ਕੁਦਰਤ ਹੈ ਤੇ ਕੁਦਰਤ ਉਸ ਤੋਂ ਅੱਡਰੀ ਨਹੀਂ—

ਤੂੰ ਕਰਣ ਕਾਰਣ ਸਮਰਥੁ ਹਹਿ ਕਰਤੇ

ਮੈਂ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨਾ ਕੋਈ ।

ਤੁਧੁ ਆਪੋ ਸਿਸਟਿ ਸਿਰਜੀਆ

ਆਪੇ ਫੁਨਿ ਗੋਈ ।
 ਸਭੁ ਇਕੋ 'ਸਕਦੇ' ਵਰਤਦਾ ।
 ਜੋ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਈ ।

(ਸੋਰਠਿ ਵਾਰ ਮ: ੪)

ਸੋ ਅਜਿਹਾ ਹੈ ਮੈਂਡਾ ਜਗਜੀਵਨ ਪਿਤਾ, ਪਰ ਉਸਨੂੰ
 ਕੋਈ ਤਦ ਜਾਣ ਜੇ ਓਹ ਆਪ ਜਣਾਏ:—

ਤੂੰ ਜਾਣਾਇਹਿ ਤਾ ਕੋਈ ਜਾਣੈ ।
 ਤੇਰਾ ਦੀਆ ਨਾਮ ਵਖਾਣੈ ।
 ਤੂੰ ਅਚਰਜ ਕੁਦਰਤ ਤੇਰੀ ਬਿਸਮਾ ।

[ਵਡਹੰਸ ਮ:੫]

ਬਸ ਇਸ ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਵਾਲਾ; ਅਚਰਜ ਜੋੜ ਤੋੜ
 (Adjustment) ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਅਪਣਾ ਆਪ ਸੰਭਾਲਣ
 ਵਾਲਾ ਮੈਂਡਾ ਮਾਹੀ ਜਿਸ ਦੇ ਘਰ ਵਿਚ ਸਦਾ ਖੁਸ਼ੀਆਂ,
 ਮਲ਼ਾਰ ਚੌਜ ਤੇ ਅਨੰਦ ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਘਰ ਰੋਜ਼ ਨਿਤ
 ਨਵੀਂ ਵਿਸਾਖੀ ।

੪

ਰਤਾ ਕੂ ਹੋਰ ਅਗੇ ਟੁਰੋ ! ਸਾਡੀ ਮਸ਼ੀਨ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਚਾਰ-
 ਦਿਵਾਰੀ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਹੈ । ਕਿਧਰੇ ਇਸ ਦਾ ਸਿਰ ਹੈ
 ਕਿਧਰੇ ਪੈਰ, ਪਰ ਉਸ ਮਸ਼ੀਨ ਦਾ ਕੀ ਆਦਿ ਅੰਤ ਹੈ ? 'ਜਗ

ਜੀਵਨ' ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ ? ਜੇ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸ ਕੰਢੇ ਉਪਰ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਰੁੜ੍ਹਦਾ ਪਾਣੀ ਜਾ ਡਿਗਦਾ। ਫਿਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਮੁੰਦਰ ਕੀਕਣ ਸਾਂਭ ਰਖਦਾ ਹੈ ? ਜੇ ਉਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਟੁਰਦੀ ਟੁਰਦੀ ਧਰਤੀ ਜਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੜ ਲੱਗ ਤਾਰਾ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਹੁੱਸ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਵੜਦਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ? ਤੇ ਕੀ ਉਸ ਪਾਸਕੂ ਦੇ ਅਲੋਪ ਹੋਣ ਨਾਲ਼ ਇਸ ਪੂਰੇ ਤਕੜੀ ਦੇ ਤੋਲ ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਨਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ? ਪਰ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਜਗ-ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੋਈ ਆਦਿ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਅੰਤ ਨਹੀਂ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਲੰਮੀਆਂ ਤਾਣ ਕੇ ਸੌਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਤਾਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਵਿਸਾਖੀ ਮੰਨਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਖੇਡ ਰਚੀ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਡਰਾਪ-ਸੀਨ ਕਦੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਗਿਰਦਾ। ਜੇ ਡਰਾਪਸੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ, ਅੰਤਲੀ ਝਾਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਿਰ ਅਡੰਬਰ ਰਚਣਾ ਪੈਂਦਾ, ਤਾਂ ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਰੋਕ ਟੋਕ ਪਾ ਕੇ ਵਲੋਵਿਆਂ ਵਲ ਲੱਗਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਪਰ ਉਸਦੀ ਖੇਡ ਮੁਕਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਦੀ ਕਲਾ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ ਘਿਰੀ ਹੋਈ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਲਈ ਤੇਲ, ਚਾਬੀ ਜਾ ਬਰਸਾ ਜੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਅਪਣੇ ਆਪ ਚਲਦੀ ਹੈ। ਕੱਦ ਤਕ ? ਸਦਾ, ਸਦਾ, ਸਦਾ.....

ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਈ ਲਖਿਆ

ਅਕਬੁ ਨ ਜਾਈ ਹਰ ਕਥਿਆ ॥

(ਆਸਾ ਮ: ੩)

ਜੇ ਉਹ ਬੇਅੰਤ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਅੰਤਕੀ ਹਾਂ ਤਾਂ ਫਿਰ ਸਾਡਾ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਰਸਪਰ ਕੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ? ਉੱਤਰ

ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉਸ ਵਿਚ ਲਹਿਰਾਂ ਹਾਂ। ਪਰ ਇਹ ਮਿਸਾਲ ਵੀ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਦੁਕਦੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਹਿਰਾਂ ਤਾਂ ਇਕ ਰੁੱਖ ਵਲ ਉਠਦੀਆਂ ਹਨ, ਭਾਵ ਉਪਰ ਵਲ ਤੇ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ, ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡਾ ਤੇ ਅਨੰਤ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਕਿਸੇ ਆਤਮਕ ਵਾ-ਵਿਰੋਲੇ (Vortex) ਵਰਗਾ ਹੈ ਜੋ ਪੈਣ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਅਗੰਮਵੀਂ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰ ਵਾਂਗ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਡ-ਪੁਰਖ ਮਨੋ ਈਥਰ (ਆਕਾਸ਼) ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਫੈਲਾਉ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਅਨੰਤ ਹੀ ਗੋਲ-ਘੱਪੇ ਕੇਂਦਰ ਜੋ ਘੁੰਮਣ-ਘੇਰ ਵਿਚ ਹਨ, ਪਰੋਏ ਹੋਏ ਛੱਲਿਆਂ ਵਾਂਗ ਹਨ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਇਕ ਛੱਲੇ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਤੋੜੀ ਇੰਝ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ ਜੀਕਣ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਗੋਲ ਥਰ ਥਰ ਕਰਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ (Undulations) ਅਗੇ ਵਧਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਪਾਣੀ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ (Stationery) ਸਥਿਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਉਹ ਆਦਿ ਪਿਤਾ ਸਦ ਵਿਸਾਖੀ ਮਨਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਹੁਕਮ' ਇਨ੍ਹਾਂ ਥਰ ਥਰ ਕੰਬਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪ ਜਲ ਯਾ ਈਥਰ ਵਾਂਗ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਅਬਚਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਜਦ ਕਿਸੇ ਕੇਂਦਰ Centre ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਦਾ ਉਹ ਉਪ-ਕੇਂਦਰ (Inner-Centre) ਬਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਝੱਖੜ, ਹਨੇਰੀ ਭੋਜਲ ਜਿਹੀ ਲਰਜ ਲਿਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਟੁਟ ਕੇ ਫੀਤੇ ਢੀਤੇ, ਜਰੇ ਜਰੇ, ਅਣੂ ਅਣੂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਕੋਈ ਸਿਲ, ਪੱਥਰ ਬਾਰੂਦ (T. N. T.) ਦੀ ਸੁਰੰਗ ਯਾ ਡਿਨੈਮਾਈਟ ਦੀ ਫਟਾਸ

ਨਾਲ । ਇਸ ਮਰਣ-ਬਰਕੰਬਣੇ (Death agony) ਵੇਲੇ ਉਸ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਨਵੇਂ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਛੋਟੇ ਕਿਣਕੇ ਇੰਝ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜੀਕਣ ਸੂਰਜ ਦੇ ਫਟਣ ਨਾਲ ਅਨੇਕ ਹੀ ਭਖਦੇ ਹੋਏ ਤਾਰੇ, ਯਾ ਜੀਕਣ ਕਿਸੇ ਅਣੂ ਦੇ ਫਟਣ ਨਾਲ ਨਵੇਂ ਬਿਜਲੈਣੂ (Electrons) ਯਾ ਨਿਕੇ ਨਿਕੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਟੋਟ 'ਸ਼ਕਤੰਤੂ' (Quanta of energy) ।

ਮੇਰਾ ਭਾਵ ਹੈ ਜੁ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਖੱਪਾ (Vacuum) ਨਹੀਂ, ਹਰ ਥਾਂ ਉਹ 'ਆਪ' ਹੈ । ਇਸ ਬੇਅੰਤ ਫੈਲਾਉ ਵਿਚ ਉਹ ਈਥਰ ਵਾਂਗ ਪਰ ਚੇਤਨ 'ਜਗ ਜੀਵਨ' ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ । ਇਸ ਜਗ-ਜੀਵਨ-ਈਥਰ ਵਿਚ ਅਗੇ ਅਣਗਿਣਤ ਬੇਓੜਕ ਕੇਂਦਰ (Foci) ਹਨ—ਨਿੱਕੇ, ਵੱਡੇ, ਮੋਟੇ । ਜਦ ਇਹ ਕੇਂਦਰ ਬਹੁ ਸੂਖਮ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਹਉਮੈ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਹੋਰ ਠੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤੀ ਯਾ ਜੜ੍ਹ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਸੂਖਮਤਾ ਘਟਦੀ ਹੈ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਚੇਤਨਤਾ ਘਟਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕੇਂਦਰ ਠੁੱਲ੍ਹਾ ਠੁੱਲ੍ਹਾ ਹੋਈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਮਾਨ ਦੁਧ ਜਮ ਕੇਂਦਰੀ ਬਣ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਹੁਣ ਭਾਵੇਂ ਜਗਤ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਲ ਹੋਵੇ—ਪਤਲੀ, ਨੁਲੀ ਯਾ ਵਿਚਕਾਰਲੀ, ਪਰ ਉਸ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰਮਈਆ-ਰਾਮ ਈਥਰ ਵਾਂਗ, ਪਉਣ ਵਾਂਗ ਫੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਅਪਣਾ ਚੇਤਨਤਾ-ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਤਾਰ ਘਰ ਵਾਂਗ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੋ 'ਹਉਮੈ' ਅਖਵਾਉਂਦੀ ਹੈ । ਹਉਮੈ ਇਸ ਕਰਕੇ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਤਾਰ-ਘਰ ਹੈ । ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਤਾਰ ਘਰ (General Telegraph Office) ਉਹ ਆਪ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਹਰ ਘੜੀ, ਹਰ ਮਿੰਟ ਦੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਖੜਕਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ।

(੫)

ਜੀਕਣ ਤਾਰ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਤਾਰ ਨਾਲ ਕੰਮ ਚਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਤਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਤੋਂ ਵਧ ਚੜ੍ਹਕੇ ਤਾਰ Wireless ਹੈ, ਤੀਕਣ ਹੀ ਹਉਮੈ ਦੇ ਤਾਰ-ਘਰਾਂ ਦੇ ਪਿਛੇ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਬੇਤਾਰ ਤਾਰ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ। 'ਹੁਕਮ' ਪਹਿਲੋਂ ਇਸ ਬੇਤਾਰ ਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਹੇਠਾਂ ਆਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਫਿਰ ਹਰ ਇਕ ਹਉਮੈ ਰੂਪੀ ਤਾਰ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਕਈ ਦੁਰਾਡੀਆਂ ਜਗ੍ਹਾਂ (Out-post) ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਥੇ ਤਾਰ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸਿਰਫ਼ ਕਾਰਖਾਨੇ ਹਨ, ਯਾ ਉਹ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਜੜ੍ਹ ਜਗਤ ਵਿਚ 'ਹੁਕਮ' ਵੀ ਮੱਠਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਬੇਤਾਰ ਰਾਹੀਂ ਉਥੇ ਭੀ ਝੱਟ ਅੱਪੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਇਕ ਤਾਰਾਂ ਦਾ ਤਾਣਾ ਬਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਥਾਂ ਇਸ ਗੁਪਤ ਤਾਰ-ਘਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਨਹੀਂ, ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਤਾਰ ਖੜਕਾਉਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਜਗਜੀਵਨ ਆਪ ਹੈ ! ਜੇ ਉਹ ਜਗਜੀਵਨ ਅਪਣੀ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਸੱਤਾ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਸੁਗੇੜ ਲਏ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੱਸਿਆ ਦਾ ਵਰਤਾਰਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪਰਲੋਂ ਤੋਂ ਪਰੇ ਪਰੇਡੀ 'ਸੁੰਨ ਸਮਾਧੀ' ਦੀ ਘੜੀ ਆ ਜਾਏ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਤਦ ਹੋਵੇ ਜੇ ਅਗਾਹਾਂ ਪਿਛਾਂਹ ਕੋਈ ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਤੇਲ ਮਿਣ ਕੇ ਸੂਰਜ ਲੈਂਪ ਵਿਚ ਪਾਉਣ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਹਿਸਾਬਦਾਨ ਲੇਖਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸਿਫਰ ਵੱਧ ਘੱਟ ਲਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਹ ਮੈਂਡਾ ਅਨੰਦੀ ਮਾਹੀ ਦਾਨਾ ਬੀਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਅਭੁੱਲ, ਨਾ ਭੁਲਣਹਾਰਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਤ ਨਿਤ ਸਾਵਧਾਨ ਅਡੋਲ, ਪ੍ਰਬੀਨ ਦਾਤਾ ਹੈ :—

ਤੂੰ ਦਾਨਾ ਤੂੰ ਅਬਿਚਲੁ ਤੂੰ ਹੀ

ਤੂੰ ਜਾਤਿ ਮੇਰੀ ਪਾਤੀ ।

ਤੂ ਅਡੋਲੁ ਕਦੇ ਡੋਲਹਿ ਨਾਹੀ
ਤਾ ਹਮ ਕੈਸੀ ਤਾਤੀ ।

... ..

ਏਕੈ ਏਕੈ ਏਕ ਤੂਹੀ । ਏਕੈ ਏਕੈ ਤੂ ਰਾਇਆ ।
ਤਉ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ । ੧ । ਰਹਾਉ ।

... ..

ਤੂ ਸਾਗਰੁ ਹਮ ਹੇਸ ਤੁਮਾਰੇ,
ਤੁਮ ਮਹਿ ਮਾਣਕ ਲਾਲਾ ।
ਤੁਮ ਦੇਵਹੁ ਤਿਲੁ ਸੰਕ ਨ ਮਾਨਹੁ,
ਹਮ ਭੁੰਚਹੁ ਸਦਾ ਨਿਹਾਲਾ । ੨ ।
ਹਮ ਥਾਰਿਕ ਤੁਮ ਪਿਤਾ ਹਮਾਰੇ
ਤੁਮ ਮੁਖਿ ਦੇਵਹੁ ਖੀਰਾ ।
ਹਮ ਖੇਲਹੁ ਸਭਿ ਲਾਡ ਲਡਾਵਹਿ
ਤੁਮ ਸਦ ਫੁਣੀ ਗਹੀਰਾ । ੩ ।
ਤੁਮ ਪੂਰਨ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਸੰਪੂਰਨ
ਹਮ ਭੀ ਸੰਗਿ ਅਘਾਏ ।
ਮਿਲਤ ਮਿਲਤ ਮਿਲਤ ਮਿਲਿ ਰਹਿਆ
ਨਾਨਕ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਏ ।

(ਰਾਮਕਲੀ ਮ: ੫)

ਸੋ ਐਸਾ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰ, ਗੰਹਿਰ ਗੰਭੀਰ ਮੈਂਡਾ ਜਗਜੀਵਨ
ਪਿਤਾ ਹੈ ।

ਉਸ ਦੀ ਅਭੂਲ ਕਲਾ ਨਾਲ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਜੀ ਰਿਹਾ ਹੈ,
ਟੁਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਹਰ ਰੋਜ਼, ਹਰ ਰਾਤ, ਨਹੀਂ
ਨਹੀਂ ਹਰ ਖਿਨ, ਹਰ ਛਿਨ ਨਵਾਂ ਚੌਲਾ ਬਦਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ
ਉਹ ਮੈਂਡਾ ਪਿਤਾ 'ਸਦ-ਨਵ-ਰੰਗੀਆ' ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਵੀਂ
ਤੋਂ ਨਵੀਂ ਦਸਤਾਰ ਬਣਾ ਕੇ ਨਵੇਂ ਤੋਂ ਨਵੇਂ ਜੋਬਨ ਵਿਚ
ਬੇਅੰਤ ਕਾਲ ਲਈ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈ । ਇਸ ਆਪ ਸੰਭਾਲੀ
(Self adjusting machine) ਮਸ਼ੀਨ ਵਿਚ ਮਿਸਤਰੀ ਦੀ ਲੋੜ
ਨਹੀਂ, ਇਸ ਆਪ-ਜਾਚੀ (Self knowing machine) ਵਿਚ
ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਆਪ-ਚਲਾਈ self-
fed machine) ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਈਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ
ਉਹ 'ਆਪ' ਅਪਣੇ ਵਿਲੱਖਣ ਰੂਪਾਂ ਦੇ ਬਦਲਣ ਨਾਲ ਹੀ
ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਦ-ਚਿਰੰਜੀਵ ਰਖਦਾ ਹੈ । ਚੇਤਨ-ਆਪਾ
(Subjective Self) ਜਦ ਅਪਣੀ ਚਾਦਰ ਲੰਮੀ ਪਸਾਰਦਾ ਹੈ
ਤਦ ਇਸ ਸਥੂਲ ਜਗਤ ਤਕ ਆ ਅੱਪੜਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਚਾਦਰ
ਸਿਮੇਟਣ ਤੇ ਸਥੂਲ ਤੋਂ ਫਿਰ ਸੂਖਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ
ਜੀਕਣ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮਸ਼ੀਨ ਗਰਮ ਲੋਹੇ ਵਿਚ ਪਿਘਲ ਕੇ ਫਿਰ ਲਾਲ
ਲੋਹਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਗੋੜੂ ਖੂਹ ਵਾਂਗ ਹਰਟ ਚੱਲਦਾ ਹੈ, ਪਰ
ਇਹ ਹਰਟ ਸਥੂਲ ਦੇਸ ਵਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਦੀਆਂ ਅੱਧੀਆਂ
ਟਿੰਡਾਂ ਸੂਖਮ ਤੇ ਅੱਧੀਆਂ ਸਥੂਲ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹਨ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਵਾਰੀ
ਵਾਰੀ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ । ਇਸ ਗੋੜੂ ਖੂਹ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਦੇ ਤਰਦੇ ਖਿਆਲ (Floating ideas) ਹਰਕਤ ਦੇਂਦੇ ਹਨ,
ਤੇ ਇਹੋ ਗੁਪਤ ਖਿਆਲ ਜਦ ਸੂਖਮ ਦੇਸ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਦ

* 'ਅਨਹਦ ਬਾਣੀ' ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਫਿਰ ਕੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼ ਬਣ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਗਟ ਟਿੱਡਾਂ, ਸੂਖਮ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਮਾਲੁ 'ਨਾਮ' ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰੋਏ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਸ ਜਗ ਜੀਵਨ-ਮੰਡਲ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਉਂ ਹੈ :-

ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਨਾਮ ਮਹਾਂ-ਸੂਰਜ ਹੈ ਤੇ ਇਰਦ-ਗਿਰਦ

* 'ਅਨਹਦ-ਬਾਣੀ' ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਖਿਆਲ ਹਨ, 'ਅਨਹਦ ਸ਼ਬਦ' ਵਿਚ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਅਟੁਟ-ਸੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਭਗਤ ਦੀ ਸੂਰਤੀ ਵਿਚ ਅਪਣੇ ਆਪ ਸਿਮਰਨ ਦੁਆਰਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਕਿਸੇ ਅਨੈਖੇ ਹੜ੍ਹ ਵਾਂਗ।

ਹੇਠ ਆਕਾਸ਼, ਫਿਰ ਪਵਨ, ਅਗਨੀ, ਜਲ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਹਨ।

ਦੁਆਲੇ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਵਧਦੇ ਵਧਦੇ ਗਲੇਫ* ਹਨ। ਜੋ ਸਥੂਲਤਾ ਨੂੰ ਲਈਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਥੂਲਤਾ ਵਧਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਨਿੱਘ ਦੇ ਘਟਣ ਨਾਲ ਜ਼ਾਪ ਤੋਂ ਜਲ, ਤੇ ਜਲ ਤੋਂ ਬਰਫ਼ ਬਣ ਕੇ ਪਾਣੀ ਸਥਿਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਂ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸੂਖਮਤਾ ਦੀ 'ਸੱਤਾ' ਨਾਮ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਇਸ ਮੁਢਲੇ ਤੱਤ ਨਾਲ ਇੰਜ ਸੰਮਿਲਿਤ ਹਨ ਜੀਕਣ ਬੂਟਾ ਤੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ।

ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਸੂਖਮਾਤਰ ਤੱਤ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਥੇ ਥ੍ਰਾਟ (Frequency) ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਹੈ, ਉਪਰ ਘੱਟ, ਹੋਰ ਘੱਟ ਤੇ ਫਿਰ ਜੜਤਾ। ਸੁਚੇਤ ਤੇ ਅਚੇਤ ਦੋਹਾਂ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹੋ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਸਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਕੇਂਦਰ ਹੈ, ਸੂਖਮਤਾ ਵਾਲਾ, ਪਰ ਅਚੰਤ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਗਾੜ੍ਹਾ-ਲੇਪ (Opaque curtain) ਹੈ, ਜਿਸ ਪੜਦੇ ਕਰਕੇ ਨਾਮ ਕਣੀ ਢਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੁਚੇਤ-ਸ਼ੈਲੀ ਸੀਸ਼ੇ ਵਾਂਗ ਸਾਫ਼ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਅੰਦਰਲੇ-ਤੱਤ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੀਕਣ ਬਲੌਰੀ-ਖਿਡੌਣੇ ਵਿਚੋਂ ਬਿਜਲੀ ਮੂਰਤੀ ਬਾਹਰ ਨਜ਼ਰ ਪਈ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਭਾਵੇਂ ਉਪਰੋਂ ਅੰਦਰਲੀ ਨਾਮ-ਕਣੀ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇ ਯਾ ਨਾ ਆਵੇ, ਅੰਦਰ ਉਹ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਆਸਰੇ ਉਹ ਸਭ ਸ਼ੈਲੀਆਂ ਖੜਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਸਤੀ, ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਾਕਿਰਤਕ-ਸਬੂਤ ਮੈਂਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਇਕ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਜੁ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ-ਸੂਈ, ਚੁੰਬਕ-ਸੂਈ (Magnetic needle) ਮੁੜ ਤੁੜ ਕੇ ਫਿਰ ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਵਲ ਹੀ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ

*ਵੇਖੋ ਜਿਤਨਾ ਸਥੂਲ ਤੱਤ ਉਤਨੇ ਵਧੇਰੇ ਗਲੇਫ, ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ 'ਨਾਮ' ਡੱਤ ਹੈ ਜੋ ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਘਰ ਹੈ।

ਦਾ ਕਾਰਨ ਕੀ ਹੈ ? ਸਾਇੰਸ ਵਾਲੇ ਇਹ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਹੈ ਜੁ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਇਕ ਵੱਡਾ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਆਲਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੂਈ ਵੀ ਉੱਥੇ ਹੀ ਪਰਸਪਰ ਸੰਬੰਧ ਨਾਲ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ । ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਹੁਣ ਪੁਛਣਾ ਹੈ ਜੁ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕਿਉਂ ਅਟੱਲ, ਇਕ-ਰੁਖੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ ? ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਸਾਇੰਸ ਦੀ ਕਿਤਾਬ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ (ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਾਡੇ ਵੱਡੇ ਉਸਤਾਦ Dr. Simonsen D. Sc. Imperial Chemist, ਡੇਹਰਾਦੂਨ ਵਾਲੇ ਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ) ਪਰ ਜੇ ਇਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਵਿਚਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵੇਖੀਏ ਤਾਂ ਇਹੋ ਗੱਲ ਹੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਸਤੀ ਦਾ ਵਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਬੂਤ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਕਿਉਂ ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਭੇਦ ਦੀ ਸੋਝੀ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਉਹ ਗੋੜਾਂ ਤੇ ਚੱਕਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਉਸ ਸਰਬ-ਏਕੇ ਵਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵੇਖਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਵਲ ਸੂਰਜ ਧੂ ਆਦਿ ਵੇਖਦੇ ਹਨ । ਯਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਵਾਕ :--

ਪਰਪੰਚਿ ਵਿਆਪਿ ਰਹਿਆ ਮਨੁ ਦੋਇ ।

ਥਿਰੁ ਨਾਰਾਇਣੁ ਕਰੇ ਸੁ ਹੋਇ ।

ਸਚ ਸਾਲਾਹੀ ਧੰਨੁ ਗੁਰ ਦੁਆਹੁ ।

ਨਾਨਕ ਦਰਿ ਘਰਿ 'ਏਕੰਕਾਰੁ' ।

(ਗਉੜੀ ਮ: ੧)

ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚੁੰਬਕ ਸੂਈਆਂ ਵਾਲੀ ਮਿਸਾਲ ਸਰਬ-ਹਉਮੈਂ

ਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹਉਮੈ ਵਾਲੀ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਹੈ ਜੁ
 ਇੰਨਾਂ ਸੁਈਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਸਚਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜੁ ਅੰਤ
 ਨੂੰ ਇੰਨਾਂ ਨੇ ਅਵਸ ਉਤਰ-ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਠਹਿਰਨਾ ਹੈ,
 ਤੇ ਹੋਰ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿਚ ਰਤਾ ਕੁ ਮੁਗਾਲਤਾ ਟਿਕਿਆ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ
 ਹੈ। ਵੇਖੋ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਖੀਏ ਜੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸਾਡੇ ਵਿਚ ਜਲ
 ਤੇ ਮੱਛੀ ਵਾਲਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਵੀ ਮੱਛੀਆਂ ਇਧਰ ਉਧਰ
 ਭਟਕਦੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੋ ਨਿਕਲਦੀਆਂ
 ਹਨ। ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਇਹ ਉਦਾਹਰਨ ਸਾਨੂੰ ਠੀਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਪਰ
 ਸੰਬੰਧਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਫਿਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਬੁਦਬੁਦ ਤੇ ਜਲ ਵਾਲਾ
 ਸੰਬੰਧ ਲਈਏ ਤਾਂ ਬੁਦਬੁਦਾ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਜਲ ਦਾ ਪੁੱਤਰ
 ਨਹੀਂ, ਜਲ ਤੇ ਵਾਯੂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬੁਦਬੁਦਾ
 ਜਲ, ਤੇ ਪਵਣ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਟੁਟ ਕੇ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਜ
 ਅਸੀਂ ਮਿਸਾਲ ਸਮੁੰਦਰ ਅਤੇ ਨਦੀਆਂ ਵਾਲੀ ਲਈਏ ਤਾਂ ਵੀ
 ਸਮੁੰਦਰ ਨਦੀਆਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੈ ਤੇ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਓਥੇ ਅੱਪੜਨ ਤੋੜੀ
 ਗੱਲ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਉਹਲੇ ਜੋਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪਰ ਅੱਧ ਵੇਖੋ ਮਿਕਨਾ
 ਤੀਸੀ ਸੁਈਆਂ ਅਪਣੇ ਹਉਮੈਂ ਰੂਪੀ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਦੋ
 ਤਿੰਨ ਚੱਕਰ ਲਾ ਕੇ ਫਿਰ ਓਥੇ ਦੀਆਂ ਓਥੇ ਹੀ—ਸਰਬ-ਹਉਮੈਂ
 ਦੀ ਇਕ-ਟਿਕਵੀਂ ਸੇਧ ਉਤਰ-ਦੱਖਣ ਵਲ ! ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਇਸ
 ਸੁਈ ਨੂੰ ਲੋਕੀਂ ਜੇਬਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਟੁਰਦੇ ਹਨ, ਸਮੁੰਦਰ ਜਾਣ
 ਵੇਲੇ ਲੋਕ ਇਸ ਨੂੰ ਜਹਾਜ਼ਾ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਲਈ ਲੈ ਟੁਰਦੇ
 ਹਨ। ਬਸ ਇਹ ਹੈ ਸਰਬ ਆਪੇ ਤੇ ਹਉਮੀ-ਆਪਿਆਂ ਵਿਚ ਸੰਬੰਧ,
 ਇੰਝ ਹੈ ਵਡੇ (Power house) ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਦਾ ਨਿਕੇ ਅਨੇਕ
 ਲਾਟੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ।

ਉਹੋ ਜਗਜੀਵਨ-ਪੁਰਖ ਹੀ ਤਾਂ 'ਅੰਤਰਜਾਮੀ' ਹੈ। ਉਹ
 ਅੰਦਰ ਵਸਣ ਵਾਲੀ 'ਜੋਤ', ਯਾ ਸੱਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋਰ

ਕੁਝ ਹੈ ਓਹ ਹੇਠਾਂ ਪਰੀਪੂਰਨ ਸੱਤਾ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਉਪਰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਤੱਤਾਂ ਦੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਗਿਲਾਫ਼ ਹਨ—ਇਕ ਦੋ ਜਾਂ ਅਨੇਕ। ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਓਹੋ 'ਰੂਹ' ਸਾਡੀ 'ਜੋਤ' ਯਾ 'ਨੂਰ' ਹੈ ਤੇ ਓਹੋ ਸਾਡਾ ਤਾਣ ਪ੍ਰਾਣ ਹੈ। ਉਸੇ ਦਾ ਸੂਚਾ ਹੁਕਮ ਤੇ ਸੱਚਾ-ਦੀਕਾਣਾ ਹੈ। ਜੇ 'ਹੁਕਮ' ਓਥੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਓਹੋ ਜਗਤ ਵਿਚ ਹੋ ਵਰਤੀਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ ਆਪਣੀ ਥਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀਆਂ ਦਿਲ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਹਿਲਾਂਦੇ ਹਾਂ ਜੁ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕੁਝ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਜੁ ਸਾਡੀ ਹਿਰਦੇ ਸੂਈ ਦੇ ਢਿੱਡ ਵਿਚ ਉਸੇ ਦੀ ਹੀ 'ਦਮ' (ਰੱਸੀ) ਹੈ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ 'ਦਮੋਦਰ' (ਦਮ+ਉਦਰ= ਢਿੱਡ- ਵਿਚ Inertia ਦੀ ਰੱਸੀ) ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਤੇ ਦੂਜਾ ਉਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਣ-ਸਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਾਡੀ ਹਿਰਦੇ ਚੁੰਬਕ ਸੂਈ ਫਿਰ ਹੁਕਮ ਰੂਪੀ ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਸੇਧ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਹੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ 'ਸੂਤਰ ਧਾਰੀ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਚਤੁਰਨਤਾ ਦੀ ਗੁਪਤ-ਰੱਸੀ ਕਰ ਕੇ ਮਾਨੋ ਅਸੀਂ ਸਿਰ ਪੈਰ ਦੋਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬੱਧੇ ਹੋਏ ਹਾਂ।

ਆਓ ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਧਰਤੀ ਦੇ ਚੁੰਬਕ ਰਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਲਭੀਏ। (Why earth is amagnet ?) ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਹੈ ਜੁ ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ (੧) ਏਕੰਕਾਰ ਹਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਫਿਰ ਹਰ ਇਕ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਇਕ 'ਧ੍ਰੁ' ਹੈ। ਏਕੰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਤਾਰਾ ਹੀ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਨੂੰ ਇਕ 'ਧ੍ਰੁ' ਥਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਰਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਸਭ ਰਿਸ਼ੀ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸੇ ਧ੍ਰੁ ਦੀ ਏਕਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੇਧ ਲੈ ਕੇ, ਸ਼ਿਸਤ ਲੈ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵੀ ਮਿਕਨਾਤੀਸ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਤ੍ਰਾਣ (Force) ਦਾ ਖਿੱਚਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਅਦਭੁਤ ਨਵਾਰੀ ਪਲੰਘ ਹੈ ਫਿਰ ਉਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਹੀ

ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸੂਈਆਂ ਉਤਰ ਵਲ ਸਦਾ ਲਈ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ ! ਸੂਖਮਤਾ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਉਤਰ ਕੇ ਇਹ ਦਰਜੇ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਏਕਤਾ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਰਖਦੇ ਹਨ ।

ਉਹ ਏਕਕਾਰ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਛਿਪ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵਾਤਿਸ-ਰਾਏ ਧੂ ਨੂੰ ਥਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉੱਪਰ ਵਲ ਸਥਿਤ ਬੈਠਾ ਹੈ ਉਸਨੂੰ ਤਕ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਭਾਵੇਂ ਅਨੇਕਾਂ ਚੱਕਰ ਸਰਜ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਲਾਉਂਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਪਣੀ ਸਿਰੀ ਉੱਤਰੀ ਸਿਰੇ (North pole) ਨੂੰ ਧੂ ਦੇ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਵੱਲ ਹੀ ਰਖਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਵੇਖ ਹੋਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸੂਈਆਂ ਆਪਣਾ ਰੁਖ ਵੀ ਉਧਰ ਹੀ ਰੱਖਦੀਆਂ ਹਨ । ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਜੁ ਧਰਤੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਿਕਨਾਤੀਸ (ਚੁੰਬਕ-ਰਸ) ਭਰੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਧੂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਤ ਹੈ ਤੇ ਧੂ ਅੱਗੋਂ ਏਕਕਾਰ ਨਾਲ ।

ਹੁਣ ਅਸਾਂ ਵੇਖਣਾ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦਾ ਅੱਗੋਂ ਇਸ ਦੇ ਉਪਰ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਤੇ ਚਮੜਿੱਤੂ (Fixed) ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਸੰਬੰਧ ਹੈ । ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਰੂਪੀ ਚੁੰਬਕ ਤੇ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸੂਈਆਂ ਤੋਂ ਮਿਲੇਗਾ ।

ਵੇਖੋ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਚੁੰਬਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਸੂਈਆਂ ਉੱਤਰ ਦੱਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਸਿਧੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਰਤਾ ਕੁ ਆਪਣੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਚੱਕਰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਹੈ । ਪਰ ਸੋਚਣ ਵਾਲੀ ਗਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਈਆਂ ਦਾ ਢਿੱਡ (ਸੰਟਰ) ਇਕ ਪਾਸੇ ਬੱਝਾ ਹੈ, ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ-ਖਿੱਚ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੰਤਮ-ਅਵਸਥਾ ਉੱਤਰ-ਦੱਖਣ ਵਾਲੀ ਬੱਝੀ ਹੋਈ ਹੈ; ਇਸ ਕਰਕੇ ਥੋੜੀ ਦੇਰ

ਮੁੜ-ਤੁੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਉਥੇ ਦਾ ਉਥੇ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਤਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ 'ਹੁਕਮ' ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੁਝ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹਉਮੈ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਇਰਦ ਗਿਰਦ ਅਸੀਂ ਚੱਕਰ ਲਗਾਣ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹਾਂ, ਜੀਕਣ ਮਿਕਨਾਤੀਸੀ ਸੂਈਆਂ। ਪਰ ਮੁੜ-ਤੁੜ ਕੇ ਅਸਾਂ ਫਿਰ ਉਥੇ ਹੀ ਆਉਣਾ ਹੈ, ਠੋਕਰਾਂ ਆ ਕੇ ਭੰਬਲਭੂਸੇ ਖਾ ਕੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਮਾਰ ਕੇ ਆਵਾਗਵਣ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਾ ਕੇ। ਤੇ ਇਹ ਭਵਾਟੀਆਂ ਕੌਣ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ? ਉਹ ਆਪ-

੧. ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਏਕੋ ਜਾਗੈ ।

ਜਿਤੁ ਜਿਤੁ ਲਾਇਆ ਤਿਤੁ ਤਿਤੁ ਕੋ ਲਾਗੈ ।

(ਸੂਹੀ ਮ: ੫)

੨. ਇਕੋ ਹੁਕਮ ਵਰਤਦਾ ਏਕਾ ਸਿਰਿਕਾਰਾ ॥

ਆਪਿ ਭਲਾਈ ਦਿਤੀਅਨੁ ਅੰਤਰਿ ਲੋਭ ਵਿਕਾਰਾ ।

ਅਸਾਂ ਇਸ ਝਾਂਕੀ ਵਿੱਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ 'ਜਗ ਜੀਵਨ' ਰੂਪ ਨੂੰ ਨਿਰੂਪਨ-ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ—

(੧) ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੀਂਦਾ ਹੈ ਜੁ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ ਖਿਲਰੀ ਹੋਈ ਪਰੀਪੂਰਨ 'ਜੋਤ' ਹੈ, ਜੋ ਜਗਤ ਨੂੰ ਜਿਵਾਲ ਰਖਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਹੀ ਉਹ 'ਜਗ ਜੀਵਨ ਜੋਤ' ਹੈ।

(੨) ਇਹ 'ਜਗ ਜੀਵਨ ਜੋਤ' ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਅੰਦਰ ਇੰਝ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜੀਕਣ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਸਾਡੀ: ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ 'ਇਕ' ਹੈ ਓਹੋ 'ਏਕੰਕਾਰ'

ਹੈ, ਜੋ ਅੰਦਰ-ਬਾਹਰ ਰਲ ਕੇ ਇਕ ਸਮੁੱਚੀ-ਸੱਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਦੀ, ਵਿਚਾਰਦੀ ਤੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਸਾਵਧਾਨ ਰਖਦੀ ਹੈ।

(੩) ਅਲਪਗ-ਜੀਵ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਚਿਰੰਜੀਵ ਨਹੀਂ ਰੱਖ ਸਕਦੇ। ਜਗ-ਜੀਵਨ ਪੁਰਖ ਜੀ ਨਿੱਤ ਨਵੇਂ ਰੰਗ ਬਦਲਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਵਧਾਨ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ 'ਅਕਾਲ' ਪੁਰਖ ਹਨ। ਕਾਲ ਅਕਾਲ-ਪਿਤਾ ਦੀ ਨਿਤ-ਨਵੀਂ ਬਰਦੀ ਹੈ।

(੪) ਅਕਾਲ ਹੈ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਤਰਦੀਆਂ ਚੇਸ਼ਟਾਵਾਂ (Floating ideas) ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਜਦ ਤਕ ਉਹ ਵਾਸਨਾਵਾਂ ਗੁਪਤ ਹਨ ਤਦ ਤਕ 'ਬਾਣੀ' ਰੂਪ ਹਨ, 'ਗਰ-ਉਪਦੇਸ਼' ਬਣ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਸਾਰਾ ਸੈਸਾਰ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ (ਬੇਖਰੀ) 'ਬਾਣੀ' ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਨਿਰਾਮਲ ਚੇਸ਼ਟਾ ਹਨ ਜੋ ਲਿਖਣ, ਪੜ੍ਹਨ, ਚਿਤਰਣ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਨ।

(੫) ਅਲਪਗ-ਜੀਵ ਇਸ ਸਰਬੱਗ-ਸੱਤਾ ਨਾਲ ਉਹੋ ਸੰਬੰਧ ਰਖਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜਾ ਕਿ (Power house) ਬਿਜਲੀ ਘਰ ਦਾ ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੁੰਬਕ-ਸੂਈਆਂ ਨਾਲ ਹੈ, ਜੋ ਭਾਵੇਂ ਰਤਾ ਕੁ ਇਧਰ ਉਧਰ ਫਿਰਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਨੂੰ ਮੁੜ ਤੁੜ ਕੇ ਉਤਰ-ਦਖਣ ਦਿਸ਼ਾ ਵਿਚ ਤੱਤਪਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਅਲਪਗ ਜੀਵ 'ਦਮੋਦਰ-ਪੁਰਖ ਦੀ ਕਾਲ-ਰੱਸੀ' (ਦਮ) ਨਾਲ ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਬੱਝੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਅਕਾਲੀ-ਹੁਕਮ ਨਾਲ।

(੬) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ 'ਹੁਕਮ' ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਇੰਝ ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ ਜੀਕਣ ਵਡੇ ਤਾਰ-ਘਰ ਦੀ ਘਲੀ ਹੋਈ

ਤਾਰ ਅਗੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਛੋਟਿਆਂ ਤਾਰ-ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਪਹੁੰਚਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪੀ ਤਾਰ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲੀ ਬੇਤਾਰ ਤਾਰ 'ਨਾਮ' ਹੈ।

(੭) ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੋਈ ਹੋਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਚੇਤਨ ਹੈ (ਜੀਕਣ ਕਿ ਚੁੰਬਕ ਵਿੱਦਿਆ ਦੱਸਦੀ ਹੈ)। ਉਸ ਦਾ ਇਕ ਸਿਰਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਧੂ ਦੋ ਚਰਨ ਕਮਲਾਂ ਵੱਲ ਤੱਤਪਰ ਹੈ। ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਉਹ 'ਜਗ ਜੀਵਨ ਸੱਤਾ' ਇਸੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ 'ਏਕੰਕਾਰ' ਦੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

(੮) ਕਾਲ ਕੀ ਹੈ ? ਇਹ ਸਿਨਮਾਂ ਵਾਂਗ ਚੇਤਨਤਾ-ਪੁੰਜ, ਚੇਸਟਾ-ਸਰੋਨ, ਹੁਕਮ-ਨਿਪੁੰਨ ਫਿਲਮ ਹੈ। 'ਨਾਮ' ਇਸ ਫਿਲਮ ਨੂੰ ਫਿਰਾਣ ਵਾਲੀ ਚਰੱਖੜੀ ਹੈ ਤੇ ਪਰਪੰਚ ਉਹ ਪੰਚ ਭੁਤਕੀ ਚਾਦਰ ਹੈ ਜਿਸ ਉਪਰ ਰੰਗ ਬਰੰਗੇ ਚਿੱਤਰ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ 'ਕਾਲ' ਇਕ ਵਚਿੱਤਰ ਰੰਗ ਬਰੰਗੀ ਫਿਲਮ ਹੈ।

(੯) ਇਹ ਸਿਨਮਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਚਲਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਆਪ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਸੱਤਾ ਹੈ।

(੧੦) ਉਸ ਅਗੰਮਵੀ 'ਹੁਕਮ' ਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਸੂਈਆਂ ਨੂੰ ਅਟੱਲ 'ਧਰੂ'-ਸੂਈ ਵਲ ਲਗਾਈ ਰਖਣਾ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਜੁਗਤੀ ਅਰ ਗੁਰਮਰ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਹੈ।

ਕਾਵ ਅੰਕ

ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀ ਝਾਕੀ

ਓ ਸੋਹਣਿਆ !

○ BEAUTY OF BEAUTIES !!

ਤੈਂਡੀ ਤਾਂਘ ਤੇ ਮਾਂਗ

ਓ ਸੋਹਣਿਆ, ਮੋਹਣਿਆ, ਜਗਮੋਹਣਿਆ, ਤੈਂਡੀ ਗਾਥਾ
ਅਕੱਥ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਆਈ ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਹੱਥ ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ
ਤੇ ਨਹੀਂ ਚਾਂਹਦਾ ਜੇ ਇਸ ਅਣਡਿਠੜੇ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਲਿਆਵਾਂ
ਪਰ ਅਜ ਅੱਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੱਖ ਏ, ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੋਈ
ਬਿਅੰਨੜਾ ਕੰਨ ਏ, ਤੇ 'ਆਪਣਾ ਆਪ' ਤੈਨੂੰ ਵੇਂਹਦਾ, ਚਖਦਾ,
ਤਾੜਦਾ, ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਾ ਏ, ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ, ਬਿਨ ਆਖੇ,
ਬਿਨ ਹਿਲਾਏ, ਬਿਨ ਫੁਰਮਾਏ ! ਅੰਦਰ ਕੋਈ ਧੂ ਏ ਤੇ
ਬਿਨ ਦੇਖੇ ਰਹਿ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ ! ਓ ਜਗ-ਚਿਤਰਾ ਵਚਿਤ੍ਰਾ ਆ

ਵੜ, ਆ ਵੜ ਮੈਂਡੀ ਦਾਨੀ-ਨਿਦਾਨੀ ਅੰਦਰ, ਤਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਂਡੇ
ਵਡਾਨੜੇ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ...ਗਾਵਾਂ ਹੀ ਗਾਵਾਂ ਤੇ ਕਦੇ ਨਾ ਥਕਾਵਾਂ !
...ਆ ਆ ਆ...ਢਿਲ ਨਾ ਲਾਂ...ਇਉਂ ਅਰਜ਼ੋਈਆਂ ਕਰੇ-
ਦਿਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਸਾਲ (ਸ਼ਾਇਦ ਕਈ ਯੁਗ) ਬੀਤ ਗਏ
ਹੋਣਗੇ, ਪਰ ਇਕ ਸੁਹਾਵਣੇ ਸਮੇਂ ਤੇ ਸੁਭਾਗਣੇ ਦਿਨ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
ਸਰੂਰ ਆਇਆ ਤੇ ਫਿਰ ਕਾਨੀ ਵਿਚ ਨੂਰ ਆਇਆ—ਫਿਰ,
ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਫਤੂਰ ਆਇਆ, ਮੈਂ ਬਸ ਕਾਨੀ ਹੀ ਕਾਨੀ ਸਾਂ,
ਤੇ ਲਿਖਣ ਵਾਲਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਜਿੰਦ ਜਾਵਦਾਨੀ ਸੀ। ਓ
ਦਿਨੇ, ਓ ਰਾਤੋ, ਓ ਘੜੀਓ, ਓ ਮਿੰਟੋ, ਤੁਸੀਂ ਮਿਠੇ ਹੋ, ਤੁਸਾਂ
ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਉਹ ਚਾਖ ਚਖੀ ਤੇ ਉਸ ਚਾਖ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਪੇਤਲੇ
ਅੱਖਰਾਂ ਵਿਚ ਵਰੋਲਿਆ ਤੇ ਅਮਿਉ-ਝਕੋਲਿਆ ! ਓ ਜਿੰਦੇ-
ਬਿੰਦੀਏ, ਤੂੰ ਧੰਨ ਧੰਨ ਜਿਸ ਮੈਂਡਾ ਲਾਲਣ ਡਿਠਾ—ਹੁਣ,
ਰਾਤੇ ਵੀ ਦਿਨ ਏ, ਤੇ ਦਿਨੇ ਵੀ ਈਦ ਏ ਤੇ ਹਰ ਘੜੀ ਕੋਈ
ਅਨੱਖੀ ਜਹੀ ਨੀਝ ਏ ! ਮੈਂ, ਤਕਨਾਂ ਹਾਂ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਰਾਗ-
ਰਤਨ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪਰੀਆਂ ਨਚਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ, ਨਹੀਂ
ਓਹਨਾਂ ਦੇ ਹੀ ਗਾਏ-ਹੋਏ ਸੋਹਿਲੇ ਹੀ ਹਨ ਇਹ ਨਵ-ਜੰਮੇ ਦਿਲ-
ਤਰੰਗ, ਇਹ ਰਸ ਭਿਨੜੇ ਲਿਸਕਾਰੇ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਦੀਦਾਰੇ !

ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਹਨਾਂ ਹਾਂ ?
ਚਾਨਣ ਹੀ ਚਾਨਣ ! ਤੇ ਸਭ ਬੂਹੇ ਖੁਲ੍ਹੇ !

ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਹਨਾਂ ਹਾਂ ? ਮੈਂ ਇਹ ਵੇਹਨਾਂ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਵਨ ਅਤੇ
ਤਿੰਨ ਭਵਨ ਮੇਰੇ ਅੰਗ ਸੰਗੀ ਹਨ । ਮੈਂ ਘਰ ਘਰ ਜਾਵਾਂ, ਪਵਣ
ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਹੀਆ ਫਰੋਲ ਕੇ ਦਸਦੀ ਏ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਅਮਿਉ ਝਕੋਲੇ

ਦੇਵਦੀ ਏ, ਸੰਤਰੰਗੀ ਪੀਘ ਮੇਰਾ ਹਿੰਡੋਲਾ ਵੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਲੇਟ
 ਕੇ ਹੁਟੇ ਹੁਟਦਾ ਹਾਂ, ਸੂਰਜ ਮੈਨੂੰ ਗਰਮਾਂਵਦਾ, ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਨੂਰ
 ਨੁਹਾਂਵਦਾ ਏ, ਚੰਨ ਮੇਰੇ ਮਨ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹਦਾ ਤੇ ਪੁਟਦਾ, ਏ ਜਲਾਂ
 ਵਿਚ ਥਲ ਤੇ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਹਰਿਆਵਲ ਟੈਹ ਟੈਹ ਕਰਦੀ ਦਿਸਦੀ
 ਏ, ਭਖਦੀ ਰੇਤ ਵਿਚ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਅਨੂਠੜੇ ਜਹੇ ਰੇਡੀਉ-
 ਸੁਨੇਹੜੇ ਹਨ, ਰੁਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਦਾਵਤਾਂ ਆਖਦੀਆਂ ਤੇ ਇਤਰਾਂ ਨਾਲ
 ਨੁਹਾਂਦੀਆਂ ਹਨ:—

‘ਕਵਨ ਕੇ ਕਲੰਕ ਰਹਿਓ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲੇਤ ਹੀ !’

ਓ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰਾ, ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਕੇਹੜੇ ਕੇਹੜੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ, ਹੁਣ
 ਰੋਮ ਰੋਮ ਇਹੋ ਹੀ ਗਾਵਾਂ, ਨਿਤ ਧਿਆਵਾਂ:—

ਬਾਹਰ ਢੂੰਡਨ ਤੇ ਛੂਟ ਪਰੇ ਅਬ !

ਬਾਹਰ ਢੂੰਡਨ ਤੇ ਛੂਟ ਪਰੇ ਅਬ,
 ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ ਥਾ।
 ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਇਸ ਪਿੰਡ, ਇਕ-ਲੋਈ,
 ਘਟਿ ਘਟਿ ਨਾਦ ਬਜਾਇਆ ਥਾ।
 ਦੀਨ ਦਇਆਲ ਭਰੋਸੇ ਤੇਰੇ,
 ਸਭ ਪ੍ਰਵਾਰ ਲੇ ਸਿਧਾਇਆ ਥਾ।
 ਤੀਨ ਭਵਨ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੀ ਤਾਨਾ,
 ਪੇਖ ਪੇਖ ਬਿਗਸਾਇਆ ਥਾ। ੧

ਜਗ ਮਗ, ਜਗ ਮਗ, ਰਗ ਰਗ ਵਿਚ ਸਭ,

ਭਰਨ-ਭਰਨ ਹੋਇ ਆਇਆ ਥਾ
 ਦੁਖ ਨਾਨੇ, ਸੁਖ ਆਏ ਸਮਾਏ,
 ਅੰਨਦ ਅੰਨਦ ਗੁਨ ਗਾਇਆ ਥਾ ।
 ਗਹਿ ਭੁਜਾ ਗੁਰ ਦੂਪ ਤੇ ਕਾਢਿਉ,
 ਵਹਿਦਿਸ—ਜੋਤ ਜਗਾਇਆ ਥਾ ।
 ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਅਪਨੇ,
 ਨਖ ਸਿਖ 'ਨਾਮ' ਚੁਖਾਇਆ ਥਾ । ੨
 'ਨਾਮ' ਕੀ ਨਦੀਆ ਜਬ ਸੇ ਪਾਈ,
 ਭਵ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਕਰਾਇਆ ਥਾ ।
 ਅਰਸ ਫਰਸ ਮੇਂ ਤਾਨਾ ਸਾ ਤਨਿਆ,
 ਉਹਾਂ ਹੀ ਸੇਜ ਬਿਛਾਇਆ ਥਾ ।
 ਅਬ ਰਾਤ ਨਹੀਂ ਵਾਰੀ, ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਵਾਰਾ
 ਬਿਸਮੋ ਬਿਸਮ ਸਮਾਇਆ ਥਾ ।
 ਧੰਨ ਗੁਰਦੇਵ ਮੁਕਤ ਕੇ ਦਾਤੇ,
 ਰੋਮ ਰੋਮ ਸੋਮ ਪਾਇਆ ਥਾ । ੩
 ਸੁਰਿਨਰ, ਮੁਨਿਜਨ, ਕੋਟ ਤੋਤੀਸਾ,
 ਤੇਰਾ ਤੋ ਘਟ ਮੇਂ ਆ ਜਮਾਇਆ ਥਾ ।
 ਅੰਤਰ ਏਕੋ ਬਾਹਰ ਭੀ ਏਕੋ,
 ਤੋਹਿ ਬਿਨ ਅਵਰ ਨਾ ਪੇਖਾਇਆ ਥਾ ।
 ਸਰਬ-ਘਟਾਂ ਮੇਂ ਏਕੋ ਹੀ ਧਾਂਗਾ,
 ਨੂਰ-ਬੂਰ ਓਹਾਂ ਚੋਆਇਆ ਥਾ ।

ਓ ਗੁਣਨਿਧ, ਬਖਸ਼ਿਦ ਗੁਰੁ ਮੇਰੇ,
ਪਰਸ ਸਰਸ ਸਹਜ ਸਮਾਇਆ ਥਾ । ੪

ਔਗਣ ਮੇਰੇ ਕੋਇ ਨਾ ਚਿਤਾਏ,
ਰੰਗ ਮਹਿਲੀਂ ਲੇ ਧਾਇਆ ਥਾ ।

ਲਾਲ ਰੰਗੀਲਾ ਲਾਲਣ ਮੈਂਡਾ,
ਮੋਹਿ ਪਕੜ ਘਰੁ ਲਾਇਆ ਥਾ ।

‘ਸੋਦਰੁ’ ਅਕੇ ‘ਸੋਦਰੁ’ ਪਾਛੇ,
ਸੁਵਰਨ-ਵਰਨ ਇਹ ਕਾਇਆ ਥਾ ।

‘ਨਾਮੁ ਬਿਨਾ ਅਵਰ ਨਾ ਲਾਗੋ ਠੀਕੋ,
‘ਨਾਮੀ ਨਾਮੁ’ ਜਪਾਇਆ ਥਾ । ੫

ਓ ਸੋਮ ਨਾਲ ਰੋਮ ਰੋਮ ਧੋਵਦੀਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਹਨ ।
ਮੈਂ ਪੱਥਰਾਂ ਵਿਚ ਸੋਮ ਤੇ ਸੋਮ ਵਿਚ ਸੋਮ । ਨਦੀਆਂ ਛਲਾਂਗਾਂ
ਮਾਰਦੀਆਂ ਵੇਂਹਦਾ ਹਾਂ ਨਿਮਖ ਨਿਮਖ ਵਿਚ ਕੋਈ ਗੁਝੜੇ ਪ੍ਰਨਾਲੇ
ਹਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਡੁਬਕੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਤੇ ਨਖਸਿਖ ਡੁਬਿਆ
ਜਾਵਨਾ ਹਾਂ । ਕੋਈ ਘੜੀ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ
ਸਕਿੰਟ ਜੋ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਰਸ-ਗੁਧੀ ਚੂਰੀ ਯਾ ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸਾਦ ਨਾ
ਲਿਆਵੇ ! ਓ ਮਿੰਟੋ ਤੁਸੀਂ ਕਦੀ ਕਖ-ਹੋਲੇ, ਪਰ ਅਜ ਕੇਹੇ ਸੁਖ
ਹੋਏ ਭਰੋਲੇ ਬਣ ਗਏ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਸੀਂ ਵਿਚ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਡੁਬ
ਜਾਵਦੇ ਹੋ —ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਮੈਂ ਅਜ ਘਿਉ-ਖਿਚੜੀ ! ਓ ਚੰਨਾ ! ਤੇਰੇ
ਅਮਿਓ-ਛੰਨੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਪੀਵਨਾ ਹਾਂ, ਤਾਹੀਓਂ ਤਾਂ

ਸਦੀਵ ਸੀਤਲ ਥੀਵਨਾ ਹਾਂ—ਤੇ ਤੈਂ ਵਾਂਙ ਉਤੇ ਥਲੇ ਮੇਰੀਆਂ
ਹੀ ਹਨ ਸਭ ਛਾਵਣੀਆਂ : ਨਿਘੇ-ਨਖੱਤਰ ਜਿਥੇ ਮੈਂ ਇਹਨਾਂ
ਪਟਰਾਣੀਆਂ ਨਾਲ ਨਿੱਠ ਬਹਿਨਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਛੁਪੇ
ਪਵਨਾ ਹਾਂ ! ਓ ਮਿਠ ਮਿਠੀਓ ਰਾਤੋ, ਤੁਸੀਂ ਮਾਖਿਓਂ ਮਿਠੀਆਂ
ਹੋ, ਤੁਸਾਂ ਤੇ ਮੈਂ ਰਲ ਮਿਲ ਕੇ ਲਾਲਣ ਦੀ ਖੀਰ ਖਾਧੀ ਏ ਤੇ
ਉਹ ਖੀਰ ਹੁਣ ਸਦਾ ਲਈ ਸਾਡੀਆਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਮੁਛਾਂ ਨਾਲ
ਲਿਬੜੀ ਹੋਈ ਏ—ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਪੰਜੇ ਉਂਗਲਾਂ ਹੁਣ
ਘਿਓ ਵਿਚ ! ਓ ਗਾਭਿਨੜੇ ਹੂਟਿਓ, ਅਖੂਟਿਓ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ
ਕਿਰਨ ਮਕਿਰਨੀ ਕਰਦੇ ਆਵੋ, ਤੇ ਮੈਂ ਨਾਲ ਇਉਂ ਚਿੰਬੜ ਜਾਵੇ
ਜਿਓਂ ਮਾਖਿਓਂ-ਲਿਬੜੇ ਸਰੀਰ ਲਗਣ ! ਓ ਜਗ ਮਗ ਕਰਦੀਓ
ਰਾਤੋਂ ! ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਗਾਵਾਂ ਤੇ ਹਰੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ
ਵੰਡਾਵਾਂ ! ਓ ਤੁੱਲ ਤੁਪਕਿਓ ! ਓ ਰਸ-ਫੜਕਿਓ ! ਮੈਂ ਤੁਸਾਂ
ਵਿਚ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਵਿਚ—ਮੇਰੇ ਸੀਸੇ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਹਥ
ਆਰਤੀ ਮੈਂ—ਅਸਾਂ ਤੁਸਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਨੂਰ-ਬੂਰ ਕਿਰ ਕਿਰ
ਪਵੇ ਤੇ ਰਹਵੇ ! ਓ ਛਾਨਣਿ-ਛੇਕੀਏ, ਓ ਅੰਗ ਸੰਗੀ ਵਿਵੇਕੀਏ,
ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਅਜ ਭਰੇ-ਭਕੁੱਨੇ, ਮੋਰਾਂ ਵਿਚ ਤੁਨੇ ਹੋਏ ਨੂਰ-
ਬੂਰਾਂ ਤੇ ਮੋਹਰਾਂ ! ਓ ਮਸਿਆ, ਤੂੰ ਵੀ ਮਿਠੜੀ, ਦੁਧ-ਪੁਤ-
ਚਿਤਰੀ, ਤੈਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਖਿੰਡ ਫੁੰਡ ਜਾਵਾਂ ਤੇ ਵੀਟ-ਵਟਾਵਾਂ—
ਪਰ ਪੁੰਨਿਆ ਆਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਓਹੋ ਜੋਤ-ਸਬਾਈ, ਪਰ ਹੁਣ
ਮੱਸਿਆ ਵਿਚ ਧਸੀ ਹੋਈ ਪੁੰਨਿਆ ਤੇ ਹਰ ਪੁੰਨਿਆ ਵਿਚ
ਮਸਿਆ ! ਓ ਪਰਲੋ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹੀ ਮਨ ਦਾ ਇਕ ਝਰਲੂ !
ਓ ਉਤਪਤ-ਚਕਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਹੀ ਉਭਰੇ ਹੋਏ ਰਸਗੁਧੇ ਹੋ
ਅਖਰੋ ! ਸੁਣ ਨੀ ਪਵਨ-ਫੁਆਰੇ, ਤੈਂ ਵਿਚ ਮੈਂਡਾ ਲਾਲਣ
ਲਾਹ ਬੈਠਾ ਬਰਦੀ ! ਕੋਈ ਦਿਨ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਰਾਤ ਨਹੀਂ,
ਕੋਈ ਮਿੰਟ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਸਕਿੰਟ ਨਹੀਂ, ਅੱਖ ਦਾ ਝਲਕਾਰਾ

ਨਹੀਂ, ਪਵਣ ਦਾ ਬੁਲਾਰਾ ਨਹੀਂ.....ਜਿਤ ਵੇਲੇ ਖਿੜਿਆ-
ਦੀਦਾਰਾ ਨਹੀਂ !

ਇਥੇ, ਓਥੇ, ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਜਾ !

ਓ ਤਾਰਿਆ, ਤੇਰੀ ਝਿਲਮਿਲ, ਮੇਰੇ ਲਾਲਣ ਨਾਲ
ਸਦਾ ਏ ਰਲ ਮਿਲਿ ! ਤੈਂ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਉਹ ਕਰਦਾ ਅਖ-
ਮਚੋਲੀ...ਮੈਂ ਘੋਲੀ, ਮੈਂ ਘੋਲ ਮਘੋਲੀ !.....ਓ ਸਿੰਧ-
ਸਾਗਰਾ, ਤੇਰਾ ਜਵਾਰ-ਭਾਟੜਾ ਮੈਂਡੇ ਹਿਰਦੜੇ ਦਾ ਹੀ ਰਤਾ
ਪਰ ਰਤਾ-ਉਬਾਲੜਾ-ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇ ਅਗੁੰ
ਵਧਦੇ ਉਭਰਦੇ ਉਫਰਦੇ ਅਸਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਚੁੰਮਦੇ—ਫਿਰ ਰਤੀ ਜਹੇ
ਹਟਦੇ, ਤਾਂ ਜੇ ਹਟ ਕੇ ਵਡ-ਵਡੀਆ ਟਪੋਸੀਆਂ ਮਾਰੀਏ, ਹੋਰ
ਹੋਰ, ਤੇ ਨਿਤ-ਪ੍ਰਤੀ ! ਓ ਬਸੰਤ ਰਿਤੂ, ਤੇ ਫੁਲਾਂ ਫਲਾਂ ਦੀ
ਰਾਣੀ, ਤੂੰ ਏਂ ਚੰਬੇਲੀ ਪਰ ਚੰਬਲੀ ਮੇਰੀ ਹੀ ਅਠਖੇਲੀ, ਤੂੰਹੋਂ
ਹੀ ਚੰਬਾ, ਪਰ ਗੁਲਦੁਦੀ ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਵੇਗ-ਉਦੀ; ਤੂੰਏਂ ਕੰਵਲ
ਫੁਲ ਪ੍ਰਧਾਨਾ, ਪਰ ਕੰਵਲ—ਫੁਲ ਮੇਰੇ ਹੀ ਮਨ—ਉਨਮਾਨਾ !
ਓ ਗਤੇ ਕਾਲੀਏ; ਤੂੰ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਹੀ ਘੁੰਡ ਅਤੇ ਘਣੀ ਜਹੀ ਸਾੜੀ
ਏਂ—ਤੂੰ ਲੁਕ-ਲੁਕਾਵੇਂ, ਤੂੰ ਛਪਣ-ਛੋਤਾਂ ਖਿਲਾਵੇਂ, ਤੂੰ ਨਖਸ਼ਿਖ
ਟੰਭ ਜਗਾਵੇਂ, ਤੂੰ ਬਿਹੋਂ—ਕਾਤੀ ਜਿਸ ਲਾਈ ਚੁਆਤੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ
ਨਿਤ ਨਿਤ ਭਖਾਂ ਵੇਖੋ ਵੇਖੋ ਮੇਰੀਆਂ ਸੂਹੀਆਂ ਅਜ ਖਾਖਾਂ !
.....ਓ ਹਿਲਦਿਓ ਪਵਣ ਬੁਲਾਰੇ, ਤੂੰ ਹਥ ਲੈ ਆਵੇ ਬਹਾਰੇ,
ਪਤਝੜ ਹੋਂਦੀ, ਗਲੀ ਭਰੀਂਦੀ, ਤੂੰ ਕਰਦਾ ਪ੍ਰੰਝ-ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ...
ਤੂੰਹੀਏਂ ਹੀ ਫੂਕਣੀ ਸਵਾਸਾਂ ਦੀ ਡੋਰੀ, ਤੂੰਹੀਏਂ ਬਣ ਬੈਠੀ ਅਮਿਓਂ
ਝਕੋਰੀ...ਤੂੰ ਤਾਣ, ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਣ, ਤੂੰ ਨਿਤਾਣਿਆਂ ਤਾਣ...ਮੇਰੇ

ਲਾਲਣ ਦੀ ਤੂੰ ਉੱਡਣ-ਗਠੌਲੀ, ਮੈਂ ਘੋਲੀ, ਘੋਲੀ, ਨਿਤ ਘੋਲੀ !...ਓ ਸੁਰਿਨਰ ਵੀਰੋ, ਤੁਸਾਂ ਰਲ-ਮਿਲ ਖਲਾਈਆਂ ਮੈਨੂੰ ਮਿਠੀਆਂ ਖੀਰੋ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਵਧਦੀ ਜਾਵਾਂ, ਉਭਰ ਉਭਰ ਛਤ ਨਾਲ ਢਿਡ ਲਾਵਾਂ...ਓ ਦੇਵੀ-ਦੇਵੋ, ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਮੇਰੇ ਲਾਲਣ ਦੇ ਮੇਵੇ ਗਰਮੇਵੇ... ਓਹਦੇ ਗਰੀ ਛੁਹਾਰੇ ਜਾਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਮੇਰੇ ਚਿਤ-ਬਗਨਾਰੇ...ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰੇ !...ਓ ਗੰਗਾ ਮਾਈ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਘਟ ਘਟ ਉਤਰ ਆਈ, ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਨਾਲੇ ਤੋਂ ਨਾਲ ਰਜੇ ਪੁਜੇ ਤੇ ਨਖਸਿਖ-ਨਿਹਾਲੇ ! ਓਹ ਉਡੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ ਕਹੀ ਅਜ ਝੁਰਮਟ ਪਾਈ, ਮੇਰੇ ਗਾਟੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨਿਸੰਗ ਉਡ ਉਡ ਆਈ !... ਤੇ ਤਿਤਰ-ਬਟਰੇ, ਇਹ ਅਜ ਸਾਰੇ ਮੈਂ ਵਾਂਗ ਰੰਗੇ, ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਤੇ ਮੁੜ ਮੁੜ ਆਖਣ : ਜੈਕਾਰੇ ! ਜਿਤ ਵਲ ਵੇਖਾਂ, ਤਿਤੇਂ ਹੀ ਮਿਠੀਆਂ ਵੇਖਾਂ...ਓ ਸੂਹਾ ਲਾੜਾ, ਆ ਵੜਿਆ ਅਜ ਮੈਂਡੇ ਵੇਹੜੇ, ਮੈਂ ਘੋਲੀ ਘੋਲੀ, ਮੈਂ ਉਲਟੇ ਤੇਲ ਦੇ ਢੇਲੇ...ਆਸੀਂ ਪਾਸੀਂ ਤੂੰਏਂ ਓ ਨਿਜ... ਵਾਸੀ...ਪਾਰਸ-ਪਰਸ ਤਾਹੀਓਂ ਅਜ ਹਭ ਕਿਛ ਸਰਸ... ਚੌਖਨੀਏ, ਸੌਖਨੀਏ, ਖੰਨ ਖੰਨੀਏ ।

ਤੂੰ ਏਂ ਹੁਣ, ਓ ਸੋਹਣਿਆਂ ਲਾਲਣਾ

ਤੂੰ ਵੱਖ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਹੁਣ ਵੱਖ ਨਹੀਂ, ਅਰਜ਼ੋਂ ਉਤਰੀ ਅੱਖ ਕਹੀ ? ਇਸ ਅੱਖ ਵਿਚ ਲੱਖ, ਲੱਖ ਵਿਚ ਕੱਖ, ਕੱਖ ਪ੍ਰੱਖ ਤਾਂ ਅਮਿਓ ਦਾ ਪੱਖ ! ਹੁਣ ਮੇਰ ਮੈਲਾ, ਵੇਵਣ ਨਾ ਦੇਸਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਘੁਟ ਘੁਟ ਰਖਸਾਂ, ਬੂਹਾ ਮਰੇਸਾਂ ! ਓ ਸੋਹਣਿਆ ਬਾਂਕਿਆ-ਠਾਂਕਿਆ, ਅਖ ਨਾਲ ਅਖ ਮਿਲਾ ਕੇ ਹੁਣ ਜਾਵੇ ਕੁਥਾਂ ? ਤੇਰੀ

ਪੰਗ ਸੁਨਹਿਰੀ, ਤੇਰੀ ਰਗ ਰਗ ਰੁਪਹਿਰੀ ! ਤੂੰ ਵਡ-ਉਚੜਾ ਹਾਥੀ
 ਦਾ ਸਾਥੀ, ਤੂੰ ਵਡ ਨਿਕੜਾ ਬੈਠੇ ਦਾ ਪਾਹੁਣਾ ! ਤੂੰ ਜੰਮਿਆ
 ਈਕਣ ਜਿਉਂ ਦਹੀਂ ਦਾ ਕੁੰਡਾ, ਪਰ ਮਖਣ ਦੇਂਦਾ ਹਭ-ਰਸ-
 ਦੂਢਾਂ ! ਤੇਰੇ ਬੰਕੇ-ਲੋਇਣ, ਤੇਰੇ ਕੰਠ ਪਿਘਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੋਇਨ !
 ਤੇਰਾ ਲੰਮੜਾ ਦਾੜਾ ਜਿਉਂ ਅਰਸ਼ੀ-ਮੁਨਾਰਾ ! ਤੇਰੀ ਚੋ ਚੋ
 ਪੈਂਦੀ ਲਾਲੀ, ਜਿਉਂ ਉਸ਼ਾ ਦੀ ਆਈ ਦੀਵਾਲੀ ! ਤੇਰਾ ਅਗੁੰਠਾ
 ਨਿਰਾਲਾ, ਘਿਉ ਗੁੜ ਲਿਬੜਿਆ ਜਿਉਂ ਕੋਈ ਤਾਲਾ ! ਤੇਰੀ
 ਚੀਚੀ-ਨੂਟੀ ਅਜਬ ਅਨੂਠੀ-ਇਹ ਗਿਰ ਸਭ ਚੁਕਦੀ ਜਿਓਂ
 ਕਦੂ ਦੀ ਜਾਦੂ-ਤੰਦੜੀ ! ਤੇਰਾ ਕਲਗਾ ਜਗ-ਮੋਹਣਾ, ਕਈ
 ਕੋਟ-ਸੂਰ ਤਿਸ ਕਰੇਂ ਸਲਾਮੋਣਾ ! ਤੇਰੀ ਅਖ ਮਤਵਾਲੀ ਜਿਓਂ
 ਸਤਰੰਗੀ ਪੀਂਘ ਨਿਰਾਲੀ ! ਓ ਚੰਨ ਦਿਆ ਚੰਨਾ ! ਓ ਸੀਤਲਤਾ
 ਦੇ ਢੋਨਾਂ ! ਓ ਤਤਿਆ ਸੂਰਾ, ਤੂੰ ਨਿਤ ੨੪ਰਦਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਪੂਰੇ ਦਾ
 ਪੂਰਾ ! ਓ ਰਸਿ ਦੇ ਖਾਣੂ, ਘਲ-ਘੁਮਾਈਆਂ ਤੋਂਡੇ ਅਣੂ ਪ੍ਰਸਾਣੂ
 ਜਿਸ ਵਿਚ ਦਬੜੇ ਕਈ ਰਾਜ ਕਾਰੂ ! ਓ ਈਦ ਦਿਆ ਚੰਨਾ,
 ਮਿੰਨਤਾਂ ਮੰਗ ਮੰਗ ਤੇਨੂੰ ਘਿਨਾਂ ! ਓ ਬਤੀ-ਸੁਲਖਣੇ, ਓ ਨਖਸਿਖ
 ਅਮਿਓ-ਚਖਣੇ ! ਓ ਨਾਚ-ਨਚਉਆ, ਮਧੁਰ ਮਧੁਰ ਤੇਰਾ 'ਨਾਮ'
 ਅਨਭਵੁਆ !.....

'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ ਨਿਸ਼ਾਨੀ, ਜੋ ਹਨੂਮਾਨ ਦਿਤੀ ਸੀਤਾ
 ਰਾਣੀ ! 'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ ਚੰਦਨ, ਜੋ ਘਸ ਘਸ ਲਾਵੇ ਇੰਦ੍ਰ ਵਿਚ
 ਨੰਦਨ ! ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਉਰਸਾ, ਜਿਥੇ ਕੋਹਿਨੂਰ ਵੀ ਘੁਲਸਾ !
 ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਦੀਪਕ ਜਿਤ ਹਰ ਘਟ ਉਂਘ ਨਿਤ-ਨੀਤਕ ! ਨਾਮ'
 ਤੇਰੇ ਲਾਲੀ, ਜਿਤ ਬਣੀ ਉਸ਼ੀ-ਦੁਸ਼ਾਲੀ ! 'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ ਤੀਰਥ,
 ਜਿਥੇ ਅਠ ਸਠ ਬੈਠੇ ਭਗੀਰਥ ! 'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ ਜੋਤਿ-ਨਿਰੰਤਰ,
 ਅਇਓ ਅਇਓ ਮੈਂ ਘਟ ਕੇ ਆਂਤਰ ! 'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ ਦੀਵਾ-
 ਸਦੀਵਾ, ਟੁਰਦੀ ਵਾਰ ਮੈਂ ਇਉਂ ਰਸ-ਲੀਵਾ ! 'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ

ਨਈਆ, ਜਿਤ ਮੋਹਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਪਾਰ ਲੰਘਈਆ ! 'ਨਾਮ' ਤੇਰੇ ਪੁੰਨਿਆ, ਜਿਤ ਚਾਨਣ ਕੀਤੀ ਦੁਨੀਆ—ਇਸ ਨਾਮ-ਅਨਾਮੜੇ ਨੇ ਘੁੰਡ ਸਭ ਲਾਹੇ, ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ ? ਜਿਤ ਵਲ ਵੇਖਾਂ ਤਿਤ ਤੂੰਏਂ ਤੂੰਏਂ, ਓ ਅਨੂਪਾਏ !

ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਪਵਣ-ਬੂੰਦਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਏਂ ! ਬਸੰਤ ਦੀ ਖਿੜਤ ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਏਂ ! ਪਤਝੜ ਤੇਰੀ ਬੁਹਾਫੀ—ਗੁਲਨਾਰੀ । ਮੋਰ ਦੀ ਟੋਰ ਵਿਚ, ਚਕੋਰ ਦੀ ਘਨਘੋਰ ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਏਂ, ਤੂੰ ਏਂ ! ਬਦਲ ਦੀ ਗਰਜ ਵਿਚ, ਅਰਜੋਈਏ ਦੀ ਅਰਜ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ ! ਹਿਰਣਾਖੀ ਦੀ ਅੱਖ ਵਿਚ, ਕ੍ਰਿਪਨ ਦੇ ਲੱਖ ਵਿਚ, ਤੇ ਹਮਾਤੜ ਦੇ ਕੱਖ ਵਿਚ ਤੂੰ ਏਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ ! ਕਾਨੀ ਦੀ ਰਵਾਨੀ ਵਿਚ, ਜਲ ਦੀ ਦੁਵਾਨੀ ਵਿਚ, ਜੋਤ ਉਮਡਾਨੀ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ—ਸਪ ਦੀ ਫੁੰਕਾਰ ਵਿਚ, ਹਾਥੀ ਦੀ ਟੰਘਾੜ ਵਿਚ; ਸੋਰ ਦੀ ਚੰਘਾੜ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ ! ਪੱਥਰ ਵਿਚ ਕਰੜਾ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ, ਮੌਮ ਵਿਚ ਨਰਮ ਪਰ ਰਬਾ ਸਿਥਲੋਇਆ ! ਅੱਗ ਵਿਚ ਜਗਿਆ, ਪਵਣ ਵਿਚ ਉਡਿਆ, ਗਗਨ ਵਿਚ ਲੁਕਿਆ; ਸ੍ਰੀ ਸਚ ਖੰਡ ਨੂਰ ਜੋ ਉਨਵ ਝੁਕਿਆ ਇਤ ਉਤ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ ! ਮਸਤ ਜਵਾਨੀ ਵਿਚ ਤੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗਲਤਾਨੀ ਵਿਚ, ਮਸਿਆ ਦੀ ਮਸਿਆਨੀ ਵਿਚ ਤੇ ਪੁੰਨਿਆ ਦੀ ਨੂਰਾਨੀ ਵਿਚ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ—ਹਾਂ; ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ ! ਸੋਨੇ ਦੀ ਝਲਕ ਵਿਚ, ਨੂਰ ਦੀ ਚਮਕ ਵਿਚ; ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਕੜਕ ਵਿਚ, ਸਿਰ-ਖੁਥੇ ਪੰਛੀ ਦੀ ਫੜਕ ਵਿਚ; ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ—ਹਾਂ ਹਾਂ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏਂ !.....ਸਾਵਲੇ ਵਿਚ, ਨਾਲੇ ਗੋਰੇ ਵਿਚ; ਫਿਰ ਰੇਤ-ਲੱਦੇ ਬੋਰੇ ਵਿਚ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ ਏ ! ਕਦੀ ਬੈਠਾ ਤਖਤ ਤਉਸੇ, ਕਦੀ ਬੈਠਾ ਨੰਗ-ਮਨੂਸੇ; ਕਦੀ ਜਾ ਉੜਾਂਦਾ ਤੋਤੇ ਫਨੂਸੇ ! ਤ ਛਿਨ ਵਿਚ, ਤੂੰ ਰਾਤ ਵਿਚ, ਤੂੰ ਰਸ-ਭਿੰਨੀ ਪ੍ਰਭਾਤ

ਵਿਚ ! ਤੇਰੇ ਹੀ ਚਿੰਗਾਰੇ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਚੰਕਾਰੇ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਦੀਦਾਰੇ,
 ਤੇਰੇ ਹੀ ਅਮਿਉ ਝੁਨਕਾਰੇ ! ਚਿੜੀ ਦੀ ਚੁੰ ਚੁੰ, ਭੇਡ ਦੀ ਮੈਂ-ਮੂੰ,
 ਤੂਹੀ ਦੀ ਤੂੰ ਤੂੰ, ਇਹਨਾਂ ਵਿਚ, ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ, ਹਰ ਕਾਸੇ ਵਿਚ
 ਕਿਧਰੇ ਤਾਂ ਬਣਿਆ ਰਾਜਾ ! ਕਿਧਰੇ ਬਣਿਆ ਅਤੀ
 ਮੁਹਤਾਜਾ ! ਕਿਧਰੇ ਖੇਲੇਂ ਰਾਸ ਅਖਾੜੇ, ਕਿਧਰੇ ਰੁਝਾ ਪਏ
 ਪਵਾੜੇ ! ਕਿਧਰੇ ਬੈਠਾ ਲਾ ਕੇ ਤਾੜੀ, ਕਿਧਰੇ ਟਪਦਾ ਵਾਂਝ
 ਨਚਦੇ ਮਦਾਰੀ ! ਕਿਧਰੇ ਮਿੱਠਾ, ਕਿਦਰੇ ਖਟਾ, ਕਿਧਰੇ ਰਲ-
 ਮਿਲਿਆ ਖਟ ਪਟਾ ! ਕਿਧਰੇ ਤੀਬਰ, ਕਿਧਰੇ ਮਧਮ, ਕਿਧਰੇ
 ਜਾਬਰ, ਕਿਧਰੇ ਅਜਬਰ ! ਕਿਧਰੇ ਚਮਰੇਟਾ-ਚੰਗੇਟਾ, ਕਿਸਰੇ ਗੁਰੂ
 ਦਾ ਬੇਟਾ ! ਕਿਧਰੇ ਸੂਰਜ-ਬੰਸੀ, ! ਕਿਧਰੇ ਚੰਦਰ ਬੰਸੀ ! ਕਿਧਰੇ
 ਉਤਰਾਇਨ ਧਾਇਆ, ਕਿਧਰੇ ਦਖਨਾਇਆ ਆਇਆ ! ਸੋਹਣਿਆਂ
 ਦਾ ਸੁਲਤਾਨ ਤੂੰ, ਕੋਝਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤੂੰ ! ਕਿਧਰੇ ਤੂੰ
 ਅਸਟਾਵਕਰ ਨੁਬਤਾਇਆ, ਕਿਧਰੇ ਜਨਕ ਸਿੰਘਾਸਨ ਸਜਾਇਆ !
 ਦਿਨ ਦੇ ਚਾਨਣ ਵਿਚ, ਰਾਤ ਦੀ ਅੰਧਾਵਣ ਵਿਚ ! ਸੁਤੇ ਦੀ
 ਜੜਤਾ ਵਿਚ, ਜਾਗਦੇ ਦੀ ਚੇਤਨਤਾ ਵਿਚ ! ਅਖ ਦੀ ਧੀਰੀ
 ਵਿਚ ਤੇ ਬੰਸੂਆਂ ਦੀ ਨਫੀਰੀ ਵਿਚ ! ਅਲਤਾ ਵਿਚ ਨਾਲ ਲਲਤਾ
 ਵਿਚ ! ਸੋਧਨ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਦਿਲ ਰੋਸ਼ਨ ਵਿਚ ! ਚੰਬੇ ਵਿਚ,
 ਚੰਬੇਲੀ ਵਿਚ ਨਾਲੇ ਹਥ ਦੀ ਹਥੇਲੀ ਵਿਚ, ਤੇ ਅਖ ਨਖਰੀਲੀ
 ਵਿਚ !

‘ਨਾਮ ਦੀ ਖਿਰਨ ਕਿ ਖਿਰਨ ? ਉਹਰਾ-ਫਿਰਨ ?

ਜਦ ਤਕ ਤੈਂਡਾ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ, ਰੁਝ ਭੁਝ
 ਸੜੀ-ਭੁਜੀ ਸੀ ਇਹ ਕਾਇਆ । ਭਾਵੇਂ ਚੰਦਨ ਵਿਚ, ਭਾਵੇਂ
 ਪਟ ਵਿਚ, ਭਾਵੇਂ ਮਖਮਲ ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ਅੰਤਲਸ ਤੇ ਜਰਬਰਤ
 ਵਿਚ, ਭਾਵੇਂ ਘਰ ਯਾ ਘਾਟ, ਭਾਵੇਂ ਤਖਤ ਤੇ ਯਾ ਤਖੜੇ ਤੇ...
 ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਥਾਂ ਕੋਝੀ ਸੀ; ਕੁੰਬੀ ਸੀ; ਫਿੰਗੀ ਸੀ; ਡਿੰਗੀ ਸੀ

ਅਨੀ ਸੀ ਯਾ ਕਾਣੀ ਸੀ, ਇਹਨੂੰ ਗਿਲੜ ਸੀ ਯਾ ਮੋਤੀਆ-
 ਬਿੰਦ ਸੀ...ਪਰ, ਓ ਮਿਠਿਆ ਲਾਲਣਾ, ਤੂੰ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਸਭ
 ਕੁਝ ਪੂਰੇ ਦਾ ਪੂਰਾ, ਸੋਹਣ-ਸੋਹਣ, ਤੇ ਰਸ-ਗੁਧਾ ! ਹੁਣ ਨਾ
 ਵਿੰਗ ਰਿਹਾ ਨਾ ਟਿੰਗ ਰਿਹਾ, ਨਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੋਝ, ਨਾ ਗੁਠ ਨਾ
 ਚੂਕ, ਨਾ ਖੂੰਜ ਨਾ ਖੜਵੇਜਾ- ਤੂੰ ਤੂੰ ਜੇ ਬੈਠਾ ਸਰਬ-ਸਮੰਝਾ !
 ਤੇਰੀ ਇਕ ਨਿਕੀ ਜਿਹੀ ਕਿਰਨ ਆਈ—ਨਾਮ-ਨੂਰ-ਦੀ-ਬੂਰ,
 ਫਿਰ ਕੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਸੋਝੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਤੇਰੀ ਅਗਮ ਅਗਥੜੇ ਦੀ
 ਗੁਥੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਤੈਂ ਹਥ ਲਿਖੀ ਚੀਰੀ ਸੀ...ਜਿਸ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ
 ਨਿਤ-ਨਵੀਂ ਅਮੀਰੀ ਸੀ ! ਓ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦੇ ਵਿਗਿਆਤਾ, ਓ
 ਹਰਨ-ਭਰਨੇ ਨਾਮ-ਅਨਾਮ, ਤੇਰੇ ਕੀ ਕੀ ਗੁਣ ਗਾਵਾਂ ? ਤੂੰ
 ਪਤਲਾ, ਨਿਕੀ ਅਤੀ ਨਿਕੀ ਤੰਦ ਵਾਂਗ ਓਸ ਤਾਂ ਵੀ ਨਿਕਾ ਜਿਸ
 ਨਾਲ ਮਕੜੀ ਤਾਣਾ-ਥਾਣਾ ਬੁਣਦੀ, ਪਰ ਜਦ ਤੂੰ ਚੌਂਕੇ ਅੰਦਰ
 ਵੜਦਾ, ਤਾਂ ਜਿਤ ਵਲ ਵੱਝੇ ਉਹੋ ਉਹੋ ਅੰਗ ਪਿਆ ਠਰਦਾ :
 ਫਿਰ ਬੁਧੀ ਵਿਚ ਸੁਧੀ, ਰਸ ਨਾਲ ਗੁਧੀ, ਚਿਤ ਵਿਚ ਚੇਤਾ
 ਅਮਿਉ—ਝਰਨੇਟਾ, ਮਨ ਵਿਚ ਮਨੂਆ ਅਤੀ ਚੇਤਨੂਆ—ਹਾਂ ਅੰਗ
 ਅੰਗ ਵਿਚ ਅੰਗ ਸੰਗੀ, ਜਬਰਜੇਗੀ ! ਓ ਨਾਮ ਕਿਰਨੇ, ਤੂੰ
 ਕਿਰਨ ਏਂ, ਪਰ ਫਿਰ ਕੋਈ ਅਕਹ ਕਿਰਨ ਏ, ਜੋ ਘਟ ਘਟਾਂ
 ਵਿਚ ਰਾਗ ਅਲਾਪਦੀ, ਤੇ ਸੁਗੰਧ ਖਿਲਆਰਦੀ, ਭੂਰਾਂ ਉਡਾਂਵਦੀ
 ਚਲੀ ਆਵਦੀ ਏ ! ਤੂੰ ਕਿਰਨ, ਫਿਰ ਖਿਰਨ, ਹੋਰ ਤੂੰ ਤਾਰਨ—
 ਤਰਨ, ਆਪ ਨਿਤਰੀ ਹੋਈ, ਹੋਰ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤਾਰਦੀ, ਆਪ
 ਪੁਣਿਆ ਹੋਇਆ ਇਤਰ, ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰ ਨਵਾਂਦੀ ਤੇ ਗੁਲਾਬੀ
 ਗੁਲਾਬੀ ਭਾ ਬਣਾਂਵਦੀ, ਕੰਘ ਕਰਦੀ ਪਟੀ ਕਰਦੀ ਵਿਚ
 ਕਿੜੀਆਂ ਤੇ ਕਿੜੇ ਬਣਾਂਵਦੀ, ਤੂੰ ਚੁੰਮਦੀ ਤੂੰ ਚਟਦੀ, ਤੂੰ ਅੰਗ
 ਅੰਗ ਉਭਾਰਦੀ...ਓ ਤਾਰਨ-ਤਰਨ ਖਿਰਨੀ-ਕਿਰਨੇ !

ਓ 'ਨਾਮ' ਤੂੰ 'ਨਾਮੀ' ਨਹੀਂ; ਪਰ ਤੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ
 ਭਿਨ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਭਿਨਤਾ ਤਦ ਤਕ ਜਦ ਤਕ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ

ਜਦ ਤਕ ਬੁਧੀ ਵਿਚ ਰਸ-ਫੁਹਾਰ ਨਹੀਂ, ਜਦ ਤਕ ਬੁਧੀ ਵਿਚ ਸੁਧੀ ਨਹੀਂ...ਬੁਧੀ ਆਈ ਤਾਂ ਸੋਝੀ ਵੀ ਆਈ, ਫਿਰ ਦਹਦਿਸ ਇਕੋ ਹੀ ਰੋਸ਼ਨਾਈ ! ਓ ਸਿਖੀ ਬੁਧੀਏ, ਤੇਰੇ ਹੀ ਨਾਂ ਏ 'ਗਿਆਨ', ਉਨਮਨ-ਜਗਮਗਾਨ, ਏਕਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਤੂੰ ਏਂ, ਏਕੰਕਾਰ ਦੀ ਚਾਬੀ ਤੂੰ ਏ, ਤੂੰ ਘੜੇ-ਅਘੜ, ਤੂੰਹੋਂ ਜਰੇ-ਅਜਰ, ਤੂੰ ਏਂ ਨਿਝਰ ਝਰ !

‘ਨਾਮ’ ਦੀ ਫ਼ੋਟੋ

ਓ ਨਾਮ—ਅਲਾਪ ਕੀਕਣ ਦਸਾਂ ? ਕੀਕਣ ਹੋਲੀਆਂ ਖਿਚਾਂ ?.....ਅਖਰ ਥੋੜੇ ਗਾਥਾ ਡੂੰਘੀ !..... ਹੇ ‘ਨਾਮ’ ਤੂੰ ਕੋਈ ਰੱਬ—ਦਿਤਾ ਕਾਰੂ ਦਾ ਖਜ਼ਾਨਾ ਏਂ, ਚਿਹਲਗੰਜ ਤੇਰੇ, ਅਲਾ ਦੀਨ ਦਾ ਸਿਮ ਸਿਮ ਕਰਦਾ ਲੈਂਪ ਤੇਰਾ, ਤੂੰ ਖੋਲੇਂ ਬੂਹੇ ਤੇ ਬਖੀਏ, ਤੂੰ ਜੋੜੇਂ ਤੇ ਤੋੜੇਂ, ਫਿਰ ਆ ਜੋੜੇਂ, ਤੂੰ ਨਿਚੋੜੇਂ ਮਰੋੜੇਂ, ਤੇ ਫਿਰ ਸੰਜੋੜੇਂ, ਤੈਂਡੇ ਹਥ ਵਿਚ ਸੂਈ ਸੀੜਨ ਵਾਲੀ, ਖੰਦੂਈ ਡੰਗਣ ਵਾਲੀ, ਤੈਂਡੇ ਹਥ ਵਿਚ ਤਰਕਲਾ ਕਤਣ ਵਾਲਾ, ਤੈਂਡੇ ਹਥ ਵਿਚ ਮਧਾਣੀ ਮਖਣ ਕਢਾਣ ਦੀ, ਤੈਂਡੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲਾਟੂ ਲੋਟ-ਪੋਟ ਕਰਾਣ ਵਾਲੇ ਤੈਂਡੇ ਹਥ ਵਿਚ ਨਿੱਕੇ ਵਡੇ ਤੇ ਹਭ ਵੇਗ-ਚਕਰ.....ਤੇ ਨਾਲੇ ਕਾਲ ਦਾ ਅਠਲੂਵਾਂ ਚਕਰ ਜੋ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਤ ਨਿਤ ਲਾਏ ਰਕਰ ! ਓ ਘੜੇ ਜਿਡੇ ਵਡੇ ਵਡੇ ਸਸਤਾਨੇ-ਮੋਤੀਆ ! ਓ ਅੰਬੀ—ਛਾਵੜਿਆ ! ਓ ਮਾਖਿਓਂ ਦਿਆ ਮਿਠਿਆ ਛਹਿਆ ! ਓ ਉਡਦੀ ਹਵਾਈਏ, ਜੀਆ ਵਿਗਸਾਈਏ ! ਓ ਚਵਗਣ—ਵੰਨੇ ਤਰਾਨੇ, ਓ ਨਿਤ-ਨਵੇਂ ਖਜ਼ਾਨੇ ! ਓ ਸੀਤਲ ਹਿਮਕਰ ਰੁਤੇ ! ਓ ਸਦ-ਬਸੰਤੀ-ਬਹਾਰੇ ! ਓ ਠੰਡੀਏ-ਨਿਘੇ ! ਓ ਅਜਬ ਤਰਾਨੇ ਮਨ-ਭਾਨੇ ! ਓ ਝਿਲਮਿਲ ਜੋਤੇ ਓਤਪ੍ਰੋਤੇ ! ਓ ਮਸਤ-ਉਲ-ਮਸਤੀਏ ! ਓ ਮਿਠੀਏ ਖੀਰੇ ! ਓ ਹੰਸ-ਚੋਗੇ ! ਓ ਚਿਟੜੇ ਚੋਗੇ ! ਓ ਨਿਤ-ਫੁਆਰੇ ! ਓ ਓ ਖਿੜੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰੇ !

ਓ ਚਾਨਣੀ ਗਤੇ ! ਓ ਪ੍ਰਭਾਤੇ ! ਓ ਕਿਰਨਮਕਿਰਨੀ ਖੇਡੇ ! ਓ
 ਛਪਣ ਛੋੜ ਅਛੋੜੇ ! ਓ ਗਿਰਿਮਿਟ ਬੋਲੀ ! ਤੁਰੰਗ-ਅਮੋਲੀ !
 ਓ ਸੂਹੀ-ਸਿਆਹੀ ! ਓ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੀਂਘ ! ਓ ਉਨਮਨ ਵੇਗੇ !
 ਓ ਮਨ ਵਡ-ਵੇਖੇ ! ਓ ਬੁਢੜੇ ਨਢੜੇ ! ਓ ਸਦਾ-ਸਨਾਤਨ !
 ਓ ਪੁਰਖੋਤਮ ! ਓ ਨੂਰ-ਨੂਰ-ਬੂਰੇ ! ਓ ਨੂਰ ਫੁਆਰੇ ! ਓ ਚੜ੍ਹਦੀ
 ਜਵਾਨੀ ! ਓ ਜਿੰਦੇ-ਮਸਤਾਨੀ ! ਓ ਭੁਯਰੀਆਂ ਚਿੜ੍ਹ-
 ਉਧਰੀਆਂ ! ਓ ਮੈਂਹਦੀ-ਘੋਲੀ ! ਓ ਮਜੀਠੜ-ਰੰਗੇ ! ਓ ਅਖ-
 ਮਚੇਲੇ ! ਓ ਪਵਨ-ਝਕੇਲੇ ! ਓ ਨਖਰਾ-ਟਖਰਾ ! ਓ ਚਹ ਦਿਸੀ
 ਘੰਘਰਾ ! ਓ ਉਡਦੀ ਮਤਾਬੀ ! ਓ ਨਿਝ-ਭਾ ਗੁਲਾਬੀ ! ਓ
 ਜਰਕ-ਬਰਨ ! ਓ ਕੜਕ-ਫੜਕ ! ਓ ਵਗਦੇ-ਗਜਦੇ ! ਓ ਰਿਧ-
 ਬੁਧੇ ! ਨਉ-ਨਿਧੇ ! ਓ ਹਰਵ-ਕਰਵੇ ! ਓ ਕੂਲੇ ਖਿਰਵੇ ! ਓ
 ਗਗਨ ਲਗਨੇ ! ਓ ਜੁਗਨੂੰ-ਜੁਗਨੇ ! ਓ ਤਾਰੇ-ਬੋਦੀ ! ਓ ਗੰਗਾ
 ਚੋਂਦੀ ! ਓ ਨਖਸਿਖ ਲਾਲੀ ! ਓ ਜਲਾਲ-ਜਮਾਲੀ ! ਓ ਤਾਰਾ
 ਟੁਟਿਆ ! ਓ ਕਿਲ੍ਹਾ ਲੁਟਿਆ ! ਓ ਚੀਠ-ਮਿਠੇ ! ਓ ਬੋਣੇ ਅਣ-
 ਡਿਠੇ ! ਓ ਪਵਨ-ਪਰੀਏ ! ਓ ਦੇਗ-ਉਭਰੀਏ ! ਓ ਜੋਤ ਵਗ-
 ਨਾਰੀ ! ਓ ਭਰੀ ਪਿਚਕਾਰੀ ! ਓ ਪਾਵਨ ਪੈਖਾਂ ! ਓ ਰਸ
 ਅਨੋਖਾ ! ਓ ਜਿੰਦੇ ਬਿੰਦੀਏ ! ਓ ਮਹੂਰਤ ਗੁੰਦੀਏ ! ਓ ਅਭੀਚ
 ਨਖਤਮ ! ਓ ਹਿਮਾਲਾ ਟਕਰਾ ! ਓ ਸਚ-ਖੰਡ ਉਚੇ ! ਓ ਥਰ
 ਥਰ ਕੰਬ ਅਗਹੂਚੇ ! ਓ ਪੁੰਨਿਆ ਮੂਰੀ ! ਓ ਨਿਝ-ਖਮੂਰੀ ! ਓ
 ਸਾਵਣ ਪੀਂਘਾਂ ! ਓ ਮਿਠੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ! ਓ ਪਾਨ-ਸੁਪਾਹੀ ! ਓ
 ਘਿਓ ਗੁੜ ਤਾਰੀ ! ਓ ਦੁਧ ਮਲਾਈਆਂ ! ਓ ਸਧਰਾਂ
 ਪਾਈਆਂ ! ਓ ਝਿਲਕ ਮਾਥੇ ! ਓ ਗੁਝਮ-ਜਾਥੇ ! ਓ ਰੋਟੀ-
 ਬੋਟੀ ! ਓ ਚੋਪ ਵਲੋਟੀ ! ਓ ਮੋਤੀ ਹੀਰੇ ! ਓ ਅਮਿਓ ਖੀਰੇ !
 ਓ ਲੇਫ-ਤਲਾਈ ! ਓ ਚਾਦਰ ਛਾਈ ! ਓ ਰੁਣ ਝੁਣ ਕਾਰੇ !
 ਓ ਖਿੜੇ ਦਿਦਾਰੇ ! ਓ ਹਰਨ-ਭਰਨੇ ! ਓ ਸੁਭਰ ਭਰਨੇ ! ਓ
 ਅੱਖ ਮਸੀਰੇ ! ਓ ਗੂਝੇ ਹੀਰੇ ! ਓ ਕੋਹਿਨੂਰਾ ! ਓ ਕੋਹਿਤੂਰਾ !

ਓ ਸੁਮੇਰ ! ਓ ਉਸ਼ੋਰ ! ਓ ਸਪਤ ਸਿੰਘੀ ! ਓ ਸਰਬਨ ਵਹਿੰਗੀ !
ਓ ਸਬਦ ਸਰਸਬਜ਼ ! ਓ ਵਾਕ ਅਵਾਕ ! ਓ ਪੁਨੀ ਅਣਸੁਣੀ...

-ਅਖਰ ਮਧਮ !

ਹਾਂ ਅਖਰ ਤਾਂ ਬੇਅੰਤ, ਪਰ ਓ ਮਿਠਿਆ ਲਾਲਣਾ, ਤੂੰ ਹਰ ਇਕ ਦੀ ਪਕੜ-ਧਕੜ ਵਿਚੋਂ ਵਗ ਵੈਂਦਾ। ਕੋਈ ਅਖਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਕੜੇ ਤੇ ਜਕੜੇ—ਪਰ, ਫਿਰ ਵੀ ਕੋਈ ਅਖਰ ਨਹੀਂ ਜੋ ਤੈਂ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਏਂ 'ਅਖਰ' ਜੋ ਨਾ ਖੁਰੇ, ਨਾ ਗੁਮੇ ਡੁਲ੍ਹੇ ਜਾ ਭੁਰੇ, ਤਾਹਿਓਂ ਤੂੰ 'ਅ-ਕਸ਼ਰ'। ਤਾਹਿਓਂ ਤੂੰ ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ। ਹਰ ਇਕ ਅਖਰ ਤੇਰੀ ਜੋਤ ਜਵਾਲਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਜੀਕਣ ਕੋਈ ਮਖਿਆ ਹੋਇਆ ਅੰਗਾਰਾ ਜਾ ਚਿੰਗਾਰਾ—ਰਤੀ ਕੁ ਸਾਨੂੰ ਟੁਭਦਾ, ਰਤੀ ਕੁ ਸਾਨੂੰ ਜੋਤ ਜਗਾਂਵਦਾ, ਫਿਰ ਜੁਗਨੂੰ-ਬੀਡ ਵਾਂਗ ਮਧਮ ਜਿਹਾ ਪੈ ਜਾਂਵਦਾ। ਓ ਅਖਰੇ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਨਾਲ ਛਪਣ ਛੋਟਾਂ ਖੇਲਦੇ, ਮੈਂ ਲੁਹਾਨੂੰ ਪਕੜਦਾ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਕੜਦੇ, ਮੈਂ ਆਖਾਂ ਮੈਂ ਜਿਤਿਆ, ਤੁਸੀਂ ਆਖੋ ਤੁਸੀਂ ਜਿਤੇ, ਪਰ ਢੇ ਪਈਆਂ, ਢੇ ਪਈਆਂ ਅਜ ਅਖਰਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਢਰੀਆਂ। ਓ ਅਖਰੇ। ਓ ਵਡ-ਮਕਰੇ, ਤੁਸੀਂ ਰਤਾ ਕੁ 'ਦੂਰ ਜਾ ਕੇ ਫਿਰ ਅੱਖ ਨਾਲ ਅੱਖ ਨਹੀਂ ਮਿਲਾਂਦੇ, ਫਿਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ ਤੇ ਦਸਾਂਵਦੇ, ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਕੁੰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਰੋਂਦੇ.....

'ਸਮ' ਜਾ ਅਕਾਲ-ਟੰਗ

ਪਰ ਅਜ ਮੈਂ ਅਖਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਹੋਰ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਪਾਈ ਏ, ਕੀ ? ਮੈਂ 'ਨਾਮ' ਦੀ ਗੁਣਗੁਣੀ-ਪੁਨੀ ਵਜਾਈ ਏ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਾਦ ਤੇ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਵਿ-ਪਸਾਦ ਏ ! ਹੁਣ ਅਖਰ

ਟੁਟਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਰਲ-ਮਿਲ ਕੇ ਪਿੜ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ! ਕੀ ਹੋਇਆ
 ਭਾਵੇਂ ਵਿਸਾਖੀ ਦੀ ਗਾਈ ਹੋਈ ਰਾਗਣੀ ਨਾ ਸੁਣੀਵੇ, ਪਰ ਦੂਰ
 ਬੈਠੇ ਵੀ ਗਿੱਧੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਦੇ ਤੇ ਉਸ ਸੁਰਤਾਲ ਤੇ ਲੈ ਨਾਲ
 ਨਚਦੇ ਯਾ ਝੁਮ-ਝੁਮਾਂਦੇ, ਯਾ ਸਿਰ ਹਿਲਾਂਦੇ ! ਓ ਗੁਣ ਗੁਣੀਏ
 ਧੁਨੀਏ, ਤੇਰੀ ਲੈ ਵਿਚ ਰਸ ਏ, ਤੇਰੀ ਲੈ ਵਿਚ ਲਿਵਲੀਨਤਾ
 ਏ, ਤੂੰ ਚਰਖੇ ਕਤਦੀ, ਤੂੰ ਨਿਕੇ ਵੱਡੇ ਚਕਰ ਬਣਾਂਦੀ, ਤੂੰ ਗਿੜ
 ਮਿੜ ਕਰਦੀ ਪਇਲਾਂ ਪਾਵਦੀ—ਕਦੀ ਤੇਰੇ ਚਕਰ ਵੱਡੇ ਕਦੀ
 ਨਿਕੇ, ਮੇਰੀ ਚੀਚੀ ਜਿਡੇ, ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਰਮਾਣ-ਵਜਾਣ ਸੁਰ
 ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਠਿਕਾਣਾ ਆਂਵਦਾ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਮ' ਆਖਦੇ ਹਨ
 ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਿਲ ਜਾਂਵਦਾ, ਤੇ ਅਸੀਂ
 ਬੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਨਿਮਘਨ ਜਹੇ ਹੋ ਜਾਂਵਦੇ ! ਓ ਗੁਣ ਗੁਣਈ
 ਧੁਨੀਏ ! ਤੇਰੇ ਨਿਕ ਵਡੜੇ ਅਲਾਪ ਮੈਂ ਖਿਚ ਬਧੇ ਹਨ ਇਸ
 ਚਿਤਰੀ ਵਚਿਤ ਕਾਵ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ! ਇਸ ਦੇ ਇਥੇ ਉਥੇ ਇਕ
 ਨਹੀਂ, ਦੋ ਨਹੀਂ, ਤਿੰਨ ਟੰਗਾਂ—ਪਰ ਇਹ ਸਬ ਕਾਲ ਟੰਗੀਆਂ,
 ਤਿੰਨ ਵਡੀਆਂ ਵਿਚ ਭੂਰ, ਭਵਿਖਤ, ਵਰਤਮਾਨ : ਰਜ ਸਤ ਤਮ
 ਵਲ੍ਹੋਟੀਆਂ—ਪਰ ਜਦ ਚੌਥੀ ਟੰਗ ਉਪਰ 'ਸਮ' ਆਂਵਦਾ
 ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਸਿਰ ਹਿਲ ਜਾਂਵਦਾ ! ਇਹਨਾਂ ਚੌਪਾਈਆਂ ਦਾ ਚੌਥਾ
 ਅੰਗ: ਅਕਾਲ-ਟੰਗ ! ਓ ਰਸ-ਚੂਸਿਉ, ਓ ਜਗਆਸੀਉ, ਓ
 ਮੇਰੇ ਖਾਸਲ ਖਾਸੀਓ ਗਾਵੋ ਗਾਵੋ ਗਾਵੋ—ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ
 ਚੌਥੀ ਅਕਾਲ-ਟੰਗ ਆਵੇ, ਉਥੇ ਆ ਕੇ ਜਰਾ ਬਹਿ ਜਾਉ । ਉਥੇ
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਜਲ ਦਾ ਝੂਟਾ ਆਵੇਗਾ ਤੇ ਤੁਹਾਨੂੰ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਹਿੰਡੋਲਾ
 ਪਤੱਖ ਵਡ ਬਾਪੂ ਦਾ ਝਾਂਵਲਾ ਵਿਖਾਏਗਾ ! ਅਖਰ ਭਾਵੇਂ ਨਾ
 ਦਸਣ, ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹ ਤੇ ਤਾਲਾ ਲਾ ਲੈਣ, ਤਰ ਜਦ ਚੌਥੀ-ਚੌਕੀ
 ਤੁਰੀਆ-ਠੱਕੀ ਆਵੇ, ਉਥੇ ਅਪੜ ਕੇ ਨਿਮਗਨ ਹੋ ਜਾਉ ਤੇ ਗਾਉ
 ਗਾਉ ਇਉਂ :

ਮੈਂ ਢੁੰਡਣ ਆਇਆ ! ੧

ੴ ਕਾਲ ਟੰਗਾਂ

ਮੈਂ ਨਿਤ ਸਧਰਾਇਆ ! ੨

ਮੈਂ ਛਾਣਣੀ-ਛੇਕਾਇਆ ੩

ਪਰ ਘਟ ਵਿਚ ਮਿਲ ਪਿਆ ਤੂੰ ੪

ਅਕਾਲ ਟੰਗ !

.....ਹੁਣ ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਹੁਣ ਤੇ ਹੀ ਤੂੰ !

ਇਹਨਾਂ ਚੌਪਾਈਆਂ ਦੀ ਬਣਤਰ ਇਕੋ ਜੇਹੀ, ਇਕੋ ਢਾਂਚੇ ਵਿਚ ਢਲੀ ਹੋਈ, ਹਾਂ ਪਿਘਲੀ ਹੋਈ ਸੋਨੇ ਦੀ ਡਲੀ ਏ ! ਪਹਿਲੋਂ ਤਿੰਨ ਕਾਲ ਟੰਗਾਂ, ਪਰ ਚੌਥੀ ਤੁਰੀਆ-ਉਡਾਰੀ ! ਮੈਂ ਵਾਰੀ ਹਉਂ ਨਿਤ ਬਲਿਹਾਰੀ ! ਕਾਲ ਵੀ ਤੈਂਡਾ ... ਅਕਾਲ ਵੀ ਤੈਂਡਾ, ਹੁਣ ਜੁੜੇ ਦੋਵੇਂ ਜਿਉਂ ਅਸ਼ਵਨ-ਕੁਆਰੀ ! ਸੋਹਣੀ ਜੋੜੀ, ਚਾੜ੍ਹੇ ਘੋੜੀ ! ਦੋਏ ਜੋੜਾਂ, ਸਹਜ ਵਿਚ ਤੈਂਡਾਂ.....ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਥੇ ਸਹਜ ਏ ਉਥੇ ਨਾ ਦਿਨ ਏ, ਨਾ ਰਾਤ ਏ, ਨਾ ਸੰਝ ਏ ਨਾ ਪ੍ਰਭਾਤ ਏ, ਤੇ ਓਥੇ ਕਾਲ ਤੇ ਅਕਾਲ, ਸਤ-ਅਸਤ ਵੀ ਓਸ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਏ, ਓ ਮੇਰੇ ਗੁਲਨਾਰੀ ਮਾਪਿਆ ਕਦੇ ਤੂੰ ਬਣੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ; ਕਦੇ ਓਅੰਕਾਰੀ, ਪਰ ਦੋਵੇਂ ਪਿਠਾਂ ਰਲੀਆਂ ਤਾਂ ਬਣਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਫੁਲਕਾਰੀ ! 'ਮੈਂਡੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਤੇ ਓਹ ਵੀ-ਕਾਲ ਵੀ ਤੇ ਅਕਾਲ ਵੀ' ਗੁਰ-ਮਗੁਥਾ, ਲਗਝਾ-ਸਿਥਾ, ਘਿਉ ਗੁੜ ਮਿੱਠਾ ! ਓ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੋਹਣ, ਓ ਬੋਣੇ-ਜਗਭੋਣੇ, ਤੈਂਡੇ ਇਹ ਝਾਂਕੇ ਅਗਿਨਤ-ਬਲੌਣੇ ! ਤੂੰ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਓਹ ਅਗਮ-ਅਗੱਠਾ ! ਮੈਂ ਨਾ ਬੋਲਾਂ, ਮੈਂ ਨਾ ਤੋਲਾਂ, ਤੂੰ ਆਖੇਂ ਘਲੇਂ ਪਵਨ-ਝਕੇਲ ! ਉਡਦਾ ਜਾਵਾਂ, ਢਿਲ ਨਾ ਲਾਵਾਂ, ਤੈਂਡੀ ਫਿਟਨ ਤੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵਾਂ, ਨਾਲੇ ਤੇਰੀ ਫੋਟੋ ਖਿਚ-ਲਿਆਵਾਂ ?—ਪਰ ਅਖਰ

ਪਤਲੇ ਅਤੀ ਹੀ ਪੱਤਲੇ, ਕਾਗਦ ਬੋੜੇ ਅਤੇ ਮੁਰਮੂਰੇ—ਆ ਵੜ ਆ ਵੜ ਤੈਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਬਠਾਵਾਂ, ਓਥੇ ਕੀਰਤਨ ਤੇਰਾ ਗਾਵਾਂ । ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਤੇਰੀਆਂ ਪੀਘਾਂ, ਇਸ ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਇਹ ਲੁਕੀਆਂ ਦਿਲ-ਗੰਜਾਂ । ਹੋਰ ਨਾ ਜਾਣਾਂ-ਤੈਥੋਂ ਸਦ-ਕੁਰਬਾਣਾ ਇਹ ਬਾਲ ਇਆਣਾ, ਪਰ ਤੂੰ ਸਦ-ਮਿਹਰਬਾਨਾ !!

ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਅੱਖਰ : ਵਾਹਿਗੁਰੂ !

ਸੋਹਣਿਆ-ਸੋਹਣਿਆ, ਤੇਰੀ ਫੋਟੋ ਮੈਂ ਕੀਕਣ ਖਿਚਾਂ ? ਤੂੰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਪਕੜ-ਧਕੜ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਏ—ਤੇ ਜੇ ਅੱਖਰ ਤੈਨੂੰ ਪਕੜਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਤਾਂ ਵੀ ਤੂੰ ਕੁਝ ਇਉਂ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਗ ਜਾਂਦਾ ਏਂ ਜੀਕਣ ਛਾਨਣੀਂ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ! ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਵਸਨਾ ਏਂ, ਤੇ ਜਦ ਤੇਰਾ ਜਲਵਾ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਨੂਰਮਨੂਰੀ ਜਿਹਾ ਦਿਸਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਅਖਰ ਕੁਝ ਇਉਂ ਚਮਕ ਖਲੋਂਦੇ ਹਨ ਜੀਕਣ ਪੋਹ-ਫੁਟਣ ਵੇਲੇ ਕਾਲੇ-ਬੱਦਲ ਲਾਲ-ਬਰਦੀ ਪਾ ਕੇ ਝਾਤ ਆ ਕਰਦੇ ਹਨ-ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਤੇਰਾ ਇਕ ਸੋਹਣਾ ਨਾਉਂ 'ਅਖਸਰ' ਹੈ । ਭਾਵ ਜੋ ਖੁਰਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਹੀ ਅੱਖਰ ਹੈ ।

ਓ ਨੂਰ-ਮਨੂਰੀ ਅਖਰੋਂ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਬੁਰਕੇ ਵਿਚੋਂ ਝਾਤ ਪਾ ਕੇ ਡਿਠਾ ਵੇ, ਜੇ ਤੁਹਾਡੀ ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦੀ ਲਾਲ ਕਿਥੋਂ ਉਪਜਦੀ ਤੇ ਕਿਥੇ ਸਮਾਂਦੀ ਏ । ਜੀਕਣ ਸਤ-ਰੰਗੀ-ਪੀਘ ਅਸਮਾਨ ਉਤੇ ਗੋਲ ਚਕਰ ਬਣਾ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਪੁਲ ਜਿਹੀ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਤੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਉਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਉਤਾਂ ਵਲ ਨਾਲੇ ਟੁਰਦੇ ਨਾਲੇ ਹੁਟੇ ਹੁਟਦੇ ਹਾਂ, ਤੀਕਣ ਹੀ ਹੇ ਨੂਰ-ਮਨੂਰੀ ਅਖਰੋਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚੋਂ ਸਚ ਮੁਚ ਕੋਈ ਜਾਦੂ ਵਾਲੀ ਖਿਚ ਏ, ਤੇ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਅਸੀਂ 'ਸਿਮ ਸਿਮ' ਆਖਦੇ ਕੋਈ, ਅਨੋਖੇ ਬੂਹੇ ਜਾ ਖੋਲਦੇ ਹਾਂ । ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਜੇ ਇਸ

ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਇਕ ਨਹੀਂ ਅਨੇਕ ਬੂਹੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰਿਆਂ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੋ ! ਓ ਨੂਰ-ਮਨੂਰ ਅਖਰੋ, ਹਾਂ ਓਹ ਅਖਰੋ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਦਾਤੇ, 'ਨਾਮ' ਦੀ ਪਾਰਸ-ਪਰਸ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀ ਹੋਂਦੀ ਏ, ਤੇ ਅੰਤ ਨੂੰ ਇਕ ਨਹੀਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ 'ਸੋਦਰ' ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਆਪ ਮੁਹਾਰੇ ਜਿਹੇ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹੋ ! ਤਾਂ ਤੇ ਅਖਰੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹੀ ਪੱਲਾ ਫੜਾਂਗਾ, ਜੀਕਣ ਸ਼ਹਦ ਦੀਆਂ ਮਖੀਆਂ ਫੁਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੀਆਂ ਹਨ, ਹੋਰਾਂ ਪਤਰਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ ਫੁਲ-ਪੰਖੜੀਆਂ ਨੂੰ, ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਮੁਛਾਂ-ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਮਾਖਿਓਂ ਚੂਸ ਲੈਂਦੀਆਂ ਹਨ ?

ਬਾਣੀ !

ਓਹ ਅਖਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨੂਰ ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਵ ਜੀਵਨ ਦੀ ਰਸ-ਫੁਹਾਰ ਫੁਹਾਰੇ ਵਾਂਗ ਫੁਟ ਫੁਟ ਕੇ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ । ਜੋ ਅਨੰਦ ਦੇ ਮੰਗਲ ਸੌਮੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੋਏ ਮੋਏ ਨਹੀਂ ਜਿੰਦਾ ਹਨ, ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਬਾਣੀ' ਆਖਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ, ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਸਚੀ, ਸੁਚੀ ਤੇ ਪਾਰਸ-ਪਰਸਣੀ ਬਣੀ ਏ, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗਰੰਥ ਜੀਓ ਹਨ । ਇਹ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਿਆਂ, ਇਸ ਨੇਂ ਵਿਚ ਰੁੜ੍ਹਿਆਂ, ਇਸ ਵਿਚ ਗੋਤੇ ਲਗਾਇਆਂ ਕੋਈ ਅਕਹਿ ਜਿਹਾ ਖੇੜਾ ਉਪਜਦਾ ਹੈ—ਪਰ' ਕਦੀ ਓਹ ਵੀ ਸੁਭਾਗਾ ਦਿਨ ਆਵਦਾ ਹੈ ਜਦ ਲੂੰ ਲੂੰ ਵਿਚੋਂ ਸੋਮਾ ਭਰ ਭਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ' ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਨ ਮਨ ਤੇ ਸਾਰੇ ਇੰਦ੍ਰੇ ਹਰੇ-ਭਰੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਅਖਾਂ ਵਿਚ ਮਾਨੋ ਕੋਈ ਨੂਰਾਨੀ ਅਖ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਦੀਂਹਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਮਾਨੋ ਨਵਾਂ ਸੂਟ-ਬੂਟ ਯਾ ਨਖਰੇਲੀ ਪੋਸ਼ਾਕ ਪਹਿਨ ਆਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਨਵੀਂ ਚਾਉ, ਰੰਗ-ਰਤੀ-ਕਵਾਉ, ਕਾਬਾ—ਸ਼ਕਤੀ ।

‘ਨਾਮ’

ਕੀ ਏ ? ਇਹ ਨਾਮ ਦੀ ਵਿਕਾਸ ਲੈ ਨੂਰ-ਮਨੂਰ ਕਿਰਨਾਂ, ਜੋਤ ਜਵਾਲਾ ਜੋ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਉਹਲੇ ਸੀ, ਪਰ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਮਰਣ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਨੇ ਸਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅਗੇ ਲਿਆਂਦਾ : ਓ ‘ਨਾਮ’ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਭਤਾ ਮੈਂ ਕੀਕਨ ਵਰਨਣ ਕਰਾਂ ? ਤੂੰ ਚੰਨ ਏਂ ਕਤਕ ਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਵਰਗਾ ਜਦ ਬਾਬਾ ਸਾਡੇ ਮਨਾਂ ਅੰਦਰ ਆਪ ਜਨਮਦਾ ਏ—ਪਰ ਉਹ ਚੰਨ ਜੋ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਫਿਰ ਨਹੀਂ ਲਹਿੰਦਾ । ਤੂੰ ਸੂਰਜ ਏਂ, ਸੁਭਾਇਮਾਨ, ਪੁਰਜਵੱਲਤ, ਪ੍ਰਚੰਡ-ਨੂਰ—ਪਰ ਉਹ ਜੋ ਸੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਠਾਰਦਾ ਏ ! ਹੋਰ, ਤੂੰ ਹਨੇਰੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਤੇ ਹਨੇਰੇ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ, ਤੂੰ ਅਗੇ ਤੂੰ ਪਿਛੇ ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਤੂੰ ਬਾਹਰ, ਤੂੰ ਅੰਗ ਸੰਗੀ, ਤੂੰ ਪਾਵਨ ਪਵਿਤਰ-ਮਿਤਰ, ਤੂੰ ਖਾੜੀ ਜੋ ਦੇਵੇ ਸਵਾਰੀ ਤੂੰ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲਕ ਜੋ ਦੇਵੇ ਆਲਾਂ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵ-ਦੁਹ ਤੇ ਕਰੋਂ ਮਾਲਕ ! ਓ ਨਾਮ ਜਿਤਨਾ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਵਡੀਆਈ ਕਰਾਂ ਓਤਨੀ ਘਟ ਹੈ, ਪਰ—ਇਕ ਗਲ ਜ਼ਰੂਰ ਆਖਾਂਗਾ : ਜੇ ਅਖਰ ਖੁਰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਅ-ਖੱਰ, ਅਖੁਰ : ਨਿਤ-ਨਵਾਂ ਨੂਰ ਏਂ !

ਸਿਮਰਣ

ਸਿਮਰਣ ਕੀ ਏ ? ਇਹ ਉਹ ਸਾਣ ਏ ਜਿਸ ਤੇ ਚਾਕੂ ਯਾ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਕਿਰਪਾਣ ਨੂੰ ਰਗੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅਣਖੀਲੇ—ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਆਈਦਾ ਹੈ । ਜਦ ਅਸੀਂ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਸੋਥੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੀਕਣ ਕੋਈ ਬੈਟਰੀ ਮੁਕ ਜਾਵੇ ਤੇ ਨਿਕੰਮੀ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਸਿਮਰਣ ਉਸ ਬੈਟਰੀ ਵਾਸਤੇ ਡੈਨਮੋ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ

ਹੈ ਤੇ ਉਸ ਬੈਟਰੀ ਨੂੰ ਫਿਰ ਚਾਰਜ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਏ। ਓ ਸਿਮਰਣਾ ! ਅੱਖਿਆਂ, ਪਰ ਸੋਖਿਆ ਤਰੀਕਿਆ-ਤੂੰ ਇਤਨਾ ਸੋਖਾ ਏਂ ਜੇ ਨਾ ਹਿੰਗ ਲੱਗੇ ਨਾ ਫਟਕੜੀ, ਨਾ ਮਾਲਾ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਸਿਮਰਣੇ ਦੀ ਲੋੜ, ਤੂੰ ਸਵਾਸਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਧਾ ਹੋਇਆ, ਸਾਡੇ ਅਚੇਤ ਮਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਤੇ ਪੁਰਾ ਏਂ..... ਪਾਣ ਲਾਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ, ਸੁੜਿਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ, ਲਿਲ-ਕਦਿਆਂ ਨੂੰ ਰਜਾਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ, ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਨੂੰ ਲੋ ਦਸਣ ਵਾਲਾ ਤੂੰ, ਕੁਥਿਆਂ ਨੂੰ ਘੋੜੀ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਸਿਰ ਤਿਲਕ ਲਾਵਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਤੂੰ...ਤੇਰੀ ਕੇਸਰ-ਕਿਆਰੀ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਏ : 'ਨਾਮ'—ਤੇਰੀ ਚੰਬਨਵਾੜੀ ਦੀ ਵਾੜ ਏ 'ਬਾਣੀ' ਹਰਮਨਭਾਣੀ—ਹਾਂ ਤੂੰ ਏਂ ਬੀਜ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਗੁਣ ਨੇ ਫਲ ਫੁਲ ਤੇ ਤੈਂਡਾ ਨਿਚੋੜ !..... ਭੈਂਡੇ ਨੇੜੇ ਤੋੜੇ ਹੀ ਹਠ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ! ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ !!..... ਵਾਹਵਾ ! ਵਾਹਵਾ !! ਓ ਬਾਪੂਆ, ਓ ਨਦਰ-ਨਿਹਾਲਿਆ ਕੀ ਦਸਾਂ ? ਜਿਹਵਾ ਬਥਲਾਂਦੀ ਏ, ਅਖ ਚੁੰਧਿਆਂਦੀ ਏ, ਬੁਧੀ ਕਤਰਾਂਦੀ ਏ—ਪਰ ਓ ਸੋਹਣਿਆ, ਤੂੰ ਅਕੜ-ਬਕੜ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦਾ ਏਂ, ਜਦ ਤੂੰ ਰਿਮ ਝਿਮ ਕਰਦਾ ਆ ਜਾਵੇਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਅਮਿਉ ਬਰਖਾ ਅੰਦਰ ਆ ਵਸਾਵੇਂ !.....ਮੈਂ ਕੀ ਵੇਹਨਾ ਹਾਂ ? ਸਭ ਕੁਝ ਜੋ ਕੁਝ ਹੈ ਤੈਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਤੈਂ ਵਿਚ ਨ੍ਰਾਤਾ, ਧੋਤਾ ਤੇ ਗੋਤੇ-ਗੋਤ ਏ : ਓ ਪਥਰੋ, ਤੁਸੀਂ ਅਜ ਪਥਰ ਨਹੀਂ ਮੱਮ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਅਕਹਿ ਨੂਰ ਏ, ਰੇ ਉਹ ਸਿੰਧ-ਸਾਗਰੋ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਖਾਰੇ ਨਹੀਂ, ਤੁਸੀਂ

ਮਿਠੇ ਹੋ, ਮਾਖਿਉਂ ਮਿਠੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ
ਵਸਦਾ ਰਸਦਾ ਤੇ ਹਸਦਾ ਏ : ਓ ਮਸਿਆ ਦੀ ਰਾਤਰੀ, ਤੂੰ
ਮਸਿਆ ਨਹੀਂ, ਸਮੱਸਿਆ ਏ, ਤੇਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਤੇ ਇਹ ਸਭ
ਕਾਵ-ਛੰਦ ਨਿਰਭਰ ਹਨ, ਚਿਟੇ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਕਾਲੀ-ਮਗਜ਼ੀ
ਤੂੰ ਏਂ : ਓ ਪਵਣੇ, ਪਾਣੀਉ ਤੇ ਪ੍ਰਾਨੇ, ਤੁਸੀਂ ਇਕੋ ਹੋ, ਤੂੰ ਲੜੇ
ਦੇ ਤਿੰਨ ਹਾਰ ਹੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਚਮਕੀਲੇ ਮੋਤੀਆਂ ਨੂੰ ਹਨੂਮਾਨ
ਵਾਂਗ ਦੰਦਾਂ ਨਾਲ ਚਿਬਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ ਵੇਖੋ ਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਰਾਮ-ਨਾਮ
ਹੀ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਹਾਂ, ਹਰ ਇਕ ਅਣੂ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਵਿਚੋਂ; ਓ ਦਿਸਾਓ
ਅਤੇ ਵਿਸਾਓ, ਤੁਸਾਂ ਸਭ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਥਾਪੂ ਦੀ ਹੀ ਜੋਤ ਪ੍ਰਜਵਲਤ
ਏ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਸੁਰਗ-ਦਾਨ ਹੋ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੈਂਡਾ ਸੁਲਤਾਨ
ਵਸਦਾ ਏ ਤੇ ਜਾਗਦਾ ਏ; ਖੀਰ ਵਿਚ ਤੇ ਨੀਰ ਵਿਚ; ਅੱਕ
ਵਿਚ ਤੇ ਅੰਬ ਵਿਚ; ਦਿਨ ਵਿਚ ਤੇ ਰਾਤ ਵਿਚ, ਉਤਪਤ ਵਿਚ
ਤੇ ਪਰਲੋ ਵਿਚ, ਆਵਣ ਵਿਚ ਤੇ ਜਾਵਣ ਵਿਚ. ਮਨ ਵਿਚ
ਤੇ ਉਨਮਨ ਵਿਚ, ਓਅੰਕਾਰ ਵਿਚ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਵਿਚ, ਸਭਨਾਂ
ਵਿਚ ਤੂੰ ਏ; ਤੂੰ ਏਂ, ਤੂੰ ਏਂ, ਓ ਮੇਰਿਆ ਮਾਲਕਾ !.....

ਕਦੀ ਭਾਵੇਂ ਤੂੰ ਅਖੋਂ ਉਹਲੇ ਸੈਂ, ਪਰ ਹੁਣ ਨਹੀਂ,
ਕਲਿਤਣ ਵਿਚ ਵੀ ਹੁਣ ਤੈਂਡੀ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪੀਲੱਤਣ, ਕੋੜੱਤਣ
ਵਿਚ ਵੀ ਤੈਂਡੀ ਮਿਠੱਤਣ, ਸੋੜਤਣ ਵਿਚ ਵੀ ਤੈਂਡੀ ਖੁਲੱਤਣ...
ਹਾਂ ਹਾਂ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤੈਂ ਵਾਂਗ ਉਚਾ ਵਾਂ ਹਿਮਾਲਾ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚੜਾ,
ਤੈਂ ਵਾਂਗ ਚੌੜਾ ਵਾਂ ਸਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਚੌੜਾ, ਤੈਂ ਵਾਂਗ ਡੂੰਘਾ
ਵਾਂ, ਸਤਾਂ ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਵਾਂ !..... ਓ ਸੋਹਣਿਆਂ,
ਤੈਂਡੀ ਸੰਝ ਮੈਂ ਵਿਚ, ਤੈਂਡੀ ਬੂਝ, ਤੈਂਡੀ ਔਜ ! ਤੈਂਡੀ ਖੋਜ
ਆ ਮੁਕੀ ਤੈਂ ਤੇ !..... ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਚ,
ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੇ ਮਧ ਵਿਚ, ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਹਰਨ ਭਰਨ
ਤੇ ਠਰਨ ਵਿਚ, ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ਇਕ ਲਖ, ਤੇ ਸਵਾ ਲਖ ਵਿਚ !

ਓ ਅਗਿਣਤਿਆ, ਓ ਅਮਿਣਤਿਆ, ਤੈਂਡਾ ਗਜ਼ ਤੇ ਤੈਂਡਾ
ਤਰੱਕੜ ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ ਏਂ : ਤੈਂਡਾ 'ਨਾਮ' ! ਤੂੰ ਆਪੇ-ਰਤੀ,
ਆਪੇ ਮਾਸਾ, ਆਪੇ ਤੋਲਾ—ਓ ਅਣਮੋਲਿਆ, ਅਣਤੋਲਿਆ,
ਤੈਂਡਾ ਤੁਲਾ ਤੇ ਤੋਲਹਾਰਾ ਤੈਂਡਾ ਆਪਣਾ 'ਨਾਮ' ਏ !

ਦਹਿਦਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਹੀ ਨੂਰ ਏ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਖਲਿਆਰ
ਏ, ਤੇਰਾ ਹੀ ਖੇੜਾ ਏ ! ਜਿਧਰ ਹੀ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤੈਂਡਾ ਹੀ
ਜਲਵਾ ਜਗ ਮਗ ਥਰਦਾ ਏ, ਓ ਮਿਠਿਆ ਚੰਨਾ ! ਜਿਥੇ ਹੀ
ਸੁੰਘਨਾ ਹਾਂ, ਤੈਂਡੀ ਹੀ ਸੁਗੰਧ ਲਪਟਾਂ ਮਾਰਦੀ ਮਿਲਦੀ ਏ,
ਓ ਸੁਗੰਧ-ਗੰਜ ਚੰਦਣਾ ! ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਹੀ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਤੈਨੂੰ
ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਅਲਾਂਵਦਾ ਏ, ਵਾਯੂ ਫੱਰਰ ਫੱਰਰ ਵਿਚ, ਜਲ ਸਰਰ
ਸਰਰ ਵਿਚ, ਤੇ ਰਾਵੀ ਦੀ ਥਾਂਕੀ ਥਰਰ ਥਰਰ ਵਿਚ—ਤੇ ਕਾਂ
ਕੋਇਲਾਂ ਤੇ ਬੁਲਬੁਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਹੀ ਨਿਤ ਬੁਲਾਂਵਦੇ ਹਨ : ਕੀ
ਹਾਥੀ ਦੀ ਪੁਕਾਰ ਤੇ ਕੀ ਮਖੀ ਦੀ ਭੂੰ ਭੂੰ, ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਵਿਚ
ਤੇਰੀ ਹੀ ਝੀਣੀ ਬਾਣੀ ਏ, ਇਹ ਮੈਂ ਸੁਣੀ ਤੇ ਨਿਤ ਨਿਤ
ਪੁਣੀ ਏ !ਥਰਾਣਾਂ, ਫੁਆਰੇ, ਜਵਾਰ-ਭਾਟੇ, ਇਹ
ਤੇਰੀ ਦਿਲ-ਧੜਕਣ ਹਨ, ਤੇਰੀ ਓ ਸਦ-ਜੀਵੰਦਿਆ !

ਤੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਏਂ, ਪਰ ਅਜ ਤੈਂਡਾ ਰੂਪ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ
ਬਿਸੋਹਿਆ ਹਾਂ, ਓ ਘੁੰਘਰਿਆਲੇ ਵਾਲਾਂ ਵਾਲਿਆ ਘਨੀਸ਼ਿਆਮਾ !
ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਚੁੰਮਾਂ ! ਤੂੰ ਪੀਲੇ ਨੀਲੇ, ਹਰੇ ਭਰੇ ਕਪੜੇ
ਪਹਿਨ ਕੇ ਆਵਨਾ ਏਂ, ਓ ਬਹੁਰੂਪੀਆ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਤਾੜਦਾ ਹਾਂ, ਤੇ
ਤੈਨੂੰ ਘੁਟ ਗਲੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰਦਾ ਹਾਂ—ਓ ਸੋਤਲਾ, ਤੂੰ ਸਰਦੀਆਂ ਵਿਚ
ਘੁਰਾੜੇ ਮਾਰਦਾ ਏਂ ਤੇ ਸਤੇਸਤਾਂਬਰੀ ਵਰਨ ਨਾਲ ਮੈਨੂੰ ਠਾਰਦਾ
ਏਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਿਘ ਨਾਲ ਪਿਆਰਦਾ ਤੇ ਪੁਚਕਾਰਦਾ
ਹਾਂ !.....ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਘੁਟਦਾ ਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਘੁਟਦਾ, ਤੇ ਮੈਂਡੀ ਜੁਗਾਂ

ਦੀ ਥਾਕਵਟ ਲਾਂਹਵਟਾ ! ਓ ਕੁਤਬਜ਼ਾਤੀਆਂ ਕਦਣ ਵਾਲਿਆ
 ਮਿਠਿਆ ਚੰਨਾ ! ਓ ਚੁੰਢੀਆਂ ਵਦਣ ਵਾਲਿਆ ਵਡ ਨਖਣਿਆ !
 ਓ ਗਰੀ ਛੁਹਾਰੇ ਖਿਲਾਵਣ ਵਾਲਿਆ ਗਰਮਾਲੂਆ ! ਓ ਨੂਰੀ-
 ਗੰਦਲਾਂ ਚੜ੍ਹਾਣ ਵਾਲਿਆ ਔਲੀਆ ! ਓ ਪੀਘਾਝਟਾਣੇ ਵਾਲਿਆ
 ਹਰਮਨ-ਖੋਇਆ ! ਓ ਇਛਾ-ਖੋਇਆ ! ਓ ਇਛਾ-ਪੂਰਨਿਆ, ਵੇ
 ਕਾਮ-ਧੋਨੂੰ-ਚੋਇਆ ! ਓ ਹਰਨ-ਭਰਨਿਆ, ਤੂੰ ਨਿਤ ਸੁਭਰ-
 ਭਰੋਇਆ !

ਤੇਰੇ 'ਸੋਦਰ' ਆਇਆ, ਕੀ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ? ਸਭ ਕੁਝ
 ਮੈਂਡਾ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੈਂਡਾ ! ਤੂੰ ਦੁਧ-ਮਲਾਈਆਂ ਦਏਂ ਖਿਝਾਣੇ, ਤੂੰ
 ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਏਂ ਨਿਤ ਮਖਾਣੇ, ਤੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਲਭਾਏਂ, ਓ ਜਾਣੀ
 ਜਾਣੇ ! ਛਾਤੀ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਚੁਕ ਬਹਲਾਏਂ, ਓਥੇ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਬਪਕੁ
 ਸੁਲਾਏਂ ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਨਾ ਨਸਾਂ, ਹੁਣ ਨਾ ਭਜਾਂ—ਨਕ ਨਕ ਭਰਿਆ
 ਸਦ ਹੀ ਰਜ ਰਜ ਵੰਜਾ ! ਤੂੰ ਲਿਆਂ ਦੀ ਖਾਣ, ਮੈਨੂੰ ਭੈਂਡਾ ਹੀ
 ਮਾਣ ! ਤੂੰ ਦਾਤਾ-ਦਾਤਾਰ, ਮੈਨੂੰ ਤੈਂਡਾ ਹੀ ਬਿਰਧ-ਅਪਾਰ ! ਚੋ-
 ਚੁੰਗ ਵਸਾਂ ! ਦਹਦਿਸ ਆਵਾਂ, ਦਹਦਿਸ ਜਾਵਾਂ—ਅਗੇ ਪਿਛੇ
 ਠੰਢੀਆਂ ਹੀ ਛਾਵਾਂ ! ਤੂੰ ਮੈਂਡਾ ਪਿਤਾ, ਤੂੰ ਮੈਂਡਾ ਮਾਤਾ—ਤੂੰ ਮੈਂਡਾ
 ਮਾਤਾ—ਤੂੰ ਮੈਂਡਾ ਭਾਪਾ, ਨਹੀਂ ਨੂਰੀ ਤੂੰ, ਮੈਂਡਾ ਆਪਾ ! ਆਪਾ
 ਇਥੇ ਉਥੇ, ਜਿਥੇ-ਕਿਥੇ !

ਹੁਟੇ ਹੁਟਾਂ, ਮੈਂਡਾ ਚਾਉ-ਨਿਖੁਟਾ ! ਮੈਂ ਘੋੜੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਰਸ਼
 ਜਾ ਵੜਿਆ ! ਮੈਂ ਤੈਂਡਾ ਵਣਜਾਰਾ, ਵਣਜਾਂ ਮੈਂ ਖੰਧ-ਅਪਾਰਾਂ
 ਮੈਂਡੇ ਬੋਝੇ ਭਰੋਏ, ਮੈਂਡੇ ਖੀਸੇ ਜੁਗ-ਸਭੋਏ ! ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਰੋਵਾਂ,
 ਡਾਢੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਲੋਵਾਂ ! ਮਨ ਨੂੰ ਠਮੀਰਾਂ, ਓ ਰੱਬਾ ! ਘਰ
 ਵਿਚ ਸੌ ਘਰ, ਤੈਂਡਾ ਢਾਡੀ ਬੈਠਾ ਗਾਵੇ ਸੋਦਰ ! ਓ ਨਹੀਂ ਹਟਦਾ
 ਉਹ ਨਹੀਂ ਘਟਦਾ.....ਉਹਦਾ ਚਾਉ ਘਨੇਰਾ ! ਭੂਤ-ਭਵਿਖ

ਦੋਵੇਂ ਸਮ-ਕੇਰਾ ! ਨਿਤ ਨਿਤ ਗਾਵੇ ਉਹ ਸਹਜ ਸਭਾਵੇ !

ਸੈ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਭੁਲਾ, ਆ ਲਥਾ, ਤੇਰਾ ਸੋਦਰ ਖੁਲ੍ਹਾ ! ਹੁਣ
ਕੀ ਕਾਹੜੇ, ਹੁਣ ਕੀ ਪਵਾੜੇ ? ਸੂਖ ਦੁਖ ਕਹਾਂ ? ਨਹੀਂ ਭੂਖ-
ਕੂਕ ! ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਘਾਇਆ, ਸਦਾ ਵਿਗਸਾਇਆ ! ਰਜਾ-ਪੁੰਜਾ
ਸਜਾ—ਗੁਝਾ !

ਆਖ ਨਾ ਸਕਾਂ, ਰਹਿ ਵੀ ਨਾ ਸਕਾਂ ! ਨਿਤ ਨਿਤ, ਨਿਤ
ਨਿਤ, ਪਿਆ ਮੈਂ ਕੁਸਕਾਂ ! ਦਬੀ-ਜਬਾਨੇ ਕੁਝ ਕੁਝ ਆਖਾਂ ਤੂੰਹੋਂ
ਸਮਝੇਂ ਗੂੰਗੇ ਦੀਆਂ ਝਾਖਾਂ ! ਮੈਂ ਬੜ ਬੜ ਕਰਦਾ, ਕਰ ਕਰ
ਨਹੀਂ ਸੰਗਦਾ ! ਤੂੰਹੋਂ ਹੀ ਜਾਣੇਂ, ਮੈਂਡੇ ਚਾਉ-ਅਣ-ਮੁਕਲਾਣੇ !
ਗੂੰਗੇ ਦੀ ਮਾਂ-ਭੈਣ ਜਾਣੇ, ਗੂੰਗੇ ਦੇ ਬੋਲ ਨਿਮਾਣੇ !

ਏਕੋ ਹੀ ਏਕੋ ਪਸਰਿਆ, ਹਭਿ ਪਾਸੇ ! ਏਕੋ ਆਗੇ, ਏਕੋ
ਪਾਛੇ...—ਅਗਮ-ਨਿਗਮ ਘਰ ਬਾਛੇ ! ਤੂੰ ਲੁਕ ਲੁਕ ਆਵੇਂ,
ਮੋਹਿ ਟੁੰਭ ਜਗਾਵੇਂ—ਮੈਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਜਾਗਾਂ, ਚਰਨੀ ਲਾਗਾਂ ! ਓ
ਅਖ ਦੇ ਤਾਰੇ, ਕਿਉਂ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਮੁਨਾਰੇ—ਪੁਛਲ—ਬਧਾ
ਗੁੰਜਾਵੇ ਜੈਕਾਰੇ !

ਤੂੰ ਅਗਮ-ਅਗੋਚਰ, ਮੈਂ ਤੈਂਡਾ ਕੂਕਰ—ਕੀ ਜਾਣਾਂ ਤੈਂਡਾ
ਭਾਣਾ-ਸਤਾਣਾ ! ਇਕੋ ਹੀ ਜਾਣਾ, ਹਉ ਸਦ-ਕੁਰਬਾਣਾ-ਗੀਤ
ਮਿਤ ਤੇਰੀ ਹੁਣ ਨਾ ਬਖਾਣਾਂ ! ਆਪੇ ਦਸੇਂ, ਆਪੇ ਵਿਗਸੇਂ, ਮੈਂ
ਤਾਂ ਬਾਲ-ਇਆਣਾ !

ਸੋਦਰ-ਵੜਿਆ, ਦੁਧ-ਬੁਧ ਚੜ੍ਹਿਆ—ਛਾਤੀ ਮੇਰੀ'ਚ ਚਾਉ ਅਣ-
ਠਲਿਆ ! ਅਨੰਦ-ਫੁਹਾਰਾਂ ਵਗਣ ਦੁਧ-ਧਾਰਾਂ—ਖਿੜ ਗਈਆਂ, ਖਿੜ
ਗਈਆਂ ਜੂਹਾਂ ਵੀ ਗੁਲਜ਼ਾਰਾਂ ! ਰਸਿਕ ਰਸਕ ਗੁਨ ਗਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਥਾਰੇ-ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ, ਨਿਤ ਨਿਤ, ਚੌਜੁਗ ਸਾਰੇ.....! ਚਾਉ-ਅਮੁਕਾ

ਫੱਪ ਫੱਪ ਕਰਦਾਬੰਬਾ-ਮੇਲ ਵਾਂਗੂੰ ਰਸਤੇ ਕਟਦਾ ! ਕੱਟ-
ਕੱਟਾਨ ਜੁਗ ਗਲਤਾਨ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਣ ਨਾ ਵੇਖਾਂ, ਤੈਨੂੰ ਹੀ
ਪੇਖਾਂ ! ਤੂੰ ਏਕੋ ਏਕਾ, ਅਖੰਡ-ਬਿਸਮੇਕਾ ! ਬਿਸਮ-ਬਿਸਮ ਨਿਤ
ਹਉ ਗੁਧੀ..... ਬੁਧੀ ਉਲਟਿ ਭਈ ਸਭ ਸਿਧੀ ! ਏਕੋ ਹੀ ਏਕੋ-
ਏਕਾ ਹੀ ਏਕਾ.....ਏਕਮ ਏਕਾ ਮੈਂ ਤੋਹਿ ਪਹਿਛਾਨਾ.....ਓ
ਏਕੰਕਾਰ ਹਉ ਸਦਾ ਕਰਬਾਨਾ :

"ਏਕੋ ਏਕ ਪਛਾਨੀਐ, ਵਿਰਲਾ ਜਾਣੈ ਸੁਾਦ । ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ
ਨਾਂ ਜਾਣੀਐ, ਨਾਨਕ ਸਭ ਬਿਸਮਾਦ !"

ਪਿਆਰੇ ਅੰਗ-ਸੰਗੀਓ ! ਕੀ ਕੋਈ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮੈਂ ਉਪਰਲੇ
ਅਖਰਾਂ ਦਵਾਰਾ ਇਸ ਗੂੜ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਪਾ ਸਕਿਆ ਹਾਂ ? ਤੁਸੀਂ
ਹੀ ਜਾਣੋ-ਜਿਤਨਾ ਦਸੋ ਉਤਨਾ ਹੀ ਥੋੜਾ ਹੈ, ਪਰ ਕੋਈ ਕੋਈ
ਅਖਰ ਸਾਨੂੰ ਇਉਂ ਚੁਭਦਾ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਵਡੇ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੁਨਹਿਰੀ
ਲਛਾਫੇ ਤੇ ਚਿਠੇ ਦੂਰ ਹੀ ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਸੀਂ ਸੋਹਣਾ-ਸੁਨੇਹਾ ਲੈ
ਕੇ ਆਏ ਹਾਂ । ਇਹ ਸੁਨੇਹਾ ਕੀ ਏ ? ਥੋੜਿਆਂ ਅਖਰਾਂ ਵਿਚ
ਇਹ ਸੁਨੇਹਿਆ ਇਹ ਵੇ :

(੧) ਦਹਦਿਸਾਂ ਤੇ ਚਰੁ-ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਹੀ ਰਮਿਆ
ਹੋਇਆ ਪ੍ਰਤੱਖ ਭਾਸਦਾ ਏ !

(੨) ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਅਣਨਲਿਆ ਚਾਉ ਆਪ-
ਮੁਹਾਰੇ, ਇਉਂ ਉਮੁਲਦਾ ਏ, ਜੀਕਣ ਨਫ-ਜੰਮੇ ਥੋੜੇ ਨੂੰ
ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਥਣਾਂ ਵਿਚੋਂ ਦੁਧ-ਦੁਧ-ਅਣ-ਮੁਕਿਆ;
ਚਾਉ-ਨਿਖੁਟਿਆ, ਨਿਤ-ਹਰਿਆ-ਭਰਿਆ, ਅਰਸੀ-
ਚੜਿਆ !

(੬) ਇਸ ਚਾਉ ਦੀ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਤੇ ਖਾਣਿ ਕੀ ਦੇ ?
'ਨਾਮ'—ਅਨਾਮ !

'ਨਾਮ' ਓਹਦੀ ਅਬਚਲੀ-ਕਿਰਨ ਦੇ, ਜੋ ਸਾਡੇ ਅੱਧ-ਪੱਧ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਦਾ ਰਾਹ ਦਸਦੀ ਏ-ਇਹ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਅਕਾਲ ਦੀ ਮਿਠੀ ਲੈ ਬਖਸ਼ਦੀ ਏ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਪੋਹ ਫੁਟਾਲੇ ਵਾਂਗ ਇਹੋ ਬਨ-ਖੰਡ ਸਚਖੰਡ ਵਾਂਗ ਸਜਿਆ-ਧਜਿਆ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਏ ! 'ਨਾਮ' ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਤਾਂ ਤੇ ਅਕਹਿ ਤੇ ਨਿਰਮੋਲਕ ਹੈ—ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਗੰਮਵੀ ਦਾਤ ਦੀ ਹਾਲਾਂ ਸੋਝੀ ਨਹੀਂ ਓਹਨਾਂ ਨੂੰ 'ਬਾਣੀ' ਹੀ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਕਿਉਂ ? ਇਸ ਕਰ ਕੇ ਜੋ 'ਬਾਣੀ' 'ਨਾਮ-ਮੰਡਲ' ਤੋਂ ਆਂਵਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ 'ਨਾਮ ਦੀ' ਜੋਤ ਇਉਂ ਲਗੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਬੰਦੀ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ ਨਾਲ ਨੂਰ-ਗੁੱਥੀ ! ਹਰ ਇਕ ਨਾਮ-ਗੁੱਥਾ ਵਾਕ ਯਾ ਸ਼ਬਦ ਮਾਨੋ ਪਾਰਸ ਦੀ ਡਲੀ ਹੈ, ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਾ ਰਗੜਨ ਨਾਲ ਗੁਝੀ ਬਿਜਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ! ਸਿਮਰਣ ਇਸ ਮੰਜ਼ਲ ਨੂੰ ਛੇਤੀ ਤੈ ਕਰਦਾ ਹੈ—ਪਰ 'ਬਾਣੀ' ਦੋਵਾਂ ਫੰਗਾਂ ਉਪਰ ਹੀ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਸਕੀਦਾ ਹੈ !... ਓ ਬਾਣੀਏ, ਨਾਮ-ਸਮਾਣੀਏ, ਗਰੁੜ ਤੂੰ ਏਂ ਤੈਂ ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਮੈਂਡਾ ਭਗਵਾਨ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਆਂਵਦਾ ਤੇ ਅਜਾਮਲ ਸੰਵਾਰਦਾ, ਤੇ ਬੈਕੁੰਠ ਲੈ ਜਾਂਵਦਾ ਏ ! ਸੀੜੀ ਨੂੰ ਉਤਾਹ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ! ਪੀੜੀ ਤੂੰ ਨਵ-ਵਿਆਹੀ ਦੇ ਬੈਠਣ-ਬਿਠਾਣ ਲਈ ! ਇੰਦ੍ਰ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੂੰ-ਸੋਨੇ ਦਾ ਸਚੜਾ ਆਸਣ ਨਿਰਬਾਸਣ ਤੂੰ ! ਓ ਬਾਣੀਏ, ਨਾਮ-ਮਧਾਣੀਏ, ਤੂੰ ਸਭ ਜਗ ਨੂੰ ਰਿੜਕੇ, ਵਿਚੋਂ ਨੂਰ-ਬੂਰ ਕੱਢੇ ਕਿਣਕੇ ! ਸਤਜੁਗ ਦਾ ਮਿਠਾ-ਮਾਖਣ ਤੂੰ ਖਾ ਲੈ, ਖਾ ਲੈ ਓ ਵੀਰ, ਇਹ ਇਹ ਭੋਜਨ ਅਗੰਮ !..... ਬਾਣੀ ਅਰਸੀ ਜਿਸ ਸਪਰਸ਼ੀ, ਬਾਣੀ

'ਨਾਮ'-ਖਾਣੀ ਜਿਸ ਬਖਿਆਣੀਕੇਹਤੇ-ਸੁਨਤੇ ਦੋਵੇਂ ਫਲਤੇ
ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲ ਆ ਹਿਰਦੇ ਕੋ ਜਿਉ ਮਲਤੇ ! ਪਾਰਸ-ਕਲਾ ਕੋਈ
ਕਿਕੋ ਬਖਾਨੇ ?

ਬਾਦਲ ਕਾਲੇ ਵਾਹ ! ਹਰੇ-ਭਰੋਏ !
ਸੂਹੇ-ਲਾਲ ਤੇਜੁ ਸਦ ਸਦ ਚੋਏ,
ਤਪਤ ਬੁਝੇ, ਸੀਤਲ ਜੋ ਭਰਮੋਏ,
'ਨਾਮ'-ਨਹਾਏ ਤੋ ਚੋ-ਜੁਗ ਸੋਏ !

ਬਾਣੀ ਏ ਸਿਰਫ ਇਕ ਨਿਮੀ ਮਧਾਣੀ, ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਨੇ
ਆਪਣੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਸ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਨਾਮ-ਬੂਰ ਖਿਚ ਕੇ
ਕਢਣਾ ਹੈ। ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਮਥਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ
ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਚਕਰ ਲਾਣ ਦੀ ਖੁਲ੍ਹ ਦਈਏ। ਨਹੀਂ
ਤਾਂ ਅੰਨ੍ਹੇ ਵਾਸਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ ਨਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਇਕ ਬਰਾਬਰ
ਏ !

ਪਰਜਦ ਨਦਰੀ ਦੀ ਨਦਰ ਨਾਲ ਓਹ 'ਨਾਮ-ਸੂਰਜ'
ਅੰਦਰ ਆ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਫਿਰ ਕੀ ਗਲਾਂ ? ਚਾਰੇ-ਚਕ ਫਿਰ ਆਪਣੀਆਂ
ਜਗੀਰਾਂ ! ਫਿਰ ਆਵਾਗਵਣ ਕਿਥੇ, ਸਦਾ ਹੀ ਥਿਰ-ਥੀਵਣ !
ਸੂਖ ਦੂਖ ਕਿਥੇ ਸਦਾ ਹੀ ਅਨੰਦ ! ਫਿਰ ਕਾਲ ਕੀ ਤੇ ਅਕਾਲ
ਕੀ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਇਕੋ: ਏਕੰਕਾਰ :—

ਏਕੰਕਾਰ ਦਹਦਿਸ ਤੂੰਏਂ ਹੀ ਛਾਇਆ ।
ਏਕੰਕਾਰ ਚੰਹੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਹੀ ਸਮਾਇਆ ।
ਏਕੰਕਾਰ ਕਾਲ-ਅਕਾਲ ਮਧ-ਮਿਆਨੇ ।
ਏਕੰਕਾਰ ਆ ਭਰੇ ਉਣੇ ਜੋ ਖਜਾਨੇ ।

ਏਕੰਕਾਰ ਤਉ ਫਿਰ ਕਵਣ ਗਰਬ-ਗਹੇਲੀ ।
 ਏਕੰਕਾਰ ਤਾਂ ਜਾਂ ਸਦ ਸਦ ਹੁਰਿਆ ।
 ਏਕੰਕਾਰ ਤਾਂ ਜਾਂ 'ਨਾਮ' ਮੁਖ ਕੁਖ ਭਰਿਆ ।
 ਏਕੰਕਾਰ ਦੀਸੇ ਤੋ ਵਾਹ ! ਵਾਹ ! ਭਾਈ ।
 ਏਕੰਕਾਰ ਅਰਥ ਨਾ ਕਥਿਆ ਜਾਈ ।

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤਬ ਹੀ ਜਾਨੀਏ,
 ਏਕੰਕਾਰ ਜਬ ਆਏ ।
 ਗੁਣ ਬੇਅੰਤ ਜੋ ਅਨੰਤ ਹੈ;
 ਗੋਲ ਮੋਲ ਬਸ 'ਏਕੁ' ਰਹਿ ਜਾਏ ।
 ਏਕ ਗੋਲ ਮੋਲ ਕਿਸ ਕੋ ਕਹੋ;
 ਯਿਹ ਬਤਾਵੇ ਮੋਹਿ ਓ ਭਾਈ !
 ਏਕੁ ਤਉ ਜਉ ਦੀਸੇ ਨਾ ?...
 ਆਦ ਅੰਤ ਗਿਣ ਮਿਣ, ਨਾ ਛਾਈ-ਮਾਈ !
 ਵਾਹ ਵਾ, ਵਾਹ ਵਾ, ਵਾਹ ਤੂੰ,
 ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਨਾਉਂ,
 'ਨਾਮ' 'ਅਨਾਮ' ਦਿਖਲਾਇਆ,
 ਹਉ ਬਲਿ ਬਲ ਸਦ ਜਾਉ ।
 'ਨਾਮ' 'ਨਾਮੀ' ਦੋਏ ਏਕ ਹੈ,
 ਭਿਨ ਭੇਦ ਨਾਹੀਂ ਕੋਇ ।
 'ਨਾਮ' ਰੁਣ ਝੁਣ ਸਦ ਕਰੇ,
 'ਨਾਮੀ' ਤੋ ਸਚਦਾ ਨੰਦ ਹੋਏ !

ਹੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੇਰੇ ਬੇਅੰਤ ਗੁਣ ਹਨ—ਤਾਂ ਤੇ ਤੇਰੀਆਂ
 ਬੇਅੰਤ ਝਾਕੀਆਂ ਹਨ : ਕਦੀ ਤੂੰ ਅਨੰਦੀ ਬਣ ਕੇ ਆਵਨਾ
 ਏਂ, ਕਦੀ ਨਗਨੰਦੀ, ਕਦੀ ਸਤ, ਕਦੀ ਸਚ, ਕਦੀ ਚੇਤੰਨ
 ਖਾਣ ਕਦੀ ਸਰਬ ਜਿੰਦ ਜਾਨ—ਤੂੰ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਬਣ ਕੇ
 ਸਭ ਜਗਤ ਬਣਾਂਦਾ ਤੇ ਖਿੜਾਂਦਾ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਜਗਤ ਤੋਂ
 ਓਹਲੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਰੇਖ ਰੰਗ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ
 ਜੇ ਤੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ, ਪਰ ਕੀ ਫਿਰ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਤੇ 'ਨਿਰੰਕਾਰ'
 ਦੋ ਹਨ, ਜਿਕਣ ਦਿਨ ਰਾਤ ਭਿਨ ਹੋਂਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਚਰਖੇ ਦੇ
 ਦੋ ਮੁਨੇ ? ਨਹੀਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨ ਵਾਲਾ 'ਏਕੰਕਾਰ'
 ਏ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਾਲ ਤੇ ਅਕਾਲ, ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ
 ਦੋਵੇਂ ਜੁੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਨਿਰਗੁਣ ਤੇ ਸਰਗੁਣ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਾ
 ਸਮਾਂਦੇ ! ਏਹਨਾਂ ਸਭ ਦਾ ਸਮੁੱਚਾ ਦਰਸ਼ਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਦਰਸ਼ਨ
 ਅਖਵਾਂਦਾ—ਸਭ ਦਾ ਸਾਂਝਾ, ਫਿਰ ਵੀ ਬਿਕਲਵਾਂਜਾ । ਏਕੰ—
 ਕਾਰ' ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਸਤਵ ਵਿਚ ਇਕ ਹਨ, ਪਰ
 ਏਕੰਕਾਰ ਦੀ ਅਖ ਸ਼ਿਰਫ਼ ਏਕਤਾ ਵਲ ਹੈ, ਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ'
 ਜੀ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਏਕਤਾ ਹੈ, ਉਥੇ ਲੁੱ ਲੁੱ ਵਿਚ ਖੇੜਾ ਖਿੜਾਨ
 ਵਾਲੀ ਵਾਹ ! ਵਾਹ ! ਸਤਾ ਹੈ—ਬਸ ਇਸ ਵਲਵਲੇ-ਮੰਡਲ
 ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਗਤ ਵਸਦੇ ਰਸਦੇ ਖੇਡਦੇ
 ਹਸਦੇ ਹਨ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਵਾ ਵਾਹ ਹੈ..... ਕਥੇ ਨਾ
 ਵੇਦ-ਪੁਰਾਨ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਨ ਦੇਖਿਆ..... ਰੋਮ ਰੋਮ ਸੋਮਿ
 ਗਲਤਾਨੁ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ..... ਵਾਹਵਾ ਵਾਹ ਹੈ..... ਹਰਨ ਭਰਨ
 ਕਰੇ ਆਪੁ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਅੰਗ ਸੰਗ ਹੈ.....ਫਿਰ ਕੈਸੇ ਸੰਤਾਪੁ ?

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਲਵੇ ਕੁਲੇ ਕੁਲੇ
ਬਾਂਕੇ ਕੇਸ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੇਖਿ, ਮਿਲਿਓ ਬਿਬੇਕ, ਅਬ ਚਹੁ ਜੁਗ
ਮੇਰੇ ਦੇਸ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਤ ਕਹੋ.....ਰਸਨਾ ਚਾਖੇ
ਚਾਖੁ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਬਿਨ ਕਿਨਕ ਨਾ ਜੀਵਣਾ..... ਇਹੀ
ਲਗਾਵੇ ਮੋਹਿ ਲਾਖੁ !

ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ.....
ਬਾਰੰਬਾਰ ਚਿਤਾਰੁ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਿਸ ਪੇਖਿਆ ਹਉ
ਸਦਕੇ ਸਦਵਾਰੁ ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ,
ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ, ਤੂੰ ਹੀ ਤੂੰ !!

ਸਭ ਕੁਝ ਸੋਹਣਾ

ALL TRAINS FIGURED

ਓ ਕੁਲਿਆ, ਓ ਗੋਰਿਆ, ਓ ਨੂਰ-ਬੂਰਾ, ਜਦ ਦਾ
ਤੂੰ ਡਿਠਾ ਤਦ ਦੀ ਕੋਈ ਸ਼ੈ ਕੁੱਥੀ ਨਾ, ਕੋਈ ਨਾ, ਕਾਣੀ
ਨਾ ! ਤੈਂਡੀ ਲਾਲੀ ਹਭ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਚੋ ਪੈਂਦੀ ਰਾਤੀਂ ਤੇ
ਦਿਨੇ, ਖਿਣ ਖਿਣ, ਦਿਸਾਵਿਸਾ ਹਭ ਯੁਗ ! ਓ ਸੋਹਣਿਆ,
ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ ਜੋ ਹਭ ਕੁਝ ਚੁੰਮਾਂ, ਚੁੰਮਾਂ ਚੁੰਮ ਕੇ ਆਪਣੇ
ਹਿਰਦੇ ਆਛਣ ਵਿਚ ਸਵਾਰ ਸਵਾਰ ਕੇ ਰਖਾਂ—ਪਰ ਜਿਥੇ ਜੋ
ਕੁਝ ਹੈ ਓਥੇ ਹੀ ਰਾਸ ਹੈ : ਹਰ ਚੀਜ਼ ਤੈਂਡੇ ਆਵਣ ਨਾਲ
ਲਿਸ਼ਕੀ ਪੁਸ਼ਕੀ ਹੋਈ ਤੇ ਆਪ ਸਵਾਰੀ ਹੋਈ । ਨਾ ਹੁਣ ਰੋਗਨ
ਲਾਣ ਦੀ ਲੋੜ, ਨਾ ਚਮਕਾਨ ਦੀ ਲੋੜ ! ਹੇ ਸੰਸਾਰ, ਤੂੰ
ਆ ਜਾ ਸਾਰਾ ਇਕ ਵਡਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਏਂ ਮੈਂਡੇ ਹਥ ਪਈ ਆਰਸੀ
ਤੇ ਤੈਂ ਵਿਚੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਪਿਆਰਾ ਟੈਹ ਟੈਹ ਕਰਦਾ ਨਿਸੰਗ
ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ । ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਜਿਥੇ ਜਾਈਏ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਉਚਾਣਾਂ ਤੇ
ਚਟਿਆਣਾਂ ਤੇ ਡਿਗਿਆਣਾਂ ਤੇ—ਅਜ, ਕਲ, ਪਰਸੋਂ—
ਹਰ ਥਾਂ ਹਰ ਜਾ—ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ—ਨਿਤ ਨਿਤ !

ਓ ਸੋਹਣਿਆ ਤੈਂ ਕੀ ਤਕ ਕੇ ਹੋਰ ਸੁੰਦਰਤਾ ਕੀ ਕੀ
ਭਾਲਦਾ—ਤੈਂ ਜਿਹਾ ਹੋਰ ਸੋਹਣਾ ਕੁਝ ਨਾ—ਤੈਂ ਤੋਂ ਵੱਖ
ਵੀ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ । ਉਦੇ ਸਾਵੇ, ਨੀਲੇ ਪੀਲੇ ਸਭ ਸੋਹਣੇ ਨੇ

ਜੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹਥ ਵਿਚ, ਓ ਸੋਹਣਿਆ, ਤੈਂਡੀ ਨਾਮ-ਮੁੰਦਰੀ
 ਏ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ—ਪਰ ਕੀ ਏ ਜਿਸ ਨੇ ਇਸ ਨਾਮ-ਮੁੰਦਰੀ
 ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸੰਭਾਲ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਓ ਸੋਹਣਿਆ, ਹੁਣ
 ਉਲੀ, ਗੁਲੀ, ਜੁਲੀ, ਕੁਲੀ ਸਾਰੇ ਮਿੱਠੇ ਲਗਦੇ ਹਨ—ਉਲੀ
 ਤੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬਣਾਈ ਏ ਜੇ ਸਾਵਣ ਦਾ ਤੇਜ ਤੇ ਜਲਾਲ
 ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਜ਼ਿੰਦਾ ਜਿਹਾ ਕਰ ਵਿਖਾਏਂ ਤੇ ਕੁਲੀਆਂ
 ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਵਸੇਂ ਜੁਲੇ ਓੜ੍ਹ ਕੇ, ਤੇ ਬਾਜਰੇ ਦੇ ਸਿਟੇ ਤੇ
 ਗੁਲੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਵੀ ਤੂੰ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰੇਂ ! ਓ ਬਹੁਰੂਪੀਆ, ਮੈਂ
 ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਖੂਬ ਸਿਆਣਦਾ ਹਾਂ—ਤੈਂਡੇ ਵੇਸ-ਭੇਸ ਮੈਨੂੰ ਭੁਲ
 ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ, ਸੁਪਨੇ
 ਵਿਚ ਵੀ, ਬੜਬੜਾ ਕੇ ਵੀ ਤੈਂਡੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗਲਾਂ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

ਤੋਖਲੇ ਹੁਣ ਕੋਹੇ ?

NO MORE HEARTOCHES

ਓ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਚੰਨਾਂ ! ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਏਂ, ਓਹ
 ਜਦ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਏਂ ਫਿਰ ਤੋਖਲਾ ਤੇ ਤਸੀਹਾ ਕਿਹਾ ? ਜਿਸ
 ਗਲ ਨੇ ਜਿਸ ਵਕਤ ਹੋਣਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੋਣਾ ਹੈ ਨਾ
 ਇਕ ਖਿਣ ਅਗੇ ਨਾ ਇਕ ਖਿਣ ਪਿਛੇ; ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਛੋਤੀ
 ਨਹੀਂ; ਨਾ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਸੁਸਤੀ ਏ, ਮੈਂ ਤਿਆਰ-ਬਰ ਤਿਆਰ
 ਹਾਂ, ਜਿਥੇ ਭੇਜੇ ਜਿਥੇ ਜਾਵਾਂ, ਜੋ ਦੇਵੇਂ ਸੋ ਖਾਵਾਂ, ਜੋ ਆਖੇਂ
 ਸੋ ਕਾਰ ਕਮਾਵਾਂ.....ਆਵਾਂ ਜੇ ਆਖੇਂ ਤੇ, ਜਾਵਾਂ ਜੇ ਸਦ ਘਲੇਂ

ਤਾਂ, ਆਵਾਗਵਨ ਹੁਣ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਜੀਕਣ ਕਵਲ-ਫੁਲ ਵਾਸਤੇ
ਚਿਕੜ ਤੇ ਖੋਭਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ !

ਤੂੰ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਜਾ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਛਾਤੀ ਲਗਾ ਕੇ
ਰਖਦਾ—ਘਾਹ ਦੀ ਹਰਿਆਵਲ ਵਿਚ, ਚੰਬੇ ਦੀ ਚਿਟੀ-ਭਾ
ਵਿਚ, ਗੁਲਾਬ ਦੀ ਗੁਲਾਬੀ-ਖੇੜੇ ਸਭ ਵਿਚ ਤੂੰ ਏਂ—ਤੇ ਮੋਈ
ਹੋਈ ਨਿਮੀ ਮਿਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਤੂੰ ਆਪੇ ਵਸਨਾ ਏਂ—ਤੇ ਰੂੜੀ ਅਤੇ
ਖਾਦ ਵਿਚ ਵੀ ਤੇਰਾ ਸਵਾਦ ਏ, ਜੋ ਮੈਂ ਚਖ ਡਿਠਾ ਏ ।

ਅੱਗਾਂ ਲਗਦੀਆਂ ਨੇ, ਬੰਬ ਚਲਦੇ ਨੇ, ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ
ਤਬਾਹ ਹੋਂਦੇ ਨੇ—ਹੋਂਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਪਏ ਹੋਵਣ—ਕੀ ਰਾਵਣ
ਦੀ ਸੋਨੇ-ਲੋਕਾ ਸੜਨ ਤੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਾਹੜਾ ਯਾ ਸਾੜਾ
ਏ ? ਓ ਬਾਪੂਆ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਰਨਾ ਏਂ ਤੇ ਜਿਸ ਵੇਲੇ
ਕਰਨਾ ਏਂ ਓਹੋ ਸੋਹਣਾ ਤੇ ਸੁਭਾਇਮਾਨ ਏ ! ਜਦ ਬੂਟਿਆਂ
ਤੇ ਪਤਝੜ ਦੀ ਬਹਾਰ ਆਵਦੀ ਹੈ ਤੇ ਸੋਹਣੇ ਪਤਰ ਤੇ ਫੁਲ
ਫੁਲ ਗਿਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਲਸੇਟੇ
ਵਿਚ ਕੋਈ ਕੋਇਟਾ ਜਿਹਾ ਆ ਜਾਵੇ ! ਤੇ ਇਕ ਖਿਣ ਵਿਚ
ਨੇਸਤ-ਨਾਬੂਦ ਹੋ ਜਾਵੇ ! ਨਦੀਆਂ ਵਿਚ ਟਿਥੇ ਤੂੰ ਵਿਖਾਵੇਂ—
ਤੇ ਜਲਾਂ ਥਲਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਰਸੇਂ, ਵਸੇਂ, ਤੇ ਹਸੇਂ, ਓ ਮਾਲਕਾ !
ਤੂੰ ਵੇਪਰਵਾਹ, ਓਹ ਕਰੇਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ—ਤੇ ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਰੇਂ
ਮੈਨੂੰ ਸੋਹਣਾ ਲਗੇ !

ਆਫ਼ਤਾਂ, ਮੁਸੀਬਤਾਂ, ਤੇ ਤਾਉਨਾਂ ਵੀ ਆਵਣ—ਇਹ
ਤੈਂਡੀਆਂ ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ ਜੀਕਣ ਰੇਤਲੇ ਸਹਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਸਿਮ੍ਹਮਾਂ
ਪਰ ਜਿਥੇ ਚੰਦਨਵਾੜੀ ਵਿਚੋਂ ਬੁਲੇ-ਸੀਤਲ ਆਵਣ, ਤਿਥੇ
ਤਿਥੇ ਇਹ ਧੁਪ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਛਾਂ ਵੀ ਆਵੇ—ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ
ਕੋਈ ਗੁਲਾਬ ਲਭੇ ਉਥੇ ਉਥੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੰਡਾ ਵੀ ਆਵੇ

ਤੇ ਚੁਭੇ-ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਹੋਵਾਂ ਤੇ ਕੁਸਕਾਂ, ਤੇ ਚੁਸਕਾਂ ? ਓ ਜਾਣੀ-ਜਾਣ ਮੋਹਫਨਾਂ, ਤੂੰਏਂ ਜਾਣੋਂ ਜੋ ਚੰਗਾ ਏ, ਜੋ ਹੋਣਾ ਏ, ਜੋ ਕਰੇ, ਸੋਈ ਵਾਹ ਵਾਹ— ਸਦ ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਉਤਪਤ ਪਰਲੋ ਇਹ ਤੇਰੇ ਦੋ ਝਾਂਵਲੇ-ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜੱਫੀ ਪਾਵਾਂ ਜੋ ਇਹਨਾਂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝਾ : ਤੈਂਡਾ ਨਾਮ !

ਤੈਂਡਾ ਭਾਲਾ

THEY WILL I WILL

ਓ ਵੇਪ੍ਰਸਾਹ ਵਡ-ਬਾਪੂਆ ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ਜਾਣਾਂ, ਬਸ ਇਕੋ ਹੀ ਗਲ ਜਾਣਾ : ਤੈਂਡੇ ਤੱਡ ਤੇ ਜੀਵਦੇ ਬੰਮ : 'ਨਾਮ' ਨਾਲ ਚਿਮਟਣਾ ਜਾਣਾ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਵਾਂਙ—ਜੇ ਇਹ ਤਤਾ ਏ, ਤਾਂ ਹੋਵੇ : ਜੇ ਇਹ ਠੰਡਾ ਵੇ ਬਰਫ ਵਰਗਾ ਤਾਂ ਹੋਵੇ, ਜੇ ਇਹ ਭਖਦੀ ਲਾਟ ਏ ਸਾੜਨ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿਧਰ ਜਾਵਾਂ ? ਇਹ ਬੰਮ ਦੇ ਸਥਿਰ ਇਹ ਨਾਮ-ਨਾਭਿ ਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਗੋੜਾਂ ਵਿਚ ਏ, ਕਦੀ ਉਤੇ ਕਦੀ ਰਲੇ ਗੋੜ ਖੂਹ ਵਾਂਙ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਫੜਾਂ ਤੇ ਕੀ ਫੜਾਂ ? ਓ ਵਡ-ਬਾਵਾ, ਹੁਣ ਓਹੋ ਕਰਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਦਸੇਂ, ਜੋ ਤੂੰ ਅਖਾਂ ਅਗੇ ਲਿਆ ਰਖੇਂ ? ਪਾਣੀ ਹੇਠਾਂ ਵਲ ਟੁਰਦਾ ਏ, ਭਜਦਾ ਏ—ਇਸ ਨੂੰ ਕੌਣ ਖਿਚਦਾ ਏ ਤੂੰ ਆਪ ! ਈਕਣ ਹੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੈਂਡੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਵਗ ਵਗ ਪਵਾਂ, ਹੁਣ ਹਉਮੈ ਦੇ ਭੰਵਰ ਚਕਰ ਯਾ ਗਰਕਾਬ

ਨਹੀਂ ! ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਸਦਾ ਲੋ ਏ—
 ਤੀਕਣ ਹੀ ਓ ਪਿਆਰਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਹਰ ਮਿੰਟ-ਸਕਿੰਟ ਤੇਰੀ ਕੋਈ
 ਲੋ ਏ—ਤੈਂਡਾ ਮਿਠਾ ਚਾਨਣ ਜੋ ਮੈਨੂੰ ਟੋਇਆਂ ਵਿਚੋਂ ਕਢਦਾ,
 ਤੇ ਆਪਣੀ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਨੂਰੀ-ਕਿਰਨਾਂ ਤੇ ਬਿਮਾਨ ਨਿਆਈਂ ਚੜ੍ਹਾ
 ਕੇ ਫਿਰਾਂਦਾ ! ਓ ਸੋਹਣਿਆਂ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਰਾਹ ਦਸੇਂ, ਆਪੇ
 ਹਰ ਪਾਸੇ—ਚੋਂ ਜੁਗ ਵਿਚ ਤੇਰੇ ਹੀ ਚਾਰ ਚੌਰਾਹੇ, ਤੇ ਤੇਰੀਆਂ
 ਹੀ ਛਤਰ-ਛਾਵਾਂ !

ਹੁਣ ਸੋਚ ਨਹੀਂ, ਅਸੋਚ ਦੇ ਘਰ ਵਸਨਾ ਹਾਂ—ਜੇ ਸੋਚਾਂ
 ਉਹ ਨਹੀਂ ਲਿਖਦਾ, ਪੜ੍ਹਦਾ ਤੇ ਕਰਦਾ ਸਿਰਫ ਉਹ ਕਰਦਾ
 ਹਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਅਣਸੋਚਿਆ ਕਰਾਏਂ ! ਓ ਜਾਣੀ-ਜਾਣ ਚੰਨਾ ! ਕੀ
 ਨਦੀ-ਨਾਲੇ ਸੋਚ ਕੇ ਵਗਦੇ ਹਨ, ਯਾ ਪਵਨ ਵਿਚ ਫਰਾਟੇ
 ਸੋਚ ਕੇ ਆਂਵਦੇ ਹਨ ? ਨਹੀਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤ ਵਿਚ
 ਹੋਂਦਾ ਏ ਉਹ ਸਹਜ-ਸੁਭਾ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਾਂ ਦੀਆਂ
 ਵਹਿਣਾਂ ਵਿਚ ਨਿਮੋਝਣ ਹੋ ਖਸਾਂ-ਕਿਉਂ ਨਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਉਪਰ
 ਉਪਰ ਤਰਾਂ ? ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਤੈਂਡੇ ਭਾਣੇ ਦੇ ਖੰਭ ਹਨ-ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ
 ਤੂੰ ਪਿਛੋਂ ਫੁਕ ਭਰੇਂ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਮੈਂ ਟੁਰ ਪਲਸੇਟੇ ਲਾਵਾਂ
 ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰਾਂ, ਕਦੇ ਗਗਨ ਵਲ ਜਾ ਚੜ੍ਹਾਂ, ਕਦੇ ਹੇਠਾਂ
 ਆਪਣੇ ਆਲ੍ਹਣੇ ਨੂੰ ਧਾਵਾਂ—ਕੀ ਮੇਰਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਹੁਣ ਹਭ,
 ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਨਹੀਂ ? ਅਟਾਰੀਆਂ, ਕਿੰਗਰੀਆਂ ਤੇ ਮੁਨਾਰੇ ਯਾ ਤਾਰੇ
 ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਨਹੀਂ ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕੇਡੇ ਵਡੇ ਤੇ ਕੇਡੇ ਉਚੇ ਹਨ :
 ਟੋਇ, ਤਲਾ ਤੇ ਖੋਭੇ ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਸਾਂਝੇ
 ਵਸੀਏ—ਤੈਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਇਆ ਜੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਾ ।

ਜਦ ਤੋੜੀ ਤੈਂ ਤੋਂ ਮੈਂ ਭਿਨ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਉਤਾਂਹ ਚੜ੍ਹਨ

ਦਾ ਚਾਉ ਸੀ, ਹਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਤੇ ਬਹਿਣ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਗਰਦਨ ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋਣ ਦਾ, ਹਾਥੀਆਂ ਦੀ ਆਂਬਾਰੀ ਕਰਨ ਦਾ, ਤੇ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਖੋਹਣ ਦਾ ਪਰ, ਜਦ ਦਾ ਤੂੰ ਨਫ਼ਰੀ ਆਇਆ ਤਦ ਦਾ ਇਹ ਤੋਖਲਾ ਵੀ ਗਿਆ—ਉਤਾਂ ਤਾਂ ਚੜ੍ਹਾਂ ਜੇ ਤੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇਂ ! ਓ ਲਾਲਣਾ ਜੇ ਤੂੰ ਬਲਿਰਾਜ ਵਾਂਙ ਮੈਂਡੀ ਡਿਉਟੀ ਹੇਠਾਂ ਨਰਕ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਲਾਵੇਂ ਤਾਂ ਸਗੋਂ ਬਥੇਰਾ ਖੁਸ਼-ਉਏ ਤੈਂਡਾਂ-ਸਵਾਰਿਆਂ ਹੁਣ ਨਾ ਡੇਗਾਂ-ਇਕੋ ਹੀ ਸਮਝਦਾ !

ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ

NO MORE KARMA TRAP

ਇਹ ਵੀ ਖਤਰਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਧਰੇ ਇਹ ਸਰੀਰ-ਚਰਖਾ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਕੇ ਬੰਦ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ! ਓ ਪਿਆਰਿਆ ਜਦ ਤੂੰ ਗਿਣ ਕੇ ਸਵਾਸ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਕ ਸਵਾਸ ਵੀ ਵਧ-ਘਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਓਹੋ ਹੋਣਾ ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਭਾਣਾ-ਟੁਟੀ ਹੋਈ ਠੀਕਰੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਕੀ ? ਇਸ ਕਚੇ ਘੜੇ ਨੇ ਤਾਂ ਅਜ ਵੀ ਟੁਟਣਾ ਤੇ ਕਲ੍ਹ ਵੀ ਟੁਟਣਾ, ਫਿਰ ਟੁਟ ਕੇ ਬਣਣਾ ਤੇ ਨਿਤ ਬਣਣਾ ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਮਿਟੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਸੁਸਰੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਨੇ ਢੇਹ-ਢੇਰੀ ਹੋ ਕੇ ਸੈਂ ਜਾਣਾ ਏ—ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਾੜਾ ਹਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਘੜਨ ਵਾਲਾ, ਘੁਮਿਆਰ ਮੈਂ ਮਿਟੀ ਦਾ ਥੱਥਾ ਲੱਕੜੀ ਦਾ ਠੱਪਾ ਮੈਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪੇ ਮੁੜ ਬਣਾਣ

ਵਾਲਾ ! ਜੀਕਣ ਮਧੁਕਰ ਰਾਜਾ (Queen of Bees) ਜਿਥੇ ਜਾਵੇ
 ਉਥੇ ਉਥੇ ਨਵ-ਛੱਤ ਬਣਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ-ਤੀਕਣ ਹੀ
 ਮੈਂਡੀ ਜਿੰਦ-ਰਾਣੀ ਜਿਥੇ ਜਿੱਥੇ ਜਾਏ, ਉਥੇ ਉਥੇ ਨਦੇ ਰੂਪ,
 ਰੇਖ ਤੇ ਰੰਗ !

ਉ ਮੰਨ ਤੂੰ ਹੁਣ ਚੇਰੇਨ ਏ ਕੋਈ ਹੀਰਾ, ਕੋਈ ਪੰਨਾ,
 ਕੋਈ ਚੁਨੀ, ਤੂੰ ਹੋਇਆ ਜੋ 'ਨਾਮ' ਵਿਚ ਛੁੱਧਾ ਤੇ ਚਰਨ-ਕਮਲ
 ਛੱਤਾ ! ਓ ਵੱਡ-ਬਾਬਾ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਅਹੋ ਕਰਾਂ ਜੋ ਤੂੰ ਕਰਾਏਂ,
 ਤਿਵ ਨਚਾਂ ਜਿਵ ਤੂੰ ਤਾਰ ਹਿਲਾਏਂ-ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ
 ਇਸਥਿਤ : ਮੈਂ ਰੂੜਾ ਗੂੜਾ-ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੇ ਤੈਂ ਵਿਚ
 ਸੀ ਝੁੜਾ !

ਹੈ ਮੌਤ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ? ਹੇ ਅਗਨੀ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ
 ਜਲਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ ! ਹੇ ਸਿੰਧੁ ਸਮਾਗੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਡੋਬ ਨਹੀਂ
 ਸਕਦੇ ! ਓ ਕਰਦੋ, ਕ੍ਰਿਪਾਨੋ ਤੇ ਖੰਡਿਓ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਟ ਵਢ
 ਤੇ ਟੁੱਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ—ਹੋਇਆ ਜੋ ਮੈਂ ਅਖੰਡ-ਜੋਤਿ ਨਾਮ !
 ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸਦ-ਜੀਵਦਾ, ਸਦ ਸਦ ਸਥਿਰ 'ਨਾਮ' ਹਾਂ, ਜੋਤੀ
 ਜੋਤਿ, ਓਪ-ਪੋਤਿ, ਨਿਤ-ਗੁਲਾਲ, ਨਿਤ-ਨਿਹਾਲ, ਸੈਭ-ਸੱਤਾ !
 ਮੈਨੂੰ ਕੌਣ ਬੰਨ੍ਹ ਸਕਦਾ ਏ ?—ਓ ਧਰਮਰਾਜ ਤੂੰ ਪਿਛੇ ਹਟ
 ਜਾ ! ਤੂੰ ਤਕ ਡਗਵੰਦਾ ਸੈਂ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰੜੇ ਸੰਕਲ
 ਖੜਕਾਂਵਦਾ ਸੈਂ, ਤੇਂਦ ਤਕ ਮੈਂ ਕਰਮਾਂ ਦੀ ਚਾਰ-ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚ
 ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸਾਂ। ਹੁਣ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕਾਹੜਾ ਨਹੀਂ
 ਮੈਂ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਕੀਤਾ, ਨਹੀਂ ਖਾਂਚਾ; ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ 'ਨਾਮ-
 ਮੋਜ' ਵਿਚ ਉਠਦਾ; ਬੈਠਦਾ; ਖੇਡਦਾ; ਭੱਜਦਾ ਤੇ ਟੁਰਦਾ ਹਾਂ;-
 ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਨਿਰ-ਬੀਜੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਬੇਦਾਨਾ ਅੰਗੂਰ ਯਾ
 ਜੀਕਣ ਕੇਲਾ-ਫਲੀ ਬਿਨਾਂ ਬੀਜ ਦੇ ਹੋਂਦੇ ਹਨ ! ਮੇਰੀ ਅਮਰ-

ਵੇਲ ਹੁਣ ਬੀਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਹਜ-ਸੁਭਾ ਵਧਦੀ
 ਏ, ਇਸ ਦਾ ਨਾ ਕੋਈ ਆਦ ਏ ਨਾ ਅੰਤ ਏ ! ਇਹ 'ਨਾਮ'
 ਦੀ ਚੰਦਨਵਾੜੀ ਏ ! ਓ ਕਰਮੋ ਤੁਸੀਂ ਕੁਝ ਇਉਂ ਝੜ ਗਏ
 ਜੀਕਣ ਪੱਤਝੜ ਵੇਲੇ ਪੱਤਰ ਬਿਛਾਂ ਤੋਂ ਝੜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ—ਪਰ
 ਓਹ ਤਾਂ ਟੁੰਡ ਮੁੰਡੇ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਫਿਰ
 ਕੀਕਣ ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਗਿਆ ? ਭਾਈ ਇਉਂ ਜੀਕਣ ਕਮਲ
 ਫੁਲ ਯਾ ਮੁਰਗਾਬੀ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਰ-ਲਪ
 ਏ—ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ ਜੀਕਣ ਮੇਰੇ ਫੇਫੜੇ ਵਾਯੂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ, ਵਾਯੂ
 ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਫੁਲਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਵਾਯੂ ਦੀ ਪਕੜ-ਧਕੜ ਤੋਂ ਪਰੇ
 ਤੇ ਅਗੋਚਰ ਹਨ ਮੈਂ ਨਹਿੰਗ ਹਾਂ—ਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਡਦਾਂ—
 ਤੀਕਣ ਜੀਕਣ ਸਤਰੰਗੀ-ਪੀਂਘ ਅਸਮਾਨ ਅਧ-ਮਧ ਵਿਚ ਟੰਗੀ
 ਹੋਈ ਹੋਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾ ਹੇਠੋਂ ਕੋਈ ਥੰਮ, ਨਾ ਉਪਰੋਂ ਕੋਈ
 ਲਟਕਾਣ ਵਾਲੀ ਡੋਰੀ ! ਤੀਕਣ ਹੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੋਂ
 ਆਵਦਾ ਜਾਵਦਾ ਤੇ ਹੁਟੇ ਹੁਟਦਾ ਹਾਂ, ਝੱਝਣ ਝੂ !—ਓ ਕਰਮੋ
 ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਸਹਜ-ਸੁਭਾ ਦਾ ਚੱਕਰ-ਜਲਿਆ ! ਸੂਰਜ ਗਰਮ
 ਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਨੂਰ ਦੀ ਪੁੰਜ ਏ ਓਹਦੀਆਂ ਕਿਰਣਾਂ ਅਣ-
 ਖੋਲੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਨੇ, ਹਾਂ ਸਹਜ-ਸੁਭਾ !

ਸਹਜ-ਸੁਭਾ SPONTANEITY SUBLIME

ਓ ਸਹਜ-ਅਵਸਥਾ, ਤੇਰਾ ਵਰਣਨ ਕੀਕਣ ਕਰਾਂ ? ਤੂੰ
 ਆਪੇ ਹੀ ਦਸ, ਕਿਤਨੀ ਕੂਲੀ, ਮਲਾਇਮ, ਪਟਦਾਰ, ਤਿਲਕਵੀਂ

ਜਿਹੀ ਅਵਸਥਾ ਏ—ਕੁਝ ਈਕਣ ਜੀਕਣ ਨੱਚਣ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ
ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਪਹੀਏ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਨੱਚਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਪਹੀਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਆਪੋ ਰੇੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਧਰ ਧਰਤੀ ਦੀ ਢਲਵਾਨ ਹੋਵੇ !
ਓਏ ਮੈਂ ਵਗਦੇ ਦਰਿਆਵਾਂ ਵਾਂਙ ਵਗਦਾ ਹਾਂ, ਅਣਖੇਚਲਾ,
ਅਣਖਿਚਿਆ, ਅਣਰੁਕਿਆ ! ਮੈਂ ਮਚਲਾ, ਮੈਂ ਮਗਨ, ਮੈਨੂੰ
ਕੋਈ ਲਗਨ—ਜੋ ਮੈਂਡੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਪਹੀਏ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਖਿਚੇ !
ਸੂਰਜਾਂ ਵਾਂਙ ਮੈਂ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ, ਰਾਤੀ ਦਿਨੇ ਭਦਖਾ, ਮੇਰੇ ਚਾਓ—
ਕੁਵਾਉ ਨਿਤ ਨਿਤ ਉਮੁਲਦੇ, ਮੈਂ ਹਵਾਵਾਂ ਵਾਂਙ ਵਰਾਣੀਆਂ
ਮਾਰਦਾ, ਬਿਨਾਂ ਪੈਰਾਂ, ਬਿਨਾ ਸਟੀਮ, ਬਿਨਾ ਪੈਟਰੋਲ ਬਿਨਾ
ਕਾਸੇ ਉਡਾਰ-ਗੈਸ ਦੇ ਯਾ ਕਿਸੇ ਚਾਬੀ ਦੇ ! ਓ 'ਸਹਜ ਤੇਰੇ
ਆਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਫੁਟਬਾਲ-ਬਲੈਂਡਰ ਨਿੱਤ ਭਰਿਆ, ਮੈਂ ਓਹ
ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਜੋ ਬਿਨਾ ਉਡਾਰੂ-ਗੈਸਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਓਡੇ !
ਓ ਚੰਨਾ ! ਤੇਰੇ ਵਰਗੀ ਸੀਤਲ-ਚਿਟਅਤ ਇਸ ਜਿੰਦ ਵਿਚ,
ਤੂੰ ਜੋ ਹੋਇਆ ਮੈਂਡੀ ਇਕ ਕਹਾਣੀ ! ਓ ਸੂਰਜਾ, ਤੈਂਡੀ ਓਜ—
ਮੈਂਜ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਤੂੰ ਜੋ ਹੋਇਆ ਮੈਂਡਾ ਹੀ ਇਕ ਕਿਣਕਾ ! ਓ
ਗਗਨ ! ਤੈਂਡੇ ਜਿਡੀ ਡੂੰਘੀ ਲਗਨ ਮੈਂ ਵਿਚ ਤੂੰ ਜੋ ਹੋਇਆ
ਮੈਂਡਾ ਹੀ ਪੁਲਾੜ ! ਓ ਬ੍ਰਿਖੇ, ਬਨਖੰਡੇ ਤੇ ਸਾਵੇ—ਕਾਚ ਘਾਵੇ,
ਤੁਹਾਡੀ ਹਰਿਆਵਲ ਮੈਂ ਵਿਚ, ਤੁਸੀਂ ਹੋਇਓ ਜੋ ਮੇਰਾ ਹੀ
ਸਾਦਾ-ਪਰਛਾਵਾਂ ! ਤੇ ਓਹ ਖੰਡੋ-ਖੀਰੋ, ਫਲੋ ਮਿਠਿਓ, ਸ਼ਹਦ—
ਲੱਦਿਓ ਖਜਾਨਿਓ, ਤੁਹਾਡੀ ਮਿਠਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਮੈਂ ਵਿਚ—
ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਹੋਇਓ ਨਾਮ-ਫੁਹਾਰ ਦੀ ਇਕ ਨਿੱਕੀ ਜਹੀ ਬੂੰਦ ਹਾਂ
ਸ਼ੇਰ ਵਰਗੀ ਗਰਜ ਹੁਣ ਇਸ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਜਿੰਦ, ਇਸ ਗਾਗਰ
ਵਿਚ ਜੋ ਹੋਇਆ ਨਾਮ-ਸਾਗਰ ! ਓਏ ਮੈਂ ਵਡਾ ਹਾਂ, ਹਿਮਾਲਾ
ਤੋਂ ਵੀ ਵਡਾਂ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਗਿੱਚੀ ਸਤਾਂ ਅਸਮਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੀ
ਉੱਚੀ—ਹੋਇਆ ਜੋ ਮੈਂ ਉਚਮ-ਉਚ ਨਾਮ ਅਸਥਾਨ ! ਮੈਂ

ਸਿੰਧ-ਸਾਗਰਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਡੂੰਘਾ ਹਾਂ, ਮੇਰੀ ਹਿੱਕ ਵਿਚ ਅਨੰਤ-
 ਰੁਤਨਾਗਰ ਨੇ, ਜੋ ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਦੌਵਾਂ—ਮੁਠਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ,
 ਸਹੰਸਰ ਮੁਠਾਂ ਭਰ ਭਰ ਕੇ ਵੀ ਸੁਟਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਤੋਟ ਨਹੀਂ,
 ਮੈਂ ਜੇ ਹੋਇਆ ਅਮੁਕ ਨਾਮ—ਤੋੜੇ ਖਾਨਾ ! ਮੈਂ ਵਿਚ ਲਮਿਅੱਤ
 ਏ, ਉਚਿਅਤ ਏ ਡੂੰਘਿਆਤ ਏ—ਓਏ ਮੈਂਡੀ ਨਿਕੀ ਜਿੰਦ ਕੀੜੀ
 ਨੂੰ ਅੱਜ ਪਰ ਲਗੇ ਹੋਏ ਨੇ, ਮੈਂ ਉਡਨੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਫੁੰਡਨੀ ਹਾਂ, ਮੈਂ
 ਉਤਾਂ ਉਤਾਂ ਟੁਰਦੀ ਹਾਂ—ਕੋਈ ਅਕਾਸ਼ ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਸਵਰਗ
 ਨਹੀਂ, ਜੋ ਮੈਂ ਤੋਂ ਗੁਝਾਵੇ—ਕਿਉਂਕਿ ਸਵਰਗ ਵੀ ਸਭ ਆਵਣ
 ਜਾਣੇ ਨੇ, ਪਰ ਮੈਂ ਬੇਅੰਤਕੀ, ਬੇਓੜਕੀ, ਬੇਬਹਾਂਦੀ ਮੌਜ-ਓਜ
 ਹਾਂ ! ਓਏ ਮੈਨੂੰ ਸਰੂਰ ਫੁਟ ਫੁਟ ਪੈਂਦਾ, ਡੁਲ੍ਹ ਡੁਲ੍ਹ ਪੈਂਦਾ, ਮੈਂ
 ਗੁਰੂ ਦਾ ਜੋ ਹੋਇਆ ਲਾਲ-ਨਿਹਾਲ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਕਾਕਰ-ਚੀਕਰ
 ਮੈਂ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਦਾ ਲਾਲਾ-ਗੋਲਾ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ ਕੀਟਕ !
 ਓ ਗੁਰੂ ਬਖਸ਼ਿਆ, ਗੁਰੂ-ਗਰਮੋਇਆ; ਗੁਰੂ—ਦੋਇਆ, ਇਹ
 ਜਿੰਦ-ਪੁਨਾਲਾ ! ਇਹ ਫਰ ਫਰ, ਸਰ ਸਰ ਕਰਦਾ ਵਗਦਾ !
 ਇਸ ਜਿੰਦ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਵ-ਜੰਮੀ ਤੁਗਿਆਨੀ, ਕੋਈ ਖੇੜਾ,
 ਕੋਈ ਜਵਾਰ—ਭਾਟਾ ਆਪੇ ਆਵੇ, ਆਪੇ ਜਾਵੇ—ਮੈਂ ਨਿਠ
 ਕੇ ਬੈਂਹਦਾ, ਮੇਰੇ ਇਹ ਚਮਤਕਾਰੇ, ਇਹ ਸ਼ਰਾਰੇ, ਇਹ ਜੋਤ—
 ਦੀਦਾਰੇ, ਸਦਾ ਸਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ, ਸਦਾ ਚੇਤੰਨ, ਪਰ ਅਣਖੇਚਲੇ
 ਸਹਜ-ਸੁਭਾ ।

ਅਨੰਤ ਦੀ ਫੋਹ

ਓਏ ਖਿਣੇ ਤੁਸੀਂ ਹੁਣ ਖਿਣ ਨਹੀਂ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਅਮਿ-
 ਣਤ ਜਹੀ ਡੂੰਘ ਏ—ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ, ਹਰ ਇਕ ਖਿਣ ਵਿਚ

ਕੋਈ ਅਣਖੀ ਜਹੀ ਡੂੰਘਾ ਏ ! ਹਾਂ, ਤੁਹਾਡਾ ਕੜਾ ਪਾਟਾ ਹੋਇਆ ਏ ਤੇ ਨਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕੋ ਆਰ ਏ ਨ ਪਾਰ ! ਇਕ ਇਕ ਖਿਣ ਹੁਣ ਅਨੰਤ ਵਿਚ ਡੁਬਾ ਇਉਂ ਭਾਸਦਾ ਏ, ਮਾਨੋ ਇਹੋ ਹੀ ਸਹੀ-ਸਰ ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਨ ਏ ! ਓਏ ਖਿਣੇ ਪਲੋ, ਦਿਸੋ-ਵਸੋ, ਤੁਸਾਂ ਸਭ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਨੋਖਾ-ਟਲ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇ; ਤੇ ਮੈਂ ਹਰ ਥਾਂ, ਹਰ ਜਾਂ, ਉਸੇ ਅਨੰਤ ਦਾ ਜੋਕਾਰਾ ਸੁਣਦਾ ਹਾਂ । ਓ ਸਤਿਜੁਗਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਹੀ ਚਿਟਾ ਸੈਂ—ਪਰ ਅਜ ਕਲਜੁਗ ਵੀ ਕਿਹਾ ਮਿਠਾ ਵੇ—ਇਸ ਵਿਚ ਜੇ ਨਿਰੰਜਨੀ-ਝੰਡਾ ਝੁਲਦਾ ਏ ਤੇ ਨਿਰੰਜਨੀ ਘੰਟਾ ਵਜਦਾ ਵੇ ਨਿਤ ਨਿਤ !

ਓ ਪਾਰਸ-ਪਰਸੀਓ ਘੜੀਓ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੋਹਣੀਆਂ ਹੋ ਬੀਰ-ਬਹੁਟੀਆਂ ਹੋ, ਤੁਹਾਡੀ ਲਾਲੀ ਵਿਚ ਆਪ ਜੋ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਏ ਗੁਲਾਲ-ਲਾਲਣੀ, ਓ ਕਾਲੇ ਕੇਲਿਓ, ਅਜ ਤੁਹਾਡਾ ਢਿਡ ਪਾਤ ਕੇ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਵੇ, ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚ ਹੀ ਹੀਰਾ-ਕਣੀ ਦੀ ਖਾਨ ਏ ! ਤੂੰ ਮਸਿਆ ਹੁਣ ਅੰਧਿਆਰੀ ਨਹੀਂ—ਉੱਲੂ ਅੱਖ ਬਣ ਕੇ ਮੈਂ ਡਿੱਠਾ ਵੇ, ਜੇ ਤੈਂ ਵਿਚ ਵੀ ਝੀਨੀ ਜਹੀ ਲੈ ਏ ! ਓ ਦਿਨਾਂ, ਤੂੰ ਹੋਰ ਚਿੱਟਾ ਭਾਸਦਾ ਵੇ. ਕਿਉਂਕਿ ਤੇਰੇ ਵਿਚ ਮੈਂਡਾ ਨੂਰ ਆਪਣੀ ਚਾਦਰ ਲਾਹ ਕੇ ਦਰਸਨ ਦੇਂਦਾ ਵੇ । ਜਿਧਰ ਦੇਖਨਾ ਹਾਂ ਓਧਰ ਹੀ ਲਾਲਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਹੋਏ ਥਾਲ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ ਹੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਿਰਾਲੀ, ਅੰਬਰੋਸ਼ਮੀ ਜਿਹੀ, ਜਗਮਗੀ-ਜੋਤ ਏ ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਰੇਤ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਬਰੂਰ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਜਾਪਦਾ ਹਾਂ ! ਓਏ ! ਮੈਂ ਹਲਕਾ-ਫੁਲ ਹਾਂ ਚੰਬਾ ਆਖੋ, ਚੰਬੇਲੀ ਆਖੋ, ਨਰਗਸ ਆਖੋ; ਮਾਲਤੀ ਆਖੋ, ਕੇਸਰ ਆਖੋ ਕੁਝ ਆਖੋ; ਮੈਂ ਉਹ ਫੁੱਲ ਹਾਂ ਜਿਸ ਦੀ ਸੁਗੰਧ ਨਾਲ ਸਰਰ ਜਗ ਮੁਅਤਰ ਏ, ਤੇ ਜਿਸ ਦੀ ਭਾ ਨਾਲ ਸੂਰਜ ਭਖਦੇ ਤੇ ਕੋਹਿ—ਕੋਠੜੀ ਪੈਂਡਾ, ਅਣਥੱਕੇ ਉਹ ਕਟਦੇ ! ਮੈਨੂੰ ਅਣਹੱਦਾ,

ਅਣਬੱਧਾ ਯਾਰ ਜੁਦ ਦਾ ਮਿਲਿਆ, ਤਦ ਦੀਆਂ ਚਾਰਦੀਵਾਰਾਂ,
ਕੁਰਾਣੈਨਾਂ ਤੇ ਵਾੜਾਂ ਕਿੱਥੇ ! ਮੈਂ ਇਉਂ ਨਚਦਾ ਹਾਂ ਜੀਕਣ ਮਾਂ
ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੁੱਧ-ਚੁੰਘਣਾ ਵੱਛਾ ਨਚਦਾ ਨਚਦਾ ਮਾਂ ਦੇ ਮੰਮਿਆਂ
ਨਾਲ ਆ ਲਗਦਾ ਏ ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਅਣਤੁੱਟਾ, ਅਣਲੱਥਾ,
ਨਸ਼ਾ ਵੇ-ਦਿਨ ਦੁਣ, ਰਾਤ ਚੋਣ, ਸੂਦ-ਦਰ-ਸੂਦ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰਾ
ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦਾ ! ਉਏ ! ਮੈਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਅਮਿਓ—ਬਰਖਾ ਨਾਲ,
ਹੁਣ ਨਕ ਨਕ ਡੁੱਬਾਂ, ਹੁਣ ਤਰ ਪਿਆ, ਹੁਣ ਟੁਬੀਆਂ ਮਾਰਦਾ...

ਘਿਉ-ਖਿਚੜੀ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ

ਓਏ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਬਿੰਦ ਮੈਂਡੇ ਹੱਡਾਂ ਵਿਚ, ਮੈਂਡੇ ਰਗ
ਰਗ ਵਿਚ, ਮੈਂਡੇ ਰੰਗ ਰਸ ਵਿਚ ਤੇ ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਘਿਉ-ਖਿਚੜੀ
ਨੀ ਮਿੱਠੀਏ-ਜਿੰਦੇ ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਪੜੇ ਨਹੀਂ ਘਿਉ ਨਾਲ
ਬਿੰਦਦੀ—ਤੈਂਡਾ ਘਿਉ ਓਹ ਜੋ ਇਤਰ ਵਾਂਗ ਉਡਾਰੀਆਂ ਮਾਰੇ,
ਲਗੇ ਆਣ-ਮਾਣ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਨੂੰ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਡਰ-ਪੁਡਦਾ,
ਫੁੱਡਦਾ ਤੇ ਗੁੰਨੂਦਾ ! ਓ ਸੁਰਜਾ ਕੀ ਤੂੰ ਵੀ ਇਸੇ ਬਿੰਦ ਨਾਲ
ਮਖਮੂਰ ਏਂ ? ਹਾਂ, ਇਸੇ ਲਾਲੀ ਨਾਲ ਤੂੰ ਗੁਲਾਲ ਤੇ ਨੂਰ—
ਬੁਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੈਂਡੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵੀ ਇਤਰ ਵਾਂਗ
ਆਵਦੀ—ਜਾਵਦੀ ਤੇ ਬਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਲਾਵਦੀ—ਤੇ ਓ ਚੰਨਾ ਤੈਂਡੀ
ਸੀਤਲਤਾ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਇਹ !

ਮੈਂਡੇ ਕੇਸਾਂ ਨਾਲ ਕੋਈ ਅਨੋਖੀ ਹੋਰ ਕੇਸਰੀ—ਜੇਵੜੀ
ਬੱਧੀ ਹੋਈ ਏ, ਤੇ ਮੈਂ ਇਸ ਨਾਲ ਇਉਂ ਲਟਕਿਆ ਹੋਇਆ
ਹਾਂ, ਜੀਕਣ ਬੋਦੀ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਆਪਣੀ ਨੂਰੀ-ਬੋਦੀ ਨਾਲ !
ਓ ਨਾਮ-ਬੁਰੀਏ ਬੋਦੀਏ, ਮੈਨੂੰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਖਿਚ ਕੇ ਜਿਧਰ ਮਰਜ਼ੀ
ਏ ਲੈ ਜਾ, ਮੈਂ ਤੈਂਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਕੁਝ ਈਕਣ ਜੀਕਣ ਦੁਰਗਾ—
ਦੇਵੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸੀਸ—ਈਸ !
ਓਇ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਗੁਥਮਗੁਥਾ, ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ
ਮੈਂ ਲੇਟਿਆ, ਓਹ ਮੈਂਡੀ ਛਾਤੀ ਤੇ—ਉਹ ਮੇਰਾ ਦਸਤਾਨਾ ਮੈਂ

ਓਹਦਾ ਦਸਤਾਨਾ—ਓਹ ਮੇਰਾ ਦੀਵਾਨਾ ਮੈਂ ਓਹਦਾ ਦੀਵਾਨਾ
 ਓਹ ਤੇ ਮੈਂ ਅੰਗ ਸੰਗੀ—ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਚਗਲੀ ਹੋਈ ਗਰਾਹੀ
 ਖਾਂਦਾ, ਉਹ ਮੇਰੀ ! ਮੈਂ ਤੇ ਓਹ ਜਿੰਦ—ਜਾਨ—ਤਾਣਾ ਉਹ ਪੇਟਾ
 ਮੈਂ, ਪੇਟਾ ਉਹ ਤੇ ਤਾਣਾ ਮੈਂ ! ਓ ਰੱਬਾ, ਤੂੰ ਐਡਾ ਮੈਂ ਵਿਚ
 ਖੁਭਿਆ, ਮੈਂ ਨਕ ਨਕ, ਮੈਂ ਅਖ ਅਖ, ਮੈਂ ਕੇਸ ਕੇਸ ਤੈਂ ਵਿਚ
 ਪ੍ਰਵੇਸ਼ਿਆ ! ਤੂੰ ਅੰਤਰ, ਤੂੰ ਏਂ ਬਾਹਰ—ਤੂੰ ਏਂ ਗੁਪਤ, ਤੂੰ
 ਏਂ ਜਾਹਰ—ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਕੁਝ ਇਉਂ ਜੀਕਣ ਨੱਥੇ ਹੋਏ ਜੋਟੜੇ—
 ਪਰ ਜੋਟੜੇ ਤਾਂ ਭਿੰਨ ਹਮ, ਓਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬੁਈ—ਮੂਈ ਏ—ਤੂੰ
 ਤੇ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਕੋ ਇਕ, ਇਕ . ਮਿਕ !

ਕਵਾਉ-ਚਾਉ । ਕੀ ਇਹ ਇਲਹਾਮ ਏ ?

INSPIRATOR OR WHAT ?

ਓਏ ਮੈਂਡੇ ਵਿਚ ਤੈਂ ਵਰਗਾ ਮਿਠਾ—ਕਵਾਉ—ਕੋਈ
 ਅਣਮੁਕਾ, ਅਣਉਕਾ, ਅਣਸੁੱਕਾ ਵੇਗ, ਆਵੇਗ, ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ! ਮੈਨੂੰ
 ਇਹ ਟੋਂਹਦਾ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਚੁੰਮਦਾ ਚੱਟਦਾ—ਮੈਨੂੰ ਜੁਗਨੂੰ ਵਾਂਭ
 ਭਖਾਂਦਾ, ਪਰ ਨਹੀਂ ਸਾੜਦਾ—ਹਰ ਰਾਤੀ, ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਇਹ
 ਕੱਤਕ ਦੀ ਪੁੰਨਿਆ ! ਓਇ ਸੂਰਜਾਂ ਦਿਆ ਸੂਰਜਾਂ ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ
 ਨਹੀਂ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ ਅਣੂ ਅਣੂ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਵਿਚ ! ਚੁਪ
 ਕਰਾਂ, ਤਾਂ ਹੁਣ ਚੁਪ ਕੀਕਣ ਹੋਵਾਂ ? ਹੋਇਆ ਜੋ ਮੈਂ ਤੈਂਡਾ
 ਢਾਡੀ ! ਮੈਂ ਹਥ ਰਬਾਬ ਦੇ ਤਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਤੈਂਡੇ ਕੀਰਤਨ ਸਹਿਲ
 ਨਿਤ ਨਿਤ ਗਾਵਾਂ ! ਮੈਨੂੰ ਸਿਰਦੰਗ ਦੇ, ਮੈਨੂੰ ਤੰਬੂਰ ਦੇ ਪਰ ਕੀ
 ਇਹ ਅਰਸਫਰਸ ਵਾਲਾ ਸਾਰਾ ਜਗ ਮੈਂਡੀ ਦੇ—ਮੂੰਹੀ ਦੱਲਕੀ
 ਨਹੀਂ—ਹਾਂ, ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਮੈਂ ਵਜਾਂਦਾ ! ਓਇ ਮੈਂਡਾ ਸਰੂਰਵਾਂ
 ਪਿਆਲਾ ਨਿਤ ਭਰਿਆ : ਅਰਸ ਉਹ ਸੁਰਾਹੀ ਤੇ ਸੂਰਤ ਓਹਦੀ
 ਗਰਦਨ ਤੇ ਮੈਂਡੀ ਜਿੰਦ ਉਹ ਰਸਨਾ ਜੋ ਨਿਤ ਨਿਤ ਪੀਵੇ ਇਹ

ਅਗਲ—ਗੂਣਾ ਘੜਾ ! ਓਹ ਅਮਿਓ ਲਦਿਓ ਮਿਟੋ-ਸੈਕਿਟੋ,
ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਉਠਾਂ-ਦੇ ਕਾਰਵਾਨ ਲੱਦ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬੂਹੇ ਤੇ ਆ
ਕੇ ਬੈਠੋ ।

ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਇਕ ਤੇ ਲਾਲਾਂ ਤੇ
ਯਾਕੂਤਾਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਨੇ-ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਅਜੇ ਫੁਰਸਤ ਨਹੀਂ
ਜੇ ਇਕ ਇਕ ਗੁਣ ਖੋਲ੍ਹਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਰੋਲਾਂ ! ਮੈਂ ਹੋਇਆ
ਜੇ ਮੂਲਾ ਚੌਧਰੀ ! ਮੈਂ ਰਤਨਾਂ ਦਾ ਪਾਰਖੂ ਸਾਲਸਰਾਏ ਜਵਾਹਰੀ !
ਓਏ ਮੈਂਡੀ ਗੋਗੜ ਵਿਚ ਬੇਓੜਕ ਰਤਨਾਗਰ ! ਮੈਂਡੀ ਨੀਝ
ਵਿਚ ਅਣਡਿਠੀਆਂ ਖਾਣਾਂ ! ਮੈਂ ਚੌਧਰੀ, ਮੈਂ ਸਰਦਾਰ, ਮੈਂ
ਸਿੰਘ, ਮੈਂ ਬਾਬੇ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗੁਨਹਾਰ-ਪਰ ਅਜ ਅਰਸ਼ੀ
ਘੜੇ ਸਵਾਰ ! ਓਹ ਘੜਾ ਮੇਰਾ ਜਿਸ ਦੇ ਚਾਰ ਜੁਗ ਚਾਰ ਪੈਰ,
ਤੇ ਜਿਸ ਦੇ ਸੁਮ ਬਿਜਲੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮਾਂਵਦੇ ਤੇ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਚੁੰਧਿਆਂਵਦੇ !
ਦੇਵੀ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ, ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਸੀਸ— ! ਓਇ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬਾਪੂ ਨਾਲ ਗੁਥ—ਮਗੁਥਾ, ਉਹਦੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਮੈਂ
ਲੇਟਿਆ, ਓਹ ਮੈਂਡੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਓਹ ਮੇਰਾ ਦਸਤਾਨਾ, ਮੈਂ
ਓਏ ਕਾਲੀਦਾਸ, ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ੈਕਸਪੀਅਰ ਅਖਵਾਨਾ
ਏ—ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸਿਰਫ 'ਕਾਲੀ' ਦਾ ਦਾਸ ਏ—ਮੈਂ ਓਹ
ਅਕਾਲੀ-ਬਾਬੇ ਦਾ ਦਾਸ ਹਾਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੂਈ ਮੂਈ ਕਾਲਖ-
ਸਾਲਖ ਨਹੀਂ ! ਓਏ ਮੈਂ ਨੂਤਾ—ਧੋਤਾ, ਮੈਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਵੜਿਆ, ਦੁਖ—ਭੰਜਨੀ—ਹਰਿਆ ਕਾਗ ! ਓਹ ਕਾਗ ਜੋ
ਅਮਰਨਾਥ ਦੀ ਗੁਫਾ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸ਼ਿਵਜੀ ਕੋਲੋਂ ਅਮਰ—ਕਥਾ
ਸੁਣੇ ਤੇ ਭੋਲਾ ਸ਼ਿਵ ਨਾ ਜਾਣੇ ਪਾਰਬਤੀ ਸੁਣਦੀ ਏ ਕਿ ਕੋਈ
ਅਨੋਖਾ ਪੰਛੀ ! ਓਏ ਗੋਗੜ ਮੈਂ ਅਰਸ਼-ਫਰਸ਼ ਤੇ ਭੈਣ ਵਾਲਾ ! ਤੇ
ਸਰਸਵਤੀ ਦੀ ਹਥ ਦੀ ਕਾਨੀ ਮੈਂ ਮੇਰੀ ਕਾਨੀ ਵਿਚ ਜਿੰਦੇ—
ਜਾਵਦਾਨੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਲਗੇ ਨੌਂ-ਲਖੇ-ਪਰ, ਇਸ ਨੂੰ ਲਧੀ ਨੌਂ ਲਖੀ

ਸਪਰਸ਼ ! ਇਹ ਉਡਦੀ, ਫੁੰਡਦੀ ਅਰਸ਼-ਤਰੁੰਡਦੀ—ਇਹ ਕਾਨੀ
ਵਿਡਾਣੀ ! ਇਸ ਵਿਚ 'ਨਾਮ' ਦਾ ਅਕਹਿ—ਝਰਲੂ, ਸੁਦਰਸ਼ਨ
ਚਕਰ, ਕੋਈ ਅਣਠੱਲਿਆ ਵਾ-ਵਿਰੋਲਾ !

ਨੀ ਜਿੰਦੇ, ਜੀ ਪਿਆਰੀਏ ਜਿੰਦੇ, ਤੂੰ ਦਸ ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਦਸਦਾ
ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਪੜ੍ਹਾਂਦਾ, ਕੌਣ ਸਿਖਾਂਦਾ ! ਤੂੰ ਆਪੇ ਉਮਲ ਉਮਲ,
ਉਗਲ ਉਗਲ ਪਵੇਂ, ਓਏ ਅਣਖੀਏ-ਨੂਰ ਖਾਣੇ ? ਕੀ ਤੈਨੂੰ
ਇਲਹਾਮ ਹੋਂਦਾ ? ਪਰ ਜੇ ਹੋਂਦਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜਬਰਾਈਲ
ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਆਵੇਦਾ—ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਆਵੇ ਤਾਂ ਤੇ ਓਹ
ਤੈਂ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੋਇਆ—ਪਰ ਤੂੰ ਆਪੇ ਹੀ ਆਪ ਵਿਚ ਪੂਰ-ਸੰਪੂਰੀ
ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿਚ ਇਸਥਿਤ ਤੇ ਅਰੂੜੀ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ
ਦੀ ਥੰਮਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਚੀ, ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਕਾਸੇ ਥੰਮ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ?
ਓ ਨਾਮ-ਬੁਰੀ ਜਿੰਦੇ ਬਸ ਤੈਂਡੇ ਵਿਚ ਇਕੋ ਆਵੇਸ਼ ਯਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ :
ਇਹ ਨਾਮ ਜਦ ਜੀਵਦਾ, ਸਦ ਜਾਗਦਾ, ਪ੍ਰਵਾਹ-ਅਖੁਟ, ਜੋਤ
ਅਮੁੱਕ ਚੇਤਨਤਾ ਸਰਬ-ਉਚ ! ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਦੀ ਜਿੰਦ ਵਿਚ
ਇਹ, ਮੇਰੀ ਥਿੰਦੇ ਦੀ ਥਿੰਦੇ ਇਹ ! ਕਿ ਅਖ ਦੀ ਅਖ, ਕੰਨ
ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਕੰਨ ! ਓ ਓ ਓ ਆ ਕੇ ਆਖਾਂ, ਕੀ ਦਸਾਂ ?
ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦਸੀਂਦਾ, ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਵਖੀਂਦਾ, ਦਸਣਾ ਹੋਵੇ ਮਣ
ਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਇਕ-ਮਣ—ਨਹੀਂ ਨਿਕੀ ਕਣੀ—ਇਹ ਤੈਂਡੀ
ਪੋਥੀ ਏ ! ਹਾਏ ! ਹਭ ਕੁਝ ਮਹਿੰਗਾ, ਛਾਪੇ ਮਹਿੰਗੇ, ਡਾਕਾਂ
ਮਹਿੰਗੀਆਂ—ਪਰ ਤੂੰ ਐਡਾ ਸਸਤਾ, ਤੂੰ ਅਣਮੁੱਲਾ, ਤੂੰ ਡੁਲ ਡੁਲ
ਪੈਂਦਾ, ਉਏ ਮੇਰਿਆ ਅਣਭੁਲਿਆ, ਅਣਤੋਲਿਆ ਖਜ਼ਾਨਿਆ ?
ਕੀਕਣ ਫਿਰ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰਾ ਦਸਾਂ ?.....ਉ ਉ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ
ਤੂੰਏਂ ਹੀ ਅਗੇ ਆਵੇਦਾ, ਓ ਓ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਵੀ.....ਓ ਜਾਦੂ-
ਨਿਆਰਾ, ਤੂੰ ਆਪੇ ਦਸ-ਜੇ ਇਲਹਾਮ ਏ ਤਾਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਗਿਆਨ
ਏ ਤਾਂ ਵੀ ਤੈਨੂੰ-ਮੈਂ ਕੀ ਜਾਣਾਂ ? ਜਦ ਕੋਕਲੇ ਯਾ ਲੋਗਾਂ ਦਾ

ਭਾਵ ! ਓ ਅਖਰੋ ਐਡੇ ਐਡੇ ਵਡੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜਿਤਨਾ ਕਿ
ਤੁਹਾਡਾ ਚੀਰਾ ਵੇ : ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਇਹ ਪੋਥੀ ਛੋਟੀ ਏ—
ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸਾਗੁਦਾਣਾ ਪਾਵੇ ਉਹ ਫੁੰਡਦਾ ਏ ਤੀਕਣ ਹੀ
ਵੰਡੇਗਾ, ਥੋੜੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤਾ ਹੋ ਕੇ ਭਾਸੇਗਾ। ਇਹ ਫੁਲਵਾੜੀ
ਨਿਸਰੇਗੀ, ਜਪੇਗੀ, ਉਧਰੇਗੀ, ਇਹ ਝੁਝਣ-ਝੁ ਫਲੀ ਭੂਤ
ਹੋਵੇਗੀ ! ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਇਹਦਾ ਹੁਜਮ ਛੋਟਾ ਹੈ, ਪਰ
ਇਸ ਵਿਚ ਲਚਕ ਤਾਂ ਬਹੁਤੀ ਏ... ਵੇਖੋ ਵੇਖੋ..... ਮੈਂ ਕੀ
ਵੇਹਨਾ ਹਾਂ ਇਕ ਇਕ ਅਖਰ ਕੁਝ ਇਉਂ ਵਧਦਾ ਜਾਪਦਾ ਏ,
ਜੀਕਣ ਤਲਾ ਦੇ ਜਲ ਤੇ ਵਟਾ ਸੁਟਣ ਤੇ ਚਕਰ ਵਧਦੇ ਤੇ
ਫੈਲਦੇ ਹਨ, ਇਕ ਘੇਰੇ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਹੋਰ ਵਡਾ ਘੇਰਾ ਹੱਤਾ
ਕਿ ਤਲਾ ਦੇ ਪਥਰਾਂ ਨਾਲ ਜਾ ਇਹ ਚੱਕਰ ਠਹਿਕਰਦੇ ਹਨ—
ਤੀਕਣ ਹੀ ਮੇਰੇ ਅੱਖਰਾਂ ਦਾ ਘਘਰਾ ਵਧਦਾ ਵਧਦਾ.. ਦੁੱਪਦੀ
ਦੀ ਸਾੜੀ ਵਾਂਗ ਨਿਤ ਵਧਦਾ, ਹਰ ਇਕ ਦੇ ਦਿਲ ਨਾਲ ਜਾ
ਠਹਿਕਦਾ ਏ, ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਨਿਰਤਕਾਰੀ ਵਿਚ
ਹਿੱਸਾ ਲੈਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਦਾ ਏ !..... ਓਏ ਮੈਂਡਿਆ
'ਉੜਿਆ' : ੧. ਓ..... ਤੈਂਡਾ ਵਿਸਥਾਰ ਇਹ ਜਗ ਏ,
ਤੈਂਡਾ ਟੋਪ-ਸੁਨਹਿਰੀ ਸਾਰੇ ਜਗ ਦੀ ਛਤਰ-ਛਾਇਆ। ਜੇ ਤੂੰ
ਠਹੀਂ ਮੁਕਦਾ, ਤਾਂ ਤੈਂਡਾ ਜਨਕ-ਪਿਤਾ : 'ਨਾਮ' ਕੀਕਣ ਮੁੱਕੇ !
ਓ ਪੁਸਤਕੋ, ਓ ਪੋਥੀਓ, ਓ ਗੀਤਾਵੋ, ਓ ਗ੍ਰੰਥੋ, ਓ ਪੁਲਾੜੋ,
ਓ ਜਗ-ਖਲਾੜੋ, ਤੁਸਾਂ ਸਭ ਵਿਚ ਮੈਂਡਾ ਜਾਦੂ-ਝਰਲੂ : 'ਨਾਮ'
ਵਿਦਮਾਨ ਏ : ਨਾਮ ! ਨਾਮ !!!

ਪੰਜ ਗੀਟੜਾ !

ਓ ਲਾਲਣ ! ਜਦ ਮੈਂ ਨਿੱਕੀ ਸਾਂ, ਤਾਂ ਪੰਜ-ਗੀਟੜਾ
ਖੇਡਦੀ ਸਾਂ—ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਪੰਜ-ਗੀਟੜਾ ਖੇਡਾਂ, ਹੁਣ ਤੈਂਡੇ ਚਰਣਾਂ

ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਹੀਂ, ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਜੇ ਲਿਪਟੀ ਹਾਂ
 ਹੁਣ ਤੈਂਡੇ ਨਾਮ' ਨਾਲ ਹੀ ਖੇਡਦੀ..... ਪਰ, ਇਹ ਪੰਜ-
 ਗੈਟੜਾ ਰਵੀ ਮੈਂਡਾ ਖੇਡੜਾ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ, ਤੈਂਡੀ ਪਾਰਸ-
 ਪਰਸ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਮਿਠੜਾ ਵੇ ਅੱਜ ! ਓਹ ਆਖੇ ਕੀ
 ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਹੋ : ਵੇਖੋ ਨਾ ਅੱਖਾਂ ਦਾ
 ਜੋ ਉਪਰਲਾ ਛੋੜ ਏ, ਇਹ ਅਰਸ ਏ, ਹੇਠਲਾ ਫਰਸ, ਮੰਝਲਾ
 ਚਿਟਿਆਨਾ ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਵਾਨ ਨੂਰੀ-ਤਤ, ਕਾਲੀ ਧੀਰੀ ਵਿਚ
 ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਤਤ, ਤੇ ਵਿਚ ਸੁਨ ਦੀ ਮੋਰੀ ਜਿਸ ਰਾਹੀਂ ਅਸੀਂ
 ਨੀਝ ਲਾ ਕੇ ਵੇਹਨੇ ਹਾਂ ! ਓ ਸਰਬ ਸੰਸਾਰ, ਤੂੰ ਵੀ ਮੇਰਾ ਵਡਾ
 ਆਨਾ ਵੇਂ, ਤੈਂ ਵਿਚ ਪੰਜੇ ਤਤ ਫਰ ਫਰ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੁਰ ਸੁਰ
 ਕਰਦੇ ਸੁਣਾਈ ਦੇਂਦੇ ਨੇ । ਜਿਧਰ ਦੇਖਨਾ ਹਾਂ, ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਂ
 ਤਤਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਾਸਾ ਹੈ : ਕੀ ਜਲ ਵਿਚ ਪੰਜ ਤਤ ਨਹੀਂ ? ਹਨ
 ਜਲ-ਤਤ ਵਿਦਮਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਤਤ ਬੀਜਾਂ ਵਾਂਗ ! ਹਾਂ, ਹਰ ਇਕ
 ਸ਼ੈ ਵਿਚ ਇਹੋ ਪੰਜ ਜਾਦੂਗਰ ਆਪਣਾ ਠਿਕਾਣਾ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ
 ਹਨ—ਇਹ ਪੰਚ ਦੂਤ ਬਣ ਕੇ ਸੂਪ ਕ੍ਰੋਧ ਆਦੀ ਬਣ ਕੇ ਸਾਡੇ
 ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਇਸ ਦੇਹੀ ਨੂੰ ਭਰਮ ਗੜ
 ਯਾ ਮਿਰਤਕ ਮੜੇ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ! ਪਰ ਓ ਗੁਮਨਾਮ-
 ਨਾਮ, ਜਿਉਂ ਹੀ ਤੂੰ ਲਭਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਭਰਮ ਗੜ ਬਦਲ
 ਕੇ ਚੇਤਨਤਾ ਦਾ ਚਿਤੌੜ ਗੜ੍ਹ ਹੋ ਗਿਆ ਸੋਹਣਾ ਇਹ
 ਬਾਂਕਾ-ਠੇਲਾ; ਛੱਬਿਆ-ਸਜਿਆ, ਛੈਲ-ਛਬੀਲਾ, ਅਤੀ
 ਫੁਹਤੀਲਾ ! ਓ 'ਕਾਮ' ਫਿਰ ਤੈਂਡੀ ਚੇਸਟਾ ਵੀ ਕਹੀ ਨਿਰਮਲ
 ਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕਰਤਾ ਕਰਤਾ ਨਹੀਂ—ਮੋਹ
 ਤੂੰ ਨਿਰਮੋਹ ਜਦ ਬਣਿਆ ਤਾਂ ਕਾਨੂੰਨ-ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ
 ਅਵਤਰਿਆ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਤਾਣੀ-ਬਾਣੀ ਬੁਣੀ
 ਪਈ ਏ ! ਲੋਭ ! ਹਾਂ ਫਿਰ ਲੋਭ ਯਾ ਕਾਮਿਆ ਇਕੋ ਏ ਤੇਰੀ

ਚਾ-ਅਖੁਟੀ, ਅਣਮੁਕੀ । ਹਕਾਰ ! ਹਾਂ, ਹੰਕਾਰ ਬਸ ਇਤਨਾ ਹੀ
 ਏ, ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਂ ਵਾਂ-ਇਹ ਮੈਂ, 'ਮੈਂ' ਨਹੀਂ 'ਅ-ਮੈਂ' ਵੇ, ਨਿਰਮਲ,
 ਸੁਗੰਧੀ, ਧੋਤੀ-ਧਾਤੀ, ਸਦਾ ਲਿਵਲੀਨ; ਜਣਾ-ਪ੍ਰਬੀਨ ਸਣਾ-
 ਪ੍ਰਬੀਨ, ਸੁਇਸਥਿਤ ! . ਓ ਪੰਜ ਗੀਟੜੀਓ ਨਿਕੀ ਵਡੀ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ
 ਨਿਤ ਖੇਡਾਂ, ਪਰ ਵੇਖੋ ਨਾ ਅਖ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਕਿਤਨਾ ਕੁ ਫਰਕ
 ਏ-ਕਦੀ ਤੁਸੀਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੁਤ, ਹੁਣ ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਸਪੁਤ੍ਰ !
 ਓ ਨਾਮ-ਗਲੇਫੇ ਪੰਜ ਗੀਟੜੀਓ, ਤੁਸੀਂ ਮੈਂ ਨਾਲ ਇਥੇ ਉਥੇ
 ਜਿਥੇ ਕਿਥੇ !

ਅੰਤਮ ਜਾਚਨਾ !

ਓ ਸਵਰਗੋ ! ਤੁਹਾਡੀ ਹੁਣ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ
 ਜਿਥੇ ਵੜਨਾ ਹਾਂ, ਓਥੇ ਹੀ ਮੈਂਡਾ ਲਾਲਨ ਮੈਂਡੇ ਨਾਲ ਏ, ਫਿਰ
 ਦੂਰ ਕਿਥੇ ਵੱਝਾਂ ! ਓ ਨਰਕੋ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਨਹੀਂ,
 ਤੁਸੀਂ ਮੇਰਾ ਅਰਕ ਬੇਸਕ ਨਿਚੋੜ ਕੇ ਕੱਢ ਲਵੋ—ਜਿਤਨਾ ਵਧੇਰਾ
 ਨਿਚੋੜੋਗੇ ਤਿਤਨਾ ਵਧੇਰਾ ਅੰਦਰ ਰਾਮ-ਰਹਸਯ ਉਪਜੇਗਾ...ਕੀ
 ਕੋਲੇ ਨੂੰ ਵਧੇਰਾ ਕੁਚਲਣ ਨਾਲ ਹੀ ਹੀਰੋ ਪੈਂਨੇ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ ?
 ਤੀਕਣ ਹੀ ਮੈਂ ਵੀ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਵਧੇਰਾ ਹੀਰੋ ਵਤ, ਸਫਿਟਕ-
 ਮਣੀ ਵਾਂਙ ਤੈਂਡਾ ਹੀ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਬਣਦਾ ! ਓ ਰੁੱਤੋ, ਨੀ ਨੀਲੀ-
 ਪੀਲੀ ਪਰੀਓ, ਠਹਿਰਨਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਘੁੰਘਰੂ ਬੇਨੁ ਕੇ ਤੁਸਾਂ ਨਾਲ
 ਨਚਾਂਗਾ, ਮੈਂਡੀ ਖਾੜ ਖਾੜ ਸਾਰਾ ਕਾਲ, ਮੈਂਡੀ ਛਣ ਛਣ
 ਨਾਮ-ਰੁਣ ਝੁਣਿ, ਮੈਂਡੀ ਨਿਤਕਾਰੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਖੇੜਾ ਜਿਸ
 ਦਾ ਸਭ ਜਗ ਮਾਨੋ ਨਚਣ ਵਾਲਾ ਵਿਹੜਾ ! ਓ ਓ ਓ,...
 ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ! ਮੈਂ ਨਚਦਾ, ਮੈਂ ਹੱਸਦਾ, ਮੈਂ ਕਿਲਕਲੀਆਂ
 ਪਾਂਵਦਾ, ਦਰਖਤਾਂ ਨਾਲ ਵਟਿਆਂ ਨਾਲ, ਬ੍ਰਿਛ ਕੀ ਤੇਰਾ

ਮੁਕਦਮੇ: ਰੂਪ ਨਹੀਂ ? ਓ ਨਾਮ ਤੂੰ ਘੰਡ ਲਾਹਿਆ...ਜਿਤ
ਵਲ ਵੇਖਾ ਹੁਣ ਤੂੰ ਏਂ, ਤੂੰ ਏਂ, ਮੈਂ ਨਾ, ਨਾ, ਹਉ ਨਾ...ਤੂੰ ਤੂੰ
ਤੂੰ ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ !

ਇਹ ਨਿਤ ਨਿਤ ਜਾਗਦਾ

ਮੈਂ ਸੋਂਦਾ, ਇਹ ਨਿਤ ਨਿਤ ਜਾਗਦਾ, -ਮੈਂ ਆਵਾਗਵਨ
ਦੇ ਚਕਰ ਲਾਂਵਦਾ, ਪਰ ਇਹ ਸਦਾ ਨਿਰਲੇਪ, ਅਲਿਪਤ
ਅਣ-ਮੈਲਾ ! ਪਰ ਅਜ ਤੈਂ ਵਾਂਙ ਮੈਂਡੀ ਮੈਂ !! ਸੈਨਾ ਹਾਂ ਤਾਂ
ਤੈਂ ਵਿਚ ਲੱਤਾਂ ਪਸਾਰ ਕੇ ਆਵਨਾ ਹਾਂ ਤੇ ਤੈਂਡਾ ਹਥ ਫੜ
ਕੇ, ਜਾਨਾ ਹਾਂ ਤੈਂਡਾ ਦੀਪਕ ਲੈ ਕੇ । ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਦੱਸਦਾ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਮੇਰੇ ਸਮਾਦਾਨ : ਨਾਮ-ਨਿਧਾਨ ! ਹਾਂ ਚਹੁ-ਚੱਕੀ
ਮੇਰੀਆਂ ਖੁਲ੍ਹੀਆ ਜਗੀਰਾਂ ? ਕੌਣ ਮਰਦਾ ਏ ? ਕੌਣ ਮਾਰਦਾ
ਏ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਸਦਾ ਸਦਾ ਜ਼ਿੰਦਾ, ਜੀਵਣ-ਸਰਾਰਾ, ਜੀਵਣ
ਗੁਬਾਰਾ, ਜੀਵਣ-ਚੋਬਾਰਾ ! ਮੈਂ ਵਸਾਂ, ਇਥੇ ਓਥੇ, ਹੱਸਾਂ ਖਿੜ
ਖਿੜ, ਨਚਾਂ-ਭਜਾਂ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਵੇਂ ਆਲ੍ਹਣੇ ਬਣਾਂਦਾ, ਫਿਰ
ਢਾਂਦਾ, ਮੈਂ ਅਨਲ-ਮਨਲ ਮੈਂ ਗਰੜ, ਮੈਂ.. ਮੈਂ...ਮੈਂ..
ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਤੂੰ ਤੂੰ ! ਓ ਵੱਡ-ਖਿਲਰਿਆ-ਆਪਿਆ (Self) ਤੂੰ
ਹੱਦਾਂ ਟਪਦਾ, ਤੂੰ ਚਹੁ ਜੁਗਾਂ, ਚਹੁ ਕੁੰਟਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਇਕ ਫਿਸ
ਥੀਤਤ ! ਮੈਂ ਤੈਂਡੇ ਕੁੱਛੜ, ਤੂੰ ਮੈਂਡੇ ! ਓਏ, ਤੈਂਡੀ-ਮੈਂਡੀ
ਨਿਤ ਦੀ ਜੋੜੀ ! ਜੇ ਤੂੰ 'ਰਾਮ' ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਂਡਾ ਜਗੇ ਭਸ਼ੁੰਡ :
ਜਲ ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਜਲ ਬਣਦਾ, ਥਲ-ਪਰਲੇ ਵੇਲੇ ਥਲ, ਅਗਨੀ
ਵਿਚ ਅਗਨੀ, ਗਲਾਸ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ! ਪਰ ਕਾਗ-ਕਸ਼ੁੰਡ ਤਾਂ
ਅਜੇ ਕਾਲਾ ਵੇ, ਓਹ ਪੰਜ-ਭੂਤਾਂ ਦਾ ਅੱਡਾ ਵੇ...ਓਸ ਦੀਆ

ਅਖਾਂ ਤੇਰੇ 'ਪੰਜ-ਗੀਟੜੇ' ਵਲ ਲਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਨੇ, ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ
 ਵੇਖਨਾ ਹਾਂ ਚੰਨਾ ! ਨਹੀਂ ਓ ਮਿਠਿਆ ਭਾਨਾ ! ਹੋਈ
 ਪ੍ਰਭਾਤ, ਤੜਕਾ, ਫਜ਼ਰੀ ਦਾ ਵੇਲਾ, ਮੈਂ ਬਨ-ਕੋਇਲ ਤੈਂਡੇ
 ਤਰਾਨੇ ਮਨ-ਭਾਣੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੁੜ ਮੁੜ ਅਲਾਵਾਂ ? ਮੇਰੀ ਨੀਝ
 ਤੈਂ ਵਿਚ, ਤੈਂਡੀ ਮੈਂ ਵਿਚ—ਅਖਾਂ ਦੇ ਚਾਰ ਜਾ ਆਈਆਂ !
 ਓਏ ਤੈਂਡੀ ਦੇ ਨਹੀਂ ਸਹੰਸਰ ਅਖਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਸਵਾ ਲੱਖ
 ਅੱਖਾਂ ! ਓਏ ਤੈਂਡੀਆਂ ਸਹੰਸਰ ਭੁਜਾਂ, ਮੈਂ ਵੀ ਅਜ ਸਵਾ
 ਲੱਖ ਭੁਜਾਂ ! ਓਏ ਤੈਂਡੀਆਂ ਸਹੰਸਰ ਨੂਰੀ-ਜੋਤੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਅਜ
 ਸਵਾ ਲੱਖ ਸੂਰਮਾ ! ਤੈਨੂੰ ਵੇਹਣ ਵਾਲਾ, ਤੈਂਡੀ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਚੰਮਣ
 ਵਾਲਾ, ਤੈਂਡਾ ਦੋ-ਧਾਰਾ ਖੰਡਾ ਖੜਕਾਣ ਵਾਲਾ, ਤੈਂਡੇ ਓਜ
 ਨਾਲ ਸਜਿਆ ਹੋਇਆ ਪਰੀ-ਪੂਰਨ ਸੰਪੂਰਨ ਖਾਲਸਾ !!

ਅਬ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਸਭ ਸੂਖ ਸਦਾ,
 ਦੁਖ ਦਰਦ ਉਠ ਜਾਵਤ ਹੈ ।
 ਘਟ ਘਾਟ ਬਸੇ ਮੇਰੇ ਸ਼ਿਵ ਨਾਭਿ,
 ਕਾਹੜਾ ਕਿਸੇ ਬਿਆਪਤ ਹੈ ?
 ਦੀਨਨ ਕੇ ਦਿਆਲ ਲਾਲ, ਆਏ
 ਉਦਰ-ਪਾਲ, ਅੰਗ ਅਗ ਸੁਹਾਵਤ ਹੈ ।
 ਛੰਮਾ ਛੰਮ ਅਮਿਓ ਨਿਤ ਬਰਸੇ,
 ਨੂਰ ਬੂਰ ਭੂਰ ਬਿਸਮਾਵਤ ਹੈ । ੧

ਆਪਨ-ਆਪ, ਆਪ ਹੀ ਆਪੇ;
 ਫਿਰ ਦੂਸਰ ਕੌਨ ਬੁਝਾਵਤ ਹੈ ?
 ਤੀਨ-ਭਵਨ ਮੇਂ ਏਕੋ ਤਾਨਾ ਜੁੰਹੀ ਪਛਾਨਾ,
 ਰਸਕ ਰਸਕ ਤਬ ਗਾਵਤ ਹੈ ।

ਤੂੰ ਦੂਰ ਨਹੀਂ, ਭਰਪੂਰ ਤੂੰ ਹੀ,
 ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਮੋਹਿ ਦੀਪਾਵਤ ਹੈ।
 ਸਰਬ ਸੰਪੂਰ ! ਜਬ ਪੇਖਿਓ ਹਦੂਰ !
 ਅਨਦ ਰੂਪ ਹੁਲਾਸਾਵਤ ਹੈ। ੨

ਰਾਖੀ ਪੈਜ ਤੂੰ ਓ ਪੂਰ-ਫੈਜ,
 ਅੰਗ ਅੰਗ ਮੇਰੇ ਨਹਾਵਤ ਹੈ।
 ਕਿੰਕਨੀ ਅਨੂਪ ਵਾਜੈ, ਭਰਮ ਭਉ ਭਾਜੈ,
 ਬਨਖੰਡ ਭੀਜ ਬੈਹ ਲਾਵਤ ਹੈ।
 ਦੇਖੋ ਦੇਖੋ, ਓ ਸਖੀ ਸਹੇਰੀ :
 ਮਨ ਤਨ ਅਨੰਦਮਾਨ ਸਮਾਵਤ ਹੈ।
 ਪੇਖ ਪੇਖ ਭਈ ਗਲਤਾਨ,
 ਹੈਰਾਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨਿ ਸਭ ਜਾਵਤ ਹੈ। ੩

ਅਮਰ-ਅਤੋਲੀ, ਮਮੋਲੀ,
 ਪਾਂਰਸ ਪਰਸਿ ਰਸੁ ਅਵਤ ਹੈ।
 ਆਤਮ ਪੇਖਿਆ, ਨਿਜ-ਨੈਣੀ ਵੇਖਿਆ,
 ਹਉ ਪੇਖ ਚਕਰਾਵਤ ਹੈ।
 ਨਖ ਸਿਖ ਡੂਬੀ, ਕਾਪੜ ਖੂਬੀ,
 ਬੇੜਾ ਆਨ ਤਰਾਵਤ ਹੈ।
 ਨਿਜ ਆਸਣ ਬੈਠੀ, ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਡੀਠੀ;
 ਯਿਹੀ "ਨਾਮ" ਕਹਾਵਤ ਹੈ। ੪

'ਨਾਮ' ਨਿਰਮੋਲਕ ਜਬ ਸੋ ਪੀਆ,
 ਉਮਲ ਉਮਲ ਨਿਝਰ-ਝਗਾਵਤ ਹੈ।

'ਨਾਮ' ਮਹਾਂ ਰਸ, ਵਿਸਰੇ ਰਸਿ ਕਸੁ,
 ਕਲਮਲ ਸਰਬ ਹਰਿ ਜਾਵਤ ਹੈ ।
 'ਨਾਮ' ਤਾਣੇ 'ਨਾਮ' ਹੀ ਪੇਟੇ,
 'ਨਾਮ' ਚਰਣ ਕਮਲ ਅਨੂਪਾਵਤ ਹੈ ।
 'ਨਾਮ.....'ਨਾਮਨਾਮ' ਤਮਾਮ !.....
 ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਮਿਲਾਵਤ ਹੈ । ਪ

ਇਹੋ 'ਖਾਲਸ' ਰੂਪ ਅਖਾਵਤ ਹੈ । ਰਹਾਉ ।

ਸਾਡੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਅਨੁਮਾਨੁ

OUR CONJECTURES

ਮੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀਓ ! ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਵਸਦੇ ਹੋ,
 ਉਥੇ ਸਦਾ ਹੀ ਖੇੜੇ ਹਨ, ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਖਿੜੀਆਂ ਫੁਲਵਾੜੀਆਂ
 ਤੇ ਇਤਰ-ਲਦੀਆਂ ਪਿਚਕਾਰੀਆਂ । ਇਸ ਇਤਰ ਦੀ ਲਪਟ
 ਵਿਚ ਲਪੇਟਿਆ ਹੋਇਆ ਹੁਣ ਤੈਂ ਆਦ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਨਾ ਅੰਤ,
 ਪਰ ਕਦੇ ਦਿਨ ਸਨ ਜਦ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਇਉਂ ਅੰਦਰੋਂ ਫਰੋਲ ਕੇ
 ਤਕਣਾ ਜਾਹਦਾ ਸਾ, ਜੀਕਣ ਸੰਗਤਰੇ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਫਾੜੀ ਫਾੜੀ
 ਕਢ ਕੇ ਖਾਵੇ.....ਪਰ ਓਏ ਅਨੰਤਾ ਜੇ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਮੈਂ
 ਤੇਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਯਾ ਗਿਣਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਓਹ ਅਸੰਭਵ ਗੱਲ ਨਹੀਂ
 ਸੀ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਡੇ ਤੇ ਰੇਤ ਦੇ ਕਿਣਕੇ ਗਿਣਣੇ, ਜੋ
 ਇਕ ਦੋ ਯਾ ਸੌ ਨਹੀਂ ਬੇਅੰਤ ਹਨ । ਫਿਰ ਤੂੰ ਸਿੰਧ-ਸਾਗਰ ਜੇ
 ਵੇਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਛੇਕੀਂ ਹੋਈ ਛਾਪਣੀ ਹਾਂ, ਕੀਕਣ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ
 ਘੁਟ ਰਖਾਂ ? ਜੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਨ ਨਾਲ ਗਾਗਰ ਵਿਚ ਸਾਗਰ ਪਾ
 ਵੀ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਵੀ ਕੋਈ ਚੰਦ, ਸੂਰਜ ਯਾ ਸੂਝ ਬੂਝ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ
 ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹ ਪਤਾ ਕਰਾ ਜੇ ਦਿਡ ਵਿਚ ਮੈਂ ਕੀ ਪਾਇਆ

ਵੇ। ਮੈਂ ਸ਼ੇਖ ਚਿਲੀ ਵਾਂਗ ਤੇਰੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਵਦਾ ਸਾਂ, ਜੇ ਤੂੰ
 ਇੰਝ ਹੋਵੇਂਗਾ ਇੰਝ, ਉਂਝ ਕਿੰਝ ? ਪਰ ਮੇਰੀ ਨੀਝ ਕਿਥੇ
 ਤਕ ਅਪੜ ਸਕਦੀ ਸੀ ? ਜੇ ਚੁਹੇ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਨੁ—
 ਮਾਨ ਲਾਣਾ ਹੈ ਜੇ ਕਿਹਾ ਕੁ ਹੈ, ਤਾਂ ਓਹ ਉਸ ਨੂੰ ਵਧ ਤੋਂ ਵਧ
 ਵਡ—ਬਿਲਾ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਚਿਤਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ; ਲੂਖੜੀ ਉਸ ਨੂੰ
 ਸ਼ੇਰ ਵਾਂਗ, ਸ਼ੇਰ ਉਸ ਨੂੰ ਉਸ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਵਾਂਗ ਜੋ ਉਸਨੂੰ ਰਾਈਫਲ
 ਨਾਲ ਮਾਰ ਛਡਦਾ ਹੈ ਤੀਕਣ ਹੀ ਜੀਵ ਜਿਤਨੇ ਵੀ ਅਲਪਗ
 ਹਨ, ਉਹ ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਵਣ ਤੇ ਅਨੁਮਾਨ ਲਾਵਣ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ 'ਕਾਲ'
 ਯਾ 'ਜਮ' ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹਨ : ਉਹ ਜਮ ਜੋ ਸਭ ਦੀ
 ਸੰਘੀ ਘੁਟਦਾ, ਵਡੇ ਦੀ, ਛੋਟੇ ਦੀ, ਰਾਉ ਦੀ ਰੰਕ ਦੀ, ਸ਼ਾਹ
 ਦੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ...ਕੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ 'ਕਾਲੀ', 'ਮਹਾਂ
 ਕਾਲੀ' ਤੇ 'ਅਸ਼ਟ-ਭੁਜੀਆਂ' ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਈ ਥਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਹੀਂ !
 ਪਰ ਜੇ ਅਸੀਂ ਭੋਰਾ ਸੋਚੀਏ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜੇ 'ਕਾਲ' ਨੂੰ
 ਪੂਜਣਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ, ਜੀਕਣ ਜਜ ਨੂੰ ਛਡ ਕੇ ਵਕੀਲ
 ਨੂੰ ਪੂਜਣਾ, ਜਜ ਤਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਸਾਡੇ ਕਰਮਾਂ
 ਦੇ ਫਲ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਕਾਲ' ਨੇ ਅਗੇ ਸਤਕਾਰਨੇ ਹਨ।
 ਤਾਂ ਤੇ 'ਜਮਰਾਜ' ਤੋਂ ਵਡਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਹੈ। 'ਧਰਮਰਾਜ' ਜੋ ਸਚ
 ਝੂਠ ਦਾ ਤਰੱਕੜ ਤੋਲਦਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਵਰਗ ਦੇ ਮਾਰਗ ਘੁਲਦਾ
 ਤੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਸੁਟਦਾ। 'ਧਰਮਰਾਜ' ਨੂੰ ਸਾਰੀ
 ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੂਜਦੀ ਹੈ ਜੋ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਸਫੇ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਤੇ ਮਨਾਂਦੇ
 ਹਨ—ਤੇ ਠੀਕ ਹੈ ਧਰਮਰਾਜ ਸਾਵਾਂ ਤਰੱਕੜ ਤੋਲਦਾ ਹੈ, ਨਾ
 ਵਢੀ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਨੂੰਗਾ ਮਾਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਂ ਘਟ ਤੇ ਨਾ ਵਧ
 ਉਹਦੀ ਤੋਲ ਹੈ—ਉਸਦੀ ਖੁਫੀਆ ਪੋਲੀਸ ਚੋ ਜੁਗ ਹੈ, ਉਹ
 ਚਿਤਰ ਗੁਪਤ ਜੋ ਛਿਪ ਕੇ ਸਭ ਚਿਠੇ ਲਿਖਦੇ ਤੇ ਆਪਣੀਆਂ
 ਗੁਝੀਆਂ ਵਹੀਆਂ ਧੁਰ-ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਉਡ ਕੇ ਜਾ ਪੇਸ ਕਰਦੇ।

ਹੇ ਪਿਤਾ, ਤੇਰਾ 'ਧਰਮਰਾਜ' ਰੂਪ ਭਾਵੇਂ ਸੋਹਣਾ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਕਤਰਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਮੈਂ ਉਣਾ ਹਾਂ, ਵਿੰਗਾ ਹਾਂ, ਕੋਝਾ ਹਾਂ, ਕੁੱਬਾ ਹਾਂ—ਜੇ ਚਿਤ-ਵਦਾ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੇ ਉਲਟ ਕਈ ਵਾਰੀ ਆਪ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਮਾਣ ਕਿਥੇ ? ਜੇ ਮੇਰੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਅਨਕੂਲ ਹੀ ਤੈਂ ਮਿਲਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਲਈ ਚੌਰਾਸੀ ਦੇ ਚਕਰ ਕਾਫ਼ ਨਹੀਂ, ਕਈ ਕੋਟਕ-ਫਾਸੀਆਂ ਹੋਰ ਡਿਆਰ ਤੈਨੂੰ ਕਰਣੀਆਂ ਪੈਣਗੀਆਂ। ਘਰ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਕੀ ਵੇਖਨੇ ਹਾਂ : ਜੇ ਅਸੀਂ ਭੁਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੀਸੇ ਜਾ ਤੋੜਦੇ ਹਾਂ, ਖੜੋਣੇ ਭੰਨੇ ਬਹਿਨੇ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਮਾਪੇ ਸਾਨੂੰ ਡੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਝੰਬਦੇ ਨਹੀਂ—ਉਹ ਝਾੜਦੇ ਚਰੂਰ ਹਨ, ਪਰ ਤੀਲੇ ਨਾਲ ਤੀਲਾ ਨਹੀਂ ਮਿਣਦੇ, ਉਹ ਅਖ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਅਣਡਿੱਠ ਕਰ ਛੱਡਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਜੇ ਮਾਰਦੇ ਵੀ ਹਨ ਤਾਂ ਵੀ ਛਾਂਵੇਂ ਹੀ ਸੁਟਦੇ ਹਨ ! ਓ ਬਾਪੂ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ 'ਵਡਾ-ਬਾਪੂ' ਬਣ ਜਦ ਆਵਦਾ ਏਂ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਂ ਡਰਦਾ ਵੀ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਚਰਨ ਲਿਪਟਦਾ, ਤੇਰੇ ਦੂਰ, ਫਿਰ ਵੀ ਨੇੜੇ ਨੇੜੇ ਚਕਰ ਲਾਂਵਦਾ, ਤੈਨੂੰ ਮੁੱਠੀਆਂ ਘੁਟਦਾ ਤਾਂ ਜੇ ਚਰਨ-ਕਮਲ ਦੀ ਸਪਰਸ਼ ਨਾਲ ਔਗਣ ਆਪੇ ਝੜ ਜਾਣ ! ਓ ਪਿਤਾ, ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਜੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਤਰੱਕੜ 'ਧਰਮਰਾਜ' ਨੇ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਤੋਲਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ !

ਪਰ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਵੀ ਖਟਾਊ ਪੁਤਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਪੁਤ ਰਾਮ ਲਛਮਣ ਯਾ ਸਰਵਣ ਜੇਹੇ ਮੰਗਦੇ ਹਨ—ਕੌਣ ਆਖਦਾ ਹੈ ਜੇ ਮੇਰਾ ਪੁਤ 'ਅਜਾਮਲ' ਜਿਹਾ ਪਾਪੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਸਭ ਪੂੰਜ ਵੰਡ ਕੇ ਗ਼ਨਕਾ ਦੇ ਘਰ ਨੂਠੇ ਮਾਂਜਣ ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ—ਪਰ ਹੇ ਪਿਤਾ ਜਦ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਅਜਾਮਲ ਨੂੰ ਵੀ ਸੋਝੀ ਆਂਵਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਰਤੀ ਕੁ ਕੰਮਪਾਏਮਾਨ ਹੋਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਤੈਂ ਕੋਲੋਂ ਭੁਲ

ਬਖਸ਼ਾਵਣ ਵਲੀ ਤਾਘਦਾ ਹੈ—ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੂੰ ਕਿਹੜੇ ਵਜਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਸਰੂਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ, ਉਹਦੇ ਲਖ ਵਰਗੇ ਔਗਣ ਕੱਖ ਜਹੇ ਹੋਲੇ ਜਹੇ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਝਟ ਗਲੇ ਲਾ ਲੈਣਾ ਏ—ਜੇ ਉਹ ਸਚੇ ਦਿਲੋਂ ਰੁਦਨ ਕਰੇ, ਅਗੋਂ ਲਈ ਸਾਫ਼ ਤੇ ਸਿਧਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ! ਤਾਂ ਤੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਏ ਜੇ ਪਹਾੜ ਜਿਡੇ ਵੀ ਸਾਡੇ ਔਗਣ ਰੂੰ ਵਾਂਗ ਜਲ ਬਲ ਕੇ ਖਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਦ ਹਿਰਦਾ ਬੁਰਿਆਈ ਤੋਂ ਮੁੜ ਜਾਏ—ਹਾਂ, ਓ ਦਿਆਲੂਆ, ਉਥੇ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਬਿਰਦ-ਬਾਣਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਜਾਪਦਾ ਏ, ਜੇ ਝੂਠ ਹੁੰਝਦਾ, 'ਅਜਾਮਲ' ਦੀ ਮੈਲਾਂ ਲਾਂਹਦਾ, ਬਾਲਮੀਕ-ਬਟਵਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਦਾ, ਠਗਾਂ ਨੂੰ ਠਗਦਾ ਤੇ 'ਸਜਣ' ਬਣਾਂਦਾ . ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਏ, ਤਾਂ 'ਸਮਰਾਜ' ਕੋਲੋਂ ਜਿਤਨਾ ਧਰਮ ਰਾਜ ਵਡਾ ਵੇ, ਤੀਕਣ ਹੀ ਉਸ ਤੋਂ ਦਿਆਲੂ-ਕਿਰਪਾਲੂ ਵਡਾ ਵੇ ਕੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਤੇਨੂੰ 'ਭੋਲਾ-ਨਾਥ' ਵੀ ਆਖਦੇ ਹਨ; ਜੇ ਲੋਲਾ ਨਹੀਂ ਜਾਨ ਬੂਝ ਕੇ ਅਣਡਿਠ ਕਰਦਾ, ਹੋਇਆ ਜੇ ਭੋਲਾ—ਜੇ ਉਹ 'ਲੋਲਾ' ਹੋਂਦਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਧੋਖਾ ਦੇ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਉਹ ਜਾਂਣੀ ਜਾਣ ਏ, ਫਿਰ ਵੀ ਅੰਵਾਣ ਜਿਹਾ ਬਣ ਕੇ ਆਵਦਾ ਤੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਸਾਨੂੰ ਲਗਾਂਵਦਾ ਤੇ ਸਾਨੂੰ ਬਜਰ-ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਖਣ ਵਾਂਗ ਆ ਪੰਘਾਰਦਾ !

ਹੋ ਦਾਨ-ਦਾਤਾਰ ਪਿਤਾ ਜੀਉ ! ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਮੈਂ ਤੈਂਡੇ ਦਰ, 'ਸੋਦਰ' ਤੇ ਲਿਲਕਦਾ ਵਿਲਕਦਾ ਆਇਆ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਤੈਂ ਮੈਂਡੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਮੁਰਾਦਾਂ ਤੇ ਚਿਤਵਣੀਆਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜੀਕਣ ਲੋਕੀ ਅਮਰ ਨਾਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਗੁਫਾ ਤੇ ਅਪੜ ਕੇ ਮੂੰਹ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਉਤੋਂ ਕਿਸੇ ਚੌਂਦੀ-ਬੁੰਦ ਨੂੰ ਮੁਖ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਨਿਹਲ ਜਿਹੇ ਹੋਂਦੇ, ਤਿਉਂ ਹੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਅਨਿਕ ਬੂੰਦਾਂ ਸੁਟਦਾ ਰਿਹਾ ਜੋ ਮੰਗਾਂ ਸੋ ਪਾਵਾਂ—ਪਰ, ਹੋ ਦਾਤਾ, ਜੇ ਤਰੇ

ਮੰਗਣੇ ਤੇ ਹੀ ਨਿਰਭਰ ਏ: ਤਾਂ ਦਸ ਮੈਂ ਕੀ ਮੰਗਣਾ ਏ ?
 ਅੱਚ-ਕੱਚ, ਤੇ ਅਲਪੱਗ ! ਓ ਵਡ ਦਾਨਿਆ, ਮੈਂ ਅਲੂੜ ਕੀ
 ਜਾਨਾਂ ਤੇਰੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਵੇ ? ਮੈਂ ਨਿੱਕਾ ਬਾਲਕ ਸਿਰਫ
 ਪੈਸੇ ਟਕੇ ਤੇ ਦੁਆਨੀਆਂ-ਚੁਆਨੀਆਂ ਹੀ ਵੇਖ ਕੇ ਵਡਾ ਹੋਇਆ
 ਹੋਇਆ, ਤੇ ਇਹੋ ਕੁਝ ਚਿਟੀਆਂ ਤੇ ਪੀਲੀਆਂ ਸੁਨਹਿਰੀ ਚੀਜ਼ਾਂ
 ਹੀ ਮੰਗਾਂ, ਜੋ ਮੈਂਡੀਆਂ ਖਾਖਾਂ, ਮੈਂਡੀਆਂ ਬੁਗਨੀਆਂ ! ਮੈਂਡੇ
 ਬਣੂਏ, ਮੈਂਡੇ ਬਕਸ ਭਰਣ—ਇਹ ਨਾ ਜਾਣਾਂ ਜੇ ਸਵਾਦ ਸਾਂਭਣ
 ਵਿਚ ਨਹੀਂ, ਸੂਝ ਬੂਝ ਵਿਚ ਏ—ਗਿਆਤ ਵਿਚ ! ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ
 ਤਖਤ ਉਤੇ ਬੈਠਾ ਹੋਇਆ ਏ, ਸਭ ਕੁਝ ਉਸ ਨੇ ਬੰਝੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ
 ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਲੜ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬੱਧਾ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਉਸ
 ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੇ ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਮੈਂਡਾ ਇਤਨਾ ਰੁਪਿਆ ਵੇ, ਮੈਂਡੀ
 ਫੌਜ ਇਤਨੀ ਵੇ, ਮੈਂਡੀ ਹਦ-ਬੰਦੀ ਐਡੇ ਦਰ ਏ । ਤੀਕਣ ਹੀ
 ਓ ਗਿਆਨ-ਦਾਤਿਆ ਗਦ ਤਕ ਤੂੰ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਨਾ ਦੇਵੇਂ ਤਦ
 ਤਕ ਚੌਧਰਪੁਣਾ, ਵਡਿਆਈ ਯਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਿਹੜੀ ? ਤਮਗਾ
 ਤਾਂ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਏ ਜੇ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਜਾਣੇ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਵੀ. ਸੀ.
 (v. c.) ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਜੜ੍ਹੀ ਗਈ ਏ, ਤੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਵੀ
 ਜਾਨਣ ਜੇ ਇਸ ਵਿਚ ਬਹਾਦਰੀ ਦਾ ਉਕਰਿਆ ਹੋਈਆ ਨਿਸ਼ਾਨ
 ਏ ! ਜੇ ਪਾਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਤੇ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਵੀ ਅੰਨ੍ਹੇ ਤਾਂ
 ਵੀ. ਸੀ. ਦੀ ਸੂਝ ਕਿਨੂੰ ?... ਹੀਰ ਸੋਹਣੀ ਏ, ਪਰ ਤਾਂ ਹੀ
 ਜੇ ਕੋਈ ਰਾਂਝਣ-ਅਖ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖੇ ! ਲੈਲਾ ਸੋਹਣੀ ਤਾਂ ਹੀ ਏ ਜੇ
 ਕੋਈ ਮਜਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਧਿਆਵੇ !.....ਜਿਧਰ ਵੇਖੋ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਵਿਚ
 ਲਾਭ ਏ, ਸਾਇੰਸਦਾਨ ਜਾਣਦਾ ਏ ਜੇ ਪਵਣ ਕੀ ਏ, ਪਾਣੀ ਕੀ
 ਏ, ਨੂਰ, ਕੀ ਏ, ਸਤਰੰਗੀ-ਪੀਂਘ ਕੀ ਏ ਤੇ ਕੀਕਣ ਇਹ ਬਣਦੇ
 —ਜਦ ਓਹ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਬੂਹੇ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਉਹਨਾਂ
 ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦੀ ਏ ਤੇ ਮਾਇਆ ਛਣ ਛਣ ਕਰਦੀ

ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਆ ਵੜਦੀ ਏ ! ਹੋ ਮਾਇਆ ! ਕੀ ਤੂੰ ਫਿਰ ਸੋਝੀ ਦੀ ਛਾਇਆ ਨਹੀਂ - ਤੂੰ ਨਾਲੋਂ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਜਿਥੇ ਸੋਝੀ ! ਤੂੰ ਗਿਆਨ ਦਾ ਮਾਨੋ ਪਸੀਨਾ ! ਤੂੰ ਅਕਲ ਦੀ ਮਾਦੀ-ਨਕਲ ! ਤਾਂ ਤੇ ਹੋ ਗਿਆਨ-ਅੰਜਨ ! ਤੈਂਡੀ ਮੈਨੂੰ ਲੜ ਏ- ਤੂੰ ਅੰਧ-ਪੰਧ ਵਿਚ ਰਾਹ ਦਸੇ, ਤੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਦੇ ਹੱਥ ਡੰਗੋਰੀ ਪਕੜ ਕੇ ਆਏ ! ਓ ਗਿਆਨ-ਅੰਜਨ ਤੂੰਹੋਂ ਵੇਂ ਮੇਰੇ ਗੁਰਦੇਵ : 'ਸੇਦਰ' ਦਾ ਰਾਖਾ, ਸੋ ਘਰੁ ਪ੍ਰਾਖਾ !

ਜਦ ਤਕ ਗਿਆਨ-ਮਈ ਅੱਖ ਨਹੀਂ, ਤਦ ਤਕ ਕੁਕਰ-ਸੂਕਰ ਜੂਨਾਂ ਹੀ ਭਰਮਾਂ—ਅਚੁਕੁਚ ਧਾਤਾਂ ਹੀ ਮੰਗਦਾ-ਯਾ ਜੇ ਟਪੋਸੀ ਮਾਰਦਾ ਤਾਂ ਖੂਹ ਦੇ ਡਡੂ ਵਾਂਗ ਰੇਤਾਂ ਕੁ ਅਗੇ ਵਧ ਕੇ ਆਖਦਾ ਮੈਨੂੰ ਓਹ ਕੁਝ ਦੇ ਜੋ ਮੈਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਵਿਚ ਸੁਣਿਆ ਹੈ : ਕੀ ਤਖਤ ਦੇ ਤਾਜ ਦੇ, ਸੈਨਾਂ ਦੇ ਅੰਜਵਰਜ ਦੇ, ਹਾਥਾਂ ਦੇ, ਹਿਰਨ-ਅਖੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ—ਦੁਧ-ਪੁਤ ਦੇ..... ਹੋਰ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਕੀ ਮੰਗਾਂ ? ਜੋਬਨ ਦੇ, ਜਵਾਨੀ ਦੇ..... ਹੋਰ ਮੰਗਾਂ ਤੇ ਕੀ ਮੰਗਾਂ ?..... ਮੌਤ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾਂ ਦੇ !.....

ਪਰ ਜੇ ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਏ, ਤਾਂ ਦੰਦਾਂ ਦੀ ਚਕੀ ਖਾ ਖਾ ਕੇ ਘਸ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਅੱਖਾਂ ਵੇਖ ਵੇਖ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਨਹੀਂ ਰਜਦੀਆਂ, ਪਰ ਜੋਤਨਾ ਘਟ ਜਾਂਦੀ ਏ, ਕੰਨ ਭਾਵੇਂ ਰੇਡੀਉ ਸੁਣ ਸੁਣ ਨਹੀਂ- ਰਜਦੇ, ਪਰ ਦਿਲ ਅਕ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਮੁੰਦ ਜਾਂਦਾ ਏ—ਤਾਂ ਤੇ ਜੋ ਵੀ ਸੋਹਣੀ, ਬਲੌਰੀ ਚੀਜ਼ ਮੰਗਾਂ, ਫਿਰ ਪਿਛੋਂ ਓਸ ਦੀ ਬਲੌਰੀ ਭਾ ਹੀ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤੱਤ-ਭੜੱਥੀ ਜਹੀ ਭਾਸਦੀ ਏ..... ਹਾਂ, ਇਹਨਾਂ ਅੰਤਕੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਬਸ ਇਤਨਾ ਸਵਾਦ, ਏ ਜਿਤਨਾ ਕਿ ਬੁੱਕੜ ਦੇ ਫੁਲ ਵਿਚ ਮਾਖਿਓਂ ਦੀ ਬੂੰਦ ਏ ਰੇਤਾਂ ਕੁ...ਤੇ ਫਿਰ ਫਲ ਫੁਲ ਬਕਬਕੇ ਜਿਹੇ ਦਿਸਣ ਲਗ

ਪੈਂਦੇ ਹਨ ! ਓ ਪਿਤਾ ! ਬਸ ਮੈਂ ਇਹ ਕੁਝ ਮੰਗਨਾ ਹਾਂ.....
 ਅਲਪਗ ਚੀਜ਼ਾਂ, ਜੋ ਮੈਂ ਵਾਂਗ ਹਨ ਗਿਣੀਆਂ ਮਿਣੀਆਂ, ਭਾਵੇਂ
 ਓਹ ਹੋਵਨ ਲਖਾਂ ਦੇ ਦਥਿਆਂ ਵਿਚ ਬਝੇ ਹੋਏ ਨੋਟ : ਪਰ
 ਇਤਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗਿਣ ਸਕਾਂ, ਇਕ ਇਕ ਕਰਕੇ, ਯਾ
 ਮੇਰੀ ਤਰੱਕੜੀ ਤੋਲ ਸਕੇ ਭਾਵੇਂ ਹੋਵਣ ਮੋਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਬਾਰ—
 ਯਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਬੈਂਕ ਦੀਆਂ ਕੈਸ਼-ਬੁਕਾਂ ਸੰਭਾਲ ਸਕਣ,
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਸੂਦ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ.....ਓ ਪਿਤਾ ! ਸਚ ਮੁਚ ਮੇਰੀ ਟਪੋਸੀ
 ਖੂਹ ਦੇ ਡਡੂ ਵਾਂਗ ਏ ? ਅਲਪਗ ਦੀ ਮਾਂਗ ਵੀ ਨਿਕੀ : ਚਿੜੀ
 ਕੀ ਮੰਗਸੀ ਬਸ ਚੋਗ ?

ਤਾਂ ਤੇ ਹੇ ਜਾਣੀ-ਜਾਣ-ਮਹਿਰਮਾਂ ! ਤੂੰ ਮੈਂਡੀ ਗੱਲ ਨਾ
 ਮੰਨੀ ਓਹੋ ਕਰੀਂ ਜੋ ਤੈਨੂੰ ਭਾਵੇ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਜੇ ਬੀਮਾਰ ਨੂੰ
 ਕਿਸ ਔਸਦੀ ਦੀ ਲੋੜ ਏ, ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਏ ਜੇ ਇਸ ਦੇ-ਟੰਗੇ,
 ਅਣਪਰੇ-ਪੰਛੀ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਏ ?.....ਜਦ ਇਉਂ ਗੱਲਾ ਹੋ
 ਕੇ ਤੈਂਡੀ ਗੁਲਾਲ-ਗੋਦ ਵਿਚ ਲੇਟ ਗਿਆ—ਤਾਂ ਨੀ ਅਮਿਓ
 ਅੰਮਾਂ, ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਮੁਖ ਵਿਚ ਅਨੰਤਕੀ-ਮੰਮਾ ਪਾਇਆ !

ਅਨੰਤਕੀ-ਮੰਮਾ

PEEP INTO THE INFINITE

ਓ ਅਨੰਤਕੀ-ਮੰਮਿਆ ! ਮੈਂ ਤੈਂਡੇ ਕੇਹੜੇ ਕੇਹੜੇ ਗੁਣ
 ਗਾਵਾਂ ? ਤੇਰੀ ਇਕ ਚੁਸੀ, ਤੇਰੀ ਇਕ ਧਾਰ ਨੇ ਮੇਰੇ ਜਨਮ—
 ਜਨਮਾਤਰਾਂ ਦੇ ਚੌਰਾਸੀ ਸੰਗਲ ਕਟੇ--ਮੈਂ ਬੇਪੱਰੇ ਨੂੰ ਪੱਰ ਲਾਏ,

ਮੈਂ ਫਰਸ਼ੀ, ਅਰਸ਼ੀ ਬਣ ਕੇ ਉਡਣ ਲਗ ਪਿਆ—ਸੂਖਮ-ਮੰਡਲ
 ਵਲ ਜਿਥੇ ਹਰ ਗੱਲ ਸੁਨਿਹਰੀ ਏ, ਸੰਧੂਰੀ ਏ, ਜਿਥੇ ਸਦ-
 ਬਸੰਤੀ ਫੁਲ ਖਿੜਦੇ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਦੁਧ-ਦਹੀਂ ਤੇ ਮਾਖਿਰੀ ਦੀਆਂ
 ਨਦੀਆਂ ਵਗਦੀਆਂ ਨੇ, ਜਿਥੇ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਿਨ ਏ, ਜਿਥੇ
 ਕਲੱਖਣ ਰਾਈ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਨਹੀਂ—ਜਿਥੇ ਸੂਰਜ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ
 ਉਤਰ ਆਵਦਾ, ਪਰ ਸਾੜਦਾ ਨਹੀਂ, ਜਿਥੇ ਬੇਅੰਤ ਨਖੱਤਰਾਂ
 ਦੀ ਮਾਲਾ ਨੌ-ਲਖੀ ਮੇਰੀ ਅਣੂ ਅਣੂ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਵਿਚ
 ਲਪਕ ਪੈਂਦੀ—ਜਿਥੇ ਦੇ ਲੋਕ ਡਾਢੇ ਮਿਠੇ, ਉੱਤੇ ਤਲੇ ਇਕ
 ਜਿਥੇ ਗਲ ਲਾ, ਛਾਤੀ ਲਾ ਕੇ ਮਿਲਦੇ, ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਦੂਜੇ ਦਾ
 ਨਿੰਦਕ ਨਹੀਂ, ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਰਜਣਾ, ਇਕ ਇਕ ਤੇ ਦੋ
 ਯਾਰਾਂ ਬਣ ਕੇ ਬਹਿੰਦੇ, ਤੇ ਗੁਲ-ਛਰੇ ਉਡਾਂਦੇ; ਐਸੇ ਬਹਾਰਾਂ
 ਮੰਨਾਂਦੇ, ਅਲਗੋਜ਼ੇ ਗਾਂਦੇ, ਗਿਧੇ ਪਾਂਦੇ—ਜਿਥੇ ਦੀਆਂ ਕਤਕ-
 ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀਆਂ ਸਥਿਰ, ਜਿਥੇ ਦੇ ਵਸਾਖੀ ਮੇਲੇ ਅਟੱਲ, ਜਿਥੇ
 ਦੇ ਭੋਗੜੇ ਅਣਮੁਕੜੇ, ਜਿਥੇ ਦੇ ਅਲਤੇ ਨਿਤ ਨਿਤ ਉਡਦੇ,
 ਜਿਥੇ ਇਤਰ ਦੇ ਫੁਹਾਰੇ ਅਰਸ਼ ਫਰਸ਼ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਨੁਹਾਂਵਦੇ, ਜਿਥੇ
 ਇਕ ਇਕ ਤੁੱਲ-ਤੁੱਪਕਾ ਸਤ-ਸਮੁੰਦਰਾਂ ਜਿਹਾ ਵਿਸਥਾਰ, ਜਿਥੇ
 ਦੇ ਸਮੁੰਦਰ ਐਡੇ ਐਡੇ ਜੁ ਹਿਰਦਾ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ,
 ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮੈਂਡੇ ਜਲਵੇ ਵਿਚ !ਓ ਬੇਅੰਤਾ, ਤੇਰਾ
 ਹੂਟਾ ਅਜਬ, ਤੇਰੀ ਲੋਰੀ ਗਜ਼ਬ, ਤੇਰੀ ਤੁਣਤੁਣੀ ਰੂੜੀ, ਤੇਰੀ
 ਹਰ ਇਕ ਗੱਲ ਗੂੜੀ ! ਓ ਧਰਤੀ ਤੂੰ ਐਡੀ ਵਿਸ਼ਾਲ ਹੈ
 ਗਈ ਜਿਤਨੀ ਕਿ ਕੋਈ ਯੋਰਪੀਨ ਭੁਖੀ-ਫੌਜ ਮੰਗੇ, ਜਿਥੇ ਉਹ
 ਆਪਣੇ ਅਮਪਾਇਰ (Empire) ਰੱਜ ਰੱਜ ਬਣਾਵਣ ਤੇ ਫਿਰ
 ਵੀ ਵਧ ਪਵੇ ! ਓ ਖੂਹੋ ! ਤੁਹਾਡੇ ਕੜ ਫਟ ਗਏ, ਓ ਮਨ !
 ਤੈਂ ਵਿਚ ਅਨੰਤਨ ਡੁੱਘਿਆਈ.....ਓ ਚਿਤ-ਗਾਗਰੇ ! ਤੈਂ
 ਵਿਚ ਅਨੰਤਕ-ਸਾਗਰ !ਕੀ ਆਖਾਂ, ਕੀ ਦਸਾਂ ?.....

ਵਿਚ ਅਨੰਤਕ-ਸਾਗਰ !.....ਕੀ ਆਖਾਂ, ਕੀ ਦਸਾਂ ?.....
 ਲੋ ਲੋ ਲੋ !.....ਓ ਓ ਓ ! !ਬਸ ਇਉਂ ਗੁੰਗਾ
 ਆਏ, ਇਉਂ ਗੁੰਗਾ ਕੁਸਕੇ ? ਦਸੇ ਕੋਈ ਤਾਂ ਜੇ ਦਸਣ ਦੀ
 ਗਲ ਹੋਵੇ ? ਇਹ ਅਣਮੁੱਕੀ, ਇਹ ਅਣਚੁੱਕੀ, ਇਹ ਅਣਲੁੱਕੀ
 ਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਕੋਈ ਦਸ ਨਾ ਸਕੇ.....ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ, ਮੈਂਡੇ
 ਤਾਣੇ-ਪੋਟੇ, ਓਤ ਪ੍ਰੋਤ, ਸਜੇ-ਖਬੇ, ਉਪਰ ਥਲੇ, ਦਹਿ-ਦਿਸ,
 ਚਹੁ ਜੁਗ--ਇਕੋ ਇਕ ਅਨੰਤਕੀ-ਖੇੜਾ !

ਅਨੰਤਨੀ ਖੇੜੀ !

A DIP INTO THE INFINITE

ਓ ਗੂੜਿਆ, ਓ ਰੂੜਿਆ ! ਤੈਂ ਮੈਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗੁੰਝੜੀ
 ਦਾਤ ਹੁਣ ਤਕ ਛੁਪਾ ਰਖੀ । ਇਹ ਦਾਤ-ਬਿਸਮਾਤ ! ਹੁਣ ਤੂੰ
 ਮੈਂ ਵਿਚ ਮੈਂ ਤੈਂ ਵਿਚ ! ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚ, ਰਾਤ ਦਿਨ ਵਿਚ,
 ਸੁਖ ਦੁਖ ਵਿਚ, ਦੁਖ ਸੁਖ ਵਿਚ ! . ਆਸਾ ਨਾਸਾ ਵਿਚ; ਨਾਸਾ
 ਆਸਾ ਵਿਚ ! ਨਰ ਨਾਰੀ ਵਿਚ ਨਾਰੀ ਨਰ ਵਿਚ ! ਉਤਪਤ
 ਪਰਲੋ ਵਿਚ, ਪਰਲੋ ਉਤਪਤ ਵਿਚਸਭ ਕੁਝ, ਸਭ ਕੁਝ ..
 ਗੁਥਮਗੁਥਾ ! ਅਗੜ ਪਿਛੜ ਦੋਵੇਂ ਦੂਰ : ਕਾਫੂਰ ਮੈਂ ਉਡਦੀ
 ਜਾਵਾਂ, ਦਹਿਦਿਸ ਮੇਰੀਆਂ ਸਗਾਵਾਂ ! ਮੈਂ ਸਜੇ, ਮੈਂ ਖਬੇ !
 ਮੈਂ ਅਰਸ਼ੀ, ਮੈਂ ਫਰਸ਼ੀ ! ਮੈਂ ਸੁਤੀ, ਮੈਂ ਜਾਗੀ ! ਮੈਂ ਜੜ੍ਹ,
 ਮੈਂ ਚੇਤਨ ! ਮੈਂ ਨੀਲੀ, ਮੈਂ ਸ਼ਰਮੀਲੀ ! ਮੈਂ ਇਹ, ਮੈਂ ਉਹ !
 ਮੈਂ.....ਮੈਂ.....ਮੈਂ.....ਹਭ ਕੁਝ !

ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੂੰ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ! ਤੂੰ ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਸਮਾਨ

—ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ! ਆਦਿ ਅੰਤ ਤੋਂ ਰਹਿਤ—
 ਤੁਧੇ ਅਨੰਤ ਮੈਂ ਕਹਤ ! ਤੂੰ ਅਟੱਲ ਸੁਲਤਾਨ, ਤੂੰ ਨਿਤ ਨਿਤ
 ਖਿੜਦਾ; ਓ ਅਮਰ ਨਿਝਰਦਾ !...

ਤੂੰ ਹੁਣ ਜਾਣਾ—ਤੁਧੇ ਪੈਰਚਾਣਾ ! ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਅੰਗੀ,
 ਮੇਰਾ ਸਤਸੰਗੀ ! ਤੂੰ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਹੋਰ ਨਹੀਂ ! ਆਪਸ ਕਉ
 ਆਪੇ ਆਦੇਸ ! ਕ੍ਰ ਗੁਣ ਕਾ ਈਹਾਂ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰਵੇਸ ! ਤੂੰ ਬੇਅੰਤ,
 ਮੈਂ ਤੈਂਡੀ ਸਫਲ ਫੁਲਵਾੜੀ । ਤੂੰ ਅਨੰਤ, ਮੈਂ ਤੈਂਡੀ, ਉਦੀ—
 ਪਿਚਕਾਰੀ ! ਤੂੰ ਸਦ-ਜੀਂਦਾ, ਮੈਂ ਭੀ ਜੀਂਦੀ ! ਤੂੰ ਨਿਰਮਾਇਲ,
 ਮੈਂ ਚੋ ਚੋ ਪੈਂਦੀ !

ਜੋਬਨ ਬਣਿਆ, ਮੈਂਡਾ ਮਨ ਤਨ ਹਰਿਆ ! ਗਏ ਪਵਾੜੇ,
 ਲਥੇ ਚਿਤਾਰੇ ! ਅਚਣਚੇਤ ਅਜ ਭਈ ਸੁਚੇਤ ! ਸਹਜ-ਸੁਭਾ ਮੈਂ
 ਵਧਦੀ ਜਾਂ, ਨਾ ਕੋਈ ਰੋਕੇ, ਨਾ ਕੋਈ ਟੋਕੇ ! ਮੈਂ ਨਿਤ ਨਿਤ
 ਨਚਾਂ, ਖਿੜ ਖਿੜ ਮਚਾਂ ! ਅਖਾਂ ਨੂਰੀ ਮਨ-ਮਨੂਰੀ ! ਅਬਚਲ
 ਆਸਣ, ਇੰਦ੍ਰ ਸਿੰਘਾਸਣ ! ਚਾਉ ਘਨੇਰੇ, ਕਵਾਉ ਅੰਛਣ ਮੇਰੇ !
 ਬੇਅੰਤਕੇ ਹੂਟੇ, ਅਖੁਟ ਅਮੁਕੇ ! ਮੇਰੀ ਚਹੁ ਜੁਗ ਵਾੜੀ, ਮੈਂ
 ਸੋਦਰ-ਲਾੜੀ !...

ਕੀ ਦਸਾਂ ? ਕੀ ਨਾ ਦਸਾਂ ? ਅਗਿਣਤ ਚਾਉ, ਵਲਵਲੇ
 ਉਮਲ ਉਮਲਾਉ ! ਸਰਗੁਣ ਡਿਠਾ, ਨਿਰਗੁਣ ਮਿਠਾ ! ਮੈਂ
 ਦੋਵਾਂ ਵਿਚ ਸਾਂਝੀ ਇਕਮ-ਇਕਾ ! ਕੁਝ ਨਾ ਪੁਛੋ, ਆਪੇ ਜਾਣੋ !
 ਆਪ ਗਹਿਰ-ਗੰਭੀਰ ਗਲਤਾਨੋ ! ਟੁਭੀਆਂ ਲਾਂਦੀ ਮੈਂ ਤੇਰੀ
 ਬਾਂਦੀ ! ਕੋਟਕ ਜੁਗ ਜਿਉਂ ਸ਼ਰਾਰੇ, ਮੈਂਡੇ ਅੱਖ-ਝਲਕਾਰੇ ! ਓਏ
 ਉਡ ਉਡ ਪੈਂਦੀ, ਮੈਂਡੀ ਮੈਂਹਦੀ ਨਾ ਲਹਿੰਦੀ ! ਮੈਂ ਰਜੀ-
 ਪੁਜੀ, ਹਉ ਸਭ ਕੁਝ ਸੁਝੀ ! ਤੂੰ ਪਰਦਾ ਲਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਏਕੇ

ਆਹਿਆ ? ਹੁਣ ਕੌਣ ਵੇਖੇ ਤੇ ਕੀਨੂੰ ਵੇਖੇ ? ਆਪਾ ਵਿਸਰਿਆ,
ਆਪਾ ਨਿਤਰਿਆ !

ਆਪੇ ਕਰਤਾ, ਆਪੇ ਭਰਤਾ ! ਆਪੇ ਜੋਗੀ, ਆਪੇ ਭੋਗੀ !
ਆਪੇ ਹਾੜੀ ਆਪੇ ਸਾਵਣ-ਵਾੜੀ ! ਆਪੇ ਆਦ, ਆਪੇ ਅੰਤਾ !
ਆਪੇ ਚੌਜੀ ਆਪੇ ਮੌਜੀ ! ਆਪੇ ਲਿਖਦਾ, ਆਪੇ ਪੜ੍ਹਦਾ...

ਬੇਅੰਤਕ ਇਹ ਖੇੜਾ ! ਉਡਿਆ ਪੰਛੀ ਜੋ ਦੋ-ਪੈਰਾ !

ਨਿਤ ਨਿਤ ਉਡਦਾ.....ਭੁਇਆਂ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਰੁਲਦਾ !!

ਆਸਾ ਗਾਵੇ, ਜੋ ਨਿਤ ਨਿਤ ਵਧਦੀ ਜਾਵੇ !

ਮੈਂਡਾ ਕੀਰਤਨ-ਸੋਹਿਲਾ, ਨਿਤ-‘ਨਾਮ’ ਹਿੰਡੋਲਾ !!

ਅਕਾਲ ਫੁਲਵਾੜੀ !!

ਅਮਿਓ ਚੰਦਨਵਾੜੀ !!

ਅਮੁਕ !!

ਅਚੁਕ !!!

ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ

HO ! THE TIMELESS ONE !

ਓ ਕਾਲ ਤੈਂਟੰਗਿਆ ! ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਮੈਂਡਾ ਇਸ਼ਟ-ਤੈਂਡਾ
ਬਾਬੂ ‘ਅਕਾਲ’ ਏ ਜੋ ਏ ਸਰਬ-ਸਮਿਸ਼ਟ ! ਤੈਨੂੰ ਓ ਕਾਲ, ਮੈਂ
ਫਿਕੋ ਟੰਗਿਆ—ਅਕਾਲ ਆਣ ਜਦ ਇਹ ਲੁਲਾ ਵੜਿਆ !

'ਅਕਾਲ' 'ਅਕਾਲ' 'ਅਕਾਲ' ਨਿਤ ਗਾਵਾਂ—ਬਨ-
ਕੋਇਲ ਬਣ ਤੈਨੂੰ ਧਿਆਵਾਂ ! ਕਾਲੀ ਮੈਂ ਤੂੰ ਗਾਵਣ ਦਿਤਾ,
ਮਸਿਆ ਨੂੰ ਤੂੰ ਪੁੰਨਿਆ ਕੀਤਾ ! ਕੀ ਦੇਖਾਂ ? ਉਤੋਂ ਉਤਰੀ
ਕੋਈ ਅਣਖੀ ਪੀਂਘ (Rainbow of Nam) ਜੋ ਨਿਤ ਨਿਤ
ਬੁਝੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਨਮਨ ਸੀਮ !

ਭੂਤ ਕਹਾਂ ? ਭਵਿਖ ਕਹਾਂ ? ਤੀਨ ਕਾਲੁ ਏਕੋ ਹੀ ਏਕ ।
ਆਗੇ-ਪਾਛੇ, ਤੁੰਹੀ ਤੁੰਹੀ : ਪਾਇਓ ਬੁਧ ਬਿਬੇਕ !
ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਤੇਰਾ ਆਦੁ ਨਹੀਂ, ਓ ਬਿਸਮਾਦੁ !
ਹਰਨ-ਭਰਨ ! ਉਣੇ ਸਭ ਤਰਨ ! ਤੇਰੇ ਬਿਰਧ-ਅਗਾਧੁ !
ਕੁਥੀ ਕੋਝੀ, ਭਈ ਅੱਜ ਸੋਝੀ, ਓ ਸੁਲਤਾਨਾ !
ਲਾਲਨ ਛੁਈ, ਲਾਲੀ, ਹੁਈ, ਤੇਰੇ 'ਨਾਮ' ਨਿਧਾਨਾ !
ਕਾਲ ਕੇ ਜਮਜਾਲ ਹੋ, ਤਾਹੀ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਹੋ ।
ਦੀਨਨ ਕੇ ਦਿਆਲ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਤੋ ਪ੍ਰਿਤਪਾਲ ਹੋ ।
ਤੇਰੀ ਰਿਮਝਿਮ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਖਿਣ ਖਿਣ, ਲਾਧਿਓ ।
ਓ ਰਸਨਾ ! ਗੁਣ ਗਾਓ, ਢਿਲ ਨਾ ਲਾਉ ਜਮ-ਸਾਧਿਓ ।
ਆਛਣ ਆਏ ਲਾਲੁ, ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਗਜਾਏ ।
ਆਖੇਂ ਖੁਲ ਗਈ ਤਨ ਮਨ ਸਭ ਹਰਿਆਏ ।
ਤਬ ਕੀ ਜਾਗੀ, ਕਭੀ ਨਾ ਕਭੀ ਨਾ ਮੈਂ ਸੋਊ ।
'ਨਾਮ' ਧਿਆਉਂ 'ਨਾਮ' ਅਲਾਉਂ 'ਨਾਮ' ਨਿਤ ਗਾਉਂ !

ਸਰਬੰਗ ਨਾ ਕਿ ਅਲਪੰਗ

ALL-IN-ALL, YEA ALL

ਓ ਬਿਸਮਾਦੀਆ, ਜਦ ਦਾ ਤੈਂਡਾ ਛਾਂਦਾ ਖਾਇਆ ਏ,
'ਨਾਮ-ਅਨਾਮ' ਤਾਂ ਲਿਖਿਆ ਤੈਂਡਾ ਸੋਦਰ-ਧਾਮੁ ! ਹੁਣ ਕੀ

ਮੰਗਾਂ-ਸਭ ਜਗ ਮੈਡੀਆਂ ਹੀ ਚਾਰ-ਟੰਗਾਂ ! ਤੂੰ ਬੇਅੰਤਕ-
ਲਾੜਾ, ਮੈਂ ਤੈਂਡਾ ਨਿੱਘਾ ਵਣਜਾਰਾ ! ਵਣਜ ਕਰਾਂ ਮੈਂ ਵੰਗਾਂ-
ਮਿਠੀਆਂ, ਇੰਦ੍ਰਾਣੀ ਵੀ ਆਈ ਪਈ—ਘਿਧੀਆਂ ! ਮੈਂ ਬਾਟੇ ਭਰ
ਭਰ ਅਮਿਉ ਪਿਲਾਵਾਂ, ਮੇਰੀ ਸਬੀਲੇ ਆਵਣ ਹਭ ਤਰਿਹਾਈਆਂ
ਗਾਵਾਂ ! ਮੈਂਡਾ ਲੰਗਰ ਅਣਮੁਕਿਆ, ਓਏ ਮੈਨੂੰ ਬਾਬੇ ਬਖਸ਼ਿਆ !
ਮੈਂ ਗੁਝੜਾ ਭੰਡਾਰੀ, ਖੋਲ੍ਹ ਬੈਠਾ ਅਨੰਤਕ ਸੋਘਰ-ਕਿਵਾੜੀ !

ਭੁਖਿਓ ਨੰਗਿਓ ਜੰਮ ਜੰਮ ਆਉ ਖੀਜੇ ਭਰ ਲਉ,
ਘੁੰਘਣੀਆਂ ਖਾਵੋ ! ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਭੁੱਖਾ, ਇਹ ਤਾਂ ਭਰਮ ਦਾ
ਚੁਖਾ ! ਖੁਲ੍ਹਿਆ ਭਰਮ-ਭੀਤ, ਤਾਂ ਜਦ ਚਿਰੰਜੀਤ !

ਕੁਝ ਨਾ ਡੰਗੋ... ਬਸ ਹਿਰਦੈ ਟੰਗੋ 'ਨਾਮ'-ਮਜੀਠਾ...
ਘਟ ਘਟ ਉਮਲੀਠਾ ! ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਆਵੇ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ
ਰੰਗ ਲਗਾਵੇ ! ਨੂਰ ਬੂਰ ਇਹ ਸਦ-ਭਰਪੂਰ ! ਬਨ ਖੰਡ ਹਰਿਆ,
ਸਚਖੰਡ ਹਿਰਦੈ ਵੜਿਆ !

ਬਸ ਇਹੋ ਜੀਵਨ ! 'ਨਾਮ' ਬਿਰ ਥੀਵਣ !

ਮੈਂਹਡ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਪਿੰਡ ਨਹੀਂ !

ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋਤਿ ਸਰਬ-ਸਮੱਈ !

ਮੈਂ ਮਾਖਿਓਂ ਰਾਣੀ—ਜਿਤ ਵਲ ਜਾਵਾਂ

ਲਾਵਾਂ ਤਭੇ—ਸਥਾਨੀ !

ਅਚੁਕਚੁ ਨਾ ਲੋੜਾਂ—ਮੈਨੂੰ ਲਭੀਆਂ 'ਸੋਦਰ'—ਮੋਹਰਾਂ !

ਕ੍ਰਿਪਤ-ਅਘਾਈ, ਰਜੀ ਰਜਾਈ, ਨਿਤ ਨਿਤ-ਗਰਮਾਈ !

ਲਾਲਣ ਆਇਆ ! ਲਾਲ ਕਰਾਇਆ !

ਸਰਬੱਗ-ਸਮਾਇਆ !

ਸਭ ਕੁਝ, ਸਭ ਕਿਛ.....ਘਰ ਮੇਂ ਘਰ ਮੇਂ
ਲੋੜੀਂਦਾ ਪਾਇਆ !

ਇਕੋ ਇਕੁ ਏਕੰਕਾਰ

ONE IN ALL

ਤੈਨੂੰ ਹੁਣ ਫਾੜ ਨਾ ਵੇਖਾਂ, ਓਏ ਸੰਘਣੇ ਸੋਹਣੇ ਏਕੰਮ-
ਏਕਾ ! ਜਬ ਲਗ ਸਰਗੁਨ ਨਿਰਗੁਨ ਵਧ ਧਿਆਵਾਂ, ਤਬ ਲਗ
ਤੇਰਾ ਮਰਮ ਰਤੀ ਨਾ ਪਾਵਾਂ ! ਜੋਗੀ ਸੁੰਨ ਧਿਆਵਨ, ਪਰ ਤੈਂਡਾ
ਮਰਨ ਨਾ ਜਾਨਣ ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਚੂਸੀ ਲਾਵਾਂ, ਇਤ ਉਤ, ਦਹਿਦਿਸ
ਚਹੁ ਜੁਗ ਪਾਵਾਂ ! ਅੰਤਰ ਤੂੰਹੋਂ, ਬਾਹਰ ਤੂੰਹੋਂ, ਦਿਸਾ-ਵਿਸਾ
ਤੇਰੀਆਂ ਹੀ, ਓ ਸੂਹੇ ! ਕੁਝ ਨਾ ਵਿੰਗਾ, ਕੁਝ ਨਾ ਟਿੰਗਾ,
ਪ੍ਰਭਾਵੀ ਕੀਤਾ ਹਭ ਕਿਛ ਪਹੁ-ਰੰਗਾ ! ਅਕਾਸ਼ੀ-ਗੰਗਾ ਆ ਉਤਰੀ
ਮਨ-ਮੰਝਾ ! ਹੁਣ ਕੀਕਣ ਪਤਿਤ, ਕੌਣ ਹੁਣ ਪਾਵਣ-ਤੂੰ ਮੈਂ
ਇਕੋ ਓ ਪਾਵਣ-ਬਾਵਣ ! ਮੈਂਡਾ ਆਣਣ ਹਰਿਆ, ਮੈਂਡਾ
ਬਤੁਆ ਭਰਿਆ : ਓ ਤ੍ਰਿਪਤ ਅਘਾਵਣ !

ਮੈਂਡੀਆਂ ਮਿਠੀਆਂ ਰੀਝਾਂ : ਅਰਸ਼-ਪਲੀਮਾਂ ! ਵਾਹ ਰੀਝਾਂ
ਰਜੀਆਂ : ਨਿਘੀਆਂ-ਠੰਡਾਂ ! ਸਾਵਣ ਝੜਿਆ ਝਿਮ ਝਿਮ ਪੈਂਦਾ,
ਕਾਵ-ਫੁਆਰਾ ਉਮਲ-ਓਮਲੇਂਦਾ ! ਬੇਓੜਕ ਪੈਂਡਾ ਕਟਿਆ
ਖਿਣ ਮਾਂਹੀ ; ਓ ਬਖਸ਼ਿੰਦ, ਤੋਹਿ ਬਲਿ ਬਲਿ ਨਿਤ ਜਾਂਈ ! ਤੂੰ
ਦੂਰ ਨਾ ਸੈਂ-ਮੈਂ ਦੂਰ ਭਰਮੋਈ : ਅਖਾਂ ਖੁਲੀਆਂ, ਚਾਨਣ, ਤ੍ਰੇਲੋਈ
ਫੁਲੁ ਫੁਲੁ ਪੈਂਦੀ ਗਾਗਰ ਭਾਰੀ : ਸਾੜੀ ਭਿਜ ਗਈ : ਹਭ-
ਮਾਇਆ ਸੁਨੈਹਰੀ ! ਸੋਨਾ-ਗਲਿਆ ਇਹ ਹਿਮਾਲਾ ਮੈਂਡਾ-
ਭੁਖੀ ਨਹੀਂ ਮੈਂ ਵੀਰ-ਨਾਨਕ ਜਿਡਾ ! ਨਾਨਕੀ ਰਜ ਗਈ,
ਨਾਨਕ ਰਜਾਈ-ਤ੍ਰੇਲੋਕੀ ਭੁਖੀ, 'ਨਾਮ' ਗਲ ਲਾਈ ! ਬੇਅੰਤਕ
ਦਿਤ-ਦਾਤ, ਇਹ ਨਾਮ 'ਨਾਮ' ਅਮੂਕਾ, ਜਿਸ ਲਖੜਾ ਨਿਤ
ਹਰਿਆ ਓ ਸੂਕਾ !...ਇਕੋ ਇਕ ਦਸੇ ਇਹ ਨਿਜ-ਚਾਨਣ,

ਗਿਆਨ ਅੰਜਨ ਇਹੋ, ਜੋਤ-ਜੁਗ-ਸਾਰਨ ! ਮੈਂ ਇਕੋ ਵੇਖਾਂ,
ਗਹੀਆਂ ਵਿਸੇਖਾਂ, ਏਕੰਕਾਰ ਚਹੁ ਜੁਗ ਪੇਖਾਂ ! ਇਕ ਇਕ ਕਰਦਾ
'ਸਦਰ' ਜੇ ਵੜਿਆ !

ਲਾਲਣ ਲਾਧਾ ! 'ਨਾਮ' ਬਿਬਾਨ ਜਾ ਚੜਿਆ !!

ਪਰੀ-ਪੂਰਨ-ਆਪਾ !

THE UNIVERSAL SELF MINE !

ਜਦ ਏਕੰਕਾਰ ਨਦਰੀ ਆਇਆ ਤਾਂ ਚਲਿਤ ਭਇਆ ! ਫਿਰ
ਇਹ ਨਿਕੜਾ ਆਪਾ ਛਲਾਂਗ ਮਾਰ ਜਾ ਸਮਾਇਆ ਦਹਦਿਸ,
ਚਹੁ ਜੁਗ ! ਜਲ ਵਿਚ, ਥਲ ਵਿਚ, ਮਹੀਅਲ ਵਿਚ । ਵਣ ਵਿਚ,
ਤਿਣ ਵਿਚ, ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਵਿਚ ! ਅਗਨ ਵੀ ਮੇਰਾ ਗਲਨ ਵੀ ਮੇਰਾ !
ਫਰਸ਼ੀ ਵੀ ਮੈਂ ਬੈਠਾ, ਅਰਸ਼ੀ ਵੀ ਮੈਂ ਤ੍ਰਣਿਆ ! ਮੈਂ ਸੀਤਲ
ਚੰਨ-ਅਣਖੋਤਾ, ਮੈਂ ਤੇਜ-ਔਜ ਸੂਰ ਨੂਰ-ਪ੍ਰੋਤਾ ! ਹਵਾੜਾਂ ਮੇਰੀਆਂ
ਲਾਵਣ ਨਿਤ-ਦੌਰੇ, ਚੰਦਨ-ਵਾੜੀਆਂ ਕਰਨ ਨਿਤ ਨਿਤ ਚੌਰੇ !
ਇੰਦ੍ਰ ਮੇਰਾ ਬੈਠਾ ਬਜਰ ਨਿਤ ਮਾਰੇ, ਕਾਲ-ਕੰਟਕ ਮੈਂ ਘਲਿਆ
ਝਰੜੀਆਂ ਸਾੜੇ ! ਕਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਾਲਾ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਹੀ
ਦੋਸਾਲਾ ! ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਮਲਾ ਜੋ ਨੂਰ ਫੁੱਇਆ ਪਿਆਲਾ ! ਠੰਢ
ਹੁਣ ਸੀਨੇ, ਛਾਤੀ ਭਰੀ ਭਰੀਏ ! ਸਦ-ਬਸੰਤੀ ਖੇੜਾ ਨਿਤ ਨਿਤ
ਸਜਿਆ ਆਛਣ-ਵੇਹੜਾ ! ਜੋ ਕੁਝ ਬਣਿਆ, ਓਹੋ ਕੁਝ ਮੈਂਡਾ ।
ਜੋ ਕੁਝ ਬਣਸੀ ਉਹ ਵੀ ਕੈਂਡਾ ? ਅਗੜ ਪਿਛੜ-ਮੰਝ ਮਿਆਨੇ-
ਜਿਤ ਵਲ ਵੇਖਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਚਰਾਗਾਂ ਨੇ ! ਹੁਣ ਕੈਂ ਨਾਲ ਲੜਸਾਂ,
ਕੈਂ ਨਾਲ ਭਿੜਸਾਂ, ਛਾਤੀ ਮੇਰੀ ਬੈਠੀਆਂ ਸਪ-ਕਨਕੁਰਲਾਂ !

ਹਾਥੀ ਖੋਲੀ ਦੋਵੇਂ ਇੰਦਰੀਆਂ ਹੀ ਖੋਲਾਂ ! ਸ਼ੌਰ ਤੇ ਬਕਰੀ ਹੋਏ
 ਘਿਓ-ਖਿਚੜੀ ! ਕੋਈ ਨਾ ਖੋਰਾ, ਸਭ ਪਤ-ਮਲਾਇਮ, ਕੰਡੇ ਵੀ
 ਕੁਲੇ ਹੋਏ ਅਰਸੀ-ਮਲੂਮ ! ਚੁੰਮ ਚੁੰਮ ਚੁੰਮਾਂ ਸਾਰੇ ਪਥਰ—
 ਮੇਰੇ ਬਾਪੂ ਦੇ ਇਹ ਸਵਰਨੀ-ਅਖਰ ! ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਦਸਦੇ ਅਰਸੀ-
 ਸੁਨੇਹੇ, ਕੰਨ ਧਰ ਸੁਣਦਾ ਮੈਂ ਪਾਵਨ-ਸੁਨੇਹੇ ! ਬੇਹੀ ਕੁਝ ਨਾ
 ਚੀਜ਼ ਹੁਣ ਭਾਈ ਸਜਰੀ ਚੌਪੜੀ-ਚਿਕਨਾਈ ! ਆਂਛਣ
 ਭਰਿਆ, ਢਿਰਦਾ ਠਰਿਆ ! ਦੇਹਰਾ ਫਿਰਿਆ, ਸਭ ਜਗ ਅੰਮਿਓ
 ਭਰਿਆ ! ਕਾਲੀ ਮਸਿਆ ਅਜ ਮਸਤਾਨੀ, ਸੰਘਾਰ-ਪਟੀ ਮੇਰੀ
 ਅਰਸ-ਗੰਗ-ਨੂਰਾਨੀ ! ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਦੁਆ—ਦੁਆ—ਮੁਆ—
 ਇਕੋ ਇਕ ਮੇਰਾ ਆਪਾ ਸਭ ਨਉਆ ! ਇਹ ਆਪਾ—ਪੂਰਨ
 ਸਗਲ—ਸਮਾਇਆ : ਠੰਡੜਾ ਮਿਠੜਾ ਹਰਾ—ਭਰਾਇਆ !!

ਅਵਗਵਨ ਦੂਰ, ਜਬ ਇਛਾ ਪੂਰ !

NO MORE DESIRES ALL HAD

ਇਛਾ ਪੂਰਨ, ਸਰਬੁ ਸੰਪੂਰਨ !

TRANSMIGRATION AT END

ਹਥੇ ਇਛ ਪੂਰਨ, ਚਿਤ ਭਰਪੂਰਨ ! ਜੇ ਸਭ ਕੁਝ ਮੈਂਡਾ
 ਤਾਂ ਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ? ਮੰਗਾਂ ਚਾਂ ਜਾਂ ਬਾਹਰ-ਕੁਝ ਕੁਝ—ਚਿਤ ਉਲੱਥੜਾ
 ਟਾਂਡਾ ਉਗਲ-ਗੁਡ ! ਤਾਣੇ ਪੇਟੇ ਮੇਰਾ ਸਭ ਖਜ਼ਾਨਾ, ਫਿਰ
 ਕਿਉਂ ਬੜਬੜ ਕਰਾਂ ਦੀਵਾਨਾ ? ਝੋਲੀ ਮੇਰੀ 'ਚ ਦੁਧ-ਪੂਰ

ਅਣਗਿਣਤੇ, ਮੰਗਾਂ ਕੀ, ਓ ਦਰ ਮੰਗਤੇ ! ਆਸਾਂ ਪੂਰ, ਹੁਣ
 ਭਇਆ ਨਿਰ-ਆਸਾ, ਤਾਣ-ਸਤਾਣਾ ਭਇਆ ਨਿਰ ਜਾਸਾ !
 ਲਾਲ ਗੁਲਾਲ ਨਿਤ ਮੇਰੇ ਦਰਬਾਰ, ਰਤਨਾਂ ਕਿਉਂ ਢੂੰਢਾਂ, ਓ
 ਨਿਰਗੁਣਿਆਰ ! ਪ੍ਰਾਂਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ ਮੈਂ ਸਗਲੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ, ਫਿਰ
 ਕਿਉਂ ਚੁਕਾਂ ਕੋਝੀ-ਕੁੱਪੀ ? ਦਾਵਣ ਮੇਰੇ ਬਧਿਆ ਜੇ ਜਮ-ਜਾਲਾ,
 ਫਿਰ ਕਾਹਨੂੰ ਪੂਜੇਂ ਮਿਰਤਕ-ਜੁਆਲਾ ? ਸਿੰਧ-ਸਾਗਰ ਭਰਿਆ
 ਜਦ ਮੇਰੀ ਗਾਗਰ, ਫਿਰ ਕਿਉਂ ਲਭਾਂ ਚਿਕੜੇ ਦੀ ਚਾਦਰ ?...
 ਮਨਸਾ ਦੂਰ, ਅਜ 'ਆਸਾ' ਵੀ ਦੂਰ ! ਆਸਾ ਤਦ ਤਦ ਜਦ
 ਤਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਾਂ ਭਾਣਾਂ ! ਭਾਣਾ ਮੰਨਿਆਂ, ਤਾਂ ਭਰਿਆ ਸਹਜ-
 ਸੁਭਾਣਾ ! ਜੋ ਕੁਝ ਹੋਸੀ, ਚੰਗਾਂ ਹੀ ਹੋਸੀ—ਲਹਿ ਗਈ ਗਰਮੀ
 ਅਤੇ ਸ਼ੋਖੀ ! ਟੰਗਾਂ ਲਿਤਾੜ ਜਾ ਸੁੱਤੇ ਚੁਬਾਰੇ ਫੜਾਕੀ ਮਾਰ
 ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਅਰਸ਼—ਮੁਨਾਰੇ ! ਜਿਥੇ ਘਲਸੇਂ ਤਿਥੇ ਹੀ ਜਾਸਾਂ, ਜੋ
 ਕੁਝ ਦਸਸੇਂ ਸੋਈ ਕਰਸਾਂ ! ਘਾਹ ਵੀ ਕਟਸਾਂ ਬੂਟਾ ਰੋਗਨ
 ਵੀ ਪਿਆ ਕਰਸਾਂ ! ਕੁਝ ਨਾ ਖਾਸਾਂ, ਵਢੀ ਕਢ ਚੁਲ੍ਹੇ ਅਗ
 ਲਾਸਾਂ ! ਦਸਾਂ ਨਹੁਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰੇਸਾਂ, ਜੋ ਕੁਝ ਲਭੇ ਸੋ
 ਅਮਿਓ ਖੇਸਾਂ ! ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਭਿੜਦਾ, ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਲੜਦਾ—
 ਚੌਜੁਗ ਤੈਂਡਾ ਸਦਾ-ਵਰਤ ਜੇ ਝਰਦਾ ! ਕੋਈ ਨਾ ਖਾਲੀ, ਕੋਈ
 ਨਾ ਖੋਰਾ, ਸਭ ਮੇਰੇ ਆਪੇ, ਮੈਂ ਕਰਾਂ ਕੇਸ਼-ਚੌਰਾ ! ਸਪ ਵੀ ਤਾਂ
 ਜੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨ ਟੁਰਿਆ, ਟੰਗਾਂ ਸੁਟ ਛਾਤੀ ਟੁਰ ਮਿਲਿਆ !
 ਬਿਛੂ ਡੰਗਦਾ ਸੰਗਦਾ ਸੰਗਦਾ-ਡੰਗ ਤਾਂ ਜਾ ਮਨ ਸੁਖ ਲਭਦਾ !
 ਸਭ ਕੁਝ ਸਾਂਝੀ, ਮੈਂ ਅਜ ਜਾਂਝੀ, ਅਮਿਓ-ਖੀਰ ਅਜ ਨਖ—
 ਸਿਖ-ਮਾਂਝੀ !

ਮੇਰੀ ਸਮਾਧੀ

THE SEATLES SSMADHI EVER ACTIVE

ਇਛਾ-ਰਹਿਤ ਮੇਰੀ ਸਹਜ-ਸਮਾਧੀ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਟੁਟਦੀ,
ਨਾਂ ਖੋਮ ਖਾਂਦੀ ! ਕੀ ਨਿਰਵਿਕਲਪ ਯਾ ਸੁਵਿਕਲਪ ? ਕੁਝ ਨਾ
ਜਾਣਾ-ਇਹੋ ਚੇਸ਼ਟਾ, ਕਮਾਵਾਂ ਤੇਰਾ ਨਿਤ ਨਿਤ ਭਾਣਾ ! ਸਭ
ਕੁਝ ਕਰਦਾ, ਪਰ 'ਸੋਦਰ' ਵੀ ਮਲਦਾ ! ਇਹ 'ਸੋਦਰ' ਤੈਂਡਾ
'ਨਾਮ'—ਨਿਸ਼ਾਨਾ—ਚਹੁ ਜੁਗ ਮੈਂਡਾ ਇਹ ਸੀਤਲ-ਪ੍ਰੋਹਣਾ !
ਮੈਂ ਹੱਸਾਂ-ਖੇਡਾਂ, ਹਭ ਕਿਛ ਕਰਦਾ, ਪੂਤ ਧੀਆਂ ਚੁਕਦਾ 'ਸੋ ਘਰ'
ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ ! ਛਡਾਂ ਕੀਕਣ, ਤੂੰ ਅੰਤਰ ਮੈਂ ਬਾਹਰ—ਸਰਬ
ਕਲਾ ਤੇਰੀ ਹੀ ਚੱਕਰ ਜਾਹਿਰ ! ਘੁਮ ਘੁਮ ਵੇਂਦਾ ਤੈਂ ਤੋਂ ਓਹ
ਬਖਸ਼ਿੰਦ ! ਉਡ ਉਡ ਗਾਵਾਂ, ਅਰਸ਼ ਦੋਏਂ ਛੈਣੇ ਵਜਾਵਾਂ !
ਢੋਲਕ ਮੇਰੀ ਕਾਲ ਦੋ-ਮੂੰਹਾਂ, ਭੂਤ ਭਵਿਖ ਅਜ ਸਾਂਝਾਂ ਸਰਬੁਆ !
ਬਾਬੇ ਦਸਿਆ ਦਰ-ਨੂਰਾਨੀ, ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਅਠਸੱਠ ਇਸ-
ਨਾਨੀ ! ਛਾਤੀ ਉਭਰੀ ਹਿਮਾਲਾ ਜੈਡੀ, ਬਰਫਾਂ ਲਥੀਆਂ ਨਿਘ
ਓਪਰੇਡੀ ! ਪਗਡੀ ਮੇਰੀ ਦਸਤਾਰ ਸੁਨੋਹਰੀ : ਸਤਰੰਗ ਪੀਂਘ
ਬੁਣੀ ਇਸ ਤੇਰੀ ! ਕਲਗਾ ਮੇਰਾ ਅਕਾਲ ਸੋਹਾਇਆ : ਘੋੜਾ
ਨੀਲਾ ਅਰਸ਼ ਸਬਾਇਆ ! ਲਗਨ ਮਗਨ ਹੁਣ ਟੁਟੇ ਕੀਕਣ
'ਨਾਮ'—ਜਗਨ ਚਹੁ ਜੁਗ ਥਿਰ-ਥੀਵਣ ! ਗੁਫਾ ਨਹੀਂ ਬਹਿੰਦਾ,
ਆਸਣ ਨਹੀਂ ਮਲਦਾ—ਕਾਲ-ਸੰਘਾਸਨ, ਮਲਾਲ ਨਿਤ—
ਝਰਦਾ ! ਸੁੰਨ ਨਾ ਧਿਆਵਾਂ, 'ਨਾਮ' ਰੀਝਾਵਾਂ ! ਰਿਮ ਝਿਮ,
ਰੁਣ ਝੁਣ ਪੁਣ ਪਣ ਤਿਪਤਾਵਾਂ ! 'ਨਾਮ' ਬਿਨਾ ਕੈਸੇ ਲਗੇ ਸਹਜ—
ਸਮਾਧੀ ? ਸੁਰਤਿ ਤਾਂ ਬੋਧੀ, ਜਬ ਲਗ 'ਨਾਮ' ਨਹੀਂ ਬਾਧੀ ।

ਪਿਛਲ ਪਹਿਰ ਨਿਤ ਉਠ ਧਿਆਵਾਂ—ਬਾਕੀ ਪੈਰ ਖਟੀ ਇਹੋ
ਹੀ ਖਾਵਾਂ !

ਜੀ ਜੁਗਤੀ

THE WAY TO HEAVEN

ਜੁਗਤੀ ਸੋਖੀ, ਰਤੀ ਵੀ ਨਾ ਔਖੀ—ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਾ—ਪੜ੍ਹਦਾ
ਅਮਿਓ-ਝਰੋਖੀ ! ਪੜ੍ਹਦਾ, ਪੜ੍ਹਦਾ, ਨਿਤ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਦਾ—ਪੜ੍ਹਦਾ
ਨਾਲੇ ਵਾਕ ਵਿਚਰਦਾ ! ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤੋਤਾ ਹੀ ਜਾਣੇ ਵਾਕ-
ਵਿਡਾਣੇ ! ਮੈਂ ਖੂਹੇ ਗੋੜ ਲਾਇਆ ਜਦ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ-
ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕਰ ਇਹ ਫੁਟ ਆਇਆ । ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਇਹ
ਸੋਮਾ ਝਰਦਾ—ਰਿਮ ਝਿਮ ਵਾਂਗ ਸਰ ਸਰ ਕਰਦਾ । ਸੋਹਣੀ ਧੁਨੀ
ਜੋ ਨਿਤ ਨਿਤ ਉਮਲੇ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਨੇਹਰੀ, ਛਮ ਛਮ ਉਬਲੇ !
ਪੰਚ-ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਕਹਾਵੇ, ਜੋ ਸਰਬ-ਸ੍ਰੋਮਣੀ ਇਹ ਧੁਨੀ
ਵਜਾਵੇ ! ਪੰਚ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਚ-ਪ੍ਰਧਾਨਾ...ਘਟ ਵਿਚ ਵਜ ਪਵੇ ਸਰੋਦ-
ਨੂਰਾਨਾ ! ਬਾਣੀ ਬਾਬੇ ਦਿਤੀ ਰਸ-ਗੁਧੀ-ਇਹ ਕਲਮਲ ਹਰਦੀ
ਕਰਦੀ ਬੁਧੀ ਸੁਧੀ ! ਹੋਲੇ ਹੋਲੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹੋਂਦਾ, ਮੁਸਕ-ਝਕੋਲਾ
ਕਦੇ ਉਠ ਖਲੋਂਦਾ ! ਫਿਰ ਉਡਦਾ ਜਾਵੇ ਦਿਨ ਤੇ ਰਾਤੀ-
ਬੁਧੀ ਦਸਦੀ ਸੋਦਰ ਦੀ ਝਾਤੀ ! ਬੁਧੀ ਤਾਂ ਨਿਰਮਲ ਹੰਸਣੀ
ਕਹਾਵੇ, ਆਤਮ ਰਾਮ ਤਾਂ 'ਹੰਸ' ਨਹੀਂ ਮਰੇ, ਨਾ ਜਾਵੇ ! ਸਭ
ਅੰਗ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਕੋਈ ਮੰਦਾ, ਇਕ ਇਕ ਵਿਚੋਂ ਲਭੇ ਨਵੇਂ ਕੋਈ
ਛਾਂਦਾ ! ਚਿਤ ਚਿਤੇਰੇ, ਮਨ ਮਨਾਵੇ, ਬੁਧੀ ਬੁਝੇ, ਰਸਨਾ ਗੁਣ
ਗਾਵੇ । ਕਾਨੀ ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਜਾ ਤੁਧੇ ਧਿਆਵੇ, ਚਰਨ ਮਿਠੇ ਤਾਂ ਤੋਹਿ
ਗਲ ਲਾਵੇ ! ਸਰਬ ਅੰਗ ਅਜ ਰਸ-ਭਰਪੂਰ—ਕਾਲ ਵੀ
ਅਕਾਲ, ਲਾਲਨ ਹਜ਼ੂਰ ! ਵਾਹ ਵਾਹ ਵਾਹ ਜਾਂ ਏਕ ਏਕੋ ।
ਬਿਸਮਨ ਬਿਸਤੁ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਾਮ ਛੇਕੋ !

ਸ਼ਬਦ ਕੀ ਏ ? ਪੰਚ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਚ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਪਰੇ !

‘ਸ਼ਬਦ’ ਰੂਪ ਕੈਸੇ ਕਬੂ ? ਇਹ ਤੇ ‘ਅਕਾਲ’-ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਾਸ
ਛਣ ਛਣ ਕਰਾ ਆਵਤਾ, ਕਾਲ-ਕੰਟਕ ਕਰਤਾ ਗ੍ਰਾਸ !
ਸੀਤਲ ਤੇਜ ਇਕ ਕਿਰਣ ਹੈ, ਪਰ ਦਹਦਿਸ ਇਸਕਾ ਵਾਸ
ਨਿਤ ਨਿਤ ਯਿਹ ਤੁਨ ਤੁਨੀ ਬਜੇ, ਰਾਤ ਦਿਵਸ ਨਿਤ ਪਾਸ
ਕਟਕ ਇਸ ਕੇ ਰੂਪ ਹੈ, ਟੱਣ ਟੱਣ ਡੱਮ ਡੱਮ ਯਾਰੁ ਬਾਬ
ਪਰ ਸ਼ਬਦ ਤਬ ਕਹੋ, ਜਬ ਪੰਜੇ ਸ਼ਬਦ ਭੀ ਖਾਬ
ਤਬ ਅਨੰਤਕ ਰੁਣ ਝੁਣ ਆਵਤੀ, ਨਹੀਂ ਬੀਂਗ ਸਦ—ਸੂਧ
ਸੂਰਜ ਕਿਰਨ ਜਿਉਂ ਸੀਧੀ ਚਲੇ : ਤਬੀ ਬੋਧ ਅਬੂਝ
ਇਹ ਪੰਚ-ਸ਼ਬਦ ਮੇਰੇ ਇਸ਼ਟ ਹੈ, ਬੀਨ ਕੀ ਭੀ ਯਿਹ ਬੀਨ
ਜੁੰਹੀ ਘਟ ਮੇਂ ਉਪਜੇ ਯਿਹ ਧੂਨੀ, ਕਾਗ ਭੀ ਬਨੇ ਪ੍ਰਬੀਨ
ਘਟ ਘੰਟਾ ਹੀ ਤੁਮ ਮਤ ਸੁਨੋ; ਕਿਆ ਬਾਹਰ ਘੰਟੇ ਨਾਂਹਿ ?
ਨਾਦ ਤੋਂ ਜੋ ਕੰਟੇ ਵਿਵਾਦ, ਗਰਧਭ ਤੋਂ ਹਿਣਹਿਣਾਇ
ਨਹੀਂ ਮੁਰਲੀ, ਨਹੀਂ ਬੀਨ ਸੁਨੂੰ-ਸੁਨੂੰ ਅਖੰਡ ਸੀ ਝੋਕ ।
‘ਸੋਦਰ’-ਦਰ ਤਬ ਖੁਲਤਾ : ਮਾਇਆ ਕਿਆ ਫਿਰ ਰੋਕ ।
‘ਸੋਦਰ’-ਕਾ ਕਿਆ ਰੂਪ ਹੈ ? ਪੜੇ ਸ੍ਰੀ ਜਪੁਜੀ ਜਾਇ
ਇਹ ਤੋ ਚੇਤਨਤਾ ਦੀ ਖਾਣਿ ਹੈ ਸੁਰਿਨਰ ਉਹਾਂ ਲਿਵ ਲਾਇ
ਚੇਤਨ ਚੇਤਨ ਕਿਉਂ ਕਰੂੰ ? ਕਿਆ ਚੇਤਨ ਨਹੀਂ ਇਹ ਜੀਵ ?
ਜੀਵ ਚੇਤਨਤਾ ਕਾਲ-ਘਿਰੀ, ਸ਼ਬਦ-ਸੋਝੀ ਚਿਰੰਜੀਵ
ਤੀਨ ਕਾਲ ਸ਼ਬਦੇ ਬੰਧਿਓ, ਰਹੂੰ ਮੇਂ ਤਾਂਹੀ ਨਿਹੰਗੁ !
‘ਨਾਮ’ ਸੋ ਵਡਨਾਮ ਹੈ ਜਾਂ ਨਾਦ-ਬਿਨੋਦ ਕੋਟਿ ਸਰਬੰਗੁ !

ਮੇਰਾ ਸਿਮਰਨ !

‘ਸਤਨਾਮ’ ਮੇਰਾ ਨਿਤ ਵਿਰਦ ਹੈ, ਇਹੋ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧ੍ਰੁਸ ਜਿਤ ਘਟ ਫੂਟੇ, ਤਿਤ ਘਰ ਹੋਏ ਚੰਦਨ ਆਨ ਪਲਾਸ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਮਾਲਾ ਫੇਰੂੰ ਦੋ, ਇਕ ਅੰਤਰ ਇਕ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰਲੀ ਮਾਲਾ ਮੇਰੇ ਸ੍ਰਾਸ ਹੈ, ਅੰਤਰ ਲਿਵ ਜੋ ਧਾਰ ! ਇਕ ਖਿਣ ਤੋਹਿ ਬਿਨ ਜੀਵਣਾ, ਕਲਿਜੁਗ ਘੋਰ ਅੰਧਾਰ ਮਸਿਆ ਮੇਂ ਤਾਰੇ ਦਿਸੇ—ਈਹਾਂ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਘੁਪਕਾਰ ਸਿਮਰਨ ਮੇਰਾ ਸਹਾਈ ਹੈ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਬੋਹਿਥ ਆਪੁ ਬਿਨ ਸਿਮਰਨ ਜੋ ਜੀਵਣਾ ਨਿਸਦਿਨ ਗ੍ਰਾਸੇ ਤੀਨੇ ਤਾਪੁ ਸਿਮਰਨ ਸਿਮਰਨ ਸਭ ਕਹੇਂ, ਸਿਮਰਨ ਜਾਨੇ ਕੋਇ, ਇਹ ਤੋ ਚੇਤਨ—ਲਾਗ ਹੈ, ਮਾਖਨ ਨਿਕਾਲੇ ਸੋਇ । ਤੋਤਾ ਸਿਮਰੇ ਰਾਮ ਕੋ, ਗਲ ਗਾਨੀ ਤਾਂਹ ਪਾਇ । ਹਉ ਜੋ ਸਿਮਰਾਂ ਰਾਮ ਕੋ, ਨਖ ਸਿਖ ਲਵਾਂ ਰੰਗਾਇ । ਸਿਮਰ ਸਿਮਰ ਮਨ ਘਾਸੀ ਪੜੇ, ਜੋਤ ਭੀ ਨਿਕਸੇ ਆਇ। ਸਿਮਰਨ ਬਿਨ ਇਉ ਜੀਵਣਾ, ਜੋਹੋ ਪਤਝੜ ਮੈਂ ਬਨਰਾਇ ‘ਸਤਿਨਾਮ’ ਗੁਰ ਸਬਦ ਹੈ, ਇਹ ਤੋ ਸਮਝੋ ਡਾਲ ਜਬ ਅੰਤਰ ਜਾਗੇ ਜੋਤਿ ‘ਨਾਮ’ ਪੂਰਨ, ਤਬ ਹੀ ਘਾਲ ਮੇਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਤੋ ਫੂਲ ਹੈ, ਫਲ ਅਜਬ ਅਮੋਲ ਪਤੇ ਜਿਸ ਚੰਦ ਸੂਰ, ਸੁਗੰਧ ਜਿਸੁ ਸਦ ਸਰੂਰ । ਇਹ ਕਾਸਾ ਮੇਰਾ ਭਰ ਗਿਆ, ਸਰੂਰ ਜੇ ਡੁਲਿਆ ਮੀਤ ਸਾਤ ਸਮੁੰਦਰ ਭਰ ਗਏ, ਉਮਲੇ ਫਿਰ ਭੀ ਨੀਤ ਜੋਤ—ਸ੍ਰੋਤ ਇਹ ‘ਸਬਦ’ ਹੈ ਧੁਨੀ ਨੁਹਾਇ ਸੋਇ ਸਿਰ ਮੇਂ ਝੀਨੀ ਤਰਨ ਹੈ, ਅਖੁਟ ਅਨੰਤ ਇਹ ਹੋਇ ਮੈਂ ਬਲਿਹਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੇ, ਸਬਦ ਦੀਓ ਮੇਹਿ ਦਾਨੇ “ਨਾਮ”—ਨਿਧਾਨ ਅਖੁਟ ਹੈ ਗੁਰੂ-ਘਰ ਇਹੋ ਸਾਚ ਨੀਸ਼ਾਨ।

